YEREL VE BÖLGESEL KALKINMADA TEŞVİK VE KREDİLERİN ETKİSİ:

DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) Yayınları / Yayın No: 2
- DİYARBAKIR 2012 -

Dr. Nuri YAVAN

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı

Kapak Tasarımı:
İsmail ANAR

Baskı ve Cilt:
Medya Ajans
Hintlibaba 1. Sokak Öztop Apt. Zemin kart No:2 Yenişehir / DİYARBAKIR

ISBN:
978-605-63397-0-7

© Tüm hakları saklıdır. Bu kitapta yer alan tüm görüşler yazara ve DİTAM'a aittir.
Destekleyen kuruluşları bağlamamaktadır.
Atıf yapılması koşuluyla kısmen veya tamamen yazılı izin olmaksızın kullanılabilir.

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ:
DİTAM adına Başkan Mehmet KAYA

PROJE AKADEMİK DANIŞMANI:
Y. Doç. Dr. Nuri YAVAN
Doç. Dr. Rüstem ERKAN

PROJE KOORDİNATÖRÜ:
Cihan AY

PROJE EKİBİ:
İlhami BİRKAN, Metin TOPRAK,
Meryem ÖZDEMİR, Abbas BÜYÜKTAŞ, Osman KAZICI,
Erkan AZİZOĞLU, Hasan ŞEKER, Beşir YILMAZ, İhsan TOPRAK,
Mahmut YAŞAR, İbrahim SEVGİ, Burhan SÜMER

PROJEYİ DESTEKLEYEN KURULUŞLAR:
Karacadağ Kalkınma Ajansı,
Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO),
Diyarbakır Organize Sanayi İşadamları Derneği (DOSİAD)

* “Teşvik ve Krediler Diyarbakır İş Dünyasında Ne Kadar Etkin?”
adlı bu araştırma projesi (Proje No: TR C2-11-DFD-35)
Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından
“2011 Yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı”
çerçevesinde desteklenmiştir.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

DİTAM olarak temel amaçlarımızın başında doğru bilgiye ulaşmak ve bu bilgiyi toplum ve kamu otoritesiyle paylaşarak sorunların çözümünde doğru taraf olmaya çalışmaktır; bu amaçla bölgemizin sorunlarına cevap olabilmek için 2. Araştırma projemizi gerçekleştirip yayınlamaktayız.

Bölgelerarası kalkınmışlık farkı Türkiye'de en önemli sorunlardan biri olmakla beraber bölgenin başat meselesi olan Kürt sorunun da doğru anlaşılamamasına neden olan faktörlerden biri olmuştur.

Bir bölgenin ekonomik büyümesini sağlayan 2 temel unsur vardır:
1.Kamu yatırımları olarak ifade edilen altyapı, sağlık, eğitim gibi yatırımlardır.
2. Özel yatırımcıları harekete geçiren teşvikler ve kredilerdir.

*DİTAM olarak bu çalışmamızda Diyarbakır örneğinden yola çıkarak **"Teşvikler ve Kredilerin"** bölgedeki uygulamalarını sonuçlarını ve olması gerekeni ortaya çıkarmaya, katkı koymaya çalıştık. Elde edilmiş sonuçlarla, saha verilerini karşılaştırarak doğru sonuç ve öneriler bulmaya çalıştık.*

Bölgelerarası kalkınmışlık farkını gidermedeki en önemli araç teşviklerdir. ABD, Almanya ve AB ülkelerinin önemli kısmı bunu başarı ile uygulanmış, az gelişmiş ülkeler hala deneme yanılma yöntemiyle yol almaya çalışmaktadırlar.
Türkiye de Teşvik Kanunu çıkararak bölgelerarası kalkınmışlık sorununu çözmeye çalışmış; ama teşvik sisteminin ilk dönemlerinde başarısızlığın nedeni olarak; eğitimsizliği ve fiziki şartları, son dönemlerde ise çatışmalı ortamı öne sürmüş ve bu sorunlara yönelik çözümler getirilmeye çalışmıştır.
*Bölgelerarası kalkınmışlık farkını gidermek için çıkarılan her teşvik bölgelerarası farkın daha fazla açılmasına neden olduğu gibi, kamu kaynaklarının bölgeye aktarıldığı algısı toplumsal ayrımcılığı körüklemektedir. **"Teşvik ve Kredilerdeki"** algı kirliliğinin en önemli nedenlerinin başında, teşvik açıklanırken yaratılan büyük beklenti sonunda açıklanan teşvik paketlerinin başarısızlık sonucu kaba tariflerle değerlendirilmeye neden olmakta ve bu, daha sonra çıkarılacak teşviğin yeniden yanlış hazırlanmasına neden olmaktadır. Bu Teşvik sisteminin Bölge için kısır döngü hali almasına neden olmaktadır.*

Bu süreçte halen KOSGEB,Tarım kredileri, SGK ve hazine verilerinin devlet sırrı gibi saklanma geleneğinin devam etmesi de doğru sonuçların elde edilip değerlendirilmenin doğru yapılmasının önünde en önemli engel olarak durmaktadır.

Tek başına istihdam sayısı, teşvikli yatırım belge sayısı ve kaynak miktarından yola çıkarak değerlendirme yapmak doğru teşvik uygulamaları için yeterli değildir. Bölgenin ekonomisinin gelişmesinin önündeki bir diğer önemli engel de banka kredilerinde yaşadığı ayrımcılıktır.

Her teşvik paketinde % 3'ün altında pay alan bölge illerinin krediden aldıkları pay %1'in altında seyretmektedir. Nüfus ve toprak büyüklüğünde ülkenin %10'ları civarında, tatlı su kaynağı, tarıma elverişli arazi ve enerji üretiminde % 20'lerin üzerinde olan bir bölgenin kamu yatırımlarından aldığı pay, teşviklerden aldığı pay ve krediden aldığı payın % 5'in altında olmasının kasıt değilse büyük bir ihmal olduğunu bize gösteriyor. Bu projemizin sonuçlarının özellikle Teşvik ve Kredi kullanımındaki eksiklerin giderilmesinde farklı bir bakış getireceğine inanıyoruz.

Projemiz anketlerine katılarak katkı veren İş Adamlarımıza,
*bu çalışmanın ortaya çıkması sürecinde emek harcayan **DİTAM** Ekonomi Komisyonu üyelerine,*
*projenin yürütülmesini sağlayan **Cihan Ay'**a ve*
projenin sonuçlarının değerlendirilmesinde büyük çaba harcayan
Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi
*Yrd. Doç. Dr. **Nuri Yavan'**a çalışmalarından dolayı,*

Ayrıca projeye bilgi ve finans desteği veren
Karacadağ Kalkınma Ajansı'na, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası'na (DTSO) ve
Diyarbakır Organize Sanayi İşadamları Derneği'ne (DOSİAD Teşekkür Ederiz.

DİTAM Yön.Kur.Bşk.
Mehmet KAYA

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ
1.1. Amaç, Önem ve Kapsam....10
1.2. Veri, Yöntem ve Sınırlılıklar....11

2. BÖLGESEL KALKINMA, TEŞVİK VE KREDİ İLİŞKİSİ: TEORİK ÇERÇEVE VE AMPİRİK LİTERATÜRÜN DEĞERLENDİRİLMESİ....13
2.1. Teşviklerin Ekonomik Büyüme ve Yerel/Bölgesel Kalkınma Sürecindeki Etkisi....13
2.1.1. Küresel Ekonomide Teşviklerin Yeri....13
2.1.2. Bölgesel Kalkınmada ve Bölgesel Eşitsizliğin Giderilmesinde Teşviklerin Önemi ve Teşvik Politikasının Rolü....13
2.1.3. Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Dünya'dan Kanıtlar....14
2.1.4. Türkiye'de Teşviklerin Ekonomik Büyüme ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi....15
2.2. Kredilerin Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Yerel/Bölgesel Kalkınma Sürecindeki Rolü....16
2.2.1. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi....16
2.2.2. Finansal Gelişme ve Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uluslararası Literatürden Bulgular....17
2.2.3. Türkiye'de Finansal Gelişme, Krediler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ampirik Sonuçlar....19
2.2.4. Yerel Kalkınma ve Bölgesel Eşitsizliğin Giderilmesinde Banka Kredilerinin Rolü....19
2.2.4.1. Dünya'da Banka Kredilerinin Yerel/Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi....19
2.2.4.2. Türkiye'de Banka Kredilerinin Yerel/Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi....20

3. TÜRKİYE, BÖLGE VE DİYARBAKIR EKONOMİSİ İÇİNDE TEŞVİK VE BANKA KREDİLERİNİN YERİ....21
3.1. Teşvikler....21
3.1.1. Teşviklerin Son 10 Yılda Türkiye Ekonomisindeki Gelişimi....21
3.1.2. Teşviklerin Bölgesel Bazda Güneydoğu Anadolu Özelinde Karşılaştırılması....24
3.1.3. Diyarbakır'ın Teşviklerin Bakımından Türkiye İçindeki Yeri ve Bazı İllerle Karşılaştırılması....31
3.2. Krediler....38
3.2.1. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü: 2000-2011 Dönemi....38
3.2.2. Banka Kredilerinin Bölgesel Bazda Gelişimi ve Dağılımı....41
3.2.3. Diyarbakır'da Banka Kredilerin Dağılımı ve Bazı İllerle Karşılaştırılması....44

4. SAHA ARAŞTIRMASI: DİYARBAKIR'DA TEŞVİK, HİBE VE KREDİLERİN ETKİNLİĞİ....49
4.1. Saha Araştırmasının Amacı....49
4.2. Saha Araştırmasının Yöntemi....49
4.2.1. Araştırma Alanı....49
4.2.2. Evren ve Örneklem....50
4.2.3. Veri Toplama Tekniği....51
4.3. Verilerin Analizi....51

4.4. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi 52
4.4.1. Teşvik, Hibe ve Kredi Alan Firmalar Anketinin Sonuçları 52
4.4.2. Teşvik, Hibe ve Kredi Almayan Firmalar Anketinin Sonuçları.....68
4.4.3. Bankalara Uygulanan Anket Çalışmasının Sonuçları.....80

5. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....92
5.1. Genel Değerlendirme 92
5.2. Saha Araştırmasının Temel Sonuçları 93
5.3. Öneriler.....96

KAYNAKÇA 98

EKLER 103
EK 1. Teşvik ve Kredilerle İlgili İlave Bazı Tablolar 103
EK 2. Teşvik, Kredi ve Hibe Desteği Alan Firmalara Yönelik Anket Formu 107
EK 3. Teşvik, Kredi ve Hibe Desteği Almayan Firmalara Yönelik Anket Formu 113
EK 4. Banka Şubeleri Anket Formu 117

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Teşviklerin Yerel ve Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi 15
Tablo 2.2. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Yapılan Bazı Ampirik Çalışmalar 18
Tablo 2.3. Banka Kredilerinin Yerel ve Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi 20
Tablo 3.1. Yatırım Teşviklerinin Dağılımı (2007-2011) 24
Tablo 3.2. Yatırım Teşvik Belgelerinin Coğrafi Bölgelere Dağılımı 26
Tablo 3.3. Yatırım Teşviklerinin Yeni Teşvik Bölgelerine Göre Dağılımı 30
Tablo 3.4. Diyarbakır'ın Nüfus Büyüklüğü ve GSYİH Bakımından Türkiye İçindeki Yeri 31
Tablo 3.5. Diyarbakır'ın Teşvikler Bakımından Bazı İllerle Karşılaştırılması 33
Tablo 3.6. Diyarbakır'ın Teşvik Göstergeleri Bakımından Türkiye İçindeki Sıralaması ve Bazı İllerle Karşılaştırılması 34
Tablo 3.7. Diyarbakır'daki Teşviklerin Ana ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı (2007-2011) 37
Tablo 3.8. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Temel Göstergeleri 40
Tablo 3.9. Türkiye'de 2010 Yılında Bankacılık Sektörünün Durumu 40
Tablo 3.10. Türkiye'de Banka Kredilerin Türlerine Göre Bölgesel Dağılımı, 2010 (Bin TL).....43
Tablo 3.11. Diyarbakır'ın Kredi Hacmi Bakımından Bazı İllerle Karşılaştırılması (Bin TL).....44
Tablo 3.12. Diyarbakır'ın Temel Bankacılık Göstergeleri ve Krediler Bakımından Türkiye İçindeki Yeri ve Bazı İllerle Karşılaştırılması 44
Tablo 4.1. Diyarbakır'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet İşletmeleri Sayısı ve Sektörel Dağılımı, 2011 51
Tablo Ek 1. Diyarbakır'daki Teşviklerin Sektörel Bakımından Karşılaştırılması (2007-2011) 103
Tablo Ek 2. Banka Kredilerin Bölgelere Göre Dağılımı (Bin TL).....104
Tablo Ek 3. Kredilerin İllere Göre Pay Sıralaması 104
Tablo Ek 4. Bölgelere Göre Kredi-Mevduat Oranı 104
Tablo Ek 5. Teşvik Belgelerinin Yatırım Türleri Bakımından Düzey 2 Bölgelerine Göre Dağılımı 105
Tablo Ek 6. Banka Kredilerinin Sektörlere Göre Dağılımı, 2010 (Bin TL).....106
Tablo Ek 7. Bireysel Banka Kredisi Kullanımının Sektörlere Göre Dağılımı, 2010 (Bin TL).....106

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1. Türkiye Ekonomisinde GSYİH'nin Büyüme Hızı ve Kişi Başına GSYİH'nin Gelişimi 22
Şekil 3.2. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Son 5 Yıldaki Gelişimi 23
Şekil 3.3. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sabit Yatırım Tutarı Bakımından Bölgesel Dağılımı 25
Şekil 3.4. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Sabit Yatırım Tutarına Göre Bölgesel Dağılımı (1980-2008) 27
Şekil 3.5. Türkiye'nin Yeni Yatırım Teşvik Bölgeleri 27
Şekil 3.6. Yatırım Teşviklerinin Yeni Teşvik Bölgelerine Göre Dağılımı 28
Şekil 3.7. TRC2 Bölgesinin Diğer Bazı Düzey 2 Bölgelerine Göre Teşviklerden Yararlanma Durumu 29
Şekil 3.8. TRC2 Bölgesinin Diğer Bazı Düzey 2 Bölgelerine Göre Bölgesel Yatırımlardan Yararlanma Durumu 30
Şekil 3.9. Türkiye'de 1980-2008 Yılları Arasında Verilen Yatırım Teşviklerinin Belge Sayısına Göre İllere Dağılımı 32
Şekil 3.10. Diyarbakır'ın Teşvikler Bakımından Bazı İllerle Karşılaştırılması 33
Şekil 3.11. Diyarbakır'ın Temel Teşvik Göstergeleri Bakımından Türkiye İçindeki Sıralaması (2007-2011) 35
Şekil 3.12. Diyarbakır'da Teşviklerin Ana Sektörlere Göre Dağılımı (2007-2011) 36
Şekil 3.13. Diyarbakır'daki Teşvikli Yatırımlar İçerisinde Alt Sektörlerin Payı (2007-2011) 36
Şekil 3.14. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Şube ve Çalışan Sayısına Göre Gelişimi 38
Şekil 3.15. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Mevduat ve Krediler Bakımından Gelişimi 39
Şekil 3.16. Türkiye'de Banka Kredilerin Türlerine Göre Gelişimi 41
Şekil 3.17. Banka Kredilerinin Miktar ve Pay Bakımından Bölgelere Göre Dağılımı 42
Şekil 3.18. Bölgelere Göre Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı 43
Şekil 3.19. Diyarbakır'ın Banka Kredi Miktarının Bazı İllerle Kıyaslanması 45
Şekil 3.20. Diyarbakır'ın Banka Kredilerinden Aldığı Pay 45
Şekil 3.21. Diyarbakır'da Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı 46
Şekil 3.22. Banka Kredi Türlerinin Sektörlere Göre Dağılımı, 2010 47
Şekil 3.23. Diyarbakır'da Kullanılan Banka Kredilerinin Alt Sektörlere Göre Oransal Dağılımı, 2010 47
Şekil 3.24. Diyarbakır'da Kullanılan Kredi Miktarının Alt Sektörlere Göre Dağılımı, 2010 48
Şekil 3.25. Diyarbakır'da Kullanılan Bireysel Banka Kredilerinin Sektörlere Göre Payları 2010 48
Şekil 3.26. Diyarbakır'da Kullanılan Bireysel Banka Kredisi Hacminin Sektörel Dağılımı, 2010 49
Şekil 4.1. Diyarbakır Kentinin Planı ve Araştırma Alanının Yeri 50

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
DÜZEY 1	“Düzey 2” İstatistikî Bölge Birimlerinin Gruplandırılması Sonucu Tanımlanmış Olan 12 Bölgenin Adı
DÜZEY 2	“Düzey 3” Kapsamındaki Komşu İllerin Gruplandırılması Sonucu Tanımlanmış Olan 26 İstatistik Bölgesinin Adı
DÜZEY 3	81 Adet Olup İl Düzeyindedir. Her İl Bir İstatistikî Bölge Birimini Tanımlamaktadır.
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
Bkz.	Bakınız
DİTAM	Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DTSO	Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KBGSYİH	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KGF	Kredi Garanti Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SEGE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TRC2	Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerini Kapsayan Bölgenin Adı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

1. GİRİŞ

1.1. Amaç, Önem ve Kapsam

Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri, bölgesel eşitsizlikler ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarıdır. Türkiye'deki tüm bölgesel kalkınma çabalarına rağmen, bölgesel eşitsizlikler artarak sürmüştür. Türkiye, bu bölgelerarası dengesizliği gidermek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla çeşitli gelişme araçlarını (örneğin bölgesel kalkınma planları, kırsal kalkınma projeleri, organize sanayi bölgeleri vb.) kullanmış, bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için kullanılan en önemli araçlar *"teşvikler"* ve bunun geri kalmış yörelerin kalkındırılması çerçevesinde uygulaması olan "*Kalkınmada Öncelikli Yöreler* (KÖY) politikası" olmuştur.İlk kez 1968 yılında yürürlüğe giren KÖY politikası tam 40 yıldır uygulanmakla birlikte bölgesel eşitsizliklerin giderilmesinde başarılı olamamıştır. Nitekim gerek akademisyenler gerekse yerel/bölgesel aktörler mevcut teşvik ve KÖY uygulamasından sık sık şikâyet etmiş ve sistemin başarısız olduğunu belirtmişlerdir (Yavan, 2011b).

Diğer taraftan yerel ve bölgesel düzeyde, ekonomik büyümenin sağlanması, çok yönlü kalkınmanın gerçekleştirilmesi, yenilikçilik ve rekabetçiliğin arttırılması ve kentlerin/bölgelerin mevcut potansiyellerinin tespit edilip harekete geçirilmesi sürecinde finansal gelişmişlik ve kredilere erişim büyük önem arz etmektedir. Gerçekten de özellikle 1990'lı yıllardan sonra yapılan çalışmalar finansal kurumların ve bankaların sermaye birikimi ve verimlilik artışı yoluyla ulusal ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda günümüz dünyasında banka kredilerinin finansal gelişme ve ekonomik büyümede çok önemli bir ölçüt olarak ele alındığı görülmektedir. Nitekim son yıllarda finansal gelişmişliğin en iyi göstergesinin *özel sektöre verilen banka kredileri* olduğu kabul edilmektedir (Khan ve Senhadji, 2000).

Son 10-15 yıl öncesine kadar finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki tümüyle ulusal veya uluslararası bir mesele olarak ele alınmaktaydı. Finansal gelişmenin ve kurumların (bankaların) yerel/bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi gözardı ediliyordu. Çünkü ülke içinde finansal kurumlar ve bankalar tarafından sağlanan kaynakların tamamen hareketli olduğu ve tek bir faiz oranı ile her bölgeye aktarılabileceği varsayılıyordu (Öcal vd., 2008:5; Önder ve Özyıldırım, 2010:270). Oysa son yıllarda yapılan araştırmalar bu varsayımın doğru olmadığını ve finansal gelişmenin yerel ve bölgesel kalkınmada çok önemli rol oynağını ortaya koymuştur. Örneğin Samolyk (1994), ABD eyaletleri arasında banka kredileri ile bölgesel ekonomik aktivite arasındaki ilişkiyi inceleyerek, yerel banka kredilerinin niteliğinin bölgesel ekonomik performans üzerinde doğrudan etki yaptığını bulmuştur. Valverde ve Fernández (2004) İspanya örneğinde, bankacılığın ve kredi kullanımının bölgesel büyümeyi artırdığını ortaya koymuştur. Kendall (2009) Hindistan bölgeleri örneğinde, yerel bankacılık sektörünün az gelişmişliğinin bölgesel düzeyde büyümeyi engellediğini ortaya koyarak, finansal gelişmenin en küçük mekansal ölçekte bile büyümenin önemli bir parçası olduğunu belirtmiştir. Guiso vd. (2004) İtalya'da bölgeler arasında kredi kullanımının neden farklı olduğunu inceyerek, finansal açıdan gelişmiş yani kredi kullanımının en yoğun olduğu bölgelerdeki kişi başına GSYİH'nin büyüme oranının, finansal gelişmişliğin en az olduğu bölgelere göre %1,2 daha fazla olduğunu bulmuştur. Özyıldırım ve Önder (2008), 1991-2000 yılları arasında Türkiye'nin 67 ili için yerel bankacılık faaliyetlerinin yerel ekonomik büyümeye olan etkisini incelemiş ve kişi başına kredi kullanımı arttıkça, kişi başına düşen GSYİH'nin de arttığını bulmuştur. Bu çalışmaların sonuçları krediye erişim ve kullanımın yerel ve bölgesel düzeyde kalkınmanın temel araçlarından biri olduğunu göstermektedir.

Daha öncede vurgulandığı gibi, Türkiye'nin gündeminde yer alan en önemli meselelerinden biri, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgelerarası eşitsizlik sorununun azaltılmasıdır. Bu amaç 9. Kalkınma Planı'nda çok açık ve vurgulu bir biçimde yer almakta ve Türkiye'nin sözkonusu meseleyi ulusal bir öncelik olarak aldığını göstermektedir (DPT, 2006). Nitekim bu doğrultuda atılan en somut adımlardan biri, Türkiye'nin 26 bölgesinde Kalkınma Ajanslarının kurulması ve her bir ajansın kurulduktan sonra sorumlu olduğu bölge için önceliklerini ortaya koyan bir bölge planı yapmasıdır. Diyarbakır'ın bulunduğu TRC2 Bölgesinde kurulan Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın 2011-2013 yılları için yaptığı bölge planının temel hedeflerinden biri, bölgenin mevcut potansiyelinin tespit edilip harekete geçirilmesi, yerel kalkınmanın önündeki risk ve engellerin kaldırılması ve bölgede yenilikçilik ve rekabetçiliğin arttırılmasıdır (Karacadağ KA, 2011).

Bu bağlamda teşvik ve kredilere erişim ile bunların etkin şekilde kullanımı bölge ve Diyarbakır açısından çok önemlidir.

Bilindiği gibi Diyarbakır, 1968 yılından bu yana KÖY kapsamında olup, teşvik açısından her zaman en avantajlı bölgede yer almıştır. Ancak genelde Doğu ve Güneydoğu Anadolu, özelde de Diyarbakır KÖY illerine verilen teşviklerden yeterince yararlanamamıştır (Yavan, 2011a). Verilen teşvikler ne bölgede, ne de Diyarbakır'da yatırımları tetikleyecek ve böylece kalkınmayı sağlayacak atılımlara yol açmamıştır. Gerçekten de bölgeye yönelik tüm teşvik politikalarına rağmen, bölgenin ve Diyarbakır'ın ülkenin batısı ile arasındaki uçurum artmış ve eşitsizlik giderek daha büyük bir sorun haline gelmiştir.

Öte yandan genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, özelde de Diyarbakır'da girişimcilerin finansmana ve banka kredilerine erişimde ciddi zorluluklarla karşılaştığı bilinmektedir (Ekodiyar, 2006:20; Stargazete, 2009; Özdiyarbakır, 2012). Bu durumun altında, bir yandan 1990'lı yıllarda bu bölgeye ve Diyarbakır'a verilen banka kredilerinin geri dönüşünün istenen oranda gerçekleşmemesinden kaynaklanan kötü imaj yatarken, öbür yandan, bölgenin ve kentin terör olayları ve güvenlik sorunları nedeniyle bankalar tarafından riskli olarak görülmesi yatmaktadır. Gerçekten de kentin eskiden gelen "kredilerin battığı il imajı" ile terörden kaynaklanan "şehir riski" algısı nedeniyle bankaların kredi konusunda bölgedeki yatırımcılara karşı oldukça katı davrandığı, örneğin diğer bölgelerden istenen tutarın çok üstünde ekstra teminat isteğinde bulunduğu görülmektedir. Bu durum bölgede ve Diyarbakır'da yatırımların ve kalkınmanın önünde duran önemli engellerinden biridir.

Yukarıda belirtilen iki farklı ancak birbiriyle çok yakından ilişkili tespitten hareketle, bu çalışmanın temel amacı,

Diyarbakır'daki girişimcilerin mevcut teşvik, hibe ve banka kredilerinden ne ölçüde faydalandığını belirlemek ve bu desteklerin daha etkin bir şekilde kullanılmasına yönelik öneriler geliştirmektir.

Bu ana amaç doğrultusunda çalışmanın üç alt amacı bulunmaktadır:

(1) Diyarbakır'da faaliyet gösteren firmaların banka kredilerine erişimi ve kredileri yatırımlarda ne ölçüde kullandığı tespit etmek

(2) Diyarbakır'daki firmaların mevcut teşvik sisteminden ne kadar yararlandığı ve teşviklerin firmalar üzerindeki etkileri ortaya koymak ve

(3) Teşvik sistemi ve banka kredilerinin daha etkin kullanımı için olası iyileştirme önerileri geliştirmektir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin, özelde de Diyarbakır'ın teşviklerden daha etkin bir şekilde faydalanmasına ve kredilere daha kolay erişim sağlayabilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca sözkonusu çalışmanın bulguları, hem teorik bağlamda bölgesel kalkınma literatürüne, hem de pratik düzlemde yerel, bölgesel ve ulusal uygulayıcılara ve politika yapıcılara katkı sağlamaktadır.

1.2. Veri, Yöntem ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, yöntembilimsel bakımdan araştırmanın amaç, önem ve kapsamını ortaya koymakla işe başlamaktadır. Daha sonra, konuyla ilgili yerli ve yabancı literatürün taranması ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Ardından çeşitli kurumlardan ve saha araştırmasından elde edilen veriler amaca uygun olarak düzenlenmiştir. Nihayetinde de ortaya çıkan malzemenin betimsel ve yorumsal analizi yapılarak sonuca ulaşılmıştır.

Bu bağlamda araştırma yapılırken öncelikle teşvikler ve banka kredileri ile ilgili literatür taranmıştır. Burada öncelikle dünya genelinde, daha sonrada Türkiye'de 1990'lardan günümüze kadar yapılan bilimsel araştırmalar hem yöntem, hem de yaklaşım bakımından incelenmiş ve elde ettikleri bulgular tespit edilmiştir. Bir sonraki aşamada Ekonomi Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası'ndan (DTSO) elde edilen istatistiksel veriler çalışma amacına göre il ve bölge bazında düzenlenerek sınıflandırılmış ve böylece elde edilen malzeme ile tablo, harita ve şekiller oluşturulmuştur.

Daha sonra, Diyarbakır kentinde faaliyet gösteren firmalar ile banka şubelerine anket uygulaması yapılmış ve anketlerin sonuçları PASW İstatistik programında analiz edilmiştir. Bu süreci takiben hem saha araştırmasının sonuçlarını değerlendirmek, hem de teşvik ve krediler konusunda ilde ve bölgede yetkili ve ilgili olan kurum ve kuruluşların görüş ve önerilerini almak amacıyla bir çalıştay düzenlenmiştir (Erten, 2012; Güneydoğugüncel, 2012; Karacadağ KA, 2012; Özgürhaber, 2012). En son aşamada da, literatürün ışığında gerek sahadan, gerekse kurumlardan elde edilen verilerin analiz sonuçları ve çalıştayda ortaya çıkan görüş ve önerilerin değerlendirilmesi ile çalışma tamamlanmıştır.

Her çalışma gibi bu araştırmanın da sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, teşvikler konusunda veri bulmanın güçlüğü ve dağınıklığıdır. Türkiye'de 10'dan fazla kurum[1] teşvik vermekte ve bu kurumlar çoğu zaman birbirlerinden bağımsız bir şekilde teşvik, destek veya yardım uygulamalarını yürütmektedir. Her bir kurumun ayrı bir destek sisteminin olması ve verdikleri teşviklere ilişkin güncel, düzenli, sağlıklı ve detaylı verilerin tutulmaması, bazı durumlarda da tutulsa bile mekânsal niteliğinin olmaması yüzünden veri elde etmede ciddi bir sınırlılık söz konusudur. Gerçekten de teşvikler konusunda en büyük eksiklik tüm kurumların verdiği destekleri bir araya toplayacak istatistiki bir veri tabanının halen bulunmamasıdır. Öte yandan bazı kurumlar ise, paylaşıma açık değildir. Bu kurumlarda istenilen nitelikte ve kalitede veri olmasına rağmen, gizlilik veya daha doğru bir ifade ile bilgiyi esirgeme ve vermeme eğilimi nedeniyle veriye erişim sözkonusu olmamaktadır. Örneğin bu çalışmanın sonuçları Diyarbakır'da KOSGEB'in (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) en etkili ve en önemli teşvik veren kurum olduğunu ortaya koymuş olmasına rağmen, KOSGEB'ten il ve bölge düzeyinde veri temin edilememiştir. Kurum başlangıçta istenilen verinin bulunduğunu belirtmesine rağmen, daha sonra veriyi paylaşmaktan nedense kaçınmıştır. Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ayrıca yerel düzeyde de kurumlardan istenilen nitelikte, sistematik ve karşılaştırılabilir veriler temin etmede ciddi zorluklar bulunmaktadır. Çalışmanın ikinci temel sınırlılığı, teşvik verisindeki sabit yatırım tutarı ve istihdamın gerçekleşen değil, öngörülen olmasıdır. Dolayısıyla, teşvik istatistiklerinde yer alan yatırım ve istihdam miktarların ne oranda gerçekleştiği bilinmemekte, öngörülen/beyan edilen sayı ve tutar üzerinden analiz yapılmaktadır. Çalışmanın diğer bir kısıtı ise, hibelere ilişkin bir veri temin sisteminin bulunmamasıdır. Tıpkı teşviklerde olduğu gibi, Türkiye'de birçok ulusal ve uluslararası kuruluş çeşitli programlar altında proje bazlı farklı hibe destekleri vermektedir. Ancak ne Türkiye genelinde, ne de il/bölge ölçeğinde nereye, ne zaman, ne kadar hibe verildiğine dair derli toplu ve sağlıklı bir veri ne yazık ki sözkonusu değildir.

Bu çalışma 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, çalışmanın amacını, önemini, gerekçesini, kapsamını ve çalışmada kullanılan veri, yöntem ve sınırlılıkları ele almaktadır. İkinci bölüm, çalışmaya arka plan oluşturmak amacıyla öz bir şekilde ilgili ulusal ve uluslararası literatürü değerlendirmek suretiyle teşviklerin ve banka kredilerinin büyüme ile ilişkisini, kalkınma sürecindeki etkisini ve rolünü hem ulusal ölçekte, hem de yerel/bölgesel ölçekte ortaya koyarak teorik bir çerçeve çizmektedir. Üçüncü bölüm, Türkiye'de, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve Diyarbakır'da teşviklerin ve kredilerin son 5-10 yıldaki gelişimini, performansını, yapısını ve sektörel dağılımını, karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirmektedir. Dördüncü bölüm, Diyarbakır'da saha araştırmasından elde edilen bulgular ışığında teşvik, hibe ve kredi alan ve almayan firmalar ile banka yöneticilerinin destekler ve krediler hakkındaki görüşlerini ölçerek, firmalara olan etkisini tartışmaktadır. Son bölüm ise, çalışmanın genel sonuçlarını ve önerilerini içermektedir.

---

[1] Türkiye'de teşvikler genel olarak dört farklı alana yönelik olarak verilmektedir: Bunlar yatırım teşvikleri, Ar-Ge teşvikleri, ihracat teşvikleri ve işletmelere yönelik teşviklerdir. Türkiye'de teşvik (destek, hibe veya devlet yardımı) veren kurumlar ve verdikleri teşvik/destekler şunlardır: Ekonomi Bakanlığı *(Yatırım Teşvik Sistemi, Dış Ticaret Destekleri, Serbest Bölge Teşvikleri, Dahilde İşleme Rejimi Teşvikleri),* KOSGEB *(KOBİ Destekleri)*, Türkiye İş Kurumu *(İŞKUR Teşvikleri),* TÜBİTAK *(Ar-Ge Teşvikleri),* Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı *(TTGV Destekleri),* Kültür ve Turizm Bakanlığı *(Kültür ve Turizm Yatırımları Teşvikleri),* Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı *(Tarımsal Desteklemeler, Kırsal Kalkınma Destekleri),* Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu *(TKDK Destekleri),* Sosyal Güvenlik Kurumu *(İstihdam Teşvikleri),* Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı *(San-Tez Destekleri*, *Organize Sanayi Bölgesi Teşvikleri*, *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Teşvikleri),* Maliye Bakanlığı *(Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Teşvikleri),* Kalkınma Ajansları *(Mali, Teknik ve Doğrudan Faaliyet Destekleri)*, Avrupa Birliği Fonları ve Hibe Destekleri *(Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı-IPA, 7.Çerçeve Programı, Hayatboyu Öğrenme Programı, Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı, Gençlik Programı)* ve Ar-Ge Kanunu Teşvikleri.

2. BÖLGESEL KALKINMA, TEŞVİK VE KREDİ İLİŞKİSİ: TEORİK ÇERÇEVE VE AMPİRİK LİTERATÜRÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Teşviklerin Ekonomik Büyüme ve Yerel/Bölgesel Kalkınma Sürecindeki Etkisi

2.1.1. Küresel Ekonomide Teşviklerin Yeri

Teşvikler öteden beri gerek ulusal, gerekse bölgesel ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için kullanılan en önemli kamusal politika araçlarından bir olmuştur. Teşvikler çok çeşitli amaçlar için verilmekle birlikte, esas olarak özel sektörün daha çok yatırım yapmasını sağlamak, yatırımları belirli sektörlere ve/veya bölgelere yönlendirmek ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak için kullanılmaktadır. Ayrıca işsizliğin azaltılması, seçilmiş sektörlerin, Ar-Ge ve inovasyonun desteklenmesi ve çevrenin korunması gibi amaçlarla da devletler teşvik vermektedir (Yavan, 2011a).

Teşvikler, sübvansiyonlar ya da devlet yardımları, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından en sık kullanılan ekonomik araçlardan biridir. UNCTAD (2000:3) tarafından küresel düzeyde yapılan bir araştırma, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın dünyadaki bütün ülkelerin spesifik sektörleri ve/veya bölgeleri hedefleyen teşvikler verdiğini göstermektedir. Dünya ekonomisinde 1980'lerden buna yana artan küreselleşme, liberalleşme ve ekonomik entegrasyon eğilimlerine rağmen, teşviklerin kullanımının zaman içinde azalmadığı aksine arttığı görülmektedir. Bu durum teşviklerin hem uluslararası arenada, hem de ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde sürekli gündemde yer almasına ve ciddi boyutta tartışılmasına yol açmaktadır (OECD, 2001; 2005; UNCTAD, 2000, 2004; WTO, 2006).

Küreselleşen dünya ekonomisinin hızla liberalleştiği yönünde ortaya konan tüm söylemlere rağmen, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) tahminlerine göre (WTO, 2006:45), dünyada hükümetler her yıl 1 trilyon doları aşan miktarda teşvik vermektedirler ki bu dünya gayrisafi yurtiçi hasılasının (GSYİH) %4'üne denk gelmektedir. DTÖ'ye göre, teşvikler dünyada hükümetlerin yaptığı toplam harcamaların %6'sını oluşturmakta ve ülkeler GSYİH'sinin %1'ini teşvik olarak dağıtmaktadır. Görüldüğü gibi, uluslararası düzeyde DTÖ ve Avrupa Birliği (AB) gibi kurumların rekabeti bozucu etkisi nedeniyle teşviklerin kullanımını açıkça sınırlamaya çalışan çaba ve kararlarına rağmen, teşviklerin kullanımı artmaktadır. Bu durum teşvik konusunun hem uluslararası arenada, hem de ulusal ve ülke içi bölgesel düzeyde sürekli gündemde yer almasına ve ciddi boyutta tartışılmasına yol açmaktadır.

Teşviklerin kıt kamu kaynağı olması ve bu kamu kaynağının belirli sektörleri, bölgeleri, firmaları veya sosyal grupları diğerlerine göre kayırarak daha fazla desteklemesi ve kaynağın tahsisi ve dağıtımının hükümetlerin yetkisinde olması, tartışma ve kaygıların temelinde yatmaktadır. Tam bu noktada şu temel sorular gündeme gelmektedir: Hükümetler teşviklerin dağıtımını ve tahsisini neye göre yapmaktadır? Piyasadaki aktörlerin arz ve talepleri bunda ne derecede rol oynamaktadır? Teşvik dağıtım politikasını oluşturulmasında hangi aktörler etkilidir? Uluslararası etkiler mi, piyasada oluşan arz ve talep koşulları mı, kurumsal konteks mi, yoksa hükümetlerin/politikacıların tercihleri mi teşviklerin dağılımını belirlemektedir?

2.1.2. Bölgesel Kalkınmada ve Bölgesel Eşitsizliğin Giderilmesinde Teşviklerin Önemi ve Teşvik Politikasının Rolü

Bilindiği gibi gerek gelişmiş ülkeler, gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri, ülke içindeki bölgesel eşitsizlikler ve bölgesel kalkınmadır. Teşvikler, 1960'lardan bu yana bölgelerarası dengesizlik sorununu azaltmak ve bölgesel gelişmeyi gerçekleştirmek için devlet tarafından kullanılan en önemli, ama aynı zamanda en tartışmalı bölgesel politika aracı olmuştur (Martin, 1998: 527; Armstrong ve Taylor, 2000:241; Peters ve Fisher, 2004:27; Liard-Muriente, 2007:186; Schwartz vd., 2008:167). Ancak bölgelerarası eşitsizlik sorununu azaltmak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek son derece pahalı bir iştir. Örneğin AB, 2000-2006 döneminde bu amaç için 235 milyar dolar harcamıştır. Gerçekten de AB, bütçesinin 1/3'ünü bölgesel gelişme politikasına verilecek teşvikler için ayırmaktadır (Dupont ve Martin, 2006:223; WTO, 2006:96). Öte yandan ABD'de yerel ve eyalet düzeyindeki hükümetler, yılda yaklaşık 20-30 milyar doları teşvik için harcamaktadır (Bartik, 2002:4). Bu açıdan bölgesel kalkınmaya yönelik olarak oluşturulan teşvik politikalarının amacına ulaşıp ulaşmadığının tespiti ve yatırım teşviklerinin farklı coğrafyalarda nasıl bir mekansal farklılaşmaya yol açtığının belirlenmesi başlı başına büyük önem taşımaktadır.

Nitekim, teşviklerin yatırım yeri seçimi üzerindeki etkisinin bölgesel düzeyde belirlenmesi, hem ulusal teşvik politikasının, hem de özellikle bölgesel ve yerel teşvik politikalarının oluşturulmasında karar alıcılara önemli bir öngörü sağlayabilir.

Öte yandan, teşviklerin bölgesel eşitsizlik üzerinde nasıl bir etki yarattığı, teşvik politikalarının bölgelerarası büyüme ve gelir eşitsizliği farkını azaltıp azaltmadığı, hem teorik olarak araştırmacıların, hem de pratik olarak karar alıcıların en temel sorunsallarından biri olmuştur. Doğru ve etkin bir bölgesel politikanın en önemli araçlarından birinin yatırım teşvikleri olduğu gözönüne alındığında, teşviklerin mekansal dağılımı, bölgesel eşitsizlik sorununun ele alınmasında etkin bir güç oluşturan bölgesel politikaların tasarımı için önemli bir adımı temsil etmektedir. Ekonomik ve sosyal açılardan geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak ve bu bölgelere ilişkin özel amaçlı ve ayrıcalıklı teşvik politikaları uygulamak ancak teşviklerin mekânsal açıdan doğru şekilde tahsis edilmesi ile mümkündür.

Bu açıdan Türkiye'de illere verilen yatırım teşviklerinin coğrafi tahsisi incelendiğinde, teşviklerin mekansal ve bölgesel açıdan oldukça eşitsiz ve çarpık bir dağılım göstermekte olduğu görülmektedir (Yavan, 2011a).

Teşviklerin ulusal, bölgesel ve yerel bazda ekonomik büyüme üzerindeki etkisi halen oldukça tartışmalı bir durum olarak ortada durmakla birlikte (Goss ve Phillips, 2001:236; Bondonio ve Greenbaum, 2007:123), yeryüzündeki hemen tüm ülkeler yatırımları artırmak ve firmaları dezavantajlı bölgelere çekmek için teşvikler vermeye devam etmektedirler (UNCTAD, 2000). Hatta son yıllarda dünyada teşvikler konusunda meydana gelen en önemli tartışmalardan biri, yatırımlara yönelik olarak yaşanan *"teşvik rekabeti"* (incentive competition) konusudur. Küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası yatırımların miktarının artması ve yabancı yatırımların ülkelere sağladığı faydaların farkına varılması, ülkeler ve bölgeler arasında yatırımları çekmek amacıyla kıyasıya bir teşvik rekabeti oluşturmuştur (Oman, 2000; Charlton, 2003). Nitekim 1990'ların başında itibaren ulusal ve bölgesel hükümetler, hatta yerel düzeyde kentler, uluslararası doğrudan yatırımları kendi bölgelerine çekmek için birbiriyle kıyasıya yarışmakta ve son derece cazip yatırım teşvikleri sunmaktadırlar.

2.1.3. Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Dünya'dan Kanıtlar

Ekonomik büyüme ile teşvik ilişkisini ortaya koyan ampirik literatür incelendiğinde, (Tablo 2.1) araştırmaların büyük çoğunluğunun ekonomik büyüme ile teşvikler arasındaki ilişkiyi ulusal ölçekte ele aldığı yani ülkeler arasındaki büyüme-teşvik üzerine yoğunlaştığı görülür. Gerçekten de teşviklerin büyüme ile etkileşimini yerel ve bölgesel düzeyde ele alan görece daha az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte uluslararası literatür yakından incelendiğinde, teşviklerin yerel/bölgesel ekonomik büyümeye etkisi üzerine bazı araştırmaların olduğu dikkati çekmektedir. Bu araştırmalar, teşviklerin bölgesel ve yerel düzeyde büyüme, gelir, işsizlik, verimlilik, yatırım ve istihdam gibi parametreleri nasıl etkilediğine yoğunlaşmaktadır (Bartik, 2002; Peters ve Fisher, 2004; Schwartz vd., 2008).

Verilen teşviklerin yerel/bölgesel ekonomik büyümeye nasıl bir etki yaptığı konusuna eğilen bu çalışmaların bulguları değerlendirildiğinde, ortaya çıkan ampirik kanıtların oldukça çelişkili olduğu görülmektedir. Gerçekten bu konuda yapılan bazı çalışmalar (Bartik, 1992; Loh, 1995; Goss ve Phillips, 1999; Schalk ve Untiedt, 2000; Bondonio ve Greenbaum, 2007) teşviklerin bir bölgedeki büyüme, gelir artışı ve istihdam üzerinde pozitif yönde etki sağladığını ortaya koyarken, bazıları da (Ingram ve Pearson, 1981; Borello, 1995; Fisher ve Peters, 1998; Ayele, 2006) teşviklerin etkin olmadığını, zayıf veya ihmal edilebilir etkiye sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Sözgelimi, Bartik (1992) yüksek işsizlik ve düşük gelirin bulunduğu lokasyonlarda, ekonomik kalkınmanın canlandırılmasında özellikle vergi teşviklerinin maliyet etkinliği sağladığını ortaya koymuştur. Buna karşın, Fisher ve Peters (1998) teşviklerin istihdam üzerinde çok zayıf hatta ihmal edilebilir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Goss ve Phillips (1999); teşvikler, işsizlik ve yerel ekonomik gelişme performansı arasında tutarlı bir ilişkinin bulunmadığını belirterek, teşviklerin işsizliğin düşük olduğu bölgelerde ekonomik büyümeyi artırırken, işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde aynı etkiyi göstermediğini ortaya koymuştur. Schalk ve Untiedt (2000) Almanya'da verilen bölgesel yatırım teşviklerinin sadece istihdamı değil, aynı zamanda bölgedeki yatırımları da artırdığını ortaya koyarken, çalışma, teşviklerin bölgenin büyüme ve emek verimliliği üzerindeki etkisinin ihmal edilebilir olduğu sonucuna erişmiştir.

Öte yandan, Bondonio ve Greenbaum'un (2007) tarafından yapılan son araştırma, yerel ve bölgesel düzeyde verilen teşviklerin yeni kurulan ve var olan işletmelerde sermaye harcamalarını, satışları ve istihdamı artırdığını belirtmiştir. Ayele (2006), Etiyopya'da KOBİ'lere verilen yatırım teşviklerinin etkisini incelediği araştırmasında, teşviklerin bölgesel kalkınma ve yerli KOBİ'ler için oldukça zayıf bir politika enstrümanı olduğunu belirttikten sonra, özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu politika aracını kullanırken dikkatli olması gerektiğine işaret etmektedir. Son olarak, Cohen ve Legoff (1987:164) tarafından bölgesel kalkınmaya yönelik verilen yatırım teşviklerinin nasıl bir performans gösterdiğini OECD ülkeleri ve Kanada örneğinde ortaya koyan bir değerlendirme çalışması, yukarıda teşviklerle ilgili ortaya konulan çelişkileri özetlemektedir. Bu çalışmaya göre, söz konusu ülkelerde 20 yıllık bir dönem içerisinde, gerek saha araştırmasına dayalı olarak yapılan çalışmaların, gerekse ekonometrik tahmin yöntemini kullanan çalışmaların hiçbiri, bölgesel teşviklerin performansı hakkında açık ve somut bir durum ortaya koyamamışlardır.

Tablo 2.1. Teşviklerin Yerel ve Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi

Araştırılan Ülkeler ve Ampirik Çalışmalar	
Sonuçlar (pozitif +)	**Sonuçlar (nötr)**
ABD, Almanya	Gana, Arjantin, ABD, Etiyopya, Kanada ve OECD
Bartik, 1992; Loh, 1995; Goss ve Phillips, 1999; Schalk ve Untiedt, 2000; Bondonio ve Greenbaum, 2007	Ingram ve Pearson, 1981; Cohen ve Legoff, 1987; Borello, 1995; Fisher ve Peters, 1998; Ayele, 2006
Teşviklerin bir bölgedeki büyüme, gelir artışı ve istihdam üzerinde pozitif yönde etki sağlamaktadır	Teşviklerin etkin olmadığını, zayıf veya ihmal edilebilir etkiye sahip olduğu
Türkiye: Ulusal Ölçek	
Ay, 2005; Akan ve Arslan, 2008,	-
Türkiye Bölgesel ve Yerel Düzey	
Yavan, 2011a, 2011c	Karaçay-Çakmak ve Erden, 2004; Erden ve Karaçay-Çakmak, 2005;

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.4. Türkiye'de Teşviklerin Ekonomik Büyüme ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

Teşvik, Türkiye'nin iktisadi kalkınma ve bölgesel gelişme politikası içinde en sık kullanılan ekonomik araçlardan biri olmuştur. Nitekim Türkiye, özel sektörün daha çok yatırım yapmasını sağlamak, bu yatırımları belirli sektörlere ve bölgelere yönlendirmek ve ülke içindeki bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amacıyla, Osmanlı'nın son döneminde 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan bu yana ekonomik ve bölgesel gelişmesini sağlamak için düzenli olarak teşvikler vermiştir (Yavan, 2011b). Bölgesel kalkınmaya yönelik olarak oluşturulan teşvik politikalarının amacına ulaşıp ulaşmadığının tespiti, ancak teşvik politikasının etkinliğini yerel ve bölgesel düzeyde ölçmek ile mümkündür.

Şüphesiz teşviklerin bölgesel ekonomik gelişmeye nasıl bir etki yaptığı çok önemli bir konudur. Ancak Türkiye'de illere verilen yatırım teşviklerin bölgesel büyüme ve gelişmeye ne ölçüde etki yaptığını istatistiksel kanıtları ile ortaya koyan bilimsel çalışmalar mevcut değildir. Bu nedenle teşviklerin bölgesel kalkınma konusunda nasıl bir etkiye sahip olduğu konusunda kamuoyunda varolan bilgi ve algı çok büyük ölçüde gözleme dayalı açıklamalardan veya sezgisel olarak çeşitli yorumlardan ya da var olan bazı teorik çerçeveler ışığında ileri sürülen tahminler harekat etmektedir. Ancak bu gözlemler, sezgiler veya tahminler çoğu zaman spekülasyona dayalı olabilmekte ve karar alıcılara nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda bir öngörü sağlayamamaktadır.

Yatırım teşviklerini ulusal (Ay, 2005), bölgesel (Karaçay-Çakmak ve Erden, 2004; Erden ve Karaçay-Çakmak, 2005) ve yerel düzeyde (Akan ve Arslan, 2008) ele alan bazı ampirik çalışmalar bulunsa da, bu çalışmalar meseleyi, teşviklerinin sabit sermaye yatırımlarına, istihdama ve kamu politikaların etkisi açısından incelemişlerdir (Tablo 2.1). Örneğin, Ay (2005), ulusal düzeyde yaptığı çalışmasında, 1980-2003 verilerini kullanarak Türkiye'de yatırım teşviklerinin toplam sabit sermaye yatırımlarını pozitif yönde etkilediği bulgusuna erişmiştir. Akan ve Aslan (2008), Doğu Anadolu Bölgesinde uygulanan teşvikler ile istihdam arasındaki ilişkileri incelemiş ve teşvikli yatırımlar ile istihdam arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu ve teşvikli yatırımların bölgedeki istihdamı arttırdığını ortaya koymuştur.

Erden ve Karaçay-Çakmak (2005) tarafından Türkiye'deki 24 ilden 1992-1999 yıllarına ait panel veri seti kullanılarak yapılan ampirik çalışma ise, Türkiye'de özel sektörün yatırım kararlarının belirleyicisi durumunda olan üç kamu destekleme politikasından (yatırım teşvikleri, krediler ve kamu yatırımları), kamu yatırımlarının 24 ildeki sanayi yatırımlarını olumlu yönde etkilediği, ancak yatırım teşvikleri ve kredilerin imalat sanayi yatırımlarına istatistiksel anlamda olumlu bir katkısının olmadığını ortaya koymuştur. Karaçay-Çakmak ve Erden (2004) tarafından aynı veri seti ve aynı yöntemle, 12 bölge için yapılan bir başka çalışmada da, teşviklerin bölgesel düzeyde özel sektör sanayi yatırımları üzerinde olumlu veya olumsuz hiçbir etkisinin olmadığı ortaya konmuştur. Yukarıda ele alınan dört ampirik çalışma da (Karaçay-Çakmak ve Erden, 2004; Ay, 2005; Erden ve Karaçay-Çakmak, 2005; Akan ve Arslan, 2008) Türkiye'de teşviklerin ekonomik etkisini ve teşviklerin yatırımlar, istihdam ve kamu destekleme politikalarında oynadığı rolü incelemiştir.

Türkiye'de bölgesel kalkınma meselesi çok tartışılan bir konu olmasına rağmen, teşviklerin bölgesel büyüme üzerindeki etkisini doğrudan ele alan sadece bir çalışma bulunmaktadır. Yavan (2011c) tarafından yapılan bu çalışma, Türkiye'de illere verilen yatırım teşviklerinin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisini coğrafi/mekânsal perspektiften ampirik olarak analiz etmektedir. Türkiye'deki 81 ile ait 1995-2001 yılı verilerinden oluşan yatay kesit veri seti kullanılarak yapılan bu çalışmadan elde edilen ampirik bulgular, bir ilde teşvikle yapılan yatırımlar arttıkça, o ildeki hem GSYİH miktarının, hem de kişi başına gelirin artmakta olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları Türkiye'de uygulanan yatırım teşviklerinin bölgesel düzeyde ekonomik büyümeye katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

2.2. Kredilerin Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Yerel/Bölgesel Kalkınma Sürecindeki Rolü

2.2.1. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, son yıllarda gerek uluslararası gerekse ulusal literatürde en çok dikkat çeken ve tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Finansal sistemler, yeni teknolojilerin yayılması ve sermaye birikiminin gerçekleşebilmesi için fon tedarikinde bulunma fonksiyonu üstlenmelerinden dolayı, ekonomik büyüme sürecinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ve fonksiyonlarını etkin şekilde yerine getiren finansal sistemler, bireylerin ellerinde bulunan küçük değer taşıyan mevduatları, büyük yatırımlara yönlendirme, yatırım çeşitlenmesini mümkün kılarak, tasarruf sahiplerinin risklerini azaltma, uygulanması düşünülen projeler hakkında bilgi toplama ve değerlendirme maliyetlerini, uzmanlaşmış kurumları vasıtasıyla azaltma ve kaynakların yönetilmesini izleme gibi fonksiyonlar üstlenerek, verimliliği ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi arttırabilmektedir (Aslan ve Küçükaksoy, 2006:26). Gerçekten de finansal sistem, ekonomik kaynakların, ülkeler, bölgeler ve sektörler arasında transferinin sağlanmak yoluyla ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Finansal kurumlar arasında etkinliği en fazla olan kuruluşların arasında bankalar gelmektedir. Bankaların ekonomik ilişkiler içerisinde önemli görevleri ve fonksiyonları bulunmaktadır. Öz kaynaklar ve yabancı kaynaklardan topladıkları fonları, fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara kredi olarak vermektedir. Çoğu bankalar, bankacılık işlemlerinin belirleyicisinin kredi vermek olduğuna inanmaktadır. Geleneksel bankacılığın borç verme amacı değişmekle birlikte, bankaların aktifleri içerisindeki payı oldukça fazladır. Ülkemizde de durum çok farklı değildir. Bankaların aktifinde kredilerin payı yüksektir. Gelirleri arasında en yüksek pay kredilerden elde edilen faiz ve ücretlerden oluşmaktadır (Apak ve Tavşancı, 2006:32).

Finansal gelişme literaturunde, finansal gelişmişliği temsil eden birçok değişken/gösterge tanımlanmış olup, yapılan araştırmalarda bunlar kullanılmaktadır. Örneğin para arzının GSYİH'ye oranı, toplam finansal varlıkların GSYİH'ya oranı, sermaye piyasası likiditesinin GSYİH'ya oranı ve menkul kıymetlerin GSYİH'ya oranı gibi. Ancak son yıllarda finansal gelişmişliğin en iyi alternatif göstergesinin *özel sektöre verilen banka kredileri olduğu* kabul edilmektedir (Khan ve Senhadji, 2000). Bu bağlamda banka kredilerinin finansal gelişmede ve ekonomik büyümede çok önemli bir ölçüt olarak ele alındığı görülmektedir.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki teorik ilişkiler ilk kez Schumpeter'in çalışmaları ile 1911 yılında ortaya konmuştur (Önder ve Özyıldırım, 2010:269). Schumpeter finansal sisteme aracılık eden kurumların (bankaların) sunduğu hizmetlerin, tasarrufları, tasarruflarında yatırımları tetiklemesiyle ekonomik büyümenin sağlanacağını savunmaktadır. Schumpeter, finansal aracı rollerindeki bankaların,

teknolojik yeniliği kolaylaştırdığını belirtmektedir. Bankalar tasarrufları bir araya getirmekte, yatırım projelerini değerlendirmekte, yöneticileri denetlemekte ve firmalar hakkındaki detaylı bilgileri daha düşük maliyetle elde edebilmektedir.

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki yeni bir keşif olmamasına rağmen, bu düşüncenin ampirik kanıtlarla ortaya konulması özellikle 1990'lı yıllardan sonra yapılan çalışmalar yoluyla mümkün olmuştur. Özellikle King ve Levine (1993) bu konuyla ile ilgili yürütülen çalışmaların geliştirilmesinde büyük katkı sağlamıştır. King ve Levine'nin (1993) bu öncü çalışmasında, 1960-1989 dönemi için panel ve yatay kesit analizler ile 80 ülkenin finansal gelişme göstergeleri, büyüme oranları, fiziksel sermaye birikimi gibi yıllık verilerini kullanmışlar ve uzun dönemde ekonomik büyüme ile finansal değişkenler arasında güçlü ve pozitif bir ilişkinin bulunduğunu göstermişlerdir. Bu çalışma finansal büyümenin ekonomik büyümeyi tetiklediğini ortaya koymuş ve bu çalışmada kullanılan finansal gelişmeyle ilgili ölçütler yaygın bir biçimde diğer çalışmalarda da kullanılmıştır.

Finansal sistemin ekonomik büyümeye katkısı literatürde çok tartışılsa da ilişkinin yönü konusunda tam bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. Ancak çok sayıda ampirik çalışma, finansal kurumların ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ortaya konduğu çalışmalarda, yatay kesit verileri ya da zaman serisi verileri kullanılmakta veya panel veri seti ile yapılmaktadır. Yapılan çalışmaların bazıları tekil ülkeleri ele alırken, bazıları da ülke gruplarını incelemektedir. Ayrıca çalışmalar sadece gelişmiş ülkeleri değil aynı zamanda gelişmekte olan ülkeleri de kapsamakta ve bu bağlamda önemli bir literatür zenginliği oluşturmaktadır.

2.2.2. Finansal Gelişme ve Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uluslararası Literatürden Bulgular

Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ele alan ilk önemli ampirik araştırmalar 1990'lı yıllarda yapılmaya başlanmış ve 2000'li yıllardan sonra günümüze kadar artarak devam etmiştir. Uluslararası literatürde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları ele alınan ülke veya ülke grubu, kullanılan yöntem ve ulaştıkları temel sonuçlar bakımından Tablo 2.2'de sunulmuştur:[2]

Sonuç olarak, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik literatür incelendiğinde, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi harekete geçirdiği görüşü yaygındır ve çoğu çalışmada finansal gelişmenin ekonomik büyümeye öncülük ettiği şeklindeki hipotezi destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre, söz konusu araştırmalar genellikle ilişkinin finansal gelişmeden ekonomik gelişmeye doğru olduğunu göstermektedir. Literatürde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedensel bir ilişki olsa da, bunun tam tersi yönde bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalarda bulunmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar, zıt bir nedensellikten hareketle, iktisadi kalkınmanın finansal hizmetlere olan talebi arttırarak finansal gelişmeye yol açtığını ileri sürmektedirler.

Öte yandan uluslararası literatürde spesifik olarak *banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini* inceleyen araştırmalarda yapılmıştır. Örneğin finansal gelişme göstergesi olarak değerlendirilen kredilerin büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen Beck ve Levine (2004) araştırmalarında 1976-1998 yılları arasındaki 40 ülkenin panel verileri vasıtasıyla elde ettikleri sonuçlara göre kredi hacminin genişlemesi ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Bu durumda yazarlar finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin varlığını açık bir şekilde göstermişlerdir. Benzer şekilde Atje ve Jovanovic (1993), 1960-1985 dönemi için 94 ülkenin yıllık verilerini kullandıkları çalışmalarında hisse senedi piyasalarının ve banka kredilerinin ekonomik faaliyetleri pozitif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer sonuçlar Demirgüç-Kunt ve Maksimoviç (1998) ve Levine ve Zervos (1998) tarafından yapılan çalışmalarda elde edilen bulgulara uygunluk göstermiştir. Bir başka çalışmada, Calderon ve Liu (2003), finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-1994 gözlem döneminde, 109 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için araştırdıkları çalışmalarında ekonomik büyüme için kişi başına GSYİH'yi, finansal gelişme göstergesi olarak geniş tanımlı para arzının milli gelire oranı ile özel sektöre verilen kredilerin milli gelire oranını kullanmışlardır. Araştırma bulgularında, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi sermaye birikimi ve prodüktivite artışı yoluyla olumlu bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmışlardır.

[2] Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda kapsamlı bir literatür değerlendirmesi ise bkz. Levine (1997, 2005).

Finansal gelişme ölçütü olarak yıllık özel kredi hacminin kullanıldığı bir diğer çalışmada Ghirmay (2005), 13 ülkenin sekizinde kredilerin ekonomik büyümeye neden olduğunu tespit etmiştir. Alfaro vd (2003), Şili ekonomisi için 1990-2002 dönemini kapsayan çalışmalarında, banka kredi kanalının reel üretim, yatırımlar ve işsizlik oranı gibi temel makroekonomik değişkenlerle önemli etkileşim içinde olduğunu göstermişler ve parasal aktarım mekanizması içinde bağımsız bir kanal olarak çalıştığı yönünde bulgular ortaya koymuşlardır. Coricelli ve Masten (2004), AB'ye yeni giren 8 Doğu Avrupa Ülkesinde kredi piyasasının gelişmesinin sadece ekonomik büyümeyi değil, büyümenin istikrarını sağlamada da önemli katkısı olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak bu çalışmalar, finansal gelişme ölçütü olarak kredilerin büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar, genellikle kredi genişlemesinin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği yönündedir (Ceylan ve Durkaya, 2010:24). Farklı ülkelerden elde edilen bulgular, banka kredilerinin ekonomik büyümeye yol gösterici olduğunun altını çizmektedir.

Tablo 2.2. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Yapılan Bazı Ampirik Çalışmalar

Çalışma	Çalışılan Ülke ve Yöntem	Temel Bulgular
King ve Levine (1993)	Ülkeler arası çalışma 1960– 1980 dönemine ait 80 ülke	Finansal gelişmenin tüm göstergeleri gelecek ekonomik büyüme oranlarıyla, fiziksel sermaye birikimiyle ve ekonomik etkinlik artışıyla çok güçlü bağlantılıdır.
Jayaratne ve Strahan (1996)	50 ABD eyaletini içeren panel veri analizi (1972–92)	Bankanın verdiği borçların kalitesinin artmasının, ekonomik büyümeyle ilişkisi olduğunu bulmuşlardır.
Levine (1997)	Yatay kesit analizi	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif bağlantı bulunmaktadır. Finansal sistemin yapısı ve fonksiyonları ile ilgili kanıtlar yetersizdir.
Demirgüç-Kunt ve Maksimoviç (1998)	30 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için ülkeler arası analiz.	Aktif hisse senedi piyasası ve iyi gelişmiş bir yasal sistem firmanın büyümesini kolaylaştırır.
Luitel ve Khan (1999)	10 ülkenin VAR yöntemiyle analiz edilmesi	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü ilişki bulunmuştur.
Levine vd. (2000)	Yatay Kesit ve Dinamik Panel Veri, OECD Ülkeleri	Finansal gelişme ve uzun dönemli büyüme arasında eş zamanlılıktan doğmayan güçlü bir pozitif ilişki bulunmaktadır.
Arestis vd. (2001)	Zaman Serisi Analizi, 5 Gelişmiş Ülke	Bankalar ve sermaye piyasalarının gelişimi ekonomik büyümeyi hızlandırmakta, ancak bu süreçte bankalar daha önemli bir rol oynamaktadır.
Kar ve Pentecost (2002)	VAR ve Granger Nedensellik Testi, Türkiye Örneği	Ekonomik büyümenin finansal sektörün gelişimine öncülük ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
Thangavelu ve Jiunn (2004)	VAR Metodolojisi, Avustralya Örneği	Ekonomik büyümeden finansal aracıların gelişimine doğru bir nedensellik olduğu, ancak finansal piyasaların gelişiminin ekonomik büyümeye neden olacağı şeklinde bir kanıta ulaşılamadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Ghirmay (2005)	VAR Metodolojisi, 13 Afrika örneği	Finansal gelişmenin 8 ülkede ekonomik büyüme üzerinde nedensel bir rol oynadığı görülürken, aynı zamanda 6 ülkede de iki yönlü nedensel ilişki gösteren kanıtlar bulunmuştur.
Shan ve Jianhong (2006)	VAR Metodolojisi, Çin Örneği	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü ilişki bulunmuştur.
Yapraklı (2007)	VAR ve Granger Nedensellik Testi, Türkiye Örneği	Ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik bulunmuştur.

Kaynak: Aslan ve Küçükaksoy, 2006:30-31, Altunç, 2008:116 ve Altıntaş ve Ayrıçay, 2010:73-80'den derlenmiştir.

2.2.3. Türkiye'de Finansal Gelişme, Krediler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ampirik Sonuçlar

Finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye örneğinde inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Kar ve Pentecost, 2000; Danışoğlu, 2004; Aslan ve Korap, 2006; Aslan ve Küçükaksoy, 2006; Acaravcı vd., 2007; Kandır vd., 2007; Öztürkler ve Çermikli, 2007; Altıntaş ve Ayrıçay, 2010; Ceylan ve Durkaya, 2010). Türkiye üzerine yapılan ampirik çalışmalarda, finansal büyüme/gelişmenin göstergesi olarak para arzı, mevduat, özel sektör kredileri, toplam kredilerin milli gelire oranı, İMKB işlem hacmi/ piyasa değeri gibi farklı göstergeler kullanılmış ve araştırmacılar genellikle eşbütünleşme ve Granger nedensellik yöntemini kullanarak hipotezlerini test etmişlerdir. Bu ampirik araştırmalarda, Türkiye'de finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü konusunda ortak bir sonuca ulaşılamamıştır. Nitekim bazı çalışmalar finansal gelişme göstergeleri ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki bulunduğunu ortaya koyarken (Aslan ve Korap, 2006), bazıları böyle bir uzun dönemli ilişkinin olmadığını bulmuştur (Acaravcı vd., 2007). Yine bazı çalışmalar Türkiye'de ekonomik büyümeden finansal büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşırken (Kar ve Pentecost, 2000; Aslan ve Korap, 2006; Kandır vd., 2007; Ceylan ve Durkaya, 2010), diğer çalışmalar finansal büyümeden ekonomik büyümeye yönelen bir doğrusal ilişkinin varlığını ileri sürmüştür (Danışoğlu, 2004; Aslan ve Küçükaksoy, 2006; Acaravcı vd., 2007; Altıntaş ve Ayrıçay, 2010). Bu sonuçlar, Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyen çalışmaların sonuçlarının, farklı finansal gelişme dönemlerini içeren veri setlerine bağlı olarak değişebilmesinin olası olduğuna işaret etmektedir (Ceylan ve Durkaya, 2010:25).

Türkiye'de *banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini* inceleyen az da olsa birkaç çalışma yapılmıştır (Güven, 2002; Öztürkler ve Çermikli, 2007; Ceylan ve Durkaya, 2010). Türkiye'deki banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Güven (2002), toplam kredi hacmindeki artışın ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen bir diğer çalışma da Öztürkler ve Çermikli (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de 1990-2006 döneminde, banka kredileri ile reel ekonomi arasında bir ilişkinin varlığını test etmeyi amaçlayan bu çalışma, reel banka kredileri ile sanayi üretimi arasında iki yönlü nedensel bir ilişkinin varlığına işaret etmiştir. Ceylan ve Durkaya (2010) tarafından yapılan bir başka çalışmada, Türkiye'de 1998-2008 döneminde yurtiçi kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiler araştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, kredi hacmi büyüme oranları ile GSYİH büyüme oranı arasında ekonomik büyümeden kredilere doğru tek yönlü nedensel bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Bu üç araştırmadan elde edilen sonuçlar, banka kredileri ile büyüme arasında iki yönlü nedensel bir ilişkinin olduğunu, böylece hem Türkiye ekonomisindeki büyümenin kredi hacmi büyüme oranını hızlandırdığını, hem de kredilerdeki artışın büyümeye yol açtığını göstermektedir.

2.2.4. Yerel Kalkınma ve Bölgesel Eşitsizliğin Giderilmesinde Banka Kredilerinin Rolü

2.2.4.1. Dünya'da Banka Kredilerinin Yerel/Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme üzerine gerek uluslararası, gerekse ulusal literatürde çok sayıda araştırma bulunmasına rağmen, finansal kurumların bölgesel büyüme ve kalkınma üzerindeki etkisi üzerine çok az araştırma bulunmaktadır (Tablo 2.3). Gerçekten de literatür incelendiğinde, finansal gelişmenin yerel ve bölgesel boyutu büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Bu durumun iki nedeni vardır. İlki ve en önemlisi, ülke içinde finansal kurumlar ve bankalar tarafından sağlanan kaynakların tamamen hareketli olduğu ve tek bir faiz oranı ile her bölgeye aktarılabileceği varsayımıdır (Öcal vd.,2008:5; Önder ve Özyıldırım, 2010:270). İkincisi ise, bölgesel düzeyde ayrıntılı veri setlerinin bulunmayışı ancak yeni yeni yayınlanmaya başlamasıdır. Nitekim son yıllarda finansal gelişmenin yerel ve bölgesel kalkınmada oynağı rol dikkat çekmeye başlamış ve bu yönde çok az da olsa bazı araştırmalar ortaya konmuştur.

Son zamanlarda Samolyk (1994) ve Jayaratne ve Strahan (1996) ABD için; Li ve Li (2001), Hao (2006) ve Cheng, ve Degryse (2006) Çin için; Gusio vd. (2004) ve Vauna ve Patuelli (2008) İtalya için; Valverde ve Fernandez (2004) İspanya için; Kendall (2009) Hindistan için, ve Ardıç ve Damar (2007), Öcal vd. (2008) ile Özyıldırım ve Önder (2008) ise Türkiye için, finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisini bölgesel düzeyde incelemiştir.

Yerel ve bölgesel finansal gelişmenin ekonomik büyüme/kalkınma üzerindeki etkisini ele alan ilk öncü çalışma Samolyk (1994) tarafından yapılmıştır. Samolyk (1994), ABD eyaletleri arasında banka

kredileri ile bölgesel ekonomik aktivite arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yerel banka kredilerinin niteliğinin bölgesel ekonomik performansı üzerinde doğrudan etki yaptığını ortaya koymuştur. Bu alanda yapılan ikinci çalışma ise Jayaratne ve Strahan (1996) tarafından 35 ABD eyaletinin finansal gelişme ve bölgesel büyüme ilişkisi bağlamında incelenmesi ile olmuştur. Bu çalışma deregülasyona gidildikten 30 yıl sonra ABD'de finansal deregülasyonunun olduğu eyaletlerin olmayanlardan daha hızlı büyüdüğünü ortaya koymuştur.

Tablo 2.3. Banka Kredilerinin Yerel ve Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi

Araştırılan Ülkeler ve Ampirik Çalışmalar	
Sonuçlar (pozitif +)	**Sonuçlar (nötr)**
ABD, Çin, İtalya, İspanya, Hindistan	-
Samolyk (1994); Jayaratne ve Strahan (1996); Li ve Li (2001); Hao (2006); Gusio vd. (2004); Valverde ve Fernandez (2004); Vauna ve Patuelli (2008); Kendall (2009); Cheng ve Degryse (2010); Liu ve Li, (2010)	-
Banka kredi hacminin genişlemesi bölgesel ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir	-
Türkiye: Ulusal Ölçek	
Öztürkler ve Çermikli (2007)	-
Türkiye: Bölgesel ve Yerel Düzey	
Karaçay-Çakmak ve Erden, 2004; Öcal vd. (2008); Özyıldırım ve Önder (2008); Yavan, 2011c	Erden ve Karaçay-Çakmak, 2005; Ardıç ve Damar (2007)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Li ve Li (2001) tarafından Çin örneğinde yapılan çalışma, illerin ekonomik büyümesinin bankaların verdiği kredilerle pozitif ilişki içinde olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde Hao (2006), Cheng ve Degryse (2010) ve Liu ve Li (2010) Çin'de bankacılık faaliyetlerinin ekonomik büyümeye yerel ve bölgesel düzeyde pozitif katkı yaptığını ortaya koymuştur. Valverde ve Fernández (2004) İspanya örneğinde, bankacılığın ve kredi kullanımının bölgesel büyümeyi artırdığını ortaya koymuştur. Kendall (2009) Hindistan bölgeleri örneğinde, yerel bankacılık sektörünün az gelişmişliğinin bölgesel düzeyde büyümeyi engellediğini ortaya koyarak, finansal gelişmenin en küçük mekansal ölçekte bile büyümenin önemli bir parçası olduğunu ileri sürmüştür.

Guiso vd. (2004) İtalya'da bölgeler arasında kredi kullanımının belirgin bir şekilde farklı olduğunu göstermiş ve bu farklılığın bölgelerin büyümesini etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Bu çalışmanın sonucu, finansal açıdan gelişmiş yani kredi kullanımının en yoğun olduğu bölgelerdeki kişi başına GSYİH'nin yıllık büyüme oranının, finansal gelişmişliğin en az olduğu bölgelere göre %1,2 daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Vauna ve Patuelli (2008) İtalya'da yerel finansal gelişmenin bölgesel ekonomik büyümeyi etkileyen ana faktör olduğunu ortaya koymuştur.

2.2.4.2. Türkiye'de Banka Kredilerinin Yerel/Bölgesel Büyüme Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de bölgesel kalkınma konusu üzerinde çok tartışılan bir konu olmasına rağmen, finansal etkilerin rolünü inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır (Tablo 2.3). Bunlardan ilki, Ardıç ve Damar (2007) tarafından il bazında veriler kullanarak 1996-2001 dönemi için yapılan yatay-kesit analizdir. Yazarlar bu çalışmada literatürdeki diğer çalışmaların bulgularına aykırı şekilde, Türkiye'de finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğu sonucuna varmışlardır. Bu duruma gerekçe olarak da, incelenen dönem içinde bankacılık sektörünün asli fonksiyonunun Türk hazinesi için finansman sağlaması olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer bir şekilde Erden ve Karaçay-Çakmak (2005) tarafından Türkiye'deki 24 ilden 1992-1999 yıllarına ait panel veri seti kullanılarak yapılan bir diğer ampirik çalışma da, Türkiye'de banka kredilerinin imalat sanayi yatırımlarına istatistiksel anlamda olumlu bir katkısının olmadığını ortaya koymuştur.

Öte yandan Öcal vd. (2008) Türkiye'de 1991-2001 dönemine ait 67 il verisini kullanılarak finansal gelişme ve bölgesel ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi mekansal ekonometri yöntemiyle incelenmiştir.

Bu çalışmanın sonuçları finansal gelişmenin il bazında ekonomik büyümeye etkisinin önemli olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, ampirik sonuçlar il bazında verilen reel kredilerin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini, fakat il bazında gerçeklesen reel mevduatların büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Şube basına verilen krediler değişkeninin çalışmada istatistiksel bakımdan anlamlı olması, halka ve yatırımcılara verilen kredilerdeki artısın yerel düzlemde ekonomik büyümeyi artırdığını göstermektedir.

Özyıldırım ve Önder (2008), 1991-2000 yılları arasında Türkiye'nin 67 ili için yerel bankacılık faaliyetlerinin yerel ekonomik büyümeye olan etkisini incelemiş ve kişi başına kredi kullanımı arttıkça, kişi başına düşen GSYİH'nin de arttığını bulmuştur. Çalışmanın sonuçları, bankacılık faaliyetinin yerel büyümeyi artırdığı, özellikle de finansal merkezden uzak bölgelerde etkisinin daha fazla olduğu yönündedir. Ancak çalışma aynı zamanda merkezden uzak az gelişmiş bölgelerde verilen kredilerin karlılığı düşük ve verimsiz projelerde kullanıldığını ortaya koymuştur. Önder ve Özyıldırım (2010) tarafından yapılan bir başka çalışma ise, ister kamu isterse özel sektör bankaları tarafından verilen kredilerle il bazında kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Yani verilen kredi miktarı arttıkça, il bazında büyüme hızı da artmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen ilginç bulgu ise, gerek gelişmiş bölgelerde gerekse kalkınmada öncelikli yörelerde özel bankalarca verilen kredilerin büyümeye etkisinin kamu bankalarından daha büyük olmasıdır.

Son olarak Karaçay-Çakmak ve Erden (2004) ile Yavan (2011c) tarafından yapılan iki farklı çalışma, esas olarak doğrudan banka kredilerinin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelememekle birlikte, Türkiye üzerine yaptıkları ampirik analizlerinde banka kredilerinin yatırımları olumlu yönde etkilediğini, böylece de bölgesel ölçekte ekonomik büyümeye katkı sağladığını bulmuşlardır.

3. TÜRKİYE, BÖLGE VE DİYARBAKIR EKONOMİSİ İÇİNDE TEŞVİK VE BANKA KREDİLERİNİN YERİ

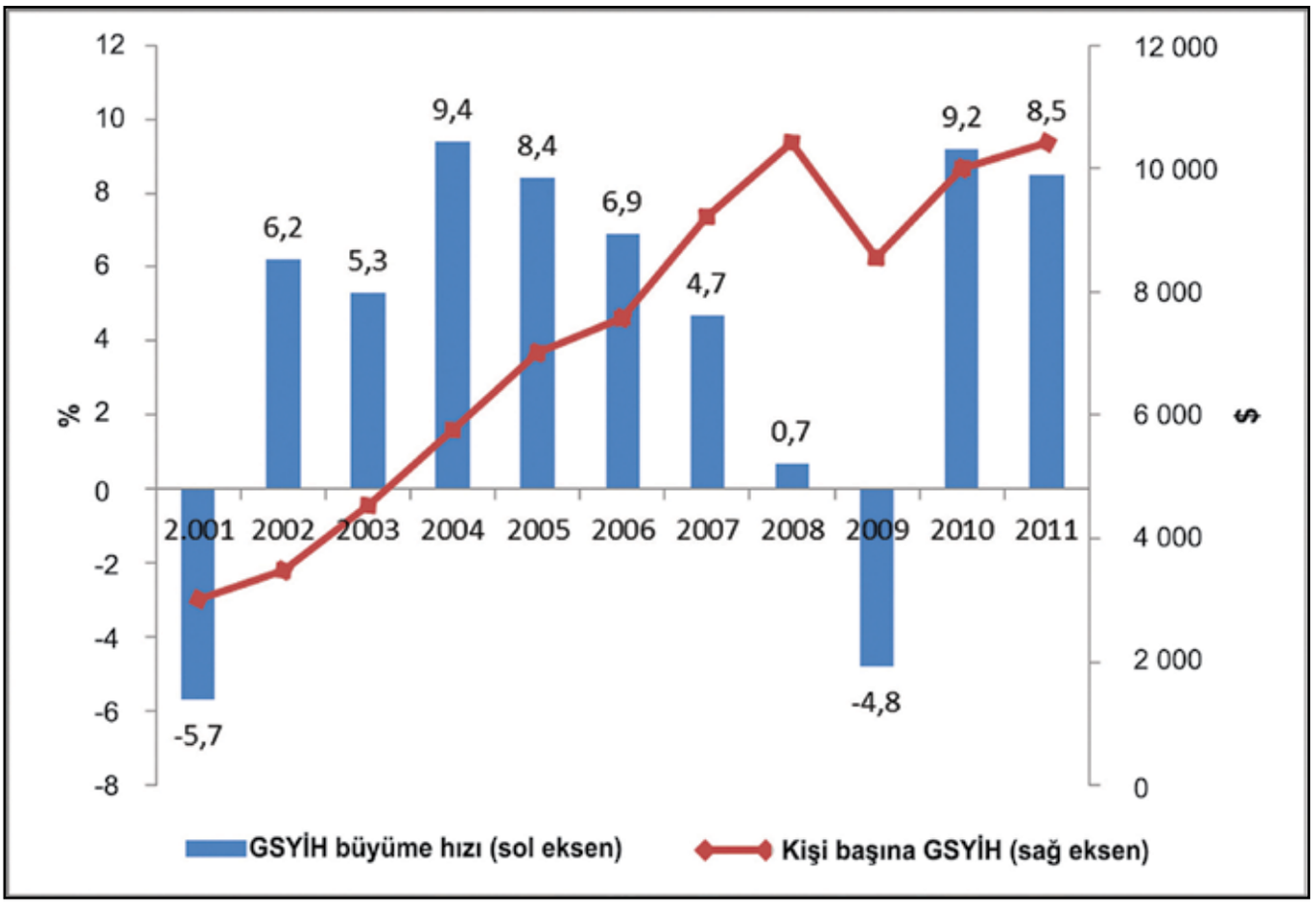
Bu bölümde, Diyarbakır'ın teşvik ve banka kredileri bakımından Türkiye geneli ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi içindeki yeri ve Diyarbakır ili benzer nüfus büyüklüğüne sahip 4 ilin durumu mevcut veriler doğrultusunda çeşitli göstergeler kullanılarak karşılaştırmalı olarak ortaya konulmaktadır. Genel olarak veriler son 10 veya 5 yıllık periyodu kapsamakta olup, verinin bulunabilirliğine göre, bazı durumlarda iller (Düzey 3), bazı durumlar Düzey 1 bölgesi (12 bölge) ve 7 coğrafi bölge, bazı durumlarda da Teşvik bölgeleri mekânsal ölçek olarak kullanılmıştır.

3.1. Teşvikler

3.1.1. Teşviklerin Son 10 Yılda Türkiye Ekonomisindeki Gelişimi

Türkiye ekonomisinde 1990'lı yıllar boyunca görülen makroekonomik dengesizlik ve istikrarsızlık durumu 2000'li yıllara da taşınmış ve 2001 yılında Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birini yaşamıştır. "Şubat 2001 Krizi" olarak adlandırılan bu krizin etkisiyle ülke ekonomisinin %-5,7 gibi rekor küçülme kaydetmesi (Şekil 3.1) hiç şüphesiz firmaların yatırım kararlarını önemli derecede etkilemiş ve bu da doğal olarak yatırımlarının azalmasına yol açmıştır. Nitekim ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı 2001 yılında yatırım teşvik belgesi talebi yaklaşık %40 oranında düşmüştür (Yavan, 2011a). 2001 Krizi sonrası Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin tesis edilebilmesi için Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yardımıyla kapsamlı bir ekonomik program uygulanmış ve 2002 yılında itibaren olumlu dünya konjonktürünün de yardımıyla, ülke ekonomisi istikrarlı bir bünyeye kavuşarak hızlı bir ekonomik büyüme süreci yaşamıştır.

Şekil 3.1. Türkiye Ekonomisinde GSYİH'nin Büyüme Hızı ve Kişi Başına GSYİH'nin Gelişimi

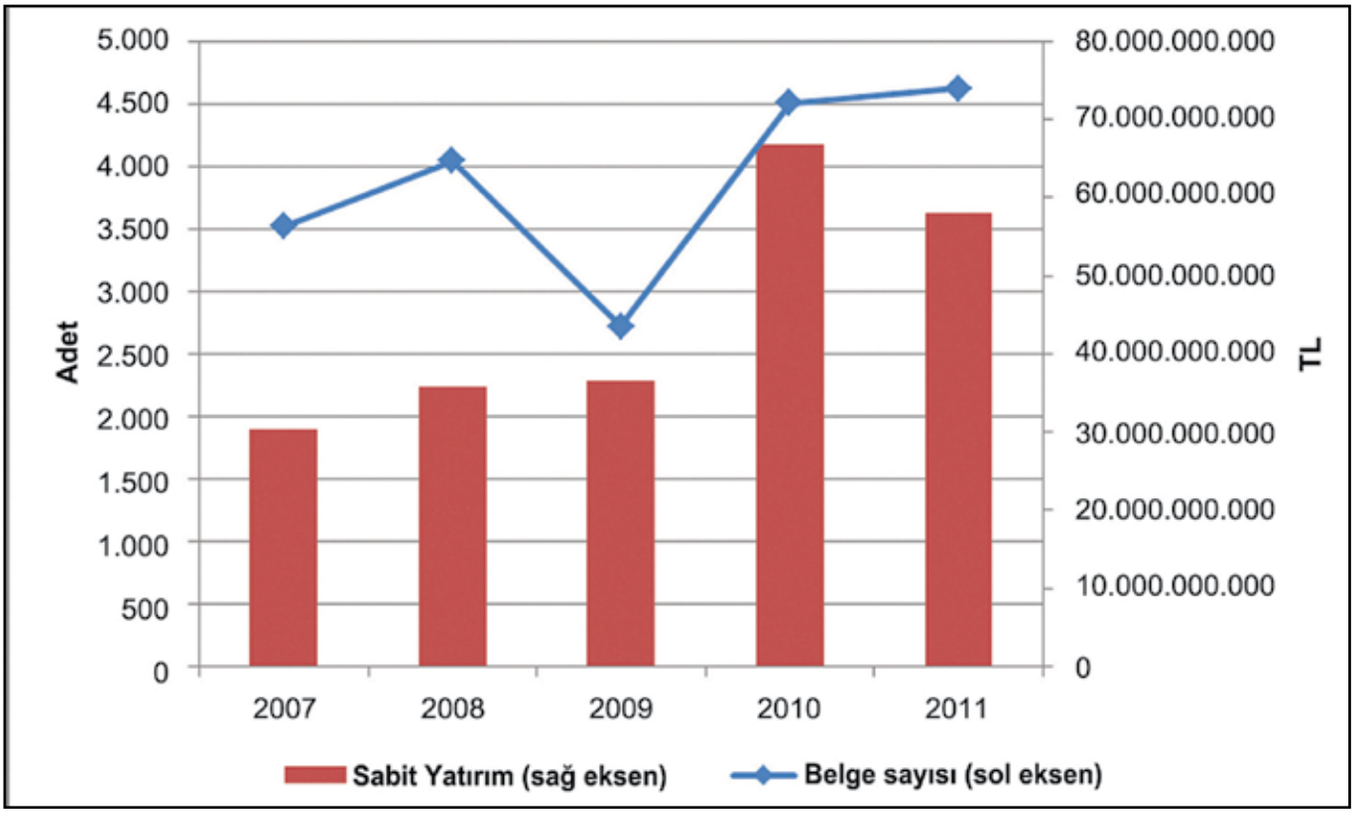
Kaynak:TÜİK, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Nitekim 2002 yılından 2008 yılında dünya finansal krizi patlak verinceye kadar Türkiye ekonomisi yıllık ortalama %7'nin üzerinde bir büyüme yakalamıştır. Böylece 2002 yılından itibaren yatırım teşvikleri tekrardan yükselme eğilimine girmiş ve takip eden 5 yılda ortalama %70 seviyesinde artış göstermiştir. Türkiye ekonomisinde büyüme hızı, 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan küresel krizden önemli ölçüde etkilenmiş, nitekim 2008 yılında sabit fiyatlarla GSYİH ancak %0,4 artarken, krizin etkisinin derinleştiği 2009 yılında ülke ekonomisi %-4,8 oranında küçülmüştür. Ayrıca 2002 yılından itibaren her yıl sürekli artarak 2008 yılında 10.438 dolara ulaşan kişi başına GSYİH'da sözkonusu 2009 yılında %-18 düşerek, Türkiye'nin son on yıllık döneminde (2002-2011) ilk kez azalma göstermiştir (Şekil 3.1).

Küresel krizin büyük ölçüde etkili olduğu 2009 yılında, krizin olumsuz etkilerini hafifletmek amacıyla hükümet tarafından genişleyici nitelikte bir dizi önlem alınmış ve eş zamanlı olarak yatırımları teşvik edici nitelikte politikalar yürürlüğü konmuştur. Uluslararası konjonktörün normalleşme eğilimi göstermesi ve alınan bu tedbir ve teşvik politikaları sayesinde 2010 yılında güçlü bir iç talep artışına bağlı olarak ülke ekonomisi yeniden hızla toparlanmış ve bu süreç 2011 yılında da devam etmiştir. Böylece Türkiye küresel krizden görece hızla çıkarak tekrardan büyüme sürecine girmiştir.

Son 5 yıl içinde (2007-2011) verilen teşviklerin gidişatı incelendiğinde (Şekil 3.2), 2008 dünya finansal krizinin etkisi nedeniyle teşviklerin 2007-2009 döneminde çok yavaş arttığı/durakladığı, 2009 yılı Ağustos ayında Yeni Teşvik Sisteminin yürürlüğe girmesi ile birlikte teşviklerin ciddi bir ivme yakalayarak 2010 ve 2011 yıllarında büyük artışlar meydana geldiği görülmektedir. Nitekim Dünya krizinin etkisinin en fazla hissedildiği 2009 yılında Türkiye'de yatırımcılara 2722 teşvik belgesi verilirken, krizin etkisinin ortadan kalmaya başladığı ve Türkiye ekonomisinin yeniden büyümeye başladığı 2010 yılında 4504 teşvik belgesi verilmiştir (Tablo 3.1).

Şekil 3.2. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Son 5 Yıldaki Gelişimi

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Teşviklerinin gelişimi konusunda Türkiye genelinde görülen bu durum, aynı şekilde bölgesel ve il bazında da yaşanmıştır. Nitekim Tablo 3.1 ve Şekil 3.2 incelendiğinde, hem Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, hem de Diyarbakır'da firmalara verilen teşvik belgelerinin sayısında, yatırım tutarında ve istihdamında Türkiye geneline paralel bir gelişme yaşanmıştır. Örneğin 2009 yılında Diyarbakır'a 33 teşvik belgesi verilirken, 2010 yılında bu sayı 100'e çıkmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bu sayı 249'dan 615'e yükselmiştir. Gerçekten de 2007-2009 dönemi ile 2010-2011 döneminde düzenlenen yatırım teşvik belgeleri, adet, yatırım miktarı ve istihdam bakımından karşılaştırıldığında gerek bölgenin gerekse Diyarbakır'ın bir önceki döneme kıyasla 2 katdan fazla artış sağladığı açıkça görülmektedir. Bu durumun esas nedeni, 2009 yılı Ağustos ayında Yeni Teşvik Sisteminin yürürlüğe girmesidir. Yeni teşvik sisteminin bölgede ve Diyarbakır'da etkinlik sağlamasının temel nedeni, bu sistemle Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir sektörel-bölgesel teşvik sistemine geçilmiş olması ve bu teşvik modelinin illerin özelliklerini ve potansiyellerini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistem olarak ortaya konmasından kaynaklanmaktadır (Yavan, 2011b). Yani yeni teşvik sistemi bölgesel gelişme eğilimlerine uygun şekilde tasarlanmış, bölgesel ayağı olan ve bu çerçevede de Diyarbakır en fazla avantaja sahip 4. Bölgede yer almaktadır.

Tablo 3.1. Yatırım Teşviklerinin Dağılımı (2007-2011)

Yıllar	Diyarbakır	Güney Doğu Anadolu	Türkiye Toplamı
Belge Sayısı (Adet)			
2007	48	233	3.516
2008	35	316	4.044
2009	33	249	2.722
2010	100	615	4.504
2011	76	463	4.619
Sabit Yatırım (TL)			
2007	322.204.083	1.233.229.774	30.256.753.790
2008	112.092.103	1.860.328.997	35.706.458.888
2009	154.652.992	1.477.930.088	36.598.510.799
2010	373.271.312	2.743.884.883	66.823.235.941
2011	326.027.498	4.402.853.518	58.064.820.140
İstihdam (Kişi)			
2007	1.944	8.634	178.511
2008	689	7.127	151.277
2009	696	8.315	101.461
2010	2.579	14.522	158.661
2011	1.966	11.457	132.125

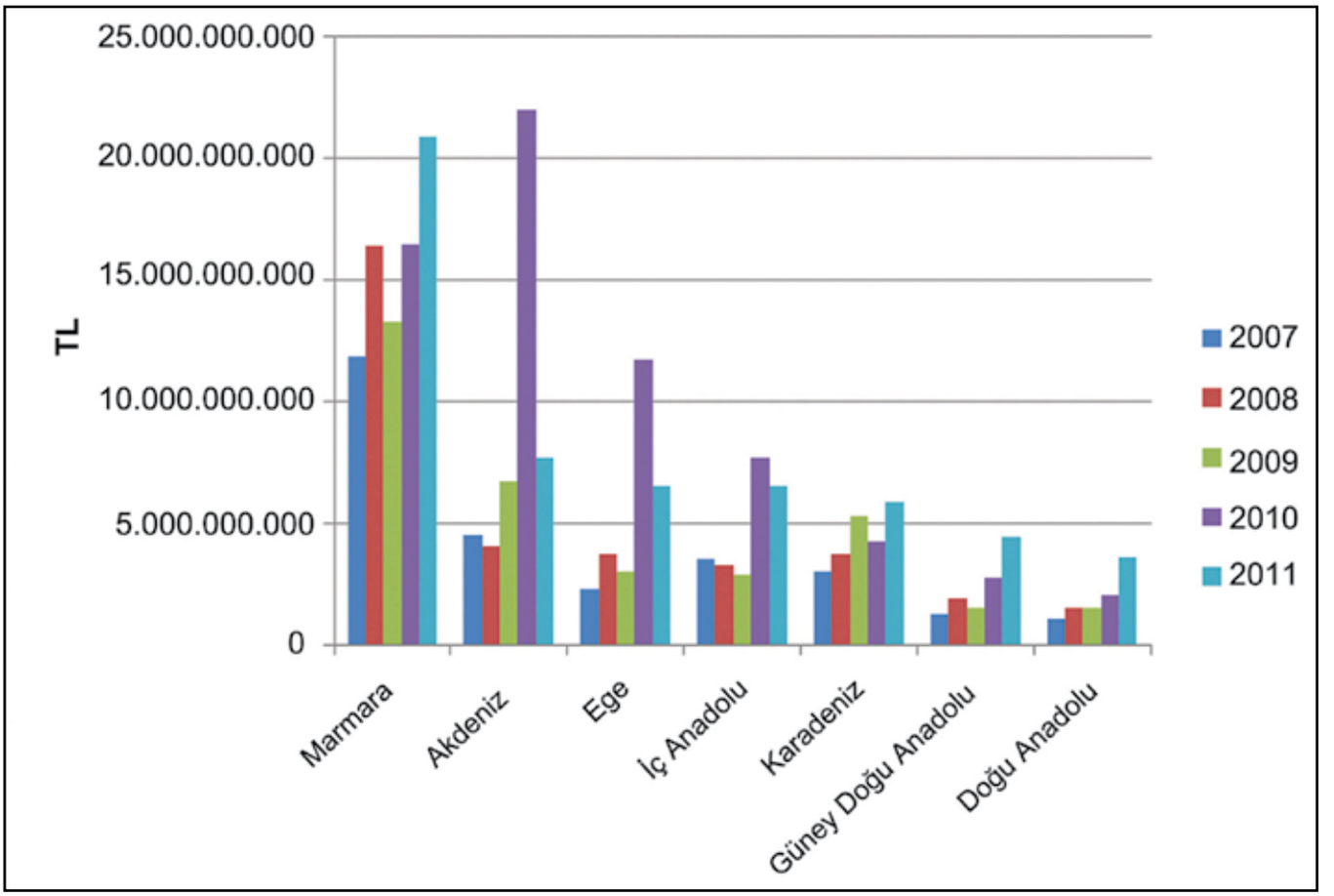
Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Gerçekten de, 2007'nin sonunda belirtileri başlayan, 2008 yılında patlak veren, 2009 yılında da derinleşen dünya finansal krizi Türkiye ekonomisini ciddi biçimde sarsmış ve bu da firmaların yatırım ve istihdam eğilimini azaltmıştır. Ancak 2009 yılının ikinci yarısında gerek küresel krizin hafiflemesi, gerekse hükümetin aldığı tedbirler sayesinde Türkiye krizi aşmaya başlamış ve büyüme sürecine geçmiştir. Sonuç olarak 2009 yılında yatırım teşviklerinde büyük düşüşler meydana gelirken, 2010 yılından itibaren ciddi artışlar meydana gelmiştir.

3.1.2. Teşviklerin Bölgesel Bazda Güneydoğu Anadolu Özelinde Karşılaştırılması

Türkiye'de yatırım teşviklerinin dağılımı (2007-2011) coğrafi bölgelere göre incelendiğinde (Tablo 3.2 ve Şekil 3.3), Marmara Bölgesi'nin %35'lik pay ile Türkiye'de verilen teşviklerin 1/3'ünden fazlasını aldığı görülmektedir. Marmara Bölgesini, %20 ile Akdeniz, %12 ile Ege, %10 ile İç Anadolu ve Karadeniz (%10) bölgelerinin izlediği görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi teşviklerden %5 yakın pay alırken, Doğu Anadolu Bölgesi %4 ile en son sırada yer almaktadır. Buna göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi 7 coğrafi bölge içinde teşviklerden aldığı pay bakımından (hem teşvik belgesi sayısı, hem de yatırım tutarı ve istihdam açısından) 6. sırada yer almaktadır. Buna göre gelişmiş bölgeler teşviklerden en fazla payı alırken, az gelişmiş bölgelerin en az payı aldığı görülmektedir.

Şekil 3.3 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sabit Yatırım Tutarı Bakımından Bölgesel Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Öte yandan Türkiye'de yatırım teşviklerinin 1980-2008 dönemindeki 30 yıllık gelişimini gösteren Şekil 3.4 incelendiğinde, günümüzdeki bölgesel dağılım ile geçmişteki durumun çok benzer bir yapı gösterdiği açıkça görülmektedir. Bu durum son 5 yılda teşviklerin dağılımında bölgesel düzeyde herhangi bir değişikliğin olmadığını göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak için bu bölgelere çok ayrıcalıklı teşvikler verilmesine rağmen, ülkenin az gelişmiş bölgeleri olan Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin teşviklerden en az payı aldığı görülmektedir.

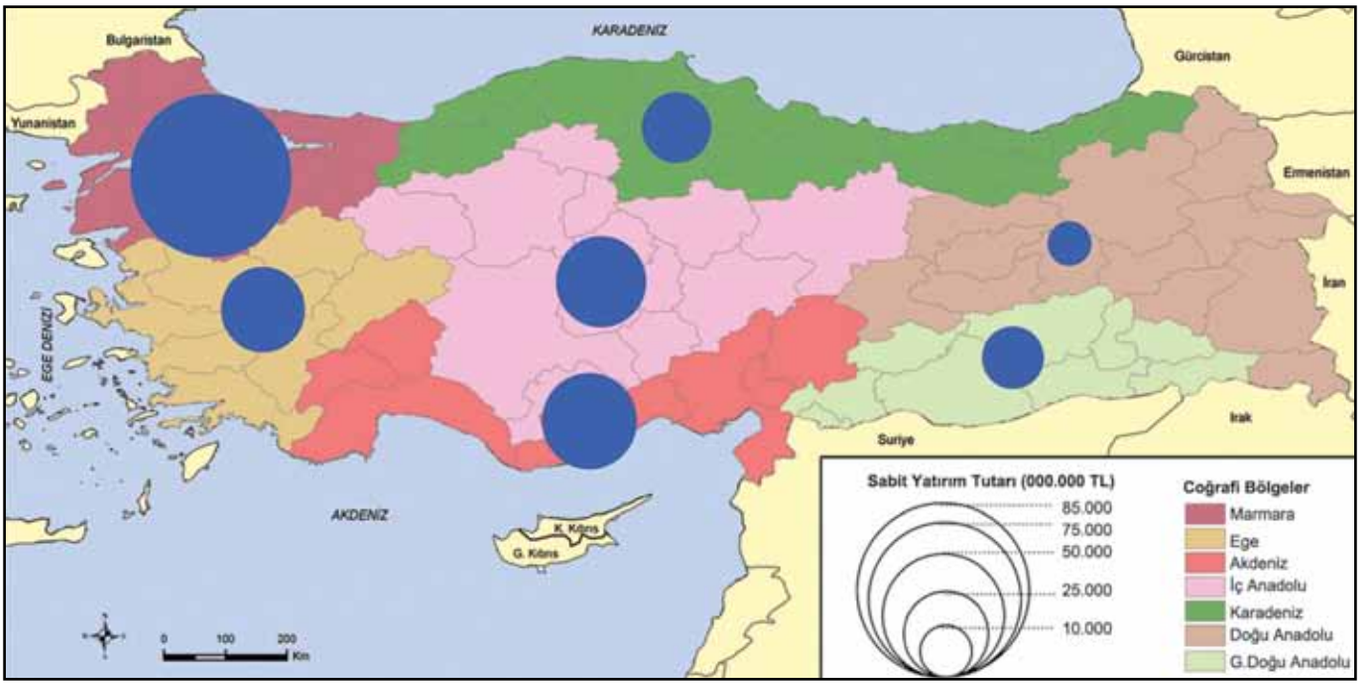
Türkiye'de yatırım teşviklerinin dağılımı (2007-2011) "yeni teşvik bölgelerine" göre incelendiğinde (Bkz. Şekil 3.5), bu dönemde verilen teşviklerin yatırım tutarı açısından %46'sı 1. Bölgeye, %21'i 2. Bölgeye, %21'i 3. Bölgeye ve %12'si de 4. Bölgeye gitmiştir (Şekil 3.6, Tablo 3.3). Yeni Teşvik Sisteminde teşvikler her bölge için değişen unsurlarla ve kademeli olarak artan oranlarda tanımlanmış ve bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılaştırılmış olmasına rağmen, Şekil 3.6'da görüldüğü üzere teşvik oranları en düşük bölge olan 1. Bölge teşviklerden en fazla payı alırken, en çok avantajlı bölge olan 4. Bölge en az payı almıştır.

Tablo 3.2. Yatırım Teşvik Belgelerinin Coğrafi Bölgelere Dağılımı

Yıllar	Marmara	İç Anadolu	Ege	Akdeniz	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güney Doğu Anadolu	Muhtelif	Toplam
Belge Sayısı (Adet)									
2007	1.209	555	513	485	364	141	233	16	3.516
2008	1.458	645	504	488	392	228	316	13	4.044
2009	757	447	408	404	260	192	249	5	2.722
2010	939	846	627	554	495	426	615	2	4.504
2011	1.193	831	641	585	518	375	463	13	4.619
Toplam	**5.556**	**3.324**	**2.693**	**2.516**	**2.029**	**1.362**	**1.876**	**49**	**19.405**
%	**29**	**17**	**14**	**13**	**10**	**7**	**10**	**0**	**100**
Sabit Yatırım (TL)									
2007	11.850.868.855	3.500.470.575	2.253.071.670	4.513.694.935	3.015.069.695	1.056.299.132	1.233.229.774	2.834.049.155	30.256.753.790
2008	16.382.408.823	3.256.856.507	3.686.707.180	4.004.682.704	3.728.375.790	1.485.956.655	1.860.328.997	1.301.142.232	35.706.458.888
2009	13.257.435.412	2.869.684.772	2.975.576.728	6.701.769.372	5.246.344.553	1.466.624.255	1.477.930.088	2.603.145.619	36.598.510.799
2010	16.432.400.409	7.674.072.844	11.718.324.651	21.934.540.287	4.204.833.644	2.038.179.223	2.743.884.883	77.000.000	66.823.235.941
2011	20.880.361.302	6.472.908.903	6.510.420.124	7.693.546.193	5.869.504.713	3.581.757.752	4.402.853.518	2.653.467.635	58.064.820.140
Toplam	**78.803.474.800**	**23.773.993.601**	**27.144.100.353**	**44.848.233.491**	**22.064.128.395**	**9.628.817.017**	**11.718.227.260**	**9.468.804.641**	**227.449.779.557**
%	**35**	**10**	**12**	**20**	**10**	**4**	**5**	**4**	**100**
İstihdam (Kişi									
2007	72.639	20.935	19.424	30.518	18.441	5.313	8.634	2.607	178.511
2008	66.193	20.091	19.970	19.525	11.794	5.532	7.127	1.045	151.277
2009	31.956	13.270	13.489	15.276	11.517	7.621	8.315	17	101.461
2010	41.664	30.146	28.602	18.787	14.605	10.035	14.522	300	158.661
2011	39.064	22.578	18.198	19.914	12.343	8.403	11.457	168	132.125
Toplam	**251.516**	**107.020**	**99.683**	**104.020**	**68.700**	**36.904**	**50.055**	**4.137**	**722.035**
%	**35**	**15**	**14**	**14**	**10**	**5**	**7**	**1**	**100**

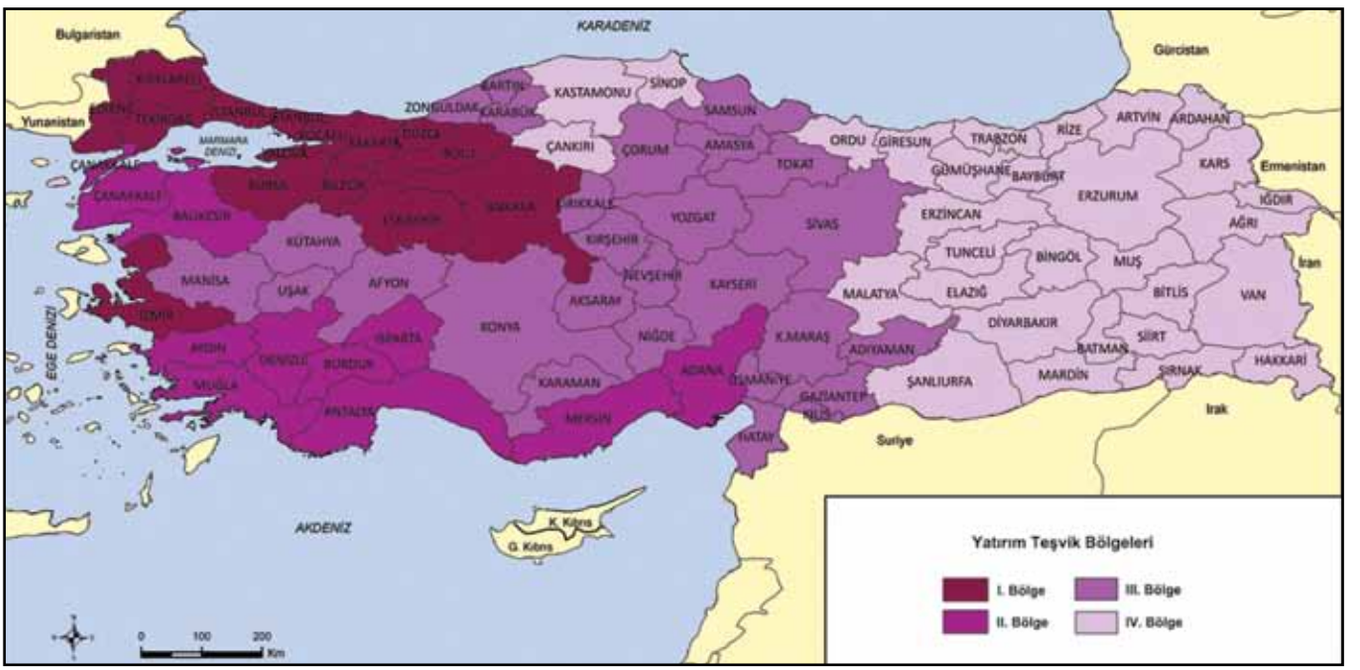
Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Şekil 3.4. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Sabit Yatırım Tutarına Göre Bölgesel Dağılımı (1980-2008)

Kaynak:Yavan, 2011a:156'dan alınmıştır.

Şekil 3.5. Türkiye'nin Yeni Yatırım Teşvik Bölgeleri[3]

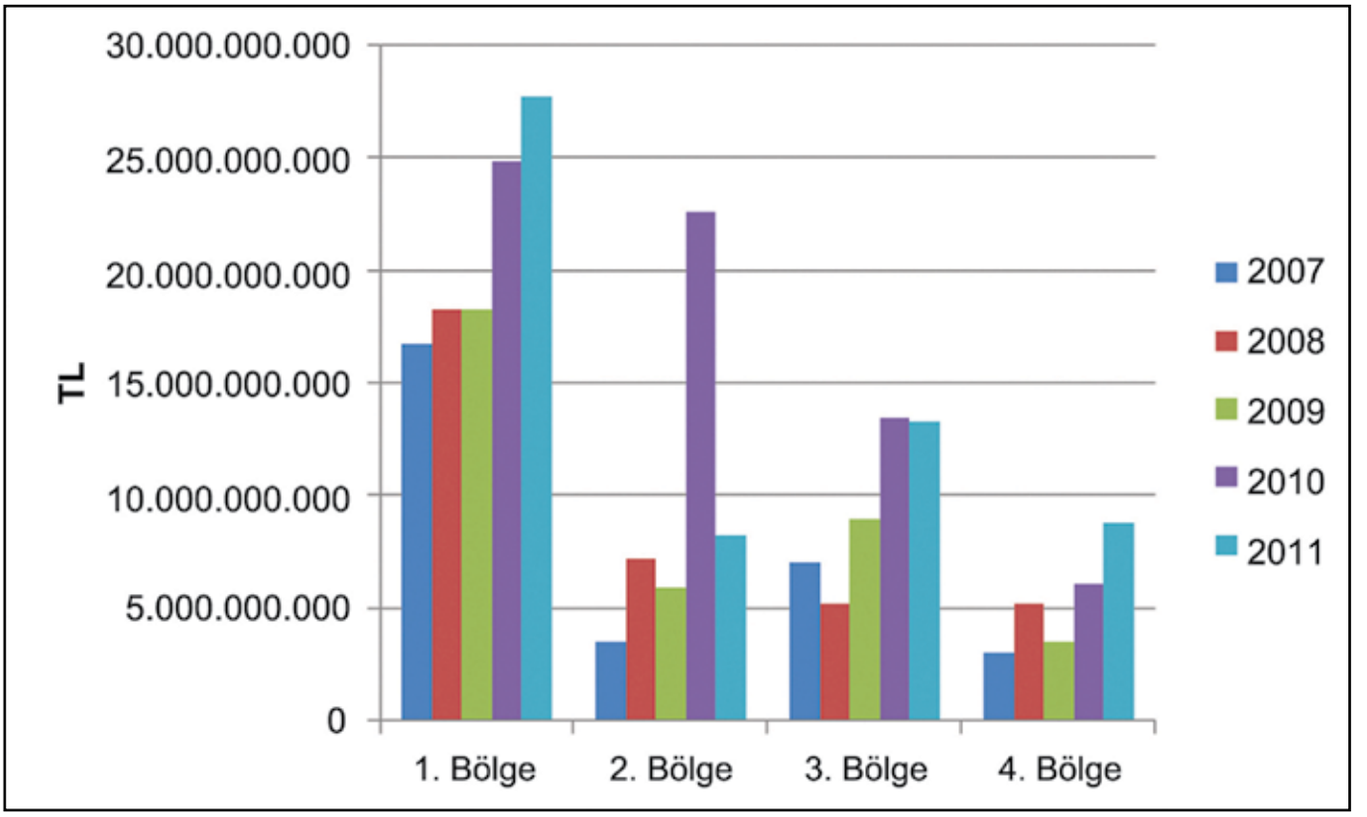
Kaynak: Yavan, 2011a:101'den alınmıştır.

[3] Türkiye'de yatırımların teşvik edilmesi açısından en önemli dönüm noktalarından birini 2009 yılında uygulamaya konulan yeni yatırım teşvik sistemi oluşturmaktadır. Yeni yatırım teşvik sistemi 16 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yürürlüğe girmiştir (Yavan, 2011a). Yeni teşvik sistemi ile Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir sektörel-bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Bu teşvik modeli, illerin özelliklerini ve potansiyellerini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistemden meydana gelmektedir. Yeni teşvik sistemi bölgesel ve sektörel uygulama yanında, büyük ölçekli yatırımları da kapsayan hatta onlara daha fazla avantaj sağlayan çeşitli destek mekanizmalarından oluşmaktadır. Yeni bölgesel teşvik sisteminde tüm iller kapsam dahilinde olup, Türkiye, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne (SEGE) göre dört teşvik bölgesine ayrılmıştır (Bkz. Şekil 3.5).

Öte yandan yatırım teşvik tutarları bölgesel bazda dönemsel olarak karşılaştırıldığında (Şekil 3.6), yani yeni teşvik sisteminin devreye girdiği 2009 öncesi ve sonrası dönem karşılaştırıldığında, tüm bölgelerde yatırımlara verilen teşviklerin 2009 öncesine göre arttığı görülmektedir. Ancak yeni teşvik sistemi ile birlikte sabit sermaye tutarındaki en yüksek artış 2. ve 4. bölgede olmuştur. Dolayısıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Doğu Karadeniz bölgesindeki illerini kapsayan 4. bölge yatırım tutarı bakımından yeni teşvik sistemi ile birlikte diğer bölgelere nazaran daha fazla artış sağlamıştır.

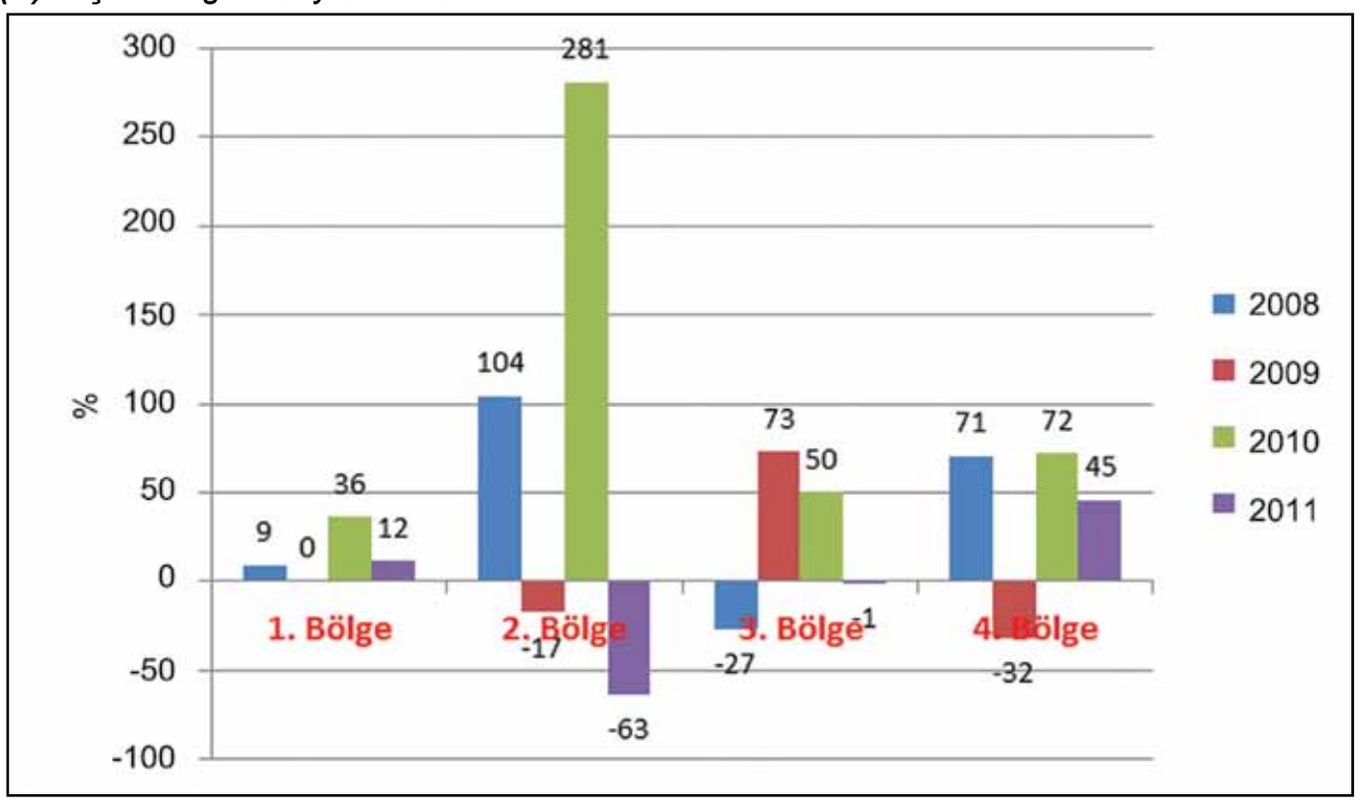
Şekil 3.6. Yatırım Teşviklerinin Yeni Teşvik Bölgelerine Göre Dağılımı

***(A)** Sabit Yatırım Tutarına Göre:*

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

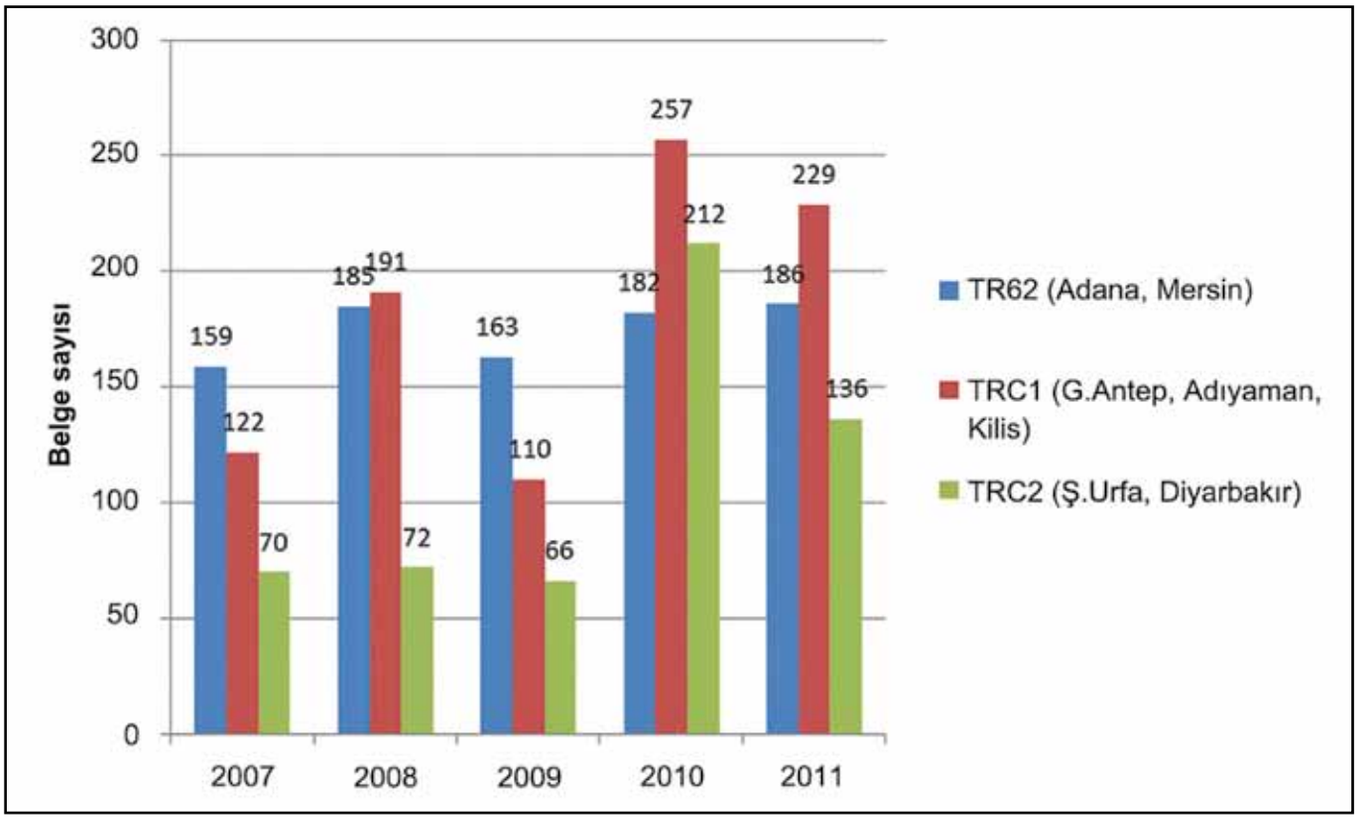
***(B)** Teşvik Belgesi Sayısına Göre:*

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Bilindiği gibi yeni yatırım teşvik sistemi 3 ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar: (1) Büyük Ölçekli Yatırımları Teşvik Sistemi, (2) Bölgesel Yatırım Teşvik Sistemi ve (3) Genel Yatırım Teşvik Sistemi. Bu çerçevede Diyarbakır'ın içinde yer aldığı 4. Teşvik Bölgesinde yer alan TRC2 Bölgesi (Şanlıurfa, Diyarbakır) ile 2. Bölgede yer alan TR62 (Adana, Mersin) ve 3. Bölgede yer alan komşu TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) bölgeleri yatırım türlerine göre değerlendirildiğinde, Şanlıurfa ve Diyarbakır'ın oluşturduğu TRC2 Bölgesinin yeni teşvik sisteminden önceki yıllarda yani 2007-2009 arasında TR62 ve TRC1 bölgelerinin ancak yarısı kadar teşvik aldığı görülürken, yeni teşvik sistemi sonrası (2010-2011) bölgeye sağlanan avantajlar sayesinde sözkonusu iki bölgeye yakın hatta bazı teşvik türlerinde hemen hemen eşit düzeyde teşvik aldığı dikkati çekmektedir. Bu durum verilen toplam teşvik belgesi sayısını gösteren Şekil 3.7'de açık bir biçimde görülmektedir.

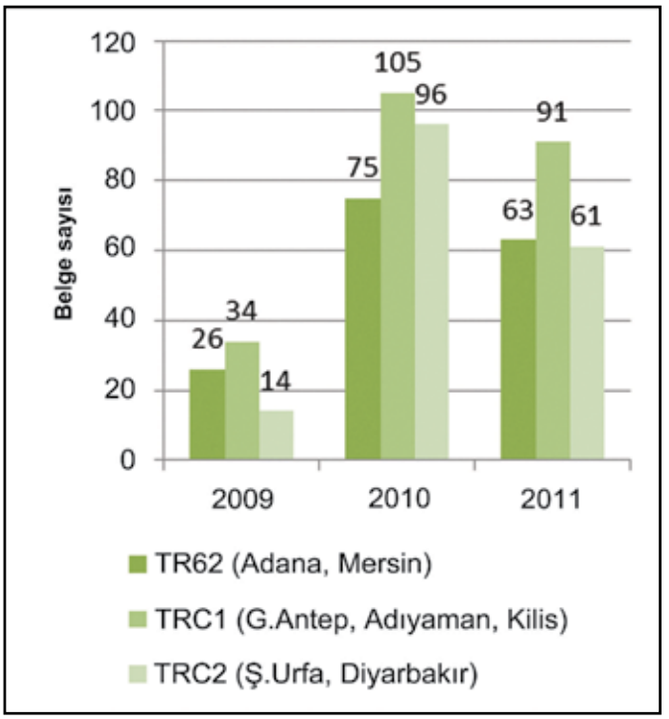
Şekil 3.7. TRC2 Bölgesinin Diğer Bazı Düzey 2 Bölgelerine Göre Teşviklerden Yararlanma Durumu

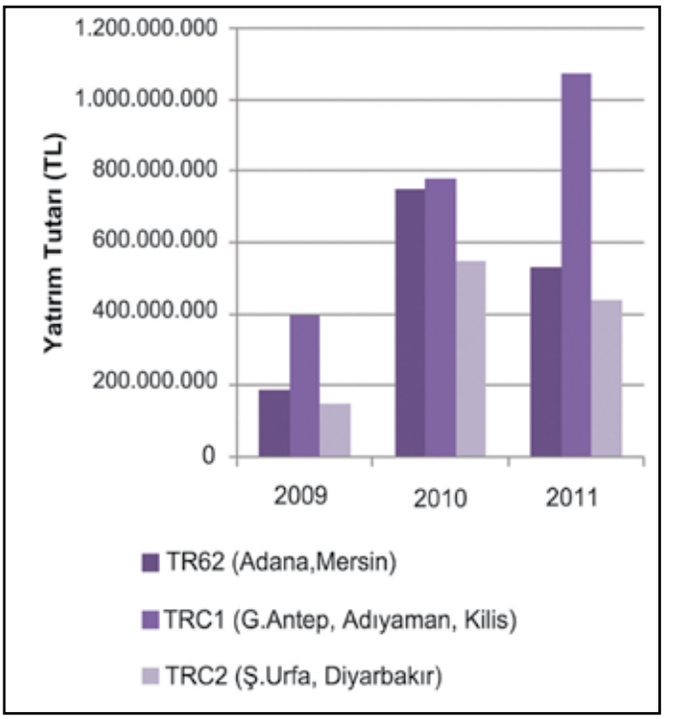

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

TRC2 Bölgesine verilen teşviklerin önemli bir sıçrama yaşamasının temel nedeni, yeni teşvik sistemi ile ilk kez bölgeye özgü ve mekana duyarlı *Bölgesel Yatırım Teşvik Sisteminin* uygulanmaya başlamasıdır. Nitekim bölgede yer alan firmaların bu yeni bölgesel teşvik sistemine pozitif tepki verdiği ve firmaların bu teşviklerden yararlanmak görülmektedir. Gerçekten de yeni teşvik sisteminin önemli bir parçası olan ve tıpkı bölgesel teşvikler gibi ilk kez uygulanan büyük ölçekli yatırımları teşvik sistemi ile Ar-Ge ve Çevre yatırımlarını destekleme sisteminden 2009-2011 döneminde bölgede yararlanan hiçbir firma bulunmazken, bölgesel teşvik sisteminden ilk kez uygulandığı 2009 yılında 14, 2010 yılında 96 ve 2011 yılında da 61 teşvik belgesi alınmıştır ki (Şekil 3.8), bu bölgede verilen toplam teşvik belgesi sayısının sırasıyla %21'ini, %45'ini ve %45'ini oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile bölgesel teşvik sisteminin devreye girmesi ile bölgede yatırım teşviklerine olan talep ciddi derecede artmıştır. Öte yandan büyük ölçekli yatırımları teşvik sistemi ile Ar-Ge ve Çevre yatırımlarını destekleme sistemine bölgeden hiçbir talebin olmaması, bölgede firmaların küçük ölçekli olması, daha çok geleneksel emek yoğun düşük teknolojili sektörlerde faaliyet göstermesi ve yurtdışından yabancı yatırım çekememesi ile çok yakından ilişkilidir.

Şekil 3.8. TRC2 Bölgesinin Diğer Bazı Düzey 2 Bölgelerine Göre Bölgesel Yatırımlardan Yararlanma Durumu

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Tablo 3.3. Yatırım Teşviklerinin Yeni Teşvik Bölgelerine Göre Dağılımı

Yıllar	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	Toplam
Belge Sayısı (Adet)					
2007	1.576	549	990	401	3.516
2008	1.866	619	1.006	553	4.044
2009	1.021	479	773	449	2.722
2010	1.261	662	1.508	1.073	4.504
2011	1.599	691	1.460	869	4.619
Toplam	**7.323**	**3.000**	**5.737**	**3.345**	**19.405**
%	**38**	**15**	**30**	**17**	**100**
Sabit Yatırım (TL)					
2007	16.687.558.623	3.505.483.003	7.037.850.078	3.025.862.085	30.256.753.790
2008	18.216.577.390	7.151.892.710	5.171.622.422	5.166.366.366	35.706.458.888
2009	18.219.264.344	5.920.151.282	8.936.838.185	3.522.256.988	36.598.510.799
2010	24.831.563.677	22.532.586.844	13.404.986.566	6.054.098.854	66.823.235.941
2011	27.711.989.552	8.247.710.240	13.305.944.717	8.799.175.631	58.064.820.140
Toplam	**105.666.953.586**	**47.357.824.079**	**47.857.241.968**	**26.567.759.924**	**227.449.779.557**
%	**46**	**21**	**21**	**12**	**100**
İstihdam (Kişi)					
2007	90.348	25.385	46.229	16.549	178.511
2008	80.229	28.639	28.020	14.389	151.277
2009	42.567	17.005	25.467	16.422	101.461
2010	55.530	30.234	43.580	29.317	158.661
2011	51.659	20.947	37.374	22.145	132.125
Toplam	**320.333**	**122.210**	**180.670**	**98.822**	**722.035**
%	**44**	**17**	**25**	**14**	**100**

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

3.1.3. Diyarbakır'ın Teşviklerin Bakımından Türkiye İçindeki Yeri ve Bazı İllerle Karşılaştırılması

Diyarbakır'ın aldığı teşviklerin Türkiye'nin 81 ili arasındaki yerini ortaya koymak için hem mutlak rakamlar/toplam büyüklükler, hem de göreli rakamlar/kişi başına düşen teşvikler kullanılmıştır. Ayrıca Diyarbakır'ın teşvikler açısından konumunu daha iyi ortaya koyabilmek için nüfus büyüklüğü, GSYİH ve coğrafi yakınlık/uzaklık kriterleri kullanılarak Diyarbakır ile aşağı-yukarı benzer nüfus büyüklüğü ve GSYİH değerine sahip, bazı durumda komşu veya yakın olup aynı coğrafyada yer alan iller (Gaziantep, Şanlıurfa gibi) ile bazı durumlarda ülkenin görece daha batısında yer alıp yine benzer büyüklüğüne sahip olan bazı iller (Kayseri ve Samsun gibi) karşılaştırılmıştır (Tablo 3.4).

Tablo 3.4'de de görüldüğü gibi, Diyarbakır Türkiye'de 81 il içinde il nüfus büyüklüğü bakımından 12. sırada yer alırken, kent nüfusu büyüklüğü açısından 11. sırada yer almaktadır. Ayrıca ilin ekonomik büyüklüğünü gösteren GSYİH[4] değeri bakımından da Diyarbakır 22. sırada yer almaktadır.

Tablo 3.4. Diyarbakır'ın Nüfus Büyüklüğü ve GSYİH Bakımından Türkiye İçindeki Yeri

Sıra No[1]	İl/Kent Adı	İl nüfusu (2011)	Kent nüfusu (2011)	Sıra No [2]	GSYİH [3] (2001)	Sıra No	KBGSYİH [4] (2001)
1	İstanbul	13.624.240	13.483.052	1	23 607 618	7	3 063
2	Ankara	4.890.893	4.550.662	2	8 471 367	9	2 752
3	İzmir	3.965.232	3.366.947	3	8 381 585	6	3 215
4	Bursa	2.652.126	1.948.744	5	4 601 273	13	2 507
5	Adana	2.108.805	1.617.284	6	3 190 488	18	2 339
8	Gaziantep	1.753.596	1.393.289	13	1 685 811	39	1 593
9	Şanlıurfa	1.716.254	764.284	21	1 235 716	67	1 008
12	**Diyarbakır**	**1.570.943**	**875.069**	**22**	**1 223 428**	**54**	**1 313**
15	Kayseri	1.255.349	977.240	20	1 332 039	31	1 806
16	Samsun	1.251.729	538.106	15	1 595 304	37	1 680
-	**Türkiye**	**74.724.269**	-	-	**109 885 336**	-	-

[1] Sıralama il nüfusuna göre yapılmıştır.
[2] Sıralama illerin GSYİH değerine göre yapılmıştır.
[3] 1987 sabit fiyatlarıyla milyon TL
[4] Cari fiyatlarla dolar olarak kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (KBGSYİH)
Kaynak: TÜİK, 2012a ve 2012b'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

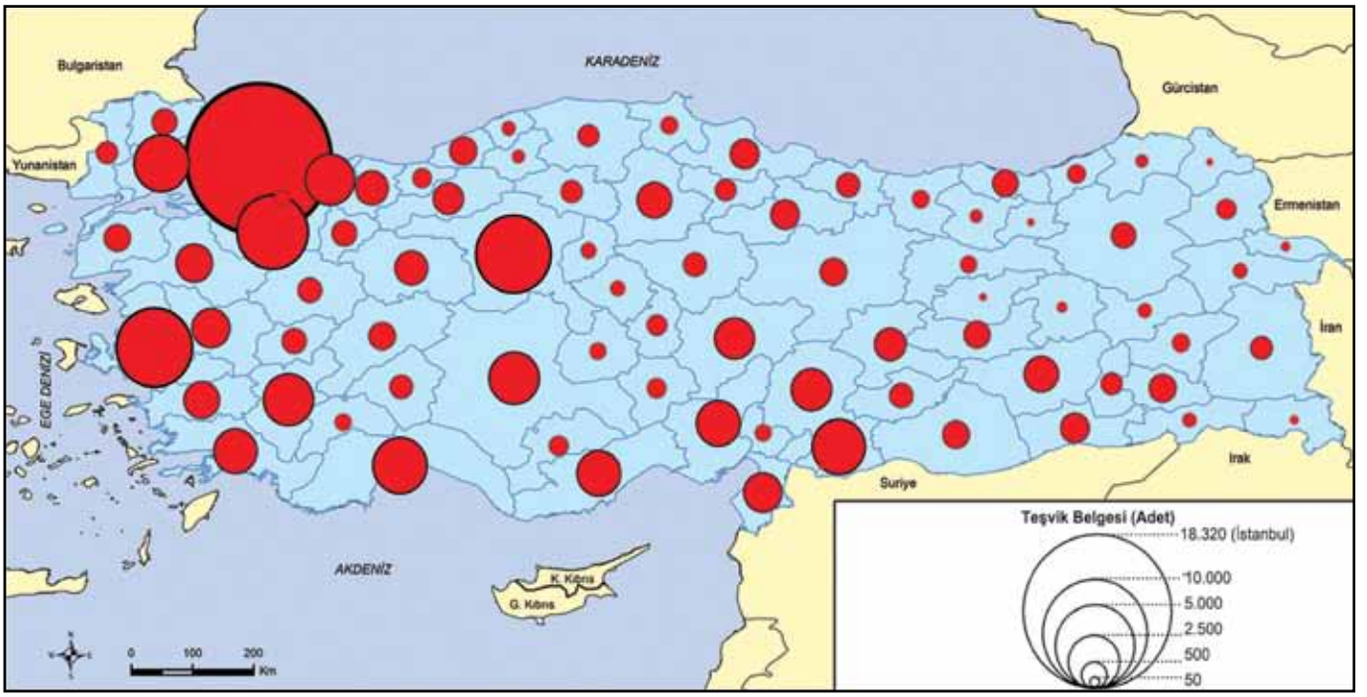
Türkiye'de 1980-2008 döneminde verilen teşviklerin il bazındaki coğrafi dağılımı incelendiğinde (Şekil 3.9), teşviklerin iller arasında son derece eşitsiz dağıldığı görülmektedir (Yavan, 2012:16). İstanbul, Türkiye genelinde tartışmasız çok önemli bir yere sahiptir. Nitekim İstanbul Türkiye'deki toplam teşvik belgesi sayısının %22'sini (18.293 teşvik belgesi) tek başına kendine çekebilmiştir. En fazla teşvik alan ikinci il 4.997 belge ile İzmir'dir. Bunu hemen geriden 4.860 teşvik belgesiyle başkent Ankara ile 4.411 belgeyle Bursa takip etmektedir. Bu illeri 2.000-2.600 arasında değişen teşvik belgesi sayısı ile sırasıyla Tekirdağ, Antalya, Gaziantep, Konya, Denizli ve Kocaeli izlemektedir (Şekil 3.9). 1.373 teşvik belgesiyle Kayseri'nin 15 sırada yer aldığı sıralamada, Diyarbakır 30 yıllık dönemde 1.017 teşvik belgesi alarak, Türkiye'de en fazla teşvik alan 21. il durumundadır. Bu haliyle Diyarbakır aldığı toplam teşvik belgesi bakımından 720 belge alan Samsun (26. sırada) ile 612 teşvik belgesi alan (33. sırada) Şanlıurfa'dan daha iyi konumdadır.

Teşviklerin illere göre mekânsal dağılımı gösteren harita değerlendirildiğinde, Türkiye'de teşviklerin coğrafi dağılımı ile ekonomik faaliyetlerin ve sanayinin mekânsal dağılımının birbirine paralel bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Buna göre genel olarak gelişmiş iller teşviklerden en büyük payı alırken, az gelişmiş iller en az payı almaktadır. Gerçekten de, teşviklerin büyük metropoller ve bunların yakın çevresindeki iller ile Anadolu'nun iç kısmında yeni sanayi odakları olarak adlandırılan illerinde yoğunlaştığı, az gelişmiş bölgelerdeki illere yönelik teşviklerin ise sınırlı kaldığı görülmektedir.

[4] TÜİK tarafından illerin GSYİH değerini gösteren en son veri 2001 yılına aittir. Ne yazıkki bu tarihten sonra il düzeyinde GSYİH verisi yayımlanmamaktadır.

Nitekim İç Batı ve Orta Anadolu bölgesindeki iller ile Güneydoğu illerinin teşviklerden oldukça az pay aldığı, Karadeniz bölgesindeki birçok il ile Doğu Anadolu illerinin ise, teşviklerden en az payı aldığı görülmektedir (Yavan, 2012:18).

Şekil 3.9. Türkiye'de 1980-2008 Yılları Arasında Verilen Yatırım Teşviklerinin Belge Sayısına Göre İllere Dağılımı

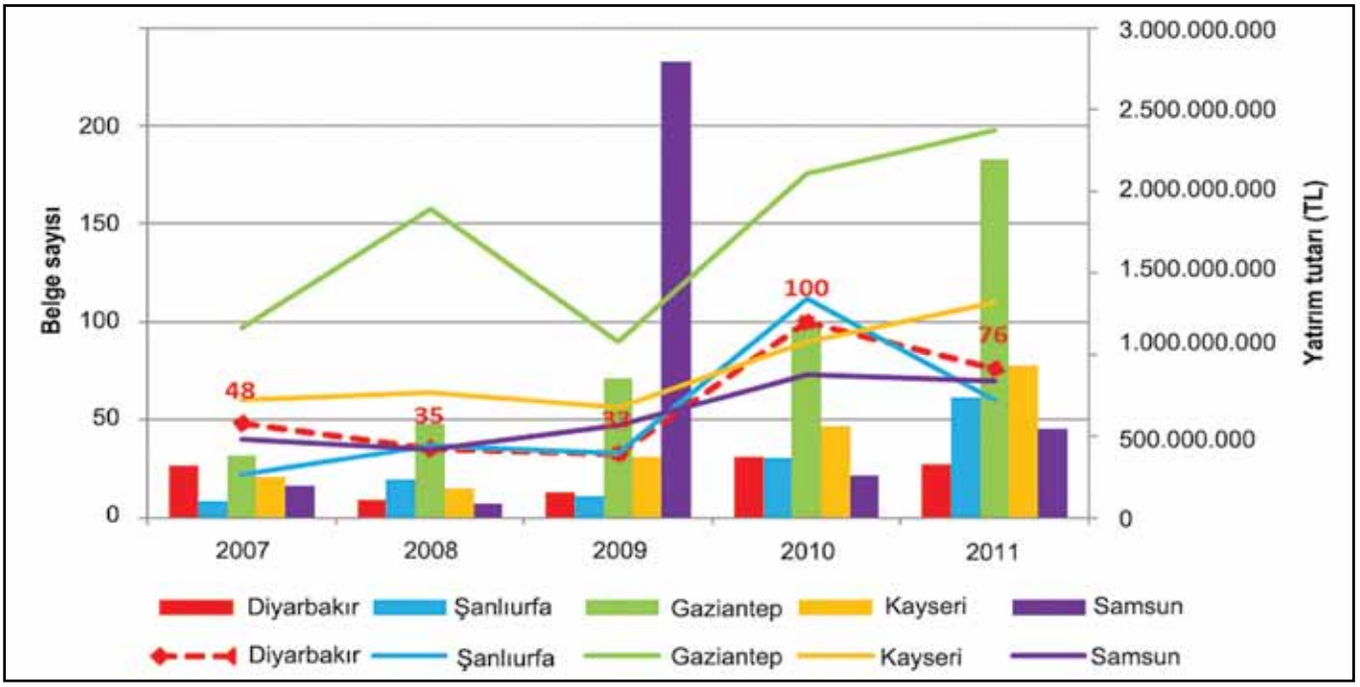

Kaynak: Yavan, 2012:17'den alınmıştır.

Öte yandan Diyarbakır'ın son beş yılda (2007-2011 döneminde) aldığı teşvikler Şanlıurfa, Gaziantep, Kayseri ve Samsun ile karşılaştırıldığında (Şekil 3.10), ilin aldığı teşvik belgesi açısından Şanlıurfa ve Samsun'dan biraz fazla, Kayseri'nin arkasında, Gaziantep'in ise çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Buna karşın, Diyarbakır'a yapılan teşvikli yatırımların tutarı esas alındığında ise, ilin performansının 5 il içinde en arka planda kaldığı görülmektedir. Nitekim sabit yatırım tutarı bakımından ilin aldığı teşvikin Gaziantep, Kayseri ve Samsun'un çok gerisinde kaldığı, hatta Şanlıurfa'nın düzeyine bile yetişmediği dikkati çekmektedir (Şekil 3.10 ve Tablo 3.5).

Her ne kadar Diyarbakır rakibi olan illere göre görece daha az teşvik alsa da, 2009'daki yeni teşvik sistemi sonrasında ilin teşvikten aldığı pay artmıştır. Nitekim örneğin 2007-2009 döneminde ilden bir yılda yaklaşık 40 firma teşvik belgesi almak için başvuru yaparken ve bu firmalar toplamda ortalama 200 bin TL yatırım yapmayı ve 1100 kişi çalıştırmayı taahhüt ederek teşvik alırken, 2010-2011 döneminde bir yıl içinde ortalama 90 firma, 350 bin TL sabit yatırım ve 2300 kişi çalıştırmayı öngörerek teşvik belgesi almıştır. Bu durum yeni teşvik sisteminin Diyarbakır'da ciddi bir yatırım motivasyonu ve buna bağlı olarak da teşvik talebi yarattığını göstermektedir (Tablo 3.5).

Şekil 3.10. Diyarbakır'ın Teşvikler Bakımından Bazı İllerle Karşılaştırılması

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Diyarbakır son beş yıllık dönemde (2007-2011) Türkiye içindeki yeri değerlendirildiğinde, teşvik belgesi âdeti bakımından Türkiye genelinde 16. sırada yer aldığı, teşvikle sağlanan istihdam açısından 25. sırada yer aldığı ve yapılan yatırım tutarı bakımından da 41.sırada yer aldığı görülmektedir (Şekil 3.11 ve Tablo 3.6). Bu haliyle Diyarbakır teşvik alma bakımından gerek nüfus büyüklüğünün (12.sırada), gerekse ekonomik büyüklüğünün (22.sırada) oldukça altında bir konumda bulunmaktadır.

Tablo 3.5. Diyarbakır'ın Teşvikler Bakımından Bazı İllerle Karşılaştırılması

Belge Sayısı (Adet)	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam
Diyarbakır	48	35	33	100	76	292
Şanlıurfa	22	37	33	112	60	264
Gaziantep	97	158	90	176	198	719
Kayseri	60	64	56	90	110	380
Samsun	40	35	47	73	70	265
Sabit Yatırım (TL)						
Diyarbakır	322.204.083	112.092.103	154.652.992	373.271.312	326.027.498	1.288.247.988
Şanlıurfa	104.419.621	236.724.812	136.072.551	365.781.195	735.094.700	1.578.092.879
Gaziantep	379.987.476	576.447.273	849.827.414	1.167.597.156	2.196.270.107	5.170.129.426
Kayseri	251.989.040	178.947.564	375.465.141	555.477.274	931.411.430	2.293.290.449
Samsun	191.684.098	83.834.513	2.792.059.402	256.277.555	542.847.158	3.866.702.726
İstihdam (Kişi)						
Diyarbakır	1.944	689	696	2.579	1.966	7.874
Şanlıurfa	895	856	617	2.503	1.791	6.662
Gaziantep	3.039	2.759	3.656	3.980	4.909	18.343
Kayseri	1.855	1.496	1.663	3.431	2.726	11.171
Samsun	1.191	989	3.203	1.910	1.669	8.962

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Tablo 3.6. Diyarbakır'ın Teşvik Göstergeleri Bakımından Türkiye İçindeki Sıralaması ve Bazı İllerle Karşılaştırılması

Teşvik Belgesi Sayısı

Sıra No	İller	2007-2011
1	İstanbul	2565
2	Bursa	901
3	Konya	893
4	İzmir	874
5	Ankara	804
6	Gaziantep	719
13	Kayseri	380
16	**Diyarbakır**	**292**
20	Samsun	265
21	Şanlıurfa	264
Türkiye Ortalaması		**239**

Teşvikli sabit yatırım

Sıra No	İller	2007-2011
1	İstanbul	29.608.792.645
2	Adana	22.771.028.046
3	Kocaeli	16.297.433.393
4	İzmir	11.591.703.651
5	Bursa	11.238.328.576
9	Gaziantep	5.170.129.426
14	Samsun	3.866.702.726
24	Kayseri	2.293.290.449
32	Şanlıurfa	1.578.092.879
41	**Diyarbakır**	**1.288.247.988**
Türkiye Ortalaması		**2.626.276.806**

Teşvikli istihdam

Sıra No	İller	2007-2011
1	İstanbul	98.093
2	Kocaeli	50.246
3	Bursa	42.706
4	Antalya	33.574
5	Ankara	32.209
12	Gaziantep	18.343
15	Kayseri	11.171
21	Samsun	8.962
25	**Diyarbakır**	**7.874**
29	Şanlıurfa	6.662
Türkiye Ortalaması		**8.649**

Onbin Kişiye Düşen Teşvik Belgesi Sayısı

Sıra No	İller	2007-2011
1	Yalova	6,83
2	Çankırı	6,09
3	Tekirdağ	5,34
4	Düzce	5,29
5	Gümüşhane	5,29
10	Gaziantep	4,10
33	Kayseri	3,03
59	Samsun	2,12
67	**Diyarbakır**	**1,86**
76	Şanlıurfa	1,54
Türkiye Ortalaması		**2,60**

Onbin Kişiye Düşen Sabit Yatırım

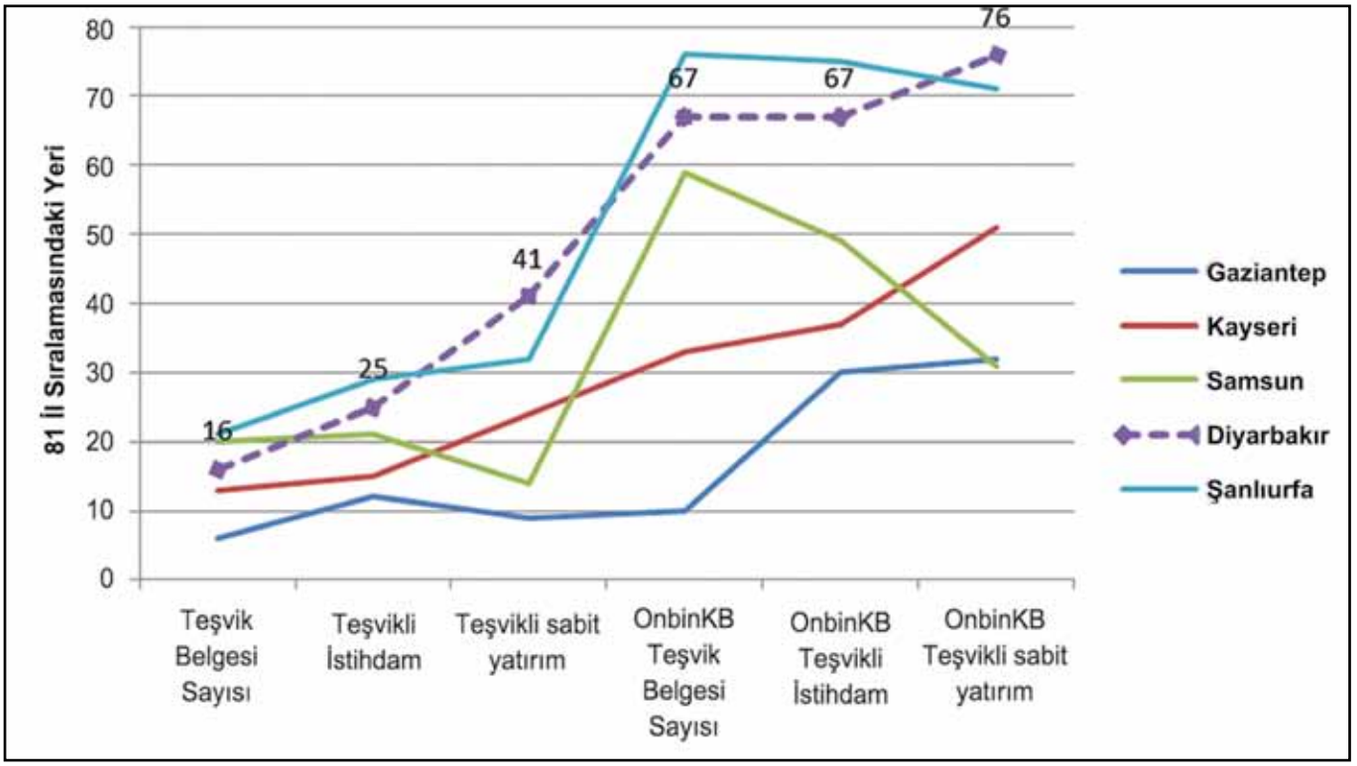
Sıra No	İller	2007-2011
1	Adana	107.980.719,16
2	Yalova	107.027.765,56
3	Artvin	106.194.077,07
4	Kocaeli	101.749.577,91
5	Bilecik	89.302.947,38
31	Samsun	30.890.893,52
32	Gaziantep	29.483.013,34
51	Kayseri	18.268.150,52
71	Şanlıurfa	9.194.984,42
76	**Diyarbakır**	**8.200.475,69**
Türkiye Ortalaması		**30.438.541,94**

Onbin Kişiye Düşen İstihdam

Sıra No	İller	2007-2011
1	Yalova	389,28
2	Çankırı	319,68
3	Kocaeli	313,70
4	Düzce	248,67
5	Bilecik	205,74
30	Gaziantep	104,60
37	Kayseri	88,99
49	Samsun	71,60
67	**Diyarbakır**	**50,12**
75	Şanlıurfa	38,82
Türkiye Ortalaması		**96,63**

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 3.11. Diyarbakır'ın Temel Teşvik Göstergeleri Bakımından Türkiye İçindeki Sıralaması (2007-2011)

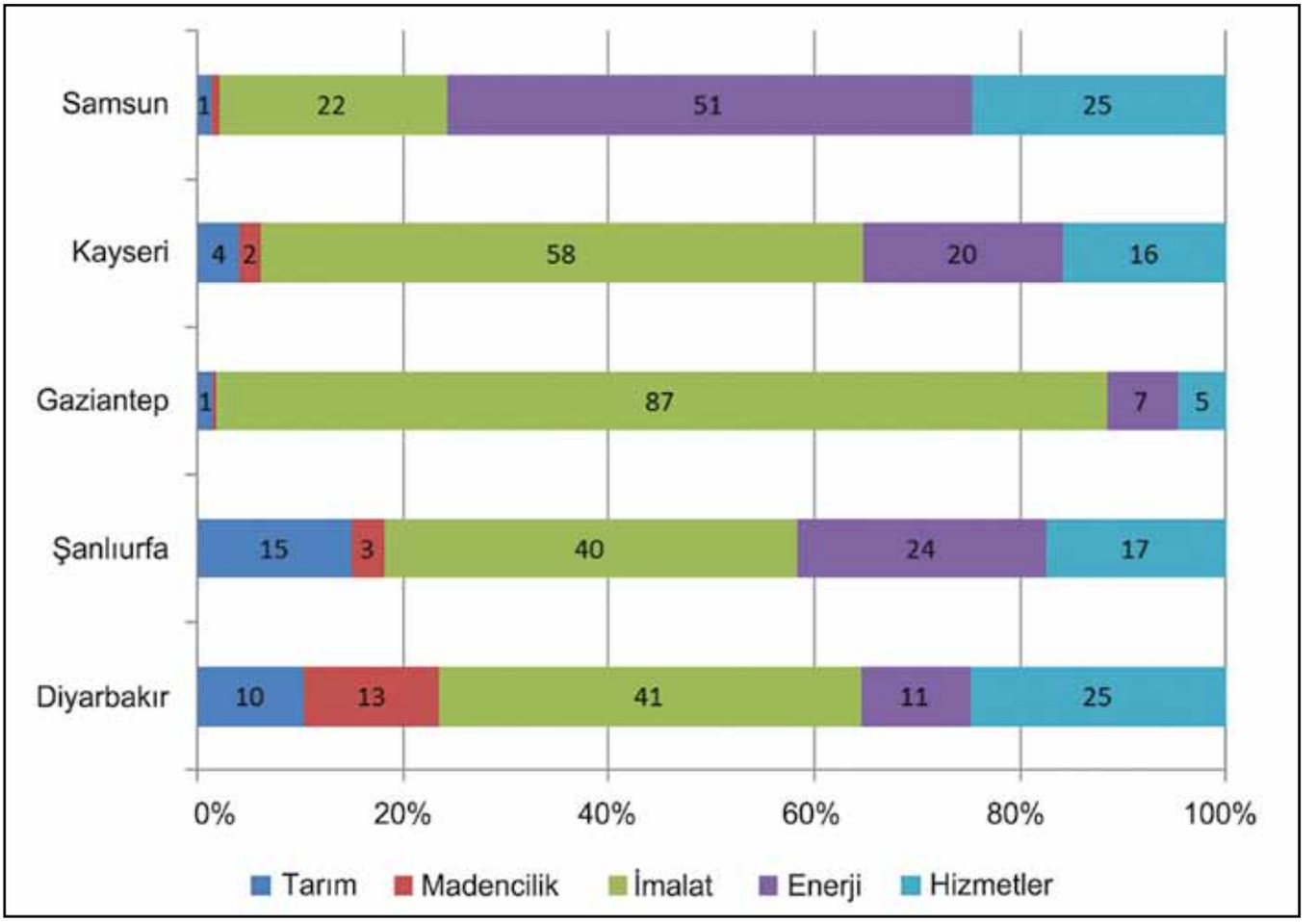
Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Öte yandan Diyarbakır'ın teşvik alma performansı kişi başına düşen teşvik açısından değerlendirildiğinde ise ortaya çıkan durum çok daha kötü gözükmektedir. Zira İl onbin kişi başına düşen teşvik belgesi ve istihdam sayısı bakımından Türkiye genelinde 67 sırada iken, onbin kişi başına düşen yatırım tutarı bakımından 76. sırada yer almaktadır. Bu haliyle Diyarbakır, Kişi başına düşen teşvik belgesi ve istihdam sayısı bakımından Şanlıurfa'dan daha iyi durumda iken, yatırım miktarı açısından biraz geri plandadır. Ayrıca il kişi başına düşen gelir açısından 54. sırada yer alırken, teşvik açısından ortalama 70. sırada yer almaktadır ki, bu durum ilin ekonomik performansının altında teşvik aldığına işaret etmektedir. Gerçekten de Tablo 3.6'daki değerler, Diyarbakır'ın teşvik almada bakımından Türkiye ortalamasının oldukça altında kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Diyarbakır teşvik alma performansı bakımından Şanlıurfa ile benzer niteliğe sahipken, benzer büyüklüğe sahip olduğu diğer rakip illerle arasında büyük farklar sözkonusudur. Nitekim toplam teşvik alma büyüklüğü bakımından Diyarbakır, Antep, Kayseri ve Samsun'dan ortalama 12 sıra geride iken, kişi başına düşen teşvikler bakımından ortalama 33 sıra geride bulunmaktadır.

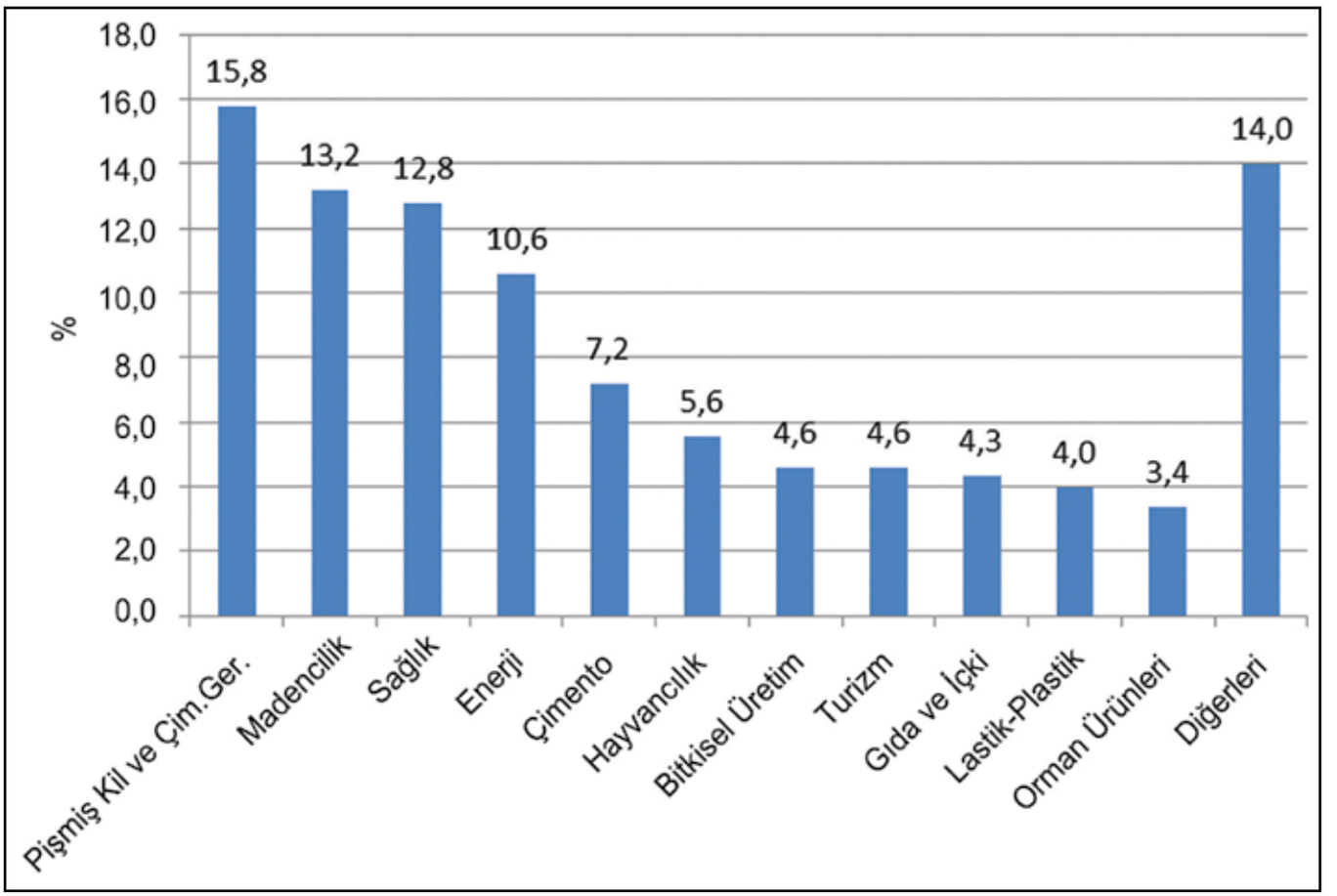
Diyarbakır'da 2007-2011 döneminde yapılan teşvikli yatırımların sektörel dağılımı incelendiğinde (Şekil 3.12), yatırımların %41'inin imalat sanayide, %25'inin hizmet sektöründe, %13'ünün madencilik, %11'inin enerji ve %10'unun da tarım sektöründe yer aldığı görülmektedir. Bu yönüyle Diyarbakır'da teşviklerin büyük bölümünün imalat sanayine gittiği, onu hizmet ve madencilik sektörlerinin izlediği görülmektedir. Diyarbakır'ın komşusu olan Şanlıurfa'ya giden teşviklerin sektörel dağılımınında hemen hemen benzer bir durum sergilediği görülmektedir. GAP yatırımları nedeniyle Şanlıurfa tarım ve enerji alanında biraz daha fazla teşvik alırken, Diyarbakır'ın madencilik ve hizmet sektörlerinde Şanlıurfa'dan daha fazla yatırım teşviki aldığı görülmektedir. Şekil 3.12'de dikkati çeken esas nokta, Kayseri ve Gaziantep'in sanayi sektöründe çok büyük miktarda teşvik almasıdır. Bir diğer husus da, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın tarım sektöründe Samsun, Kayseri ve Gaziantep'e nazaran oldukça yüksek oranda teşvik almasıdır.

Şekil 3.12. Diyarbakır'da Teşviklerin Ana Sektörlere Göre Dağılımı (2007-2011)

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012b'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Şekil 3.13. Diyarbakır'daki Teşvikli Yatırımlar İçerisinde Alt Sektörlerin Payı (2007-2011)

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2012b'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Diyarbakır'ın son beş yılda aldığı teşvikin alt sektörlere göre dağılımı incelendiğinde (Şekil 3.13 ve Tablo 3.7), ilde en fazla teşvikin 201 milyon TL yatırım ile Pişmiş Kil ve Çimento Gereçleri sanayi dalına ait olduğu görülmektedir. 47 teşvik belgesinin düzenlendiği bu sektör, ile verilen teşviklerin %16'sını oluşturmaktadır. Diyarbakır'da en fazla teşvik alan ikinci sektör, madenciliktir. 168 milyon TL sabit yatırım tutarı ile ildeki teşviklerin %13'ünün oluşturan madencilik sektörü, Diyarbakır'da en fazla teşvik belgesinin (50 teşvik belgesi) verildiği sektördür. Bu sektörü hemen arkadan sağlık sektörü izlemektedir. Sadece 9 teşvik belgesinin verildiği sağlık sektörü, 1626 çalışan ile ilde en fazla istihdam yaratan sektör durumundadır. Ayrıca enerji, çimento, hayvancılık ve bitkisel üretim alt sektörleri sözkonusu ilk üç sektörü takiben ciddi oranda teşvik alan diğer alt sekörlerdir.

Tablo 3.7. Diyarbakır'daki Teşviklerin Ana ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı (2007-201

Sektörü	Alt Sektörü	Belge Sayısı	%	Sabit Yatırım (Tl)	%	İstihdam (Kişi)	%
Tarım	Bitkisel Üretim	18	6,4	58.648.710	4,6	320	4,1
	Hayvancılık	14	4,9	70.959.823	5,6	275	3,5
	Su Ürünleri	1	0,4	2.456.898	0,2	12	0,2
	Tarım Sektörü Toplamı	**33**	**11,7**	**132.065.431**	**10,4**	**607**	**7,7**
Madencilik	İstihraç ve İşleme	50	17,7	168.359.025	13,2	1.058	13,4
	Madencilik Sektörü Toplamı	**50**	**17,7**	**168.359.025**	**13,2**	**1.058**	**13,4**
İmalat	Cam	2	0,7	1.138.000	0,1	15	0,2
	Çimento	3	1,1	91.699.307	7,2	200	2,5
	Demir Dışı Metaller	1	0,4	1.100.000	0,1	20	0,3
	Diğerleri	5	1,8	10.805.100	0,8	75	1,0
	Dokuma ve Giyim	8	2,8	14.873.886	1,2	420	5,3
	Elektrikli Makinalar	3	1,1	10.117.901	0,8	80	1,0
	Gıda ve İçki	31	11,0	55.116.643	4,3	512	6,5
	Kimya	2	0,7	1.352.486	0,1	10	0,1
	Lastik-Plastik	18	6,4	50.737.475	4,0	491	6,2
	Madeni Eşya	3	1,1	18.451.683	1,4	73	0,9
	Makina İmalat	10	3,5	20.184.273	1,6	175	2,2
	Mesl.Bil.Ölç.Opt.Do.	1	0,4	847.540	0,1	15	0,2
	Orman Ürünleri	17	6,0	42.928.684	3,4	612	7,8
	Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	47	16,6	201.273.112	15,8	976	12,4
	Seramik	1	0,4	1.050.000	0,1	34	0,4
	Taşıt Araçları	1	0,4	1.237.156	0,1	30	0,4
	İmalat Sektörü Toplamı	**153**	**54,1**	**522.913.246**	**41,0**	**3.738**	**47,5**
Enerji	Enerji	3	1,1	135.000.000	10,6	72	0,9
	Enerji Sektörü Toplamı	**3**	**1,1**	**135.000.000**	**10,6**	**72**	**0,9**
Hizmet	Altyapı - Belediye Hizmetleri	12	4,2	48.047.000	3,8	69	0,9
	Diğerleri	4	1,4	16.721.195	1,3	49	0,6
	Eğitim	6	2,1	20.807.574	1,6	397	5,0
	Sağlık	9	3,2	163.145.723	12,8	1.626	20,7
	Ticaret - Depolama	10	3,5	9.940.911	0,8	113	1,4
	Turizm	3	1,1	58.635.555	4,6	145	1,8
	Hizmet Sektörü Toplamı	**44**	**15,5**	**317.297.958**	**24,9**	**2.399**	**30,5**
	Genel Toplam	**283**	**100**	**1.275.635.660**	**100**	**7.874**	**100**

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012b'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

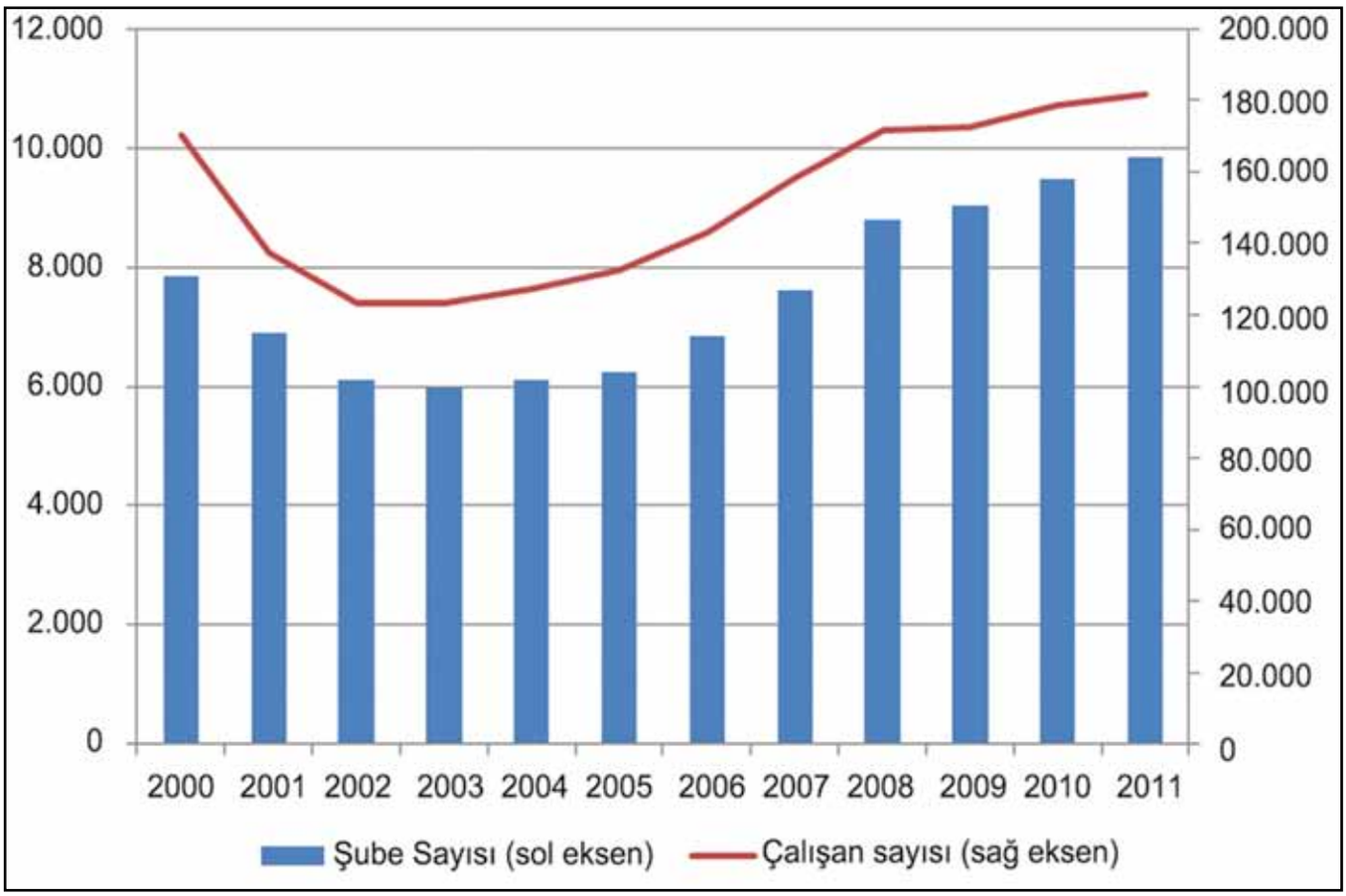
3.2. Krediler

Banka kredileri de tıpkı teşvikler gibi üç farklı mekânsal ölçekte ele alınmıştır. İlk bölümde, 2000-2011 döneminde Türkiye'de banka sayısı, şube sayısı, çalışan/istihdam, mevduat ve kredi büyüklüklerinin gelişimi Türkiye Bankalar Birliği (TBB) verileri kullanılarak incelenmiş ve böylece Türkiye'de bankacılık sektörünün genel görünümü ortaya konmuştur. İkinci bölümde, banka kredilerinin gelişim ve dağılımı bölgesel bazda incelenmiştir. Son bölümde ise çalışmanın ana konusu olan il/Diyarbakır bazında bankacılığın dağılımı detaylı bir şekilde ele alınmış ve il göreli payı ve önemi karşılaştırmalı bir perspektiften ortaya konmuştur.

3.2.1. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü: 2000-2011 Dönemi

Türkiye ekonomisinin son 10 yıldaki büyüme hızını ve kişi başına gelirdeki gelişimini gösteren Şekil 3.14 incelendiğinde, 2002-2011 döneminde ülke ekonomisinin 2009 yılı haricinde sürekli bir büyüme süreci yaşadığı görülmektedir. Nitekim Türkiye bu 10 yıllık dönemde ortalama %5'in üzerinde bir büyüme hızı yakalamıştır. Bankacılık sektörü Türkiye ekonomisinde görülen bu büyüme sürecine paralel bir gelişme göstermiştir. 2001 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz tüm ülke ekonomisini ciddi bicimde sarsmış ve milli geliri önemli ölçüde daraltmış olmakla birlikte, en büyük etki bankacılık sektöründe yaşanmıştır. Nitekim ciddi bir ekonomi-finans krizi olan 2001 krizinde en büyük kaybı bankacılık sektörü görmüştür. Gerçekten de 2000 yılı ile 2002 yılı arasında bankacılık sektörde yaşanan kayba bakıldığında, 25 banka ve 1.731 şube kapanmış ve buralarda çalışan 47.130 bankacı işten çıkarılmıştır.

Şekil 3.14. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Şube ve Çalışan Sayısına Göre Gelişimi

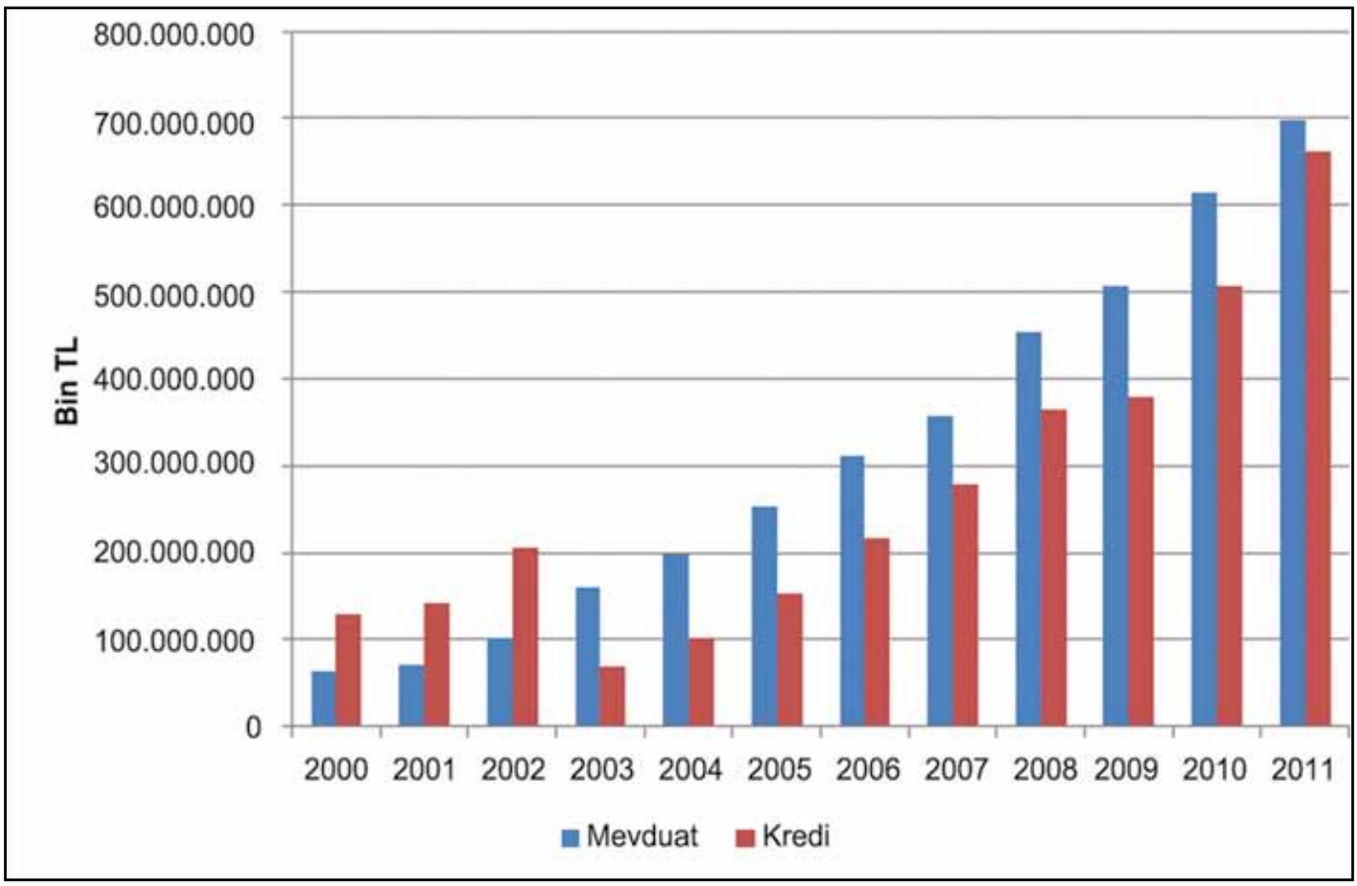

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

2001 Krizinin ardından gerek ekonomide, gerekse bankacılık sektöründe bir dizi reform gerçekleştirilmiş, dolayısıyla hem ekonomik hem de finansal alanlarda önemli bir iyileşme yaşanmıştır. Özellikle bankacılık sektörüne yönelik yapılan düzenlemeler sayesinde sektörün mali bünyesini önemli ölçüde sağlamlaştırmıştır. Buna bağlı olarak sektörün şube ve personel sayısındaki gerileme yavaşlamış ve 2003 sonunda tamamen durmuştur (Şekil 3.14). 2004 yılından itibaren bankacılık sektörü Türkiye ekonomisindeki büyümeye paralel olarak hızlı bir büyüme süreci yaşamıştır.

Bunun sonucu olarak 2004-2011 döneminde sektörün bütün temel bankacılık göstergelerinde (şube sayısı, çalışan sayısı, mevduat ve kredi büyüklükleri) artış sağladığı görülmektedir. Gerçekten de 2008-2009 yılında yaşanan küresel finansal krizde bile sektörün yavaşlamasına rağmen hem şube ve çalışan sayısını (Şekil 3.14), hem de mevduat ve kredi miktarlarını (Şekil 3.15) artırdığı görülmektedir (Tablo 3.8).

Şekil 3.15. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Mevduat ve Krediler Bakımından Gelişimi

Kaynak: TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Türkiye'de 2010 yılında faaliyet gösteren toplam 45 banka[5] bulunmaktadır. Bankaların 32 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankasıdır. Mevduat bankalarından 3'ü kamusal sermayeli, 11'i ise özel sermayeli bankadır. 1 tanesi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesinde bulunurken, 17 bankada yabancı sermayeli mevduat bankası statüsündedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 6'sı özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayeli bankadır (TBB, 2011:27).

Türkiye'de 2010 sonu itibariyle 45 mevduat, kalkınma ve yatırım bankasına ait 9.400 şube yurtiçinde ve 65 şube de yurtdışında olmak üzere toplam 9.465 banka şubesi bulunmaktadır (Tablo 3.10). Bu şubelerin %48'i özel bankalara aitken, %29'unun kamu bankalarına ait olduğu ve %22'sininde yabancı bankalara ait olduğu görülmektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları, Türkiye'de banka sayısı bakımından %29 gibi önemli bir paya sahip olmakla birlikte, şube ağının zayıflığı nedeniyle toplam şube sayısının ancak %0,4'üne (42 şube) sahiptirler. Bununla birlikte bu bankaların bankacılık sektöründe yaratılan istihdamdaki payı ile kredilerdeki payı %3 civarındadır.

[5] Katılım bankaları (faizsiz/islami bankacılık) ile birlikte bu sayı 49'dur. Bu çalışmadaki veriler TBB tarafından sağlanan "normal bankalar" veya "bankalar" olarak adlandırılan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının verilerini içermektedir. Katılım bankaları ile bankalar iki farklı dünyanın ve iki farklı anlayışın ürünleri olup, katlım bankaları bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Tablo 3.8. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Temel Göstergeleri

Bankacılık Göstergeleri	2007	2008	2009	2010	2011
Banka sayısı	46	45	45	45	44
Şube Sayısı	7.618	8.790	9.027	9.465	9.834
Banka Çalışan Sayısı	158.534	171.598	172.402	178.503	181.418
Mevduat (Bin TL)					
Tasarruf Mevduatı	139.546.591	184.226.867	200.657.996	241.873.957	270.643.305
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	14.275.329	17.432.809	21.311.674	26.092.020	32.128.382
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	48.770.083	61.535.700	81.519.974	114.217.792	105.803.246
Bankalar Mevduatı	12.450.248	14.612.057	17.346.781	28.494.527	39.671.314
Döviz Tevdiat Hesapları	119.609.228	152.587.296	162.666.906	171.104.828	210.214.573
Diğer Mevduat	21.907.972	22.395.041	22.603.090	30.785.821	29.584.154
Altın Depo Hesabı	153.156	327.899	993.539	1.917.269	10.611.500
Toplam Mevduat	**356.712.607**	**453.117.669**	**507.099.960**	**614.486.214**	**698.656.474**
Kredi (Bin TL)					
İhtisas Kredileri/ Tarım	7.480.838	9.834.008	11.490.009	17.726.816	24.527.567
İhtisas Kredileri/ Gayrimenkul	104.980	83.438			
İhtisas Kredileri/ Mesleki	3.227.483	3.781.739	4.476.772	4.914.340	5.541.195
İhtisas Kredileri/ Denizcilik			6.105	819	173
İhtisas Kredileri/ Turizm	1.975	3.240	232.851	165.572	346.601
İhtisas Kredileri/ Diğer	7.008.740	8.751.405	9.779.776	10.669.659	13.960.389
İhtisas Dışı Krediler	261.173.596	341.407.149	353.419.248	473.517.197	616.508.068
Toplam Kredi	**278.997.612**	**363.860.979**	**379.404.761**	**506.994.403**	**660.883.993**

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Bankaların 81 ilde ve 910 ilçede şubesi bulunmaktadır. Dört banka (Ziraat, İş Bankası, Halkbank ve Vakıflar Bankası) 81 ilin tamamında faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan üçü kamu bankası, biri özel bankadır. Bir banka (Ziraat Bankası) 910 ilçede faaliyet gösterirken, iki banka sırasıyla 452 (İş Bankası) ve 416 (Halkbank) ilçede faaliyet göstermektedir. 50'den fazla ilde faaliyet gösteren banka sayısı 13'tür. Toplam 45 bankadan 13'ü ise sadece bir ilde/ilçede faaliyet göstermektedir (TBB, 2011:11).

Tablo 3.9. Türkiye'de 2010 Yılında Bankacılık Sektörünün Durumu

Bankalar	Banka sayısı	%	Şube* sayısı	%	İstihdam (Kişi)	%	Mevduat (%)	Kredi (%)
Mevduat bankaları	**32**	**71,1**	**9.423**	**99,6**	**173.134**	**97,0**	**100**	**97**
Kamu bankaları	3	6,7	2.744	29,0	47.235	26,5	38	29
Özel bankalar	11	24,4	4.582	48,4	83.633	46,9	50	52
Fondaki bankalar	1	2,2	1	0,0	252	0,1	0	0
Yabancı bankalar	17	37,8	2.096	22,1	42.014	23,5	12	15
Kalkınma ve yatırım bankaları	**13**	**28,9**	**42**	**0,4**	**5.370**	**3,0**	**-**	**3**
Toplam	**45**	**100**	**9.465**	**100**	**178.504**	**100**	**100**	**100**

* K.K.T.C ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.
Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

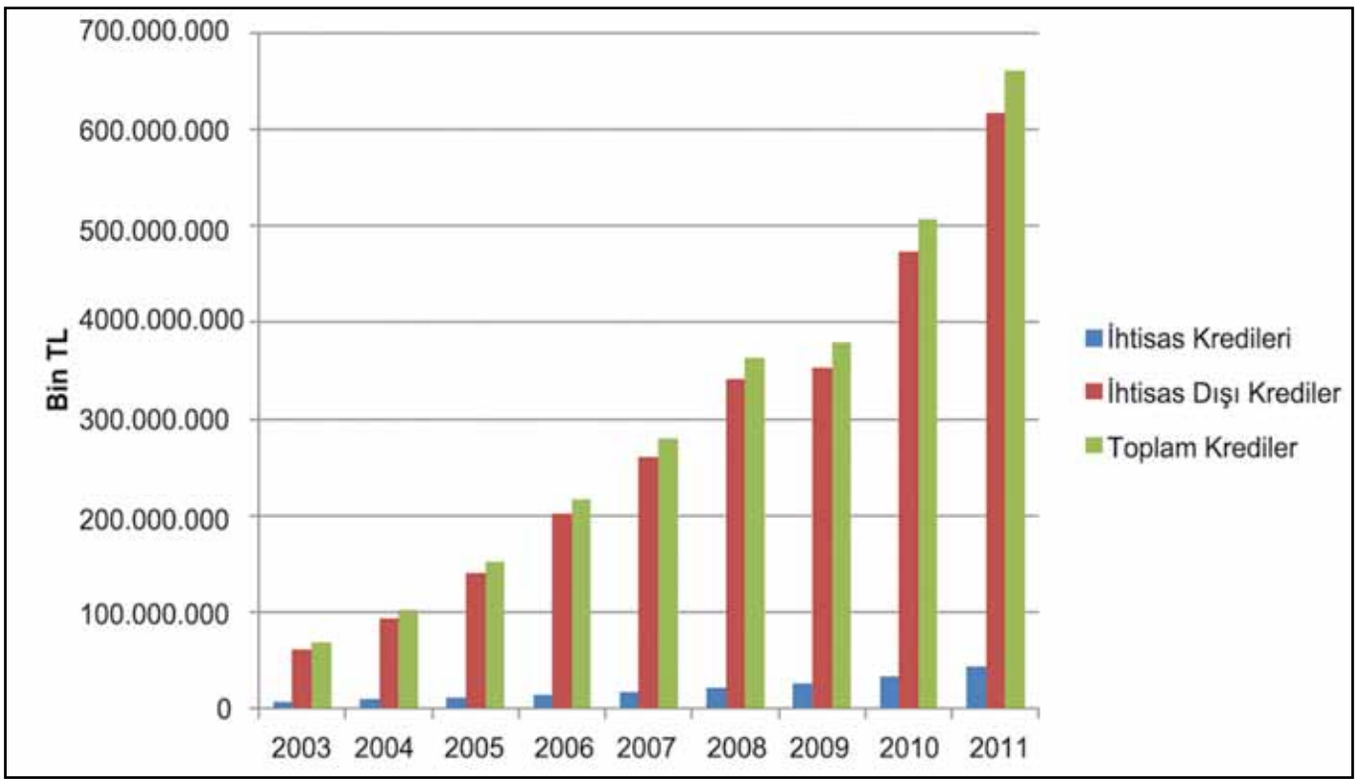
Bankalarda çalışan personel sayısının dağılımı, şube sayısına benzer şekilde bir görüntü sergilemektedir (Tablo 3.9). 2010 yılında banka çalışanlarının %97'si mevduat bankaları tarafından, %3'ü de kalkınma ve yatırım bankaları tarafından istihdam edilmiştir. Buna göre bankacılık sektöründe çalışanların %24'ü kamu sermayeli mevduat bankalarında, %47'si özel sermayeli mevduat bankalarında ve %24'ü de yabancı sermayeli bankalarda çalışmaktadır.

Bankaların mevduat ve kredi alanında payları incelendiğinde (Tablo 3.9), toplam mevduat içinde kamu sermayeli bankaların payı %38 iken, özel bankaların payı %50 ve yabancı sermayeli bankaların payı da %12'dir. Buna karşılık, toplam kredilerde kamunun payı 9 puan azalarak %29'a inmekte iken, yabancı bankaların payı 3 puan artarak %15'e çıkmakta, özel bankalarınki ise 2 puan artarak %52'ye yükselmektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları ise, krediler içinde ancak %3 paya sahiptir.

3.2.2. Banka Kredilerinin Bölgesel Bazda Gelişimi ve Dağılımı

Bankacılık sektörünün en önemli iki ürününden biri mevduat iken, diğeri kredilerdir. Kredi kullanımı, girişim yeteneği ve uygun makro ekonomik ortamın bir fonksiyonu olarak kabul edildiği için ülke ekonomisindeki en önemli kaynak tahsis aracıdır (İnan, 2005:28). 2003-2011 döneminde banka kredilerinin 2009 yılındaki duraklama dışında her yıl artarak büyüdüğü görülmektedir (Şekil 3.16). Nitekim 2003 yılında 69 milyar TL olan toplam krediler, 2011 sonu itibariyle 661 milyar TL'ye ulaşmıştır. Aynı dönem itibariyle ihtisas kredileri 5 kat artarken (7 milyar TL'den 44 milyar TL'ye), ihtisas dışı krediler 62 milyar TL'den 617 milyar TL'ye yükselerek 9 kat artış göstermiştir. Bankaların verdiği kredi stokunun %94'ü ihtisas dışı, %6'sı ise ihtisas kredileridir. İhtisas kredilerinin kendi içindeki dağılımlarına bakıldığında, %66'sının tarım, %18'inin mesleki ve %16'sının diğer krediler olduğu görülmektedir (TBB, 2011:5).

Şekil 3.16. Türkiye'de Banka Kredilerin Türlerine Göre Gelişimi

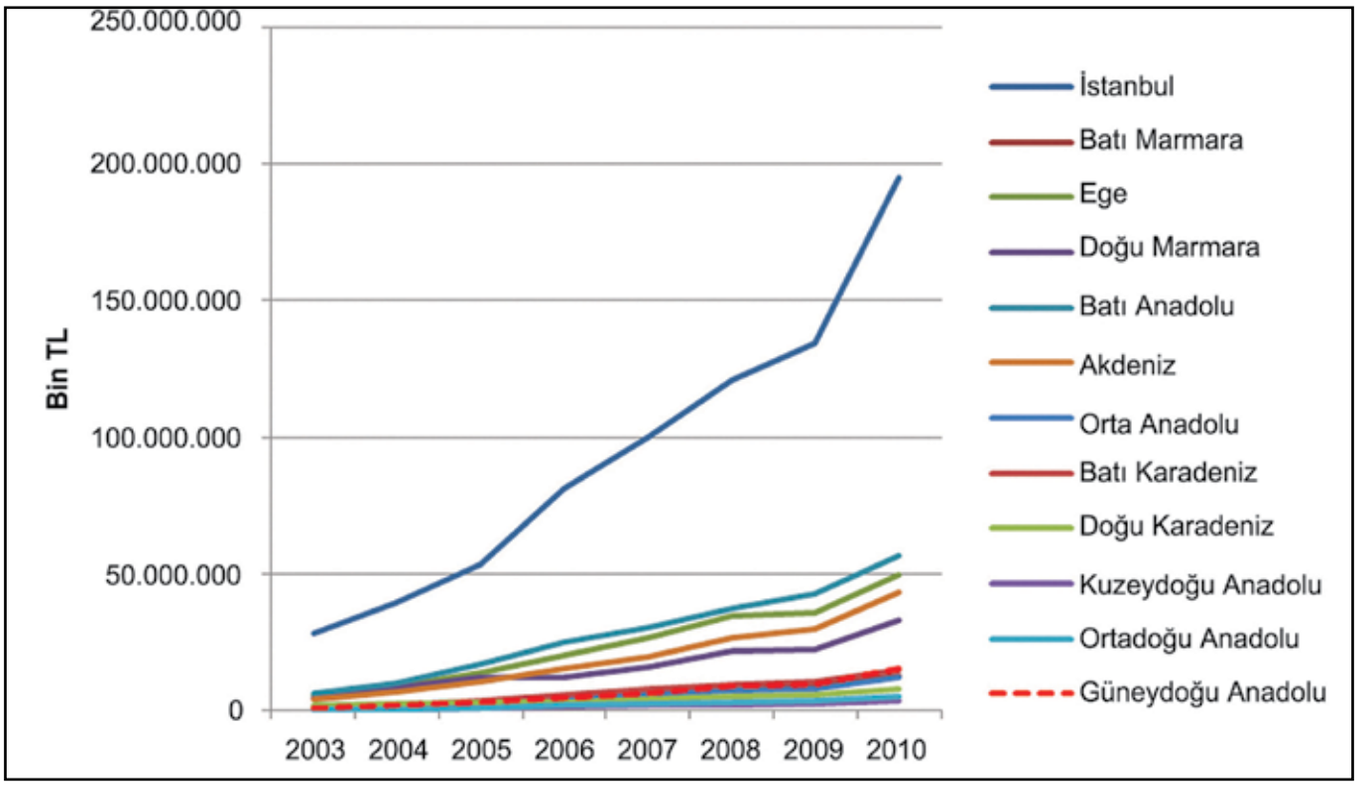

Kaynak: TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Kredilerin bölgelere göre dağılımı incelendiğinde, İstanbul'un kredilerdeki payı %43 düzeyindedir. Batı Anadolu ve Ege bölgelerinin payları sırasıyla %13 ve %11'dir. Kuzeydoğu Anadolu bölgesi %0,8 ile kredi stoku içinde en düşük paya sahip olan bölgedir. Diyarbakır'ın içerisinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin payı ise %3 düzeyinde olup, 12 düzey 1 bölgesi arasında 7. sırada yer almaktadırr. Güneydoğunun kredilerden aldığı pay dönem içinde hem miktar olarak (Şekil 3.17A), hem de oran olarak (Şekil 3.17B) yavaş da olsa bir artış eğilimi göstermektedir. Gerçekten de bölgenin, toplam kredi stoku içerisindeki payı artmıştır. Oysa 1990-1990 arasında sözkonusu bölge Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ile birlikte %0,8'lik pay ile en düşük kredi hacmine sahip iki bölgeden biri idi (Tulay, 2001:13).

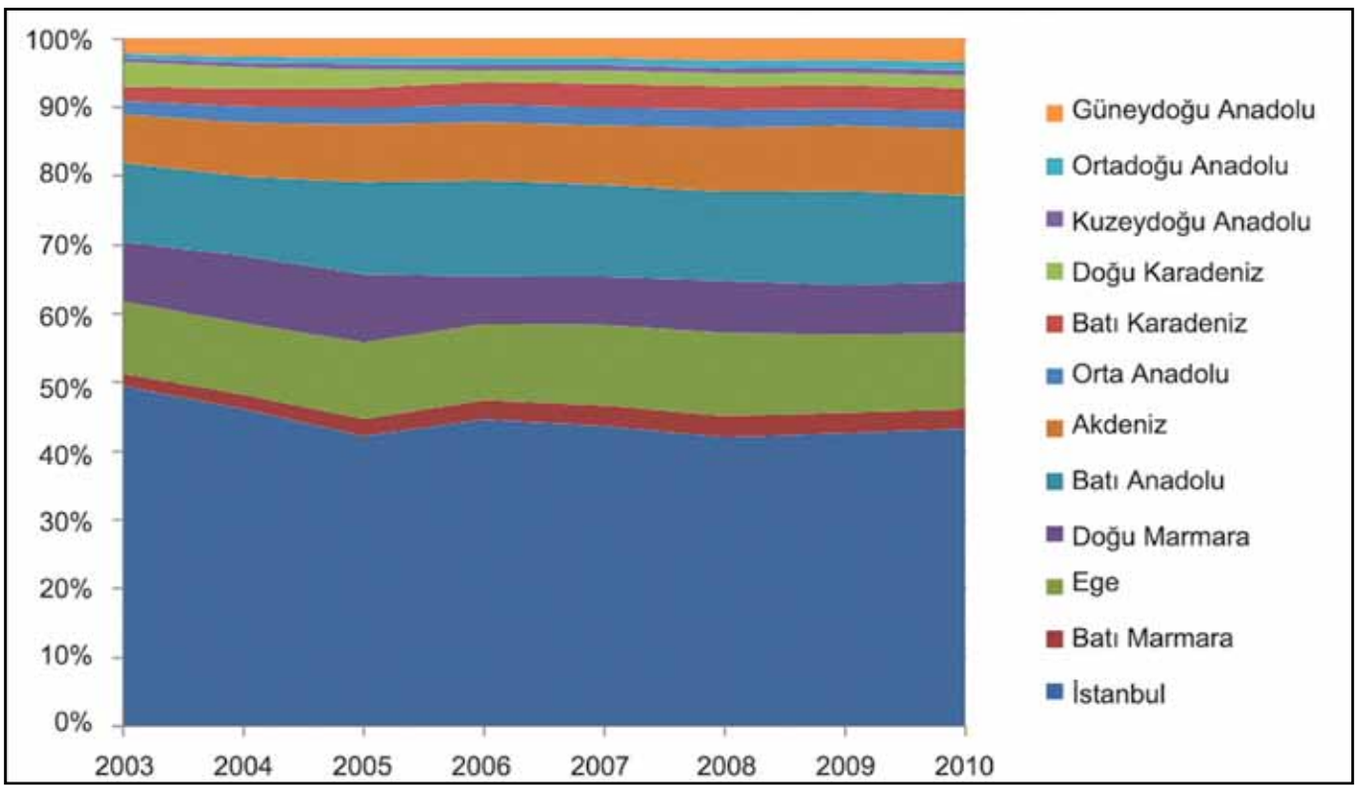
Şekil 3.17. Banka Kredilerinin Miktar ve Pay Bakımından Bölgelere Göre Dağılımı

***(A)** Kredi Miktarı Bakımından*

Kaynak: TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

***(B)** Kredi Payı Bakımından*

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kredilerin türlerine göre dağılımı incelendiğinde (Tablo 3.10), bölge içerisinde kullanılan kredilerin %7'si tarım sektöründe kullandırılırken, kredi stokunun %88'i ihtisas dışı kredilerden oluşmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, ülke genelinde kullandırılan mesleki kredilerin %12,4'ü bu bölgede kullanılmıştır. Bu haliyle bölge ülke genelinde 3. sırada yer almaktadır. Bölgede kullanılan turizm kredilerinin, ülke genelinde kullanılan turizm kredileri içerisindeki payı %5,3 ile ülke genelinde en çok turizm kredisi kullanılan 12 düzey 1 bölgesi içinde 5. bölgedir.

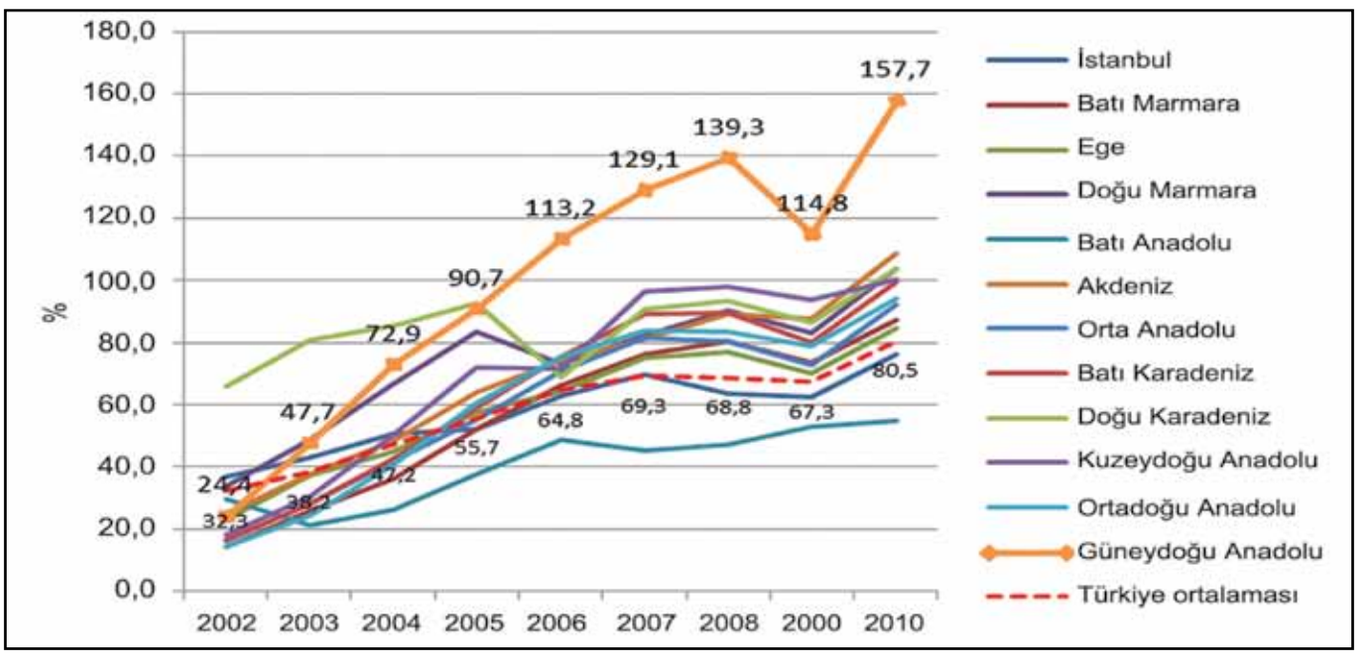
Tablo 3.10. Türkiye'de Banka Kredilerin Türlerine Göre Bölgesel Dağılımı, 2010 (Bin TL)

Bölgeler	İhtisas Kredileri						İhtisas Dışı Krediler	Toplam
	Tarım	Gayrimenkul	Mesleki	Denizcilik	Turizm	Diğer		
İstanbul	242.998	0	964.988	819	42.631	269.703	193.472.843	194.993.982
Batı Marmara	1.454.566	0	165.236	0	1.036	205.324	11.150.736	12.976.898
Ege	3.988.703	0	604.877	0	46.033	723.916	44.508.865	49.872.394
Doğu Marmara	1.560.075	0	472.365	0	19.452	335.541	30.989.100	33.376.533
Batı Anadolu	1.543.410	0	691.662	0	238	445.933	54.038.908	56.720.151
Akdeniz	3.503.123	0	533.650	0	30.077	629.130	38.607.911	43.303.891
Orta Anadolu	1.445.718	0	289.150	0	6.324	201.228	10.125.608	12.068.028
Batı Karadeniz	1.340.000	0	395.964	0	0	404.604	12.867.664	15.008.232
Doğu Karadeniz	452.954	0	194.611	0	967	161.726	7.121.351	7.931.609
Kuzeydoğu Anadolu	497.426	0	100.376	0	474	46.676	3.054.234	3.699.186
Ortadoğu Anadolu	568.121	0	191.109	0	175	92.468	4.378.069	5.229.942
Güneydoğu Anadolu	1.126.237	0	310.352	0	18.165	416.910	13.473.303	15.344.967
Toplam	**17.723.331**	**0**	**4.914.340**	**819**	**165.572**	**3.933.159**	**423.788.592**	**450.525.813**

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Türkiye'de mevduatın krediye dönüşme oranı 2010 sonu itibariyle %81 düzeyindedir. Oysa kredi/mevduat oranı ülke genelinde 2002 yılında %32, 2006 yılında ise %64 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 3.18'de görüldüğü gibi Türkiye'de yıllar itibariyle mevduatın krediye dönüşümü düzenli olarak artmıştır. Bir diğer ifade ile Türkiye genelinde kredinin mevduattan daha hızlı artması sonucu, mevduatın krediye dönüşme oranı yükselmiştir. Mevduatın krediye dönüşme oranı bölgesel düzeyde ele alındığında ise, Güneydoğu Anadolu Bölgesi %158 ile kredi/mevduat oranının en yüksek olduğu bölgedir. Bu oranın en düşük olduğu bölgeler ise, %55 ve %76 ile Batı Anadolu ve İstanbul bölgeleridir. Şekil 3.18'de de görüldüğü gibi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kredi/mevduat oranı dönem başında %24 iken, dönem sonunda %158'e yükselmiştir. Böylece bölge mevduatın krediye dönüşme oranı bakımından tüm bölgeleri geride bırakmıştır. Bölgede mevduatın krediye dönüşme oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olması, iki şekilde açıklanabilir. Birincisi, bu bölge düşük gelir düzeyine sahip olduğu için mevduat rakamları da bölgede düşüktür, bu nedenle bölgenin kredi/mevduat oranı yüksek çıkmaktadır. İkinci neden, bölgenin özellikle son yıllardaki gelişmelerle birlikte görece yüksek oranda kredi kullanması nedeniyle mevduatın krediye dönüşme oranı artmıştır. Sonuç olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toplanan mevduattan çok kredi verildiği görülmektedir. Bu durum bölgenin kalkınması için önemli bir göstergedir.

Şekil 3.18. Bölgelere Göre Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

3.2.3. Diyarbakır'da Banka Kredilerin Dağılımı ve Bazı İllerle Karşılaştırılması

2010 yılında Türkiye genelinde 45 banka ve 9.400 banka şubesi faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan 16 tanesi Diyarbakır'da bulunmakta olup, bu bankalara ait 75 adet şube Diyarbakır'da bulunmaktadır (Tablo 3.12). Örneğin Diyarbakır 1,5 milyon nüfusu ile 75 banka şubesine sahipken, 1,2 milyon nüfuslu Kayseri ve Samsun sırasıyla 127 ve 119 şube ağına sahiptir. Diyarbakır mevduat toplama bakımından 1,9 milyar TL ve %0,3 payla Türkiye genelinde 27.sırada yer alırken, krediler açısından 2,4 milyar TL kredi tutarı ve %0,5 pay ile Türkiye'de 24. sırada yer almaktadır. Yine Kayseri ve Samsun'dan 300 bin daha fazla nüfusa sahip olan Diyarbakır toplanan mevduat bakımında kıyasladığında, sözkonusu iki ilden 2 kat daha az mevduata sahiptir. Bu durum, Türkiye'de 81 il içinde nüfus büyüklüğü bakımından 12. sırada, ekonomik büyüklük bakımından da 22. sırada yer alan Diyarbakır'ın finansal bakımdan varolan demografik ve ekonomik potansiyelinin altında performans gösterdiği ortaya koymaktadır.

Tablo 3.11. Diyarbakır'ın Kredi Hacmi Bakımından Bazı İllerle Karşılaştırılması (Bin TL)

İller	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Diyarbakır	138.852	265.274	498.753	696.476	1.041.231	1.452.193	1.631.253	2.432.301
Gaziantep	731.827	1.248.420	1.810.691	2.585.996	3.198.890	4.523.765	4.415.324	7.647.895
Şanlıurfa	155.286	283.243	394.291	561.232	801.713	1.165.281	1.306.232	1.969.311
Kayseri	570.566	1.132.281	1.442.893	2.255.265	2.624.911	3.287.645	3.312.368	5.282.863
Samsun	386.738	674.563	1.024.777	1.587.407	2.227.118	2.735.183	2.957.929	4.364.433
Toplam	69.002.124	102.481.789	152.294.560	217.308.644	278.997.612	363.860.979	379.404.761	506.994.403

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Tablo 3.12. Diyarbakır'ın Temel Bankacılık Göstergeleri ve Krediler Bakımından Türkiye İçindeki Yeri ve Bazı İllerle Karşılaştırılması (2010)

Banka Sayısı

Sıra No	İller	2010
2	Ankara	29
3	İzmir	27
4	Bursa	24
5	Antalya	23
6	Kayseri	23
7	Gaziantep	22
13	Samsun	20
21	**Diyarbakır**	**16**
31	Şanlıurfa	15
Türkiye		**45**

Şube Sayıları

Sıra No	İller	2010
1	İstanbul	2.746
2	Ankara	935
3	İzmir	696
4	Antalya	385
5	Bursa	339
11	Gaziantep	140
14	Kayseri	127
16	Samsun	119
23	**Diyarbakır**	**75**
33	Şanlıurfa	54
Türkiye		**9.400**

Mevduat Dağılımı (Bin TL)

Sıra No	İller	2010
1	İstanbul	255.194.946
2	Ankara	97.029.426
3	İzmir	33.120.539
4	Bursa	13.873.634
5	Antalya	13.607.836
12	Kayseri	5.372.624
17	Samsun	4.086.271
19	Gaziantep	3.935.165
27	**Diyarbakır**	**1.936.353**
40	Şanlıurfa	1.262.440
Türkiye		**559.495.530**

Kredi Dağılımı (Bin TL)

Sıra No	İller	2010
1	İstanbul	194.993.982
2	Ankara	49.944.622
3	İzmir	26.646.474
4	Antalya	15.088.697
5	Bursa	13.821.280
8	Gaziantep	7.647.895
12	Kayseri	5.282.863
17	Samsun	4.364.433
24	**Diyarbakır**	**2.432.301**
27	Şanlıurfa	1.969.311
Türkiye		**450.525.813**

Şube Başına Ortalama Kredi (Bin TL)

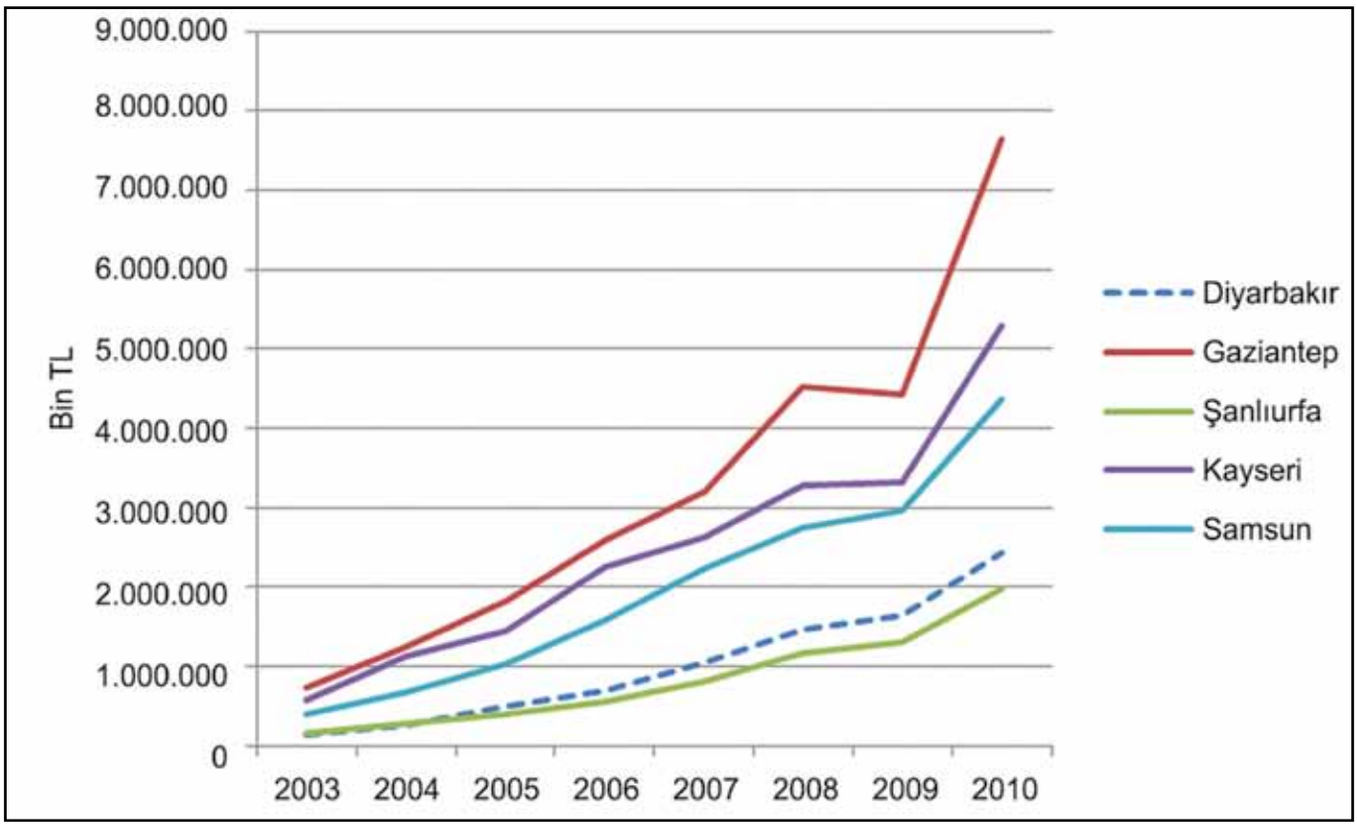
Sıra No	İller	2010
1	İstanbul	71.010
2	Hatay	55.454
3	Gaziantep	54.627
4	Ankara	53.416
5	Kocaeli	51.387
9	Kayseri	41.597
19	Samsun	36.675
21	Şanlıurfa	36.468
34	**Diyarbakır**	**32.430**
Türkiye		**47.928**

Kişi Başına Ortalama Kredi (TL)

Sıra No	İller	2010
1	İstanbul	14.710,2
2	Ankara	10.466,8
3	Antalya	7.627,0
4	İzmir	6.747,9
5	Kocaeli	6.093,5
12	Gaziantep	4.496,7
15	Kayseri	4.278,8
28	Samsun	3.484,0
70	**Diyarbakır**	**1.590,8**
73	Şanlıurfa	1.183,9
Türkiye		**6.111**

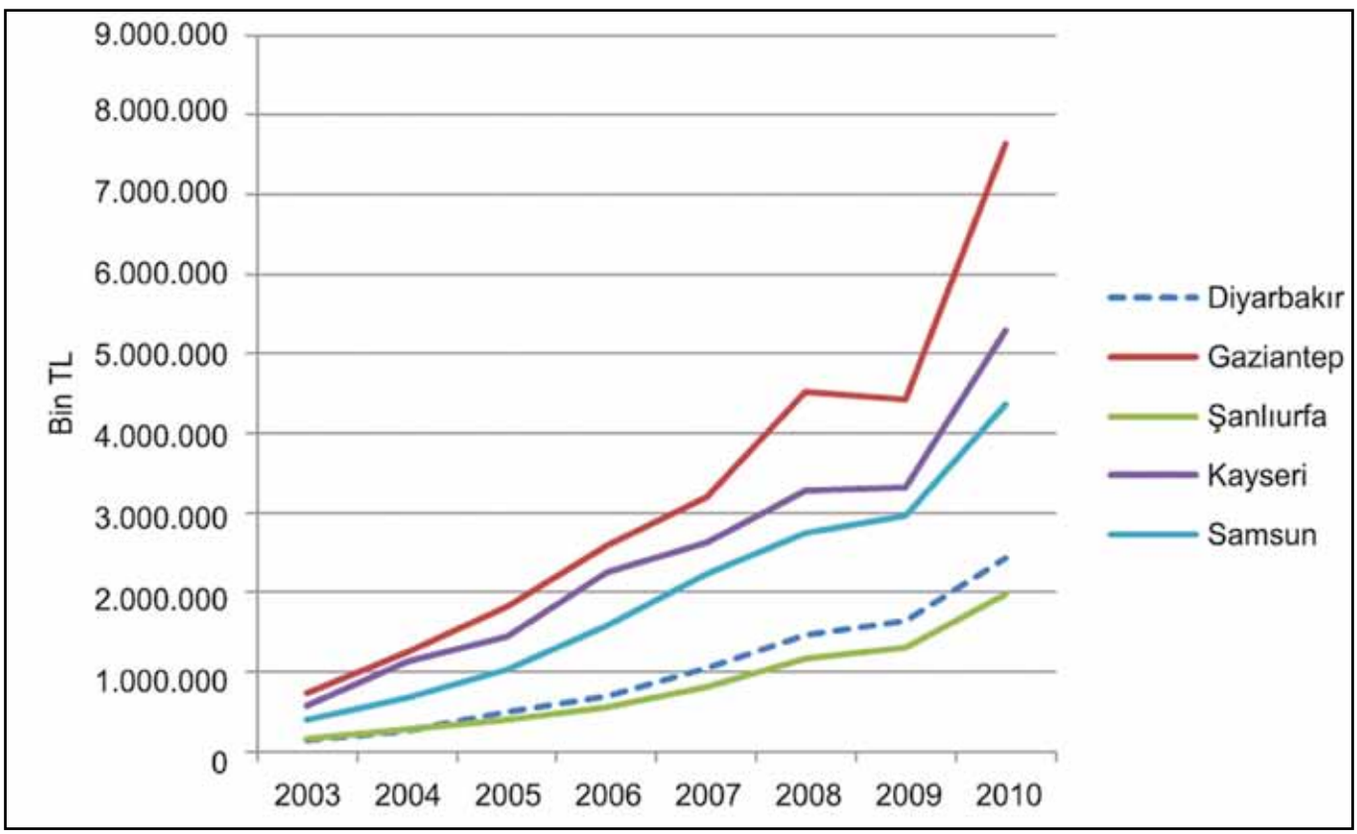
Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Şekil 3.19. Diyarbakır'ın Banka Kredi Miktarının Bazı İllerle Kıyaslanması

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Şekil 3.20. Diyarbakır'ın Banka Kredilerinden Aldığı Pay

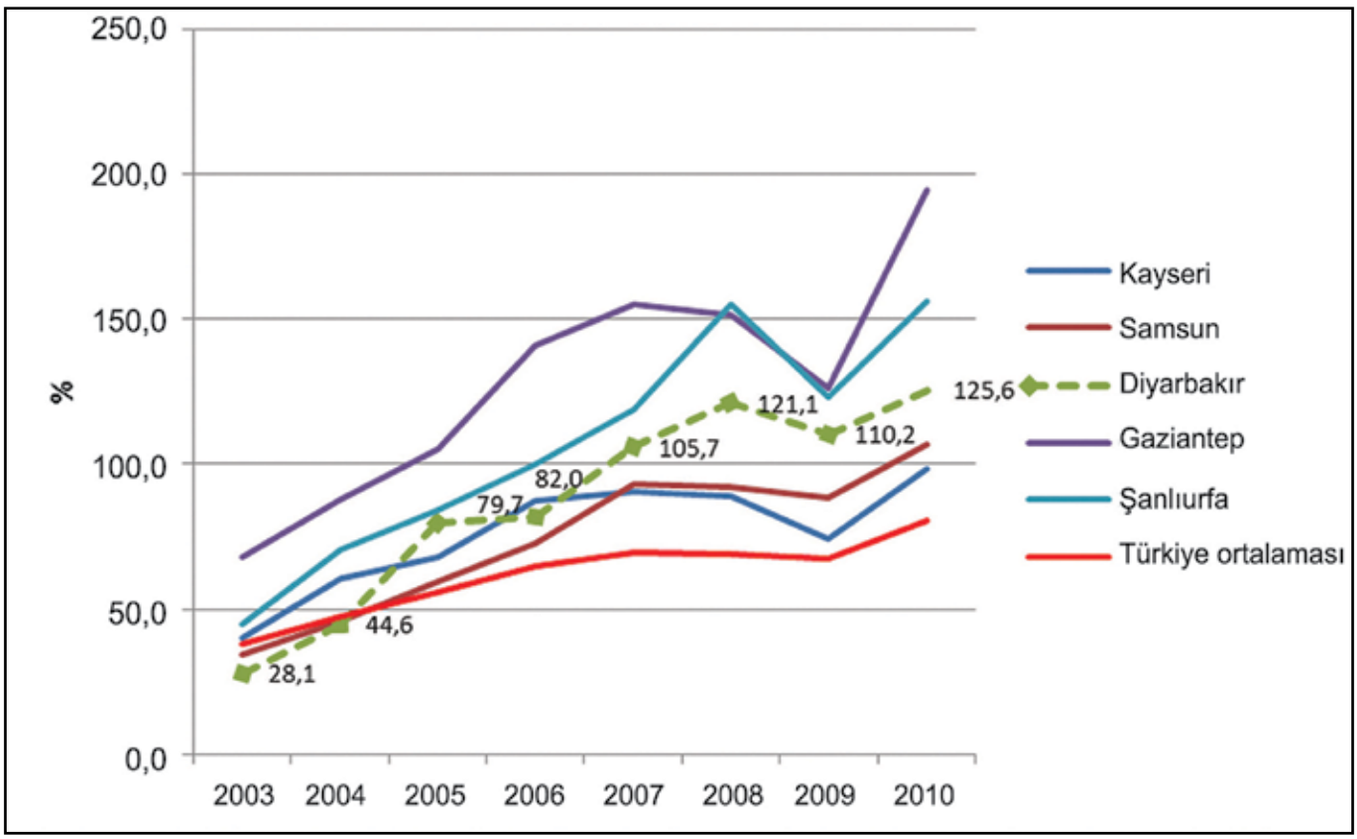
Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Diyarbakır'da 2003-2010 döneminde verilen banka kredilerinin tutarları (Tablo 3.11) Şanlıurfa, Gaziantep, Kayseri ve Samsun ile karşılaştırıldığında, ilin aldığı kredi açısından Gaziantep, Kayseri ve Samsun'un oldukça gerisinde kaldığı, ancak Şanlıurfa'nın üzerinde kredi hacmine sahip olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında 2003-2010 döneminde Diyarbakır'ın kredi hacminin yıllar itibariyle düzenli olarak artış gösterdiği (Şekil 3.19), aynı zamanda ilin Türkiye genelindeki payının da benzer bir seyir izleyerek %0,2'den %0,5'e yükseldiği görülmektedir (Şekil 3.20).

Türkiye genelinde 2010 yıl sonu itibariyle ortalama olarak kişi başına 6.111 TL kredi düşmektedir. Kişi başına en yüksek kredi ortalama 14.710 TL ile İstanbul'dadır. Bu ili 10.467 TL ile Ankara ve 7.627 TL ile Antalya izlemektedir. Kişi başına kredinin en düşük olduğu il, ortalama 618 TL ile Muş'tur. Diyarbakır, 1590 TL kişi başına kredi miktarı ile Türkiye sıralamasında 70. sırada yer almaktadır. Bu açıdan il hem benzer büyüklüğe sahip Gaziantep, Kayseri ve Samsun illerinin, hem de Türkiye ortalamasının çok altında kalmaktadır (Tablo 3.12).

Öte yandan, bir başka rölatif gösterge şube başına düşen kredi miktarıdır. Türkiye genelinde 2010 yılsonu itibariyle ortalama olarak her şube başına 47,9 milyon TL kredi bulunmaktadır. İl bazında, şube başına en yüksek kredi 71 milyon TL ile İstanbul'dadır. Bu ilimizi 55,5 milyon TL ile Hatay ve 54,6 milyon TL ile Gaziantep izlemektedir. Şube başına kredinin en düşük olduğu il 15,1 milyon TL ile Tunceli'dir. Diyarbakır bu bakımdan bakımından da kıyaslandığında, 32 milyon TL şube başına kredi miktarı ile hem Türkiye ortalamasının altında kalmakta, hem de sözkonusu 5 ilin içinde en geri sırada yer tutmaktadır (Tablo 3.12).

Şekil 3.21. Diyarbakır'da Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı

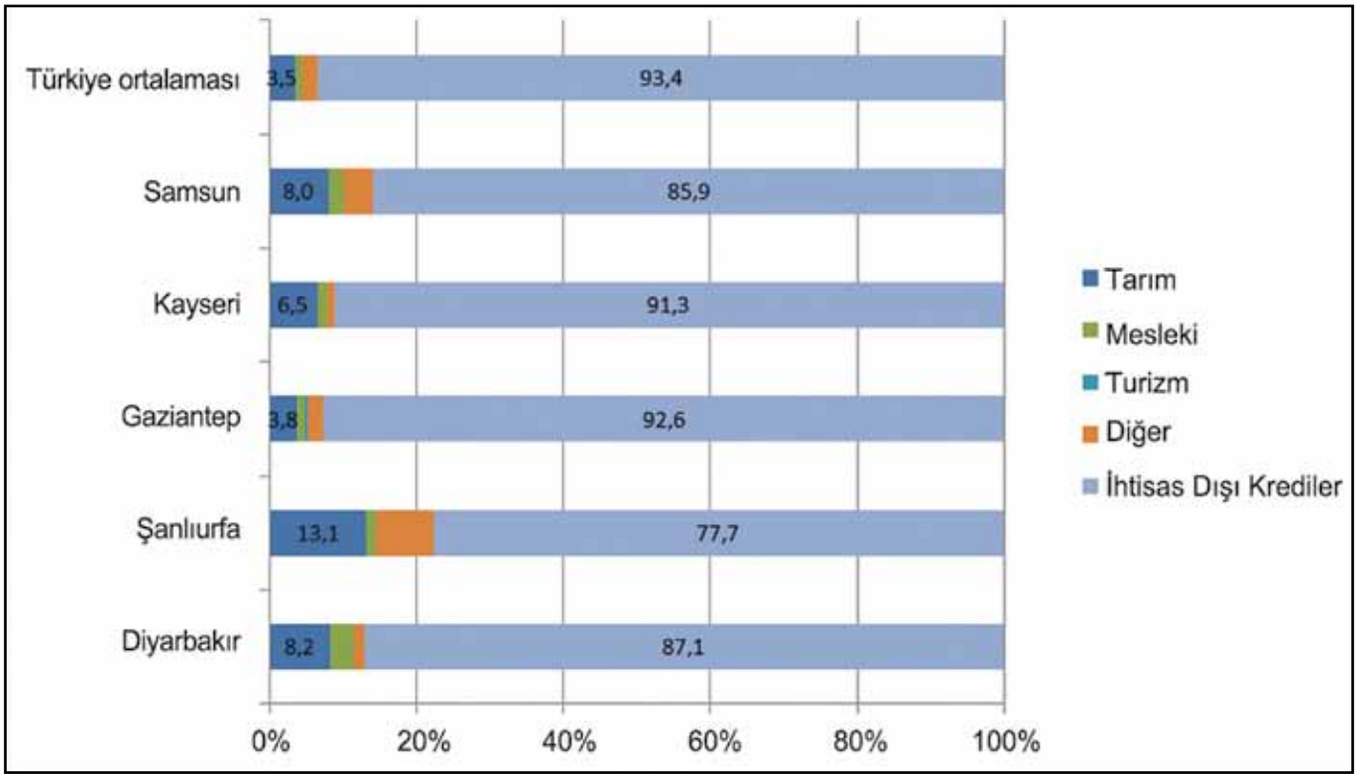

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Diyarbakır'da mevduatın krediye dönüşme oranı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki eğilime paralel olarak yıllar içinde sürekli bir artış göstermiştir. 2005 yılına kadar mevduatın krediye dönüşme oranı Türkiye ortalamasının altında iken, bu yıldan günümüze kadar bu oran ortalamanın 20-40 puan üzerinde seyretmiştir. Nitekim ilin kredi/mevduat oranı 2003 yılında %28 iken, 2010 yılında %126 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 3.21). 2003-2010 döneminde Diyarbakır diğer illerle kıyaslandığında, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın kredi/mevduat oranı Diyarbakır'dan daima daha yüksek olmuştur. İlin mevduatının krediye dönüşme oranının Türkiye ortalamasının çok üstünde olması toplanan mevduattan çok daha fazla kredi verildiği göstermektedir ki, bu durum son yıllarda Diyarbakır'ın görece iyi bir performans sergilediğine ve ilde iş, girişim ve yatırımla ilgili aktivitelerin arttığına işaret etmektedir.

Diyarbakır'da bankalar tarafından verilen kredilerin türleri incelendiğinde, %87'sinin ihtisas dışı krediler olduğu, %8'inin tarım sektörüne verilen kredilerden oluştuğu ve %3'ünün de mesleki krediler olduğu görülmektedir. Diğer sözkonusu illerinde hemen hemen benzer bir sektörel dağılım gösterdiği görülmektedir (Şekil 3.22). Sadece Urfa'da GAP yatırımları dolayısıyla tarım kredilerinin payının oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

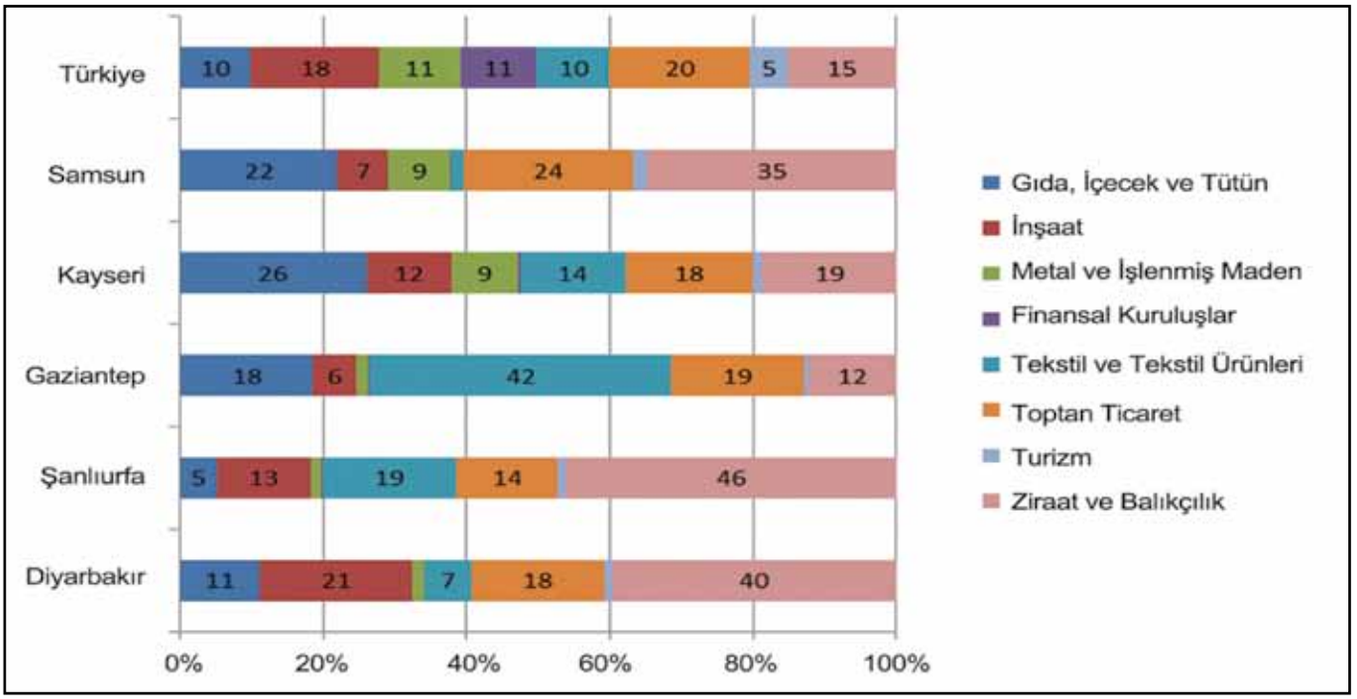
Şekil 3.22. Banka Kredi Türlerinin Sektörlere Göre Dağılımı, 2010

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

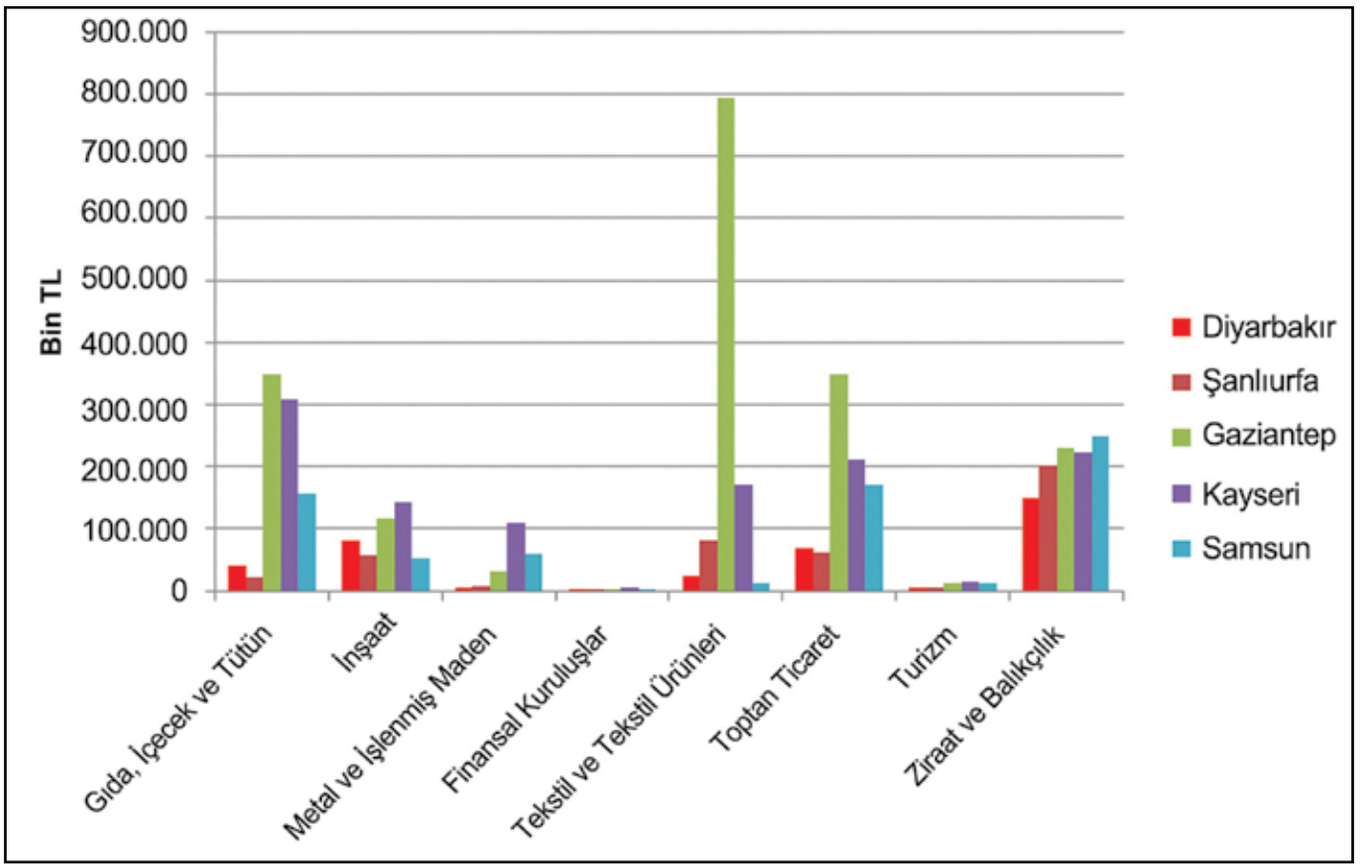
Diyarbakır'da 2010 yılında bankalar tarafından verilen kredilerin sektörel dağılımına bakıldığında, en fazla kredinin (%40) ziraat ve balıkçılık alanına gittiği görülmektedir. Bu sektörü %21 ile inşaat ve %18 ile de toptan ticaret sektörü izlemiştir. Gıda, içecek ve tütün sektörü ile tekstil ürünleri sektörü de sırasıyla toplam kredilerin %11'inin ve %7'sini kullanmışlardır (Şekil 3.23). Bu haliyle Diyarbakır, tarım sektöründe kullanılan krediler bakımından Türkiye ortalamasının 2 katından fazla kredi kullanırken, inşaat ve gıda sanayi alanında da Türkiye ortalamasının üzerindedir. Şekil 3.23 incelendiğinde, Diyarbakır'da kredilerin sektörel dağılımının ilin ekonomik yapısını büyük ölçüde yansıttığı ve bu açıdan ilin Türkiye ortalamasından ve sözkonusu diğer illerden oldukça farklı bir sektörel yapı sergilediği söylenebilir. Öte yandan bankadan kullanılan toplam kredi miktarı bakımından, Diyarbakır'ın gıda, inşaat ve ticaret alanlarında Şanlıurfa'nın önüne geçtiği, ancak diğer tüm sektörlerde bu ilin gerisinde kaldığı görülmektedir (Şekil 3.24).

Şekil 3.23. Diyarbakır'da Kullanılan Banka Kredilerinin Alt Sektörlere Göre Oransal Dağılımı, 2010

Kaynak: BDDK, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

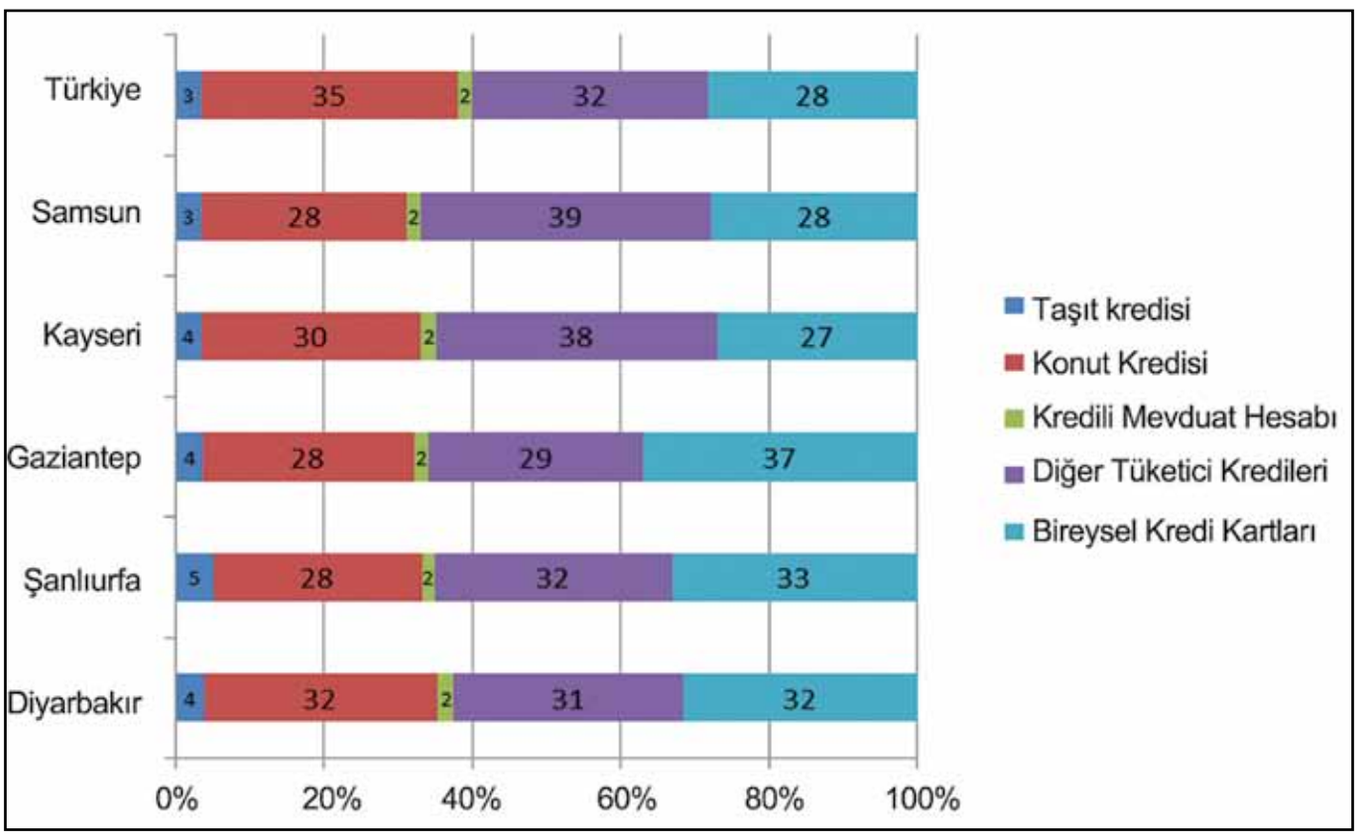
Şekil 3.24. Diyarbakır'da Kullanılan Kredi Miktarının Alt Sektörlere Göre Dağılımı, 2010

Kaynak: BDDK, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Diyarbakır'da 2010 yılında bankalar tarafından verilen bireysel kredilerin dağılımına bakıldığında, en fazla kullanılan kredinin bireysel kredi kartları, konut kredisi ve tüketici kredisi olduğu görülmektedir (Şekil 3.25). Diyarbakır'da bireysel kredi kartı kullanım oranı ilginç bir şekilde Türkiye ortalamasının 4 puan üzerinde iken, konut kredisi kullanım oranı 3 puan altındadır. Genel olarak bakıldığında, bireysel kredilerin dağılımının iller arasında büyük benzerlikler taşıdığı görülmektedir.

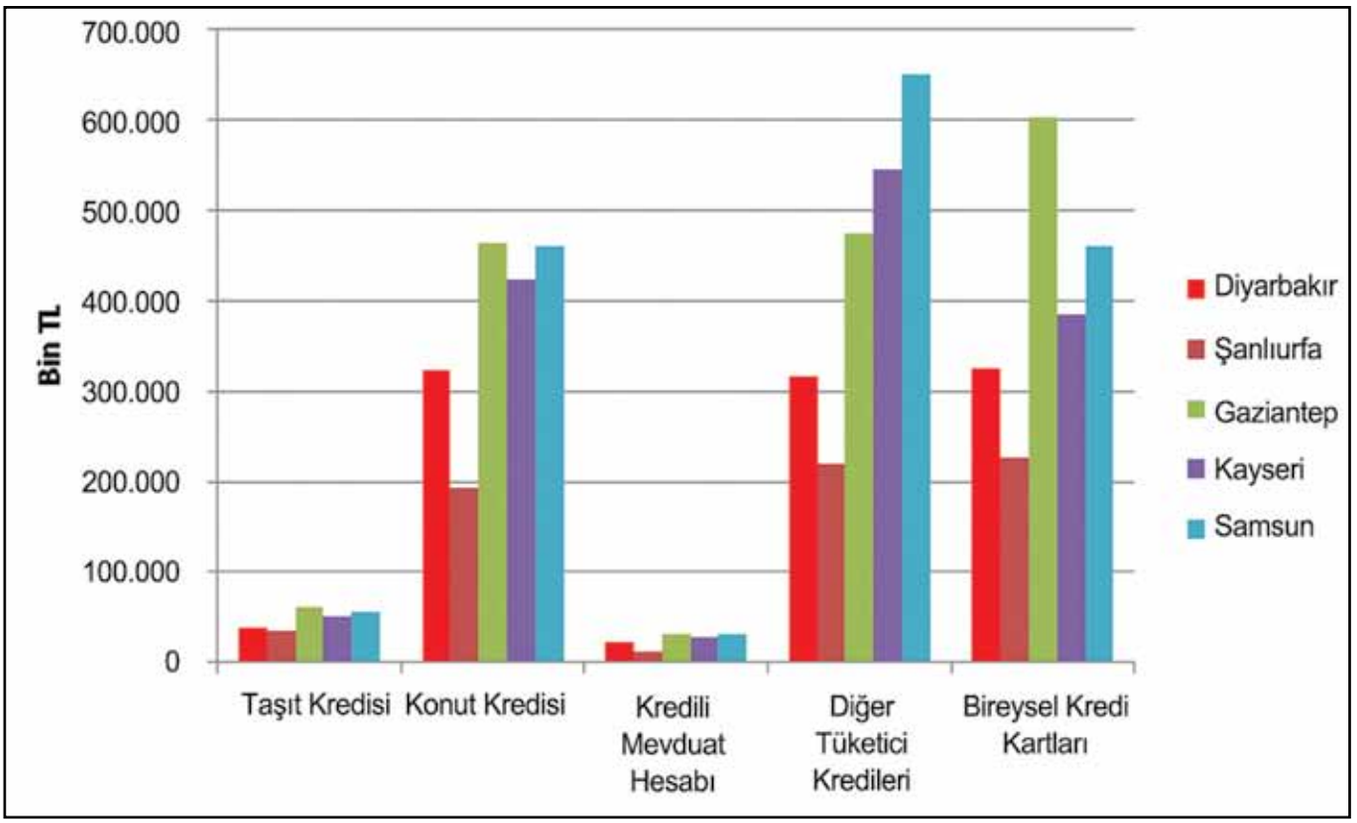
Şekil 3.25. Diyarbakır'da Kullanılan Bireysel Banka Kredilerinin Sektörlere Göre Payları 2010

Kaynak: BDDK, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır.

Diğer taraftan, kullanılan toplam bireysel kredi miktarın dağılımına bakıldığında, Diyarbakır'ın tüm bireysel kredi alanlarında Şanlıurfa'nın açık ara önünde olduğu yani daha fazla bireysel kredi kullandığı, bununla birlikte Gaziantep, Kayseri ve Samsun illerinden daha az kredi kullandığı görülmektedir (Şekil 3.26).

Şekil 3.26. Diyarbakır'da Kullanılan Bireysel Banka Kredisi Hacminin Sektörel Dağılımı, 2010

Kaynak: BDDK, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

4. SAHA ARAŞTIRMASI: DİYARBAKIR'DA TEŞVİK, HİBE VE KREDİLERİN ETKİNLİĞİ

Bu bölümde, saha araştırmanın amacı, araştırma alanı, ana kütlesi/evreni, örneklem büyüklüğü, veri toplama yöntemi ile toplanan verilerin frekans analizi ve bu analizin sonuçları değerlendirilmektedir.

4.1. Saha Araştırmasının Amacı

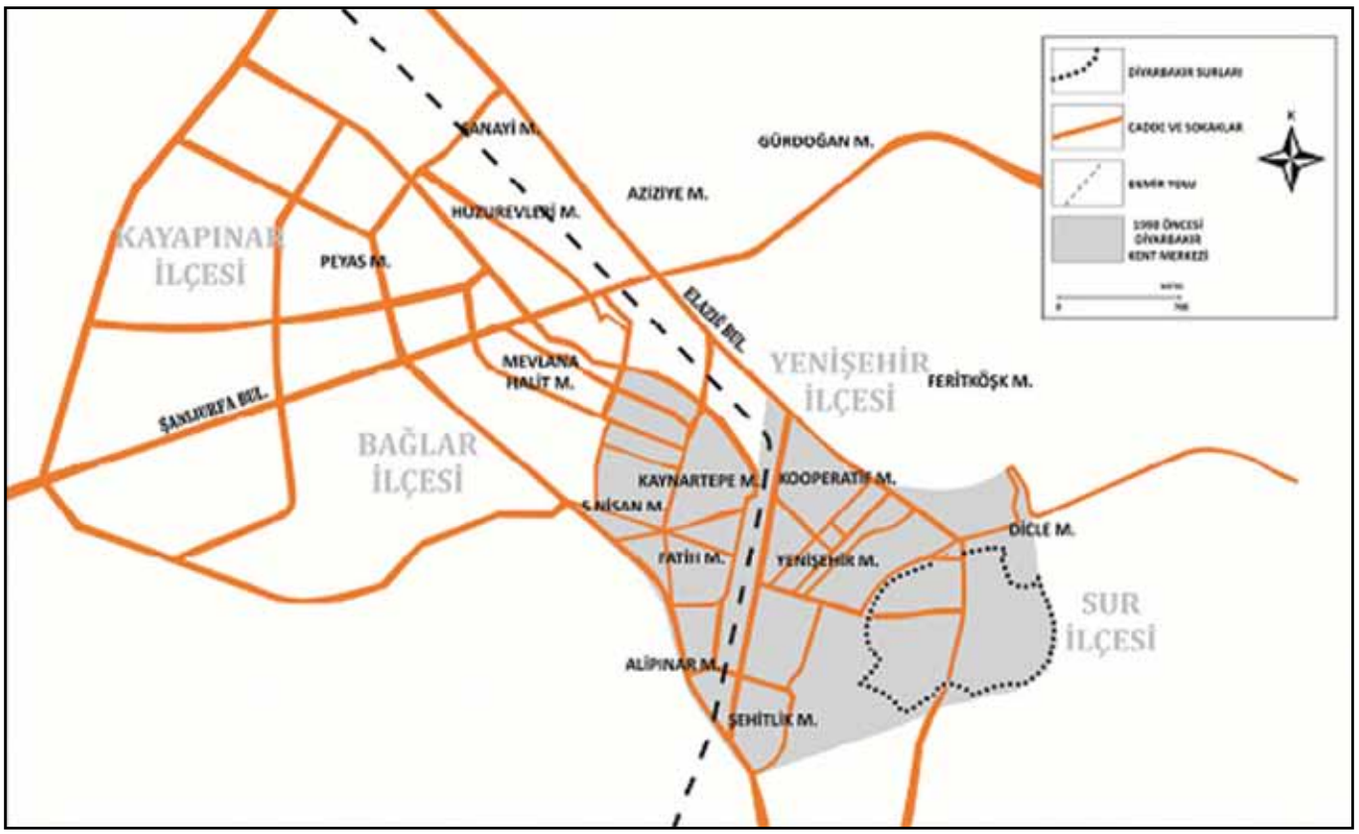
Bu çerçevede saha araştırmasının amacı, Diyarbakır il merkezinde veya Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin sınırları içerisinde faaliyet gösteren sanayi ve hizmet firmalarının teşvik ve hibe alma hususundaki deneyimlerini, tercihlerini, sorunlarını ve aldıkları desteklerin etkilerini belirlemek ve aynı zamanda firmalara kredi veren bankaların krediler kullandırma konusundaki yaklaşım, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmaktır.

4.2. Saha Araştırmasının Yöntemi

4.2.1. Araştırma Alanı

Bu saha araştırmasının uygulama alanı Diyarbakır il merkezidir. Çalışma Diyarbakır kenti içinde, bir başka ifade ile Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin sınırları içerisinde yapılmıştır. Diyarbakır kenti, Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir olmak üzere 4 semt ilçesinden meydana gelmektedir (Şekil 4.1). Diyarbakır ili 2011 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi sonuçlarına göre 1.570.943 nüfusa sahip olup, bu nüfusunun 875.069'u Diyarbakır kentinde yaşamaktadır (TÜİK, 2012b). Saha araştırması Diyarbakır'ın 4 semt ilçesinde, kent merkezinde, Organize Sanayi Bölgesi'nde ve Küçük Sanayi Sitesi'ndeki firmalar ve bankalar üzerinde uygulanmıştır.

Şekil 4.1. Diyarbakır Kentinin Planı ve Araştırma Alanının Yeri

Kaynak: Kılıç, 2011:372'den alınmıştır.

4.2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Diyarbakır il merkezinde faaliyet gösteren sanayi ve ticaret firmaları ile bankalardan oluşturmaktadır. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) verilerine göre, 2011 yılı itibariyle Diyarbakır'da 505 sanayi işletmesi, 2600 toptan ve perakende ticaret firması, 3197 hizmet firması ve 891 adette diğer sektörde faaliyet gösteren işletme bulunmaktadır (Tablo 4.1). Öte yandan TBB verilene göre, 2011 yılında Diyarbakır ilinde 16 banka bulunmakta olup, bu bankalara ait 75 adet şube faaliyet göstermektedir (Bkz. Tablo 3.12). Bu 75 banka şubesinin 53 tanesi Diyarbakır kentindeki Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir semt ilçelerinde faaliyet göstermektedir (TBB, 2012).

Bilindiği gibi saha araştırmasına dayalı bilimsel çalışmalarda en önemli konulardan biri, üzerinde çalışılan bir evrenden örnekleme seçimi yapma ve örneklem büyüklüğünün hesaplanmasıdır (McLafferty, 2010). Örneklemin en önemli özelliği yansız olması ve evreni en iyi şekilde temsil etmesidir. Nitekim en uygun örneklemin seçilmesi ve büyüklüğünün saptanması esas olarak araştırmanın amacı ve mevcut sınırlılıklara göre değişmektedir (Parfitt, 2005; McLafferty, 2010). Bu bağlamda bu çalışmada örneklem seçimi ve örneklem büyüklüğü saptanırken 3 temel kriter kullanılmıştır: (1) Öncelik imalat sektöründe faaliyet gösteren tüm firmalar dikkate alınmış, ayrıca DTSO'ya kayıtlı 5 ve daha fazla işçi çalıştıran hizmet sektöründeki işletmelerde de kapsama alınmıştır. (2) Özellikle KOBİ olarak faaliyet gösteren firmalar hedef alınmıştır. (3) Araştırmanın amacına uygun olarak teşvik, hibe ve kredi "alan" ve "almayan" firmalar sektörleri de dikkate alınarak tespit edilmiştir. Bu tespit yapılırken, aşamada başta DTSO olmak üzere Diyarbakır'da müdürlüğü bulunan KOSGEB, Türkiye İş Kurumu) İŞKUR, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Tarım ve Sanayi İl Müdürlüklerinden ve Karacadağ Kalkınma Ajansı'ndan elde edilen firma verilere göre örneklem dağılımı yapılmıştır. Bu kriterler ışığında, örneklem büyüklüğü hesabı %95 güven seviyesi ve % 5 hata payı esasına göre yapılmış ve buna göre toplam 340 adetlik örneklem büyüklüğünün araştırmanın evrenini temsil ettiği görülmüştür. Örneklem yöntemi olarak da hem amaçlı örnekleme yöntemi, hem de rastgele örnekleme kullanılmıştır.

Tablo 4.1. Diyarbakır'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet İşletmeleri Sayısı ve Sektörel Dağılımı, 2011

Sektörler	Firma sayısı	%
Sanayi	**505**	**100**
Gıda	*125*	*24,8*
Kimya-Plastik	*71*	*14,1*
Madencilik	*75*	*14,9*
Taş-Toprak	*73*	*14,5*
Otomotiv	*16*	*3,2*
Yem ve Hayvancılık	*18*	*3,6*
Tekstil	*55*	*10,9*
Metal Eşya	*31*	*6,1*
Ağaç-Orman	*20*	*4,0*
Diğer	*21*	*4,2*
Ticaret (Toptan ve Perakende)	**2.600**	**100**
İnşaat malzemeleri	*382*	*14,7*
Gıda Maddeleri	*439*	*16,9*
Dayanıklı tüketim malları ve mobilya	*274*	*10,5*
Tekstil, konfeksiyon ve deri ürünleri	*373*	*14,3*
Ulaştırma, lojistik, petrol ve gaz ürünleri	*880*	*33,8*
Otomotiv, motosiklet ve yedek parça	*252*	*9,7*
Hizmet sektörü	**3.197**	-
Diğer sektörler (yemek, banka, sigorta)	**891**	-
Toplam	**7.193**	-

Kaynak: DTSO, 2012

4.2.3. Veri Toplama Tekniği

Saha araştırmasındaki verilerin toplanmasında, veri toplama yöntemleri içerisinde en fazla kullanılan anket yöntemi uygulanmıştır. Anket yöntemi birincil kaynakların toplanmasında en kolay ve etkili olan yöntemlerin başında gelmektedir. Çalışmanın amacına uygunluğu sebebiyle de anket yöntemi uygulamasının en doğru seçim olduğu düşünülmektedir.

Saha çalışmasında kullanılan anket formu, literatür araştırması, ulusal ve yerel düzeyde yapılmış çalışmalar ve bir sivil toplum kuruluşu olan DİTAM üyelerinin görüş ve önerileri doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu çalışma yatay-kesit bir araştırmadır. Anket çalışması, Ocak-Mart 2012 tarihleri arasında anketörler yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Anket uygulanan firmalarda en doğru verinin elde edilmesi amacıyla yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi çalışmanın amacına uygun olarak 3 farklı anket formu kullanılmıştır. Sözkonusu anket formları belirtilen örneklem büyüklüğüne ulaşabilmek amacıyla şu özelliklere sahiptir. Birinci anket formu "Teşvik, Hibe ve Kredi Alan Firmalar Anketi"dir (Bkz EK 2). Bu anket toplam 26 soru sorularak 100 firmaya uygulanmıştır. İkinci anket formu, "Teşvik, Hibe ve Kredi Almayan Firmalar Anketi"dir (Bkz. EK 3). Bu anket toplam 15 sorudan oluşmakta olup, 200 firmaya uygulanmıştır. Üçüncü anket formu, "Banka Şubeleri Anketi"dir (Bkz. EK 4) . Bu anket toplam 23 sorudan oluşmuş ve 40 banka şubesine uygulanmıştır.

4.3. Verilerin Analizi

Saha araştırmasından elde edilen veriler 3 ayrı ankette yer alan her bir soruya verilen cevapların "Frekans dağılımları" aracılığıyla değerlendirilmiştir. Anketlerin cevaplarına ilişkin veriler, PASW Statistics 18 Programı aracılığıyla analiz edilmiş ve bu programda oluşturulan frekans tabloları Excel ortamına aktarılarak grafiklere dönüştürülmüştür. Ayrıca araştırmanın sonuçları sunulurken, verilerin anlaşılırlığını kolaylaştırmak için frekans tabloları yerine grafiklerin kullanımı tercih edilmiştir. Çalışmanın ampirik bulguları yorumlanırken de, frekans tablosundaki bütün verileri tek tek açıklamaktan ziyade, olabildiğince araştırmanın amacına uygun olan noktalar ve en önemli bulgular vurgulanmaya çalışılmıştır. Öte yandan frekans tabloları ve yüzde dağılımları oluşturulurken bazı firmaların birden fazla seçenek işaretlemesi nedeniyle kimi durumlarda verilen yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır.

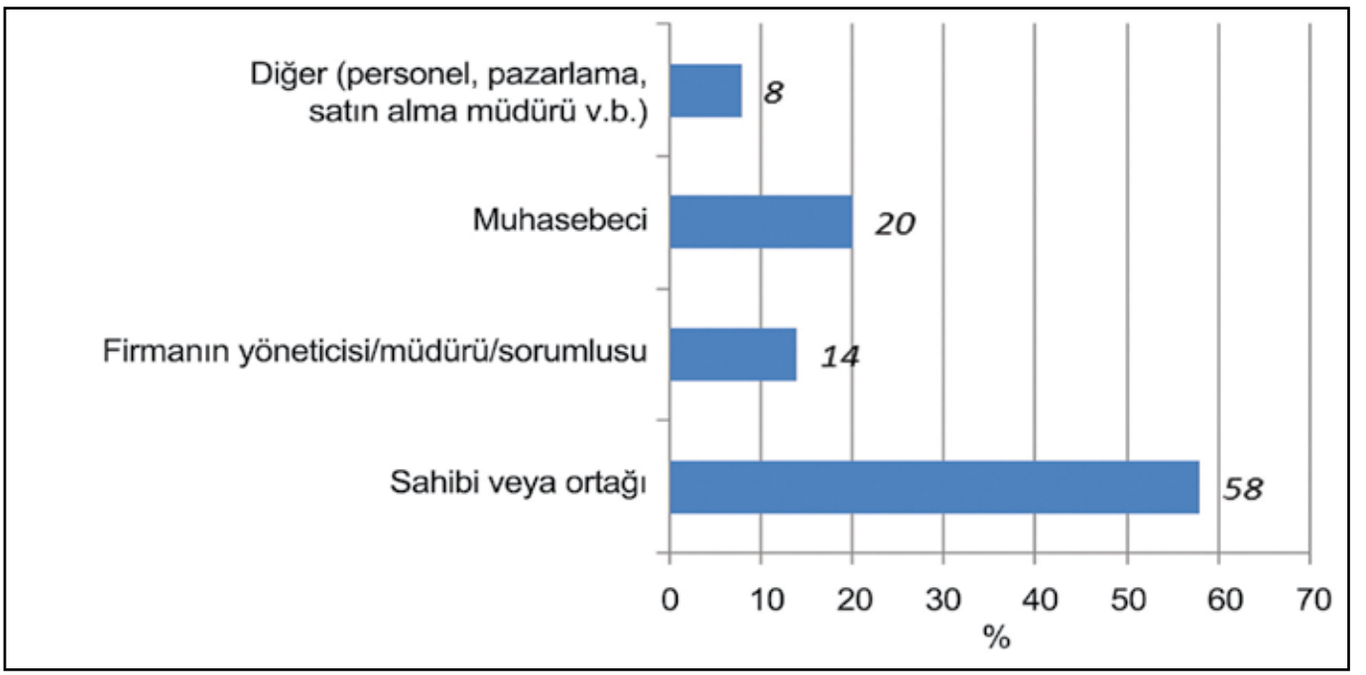
4.4. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

4.4.1. Teşvik, Hibe ve Kredi Alan Firmalar Anketinin Sonuçları

Diyarbakır kentinde yer alan özellikle KOBİ şeklinde faaliyet gösteren ve daha önce teşvik, hibe veya kredi aldığı tespit edilen toplam 100 firmaya anket uygulanmıştır. Bu anket yoluyla kentte devlet yardımı ve banka kredisi alan firmaların profili, aldığı destek türleri, destek alma amacı, desteklerin firmaya etkisi, destek almada yaşanılan sıkıntılar ve sorunlar ile destek alma mekanizmaları ve süreçlerinin etkinliği değerlendirilerek ölçülmeye çalışılmıştır. Uygulanan anketin sonuçları aşağıda yer almaktadır:

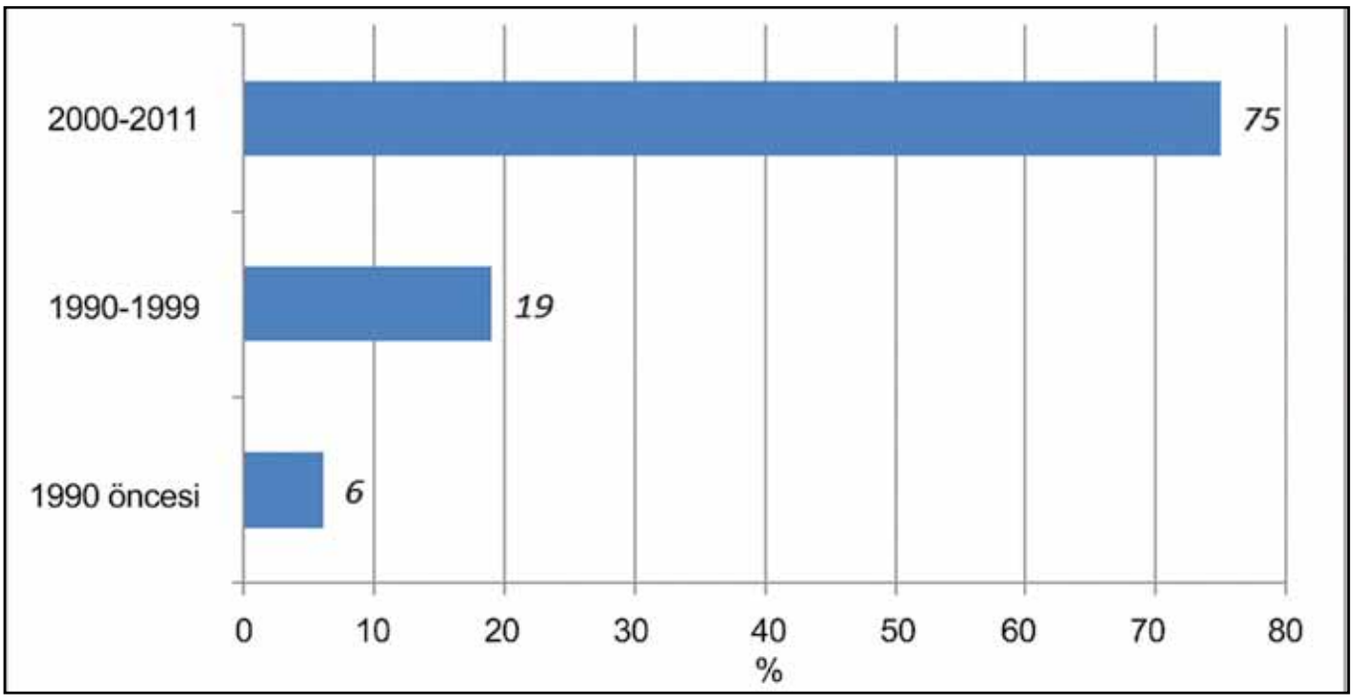
Firmada Görüşülen Kişi

Ankete cevap veren katılımcıların %58'i firmanın sahibi veya ortağı iken, katılımcıların %20'si firmanın muhasebecisi, %14'ü firmanın yöneticisi veya sorumlusudur. Bu açıdan anket çok büyük ölçüde firmaların sahiplerinin görüşlerini içermektedir.

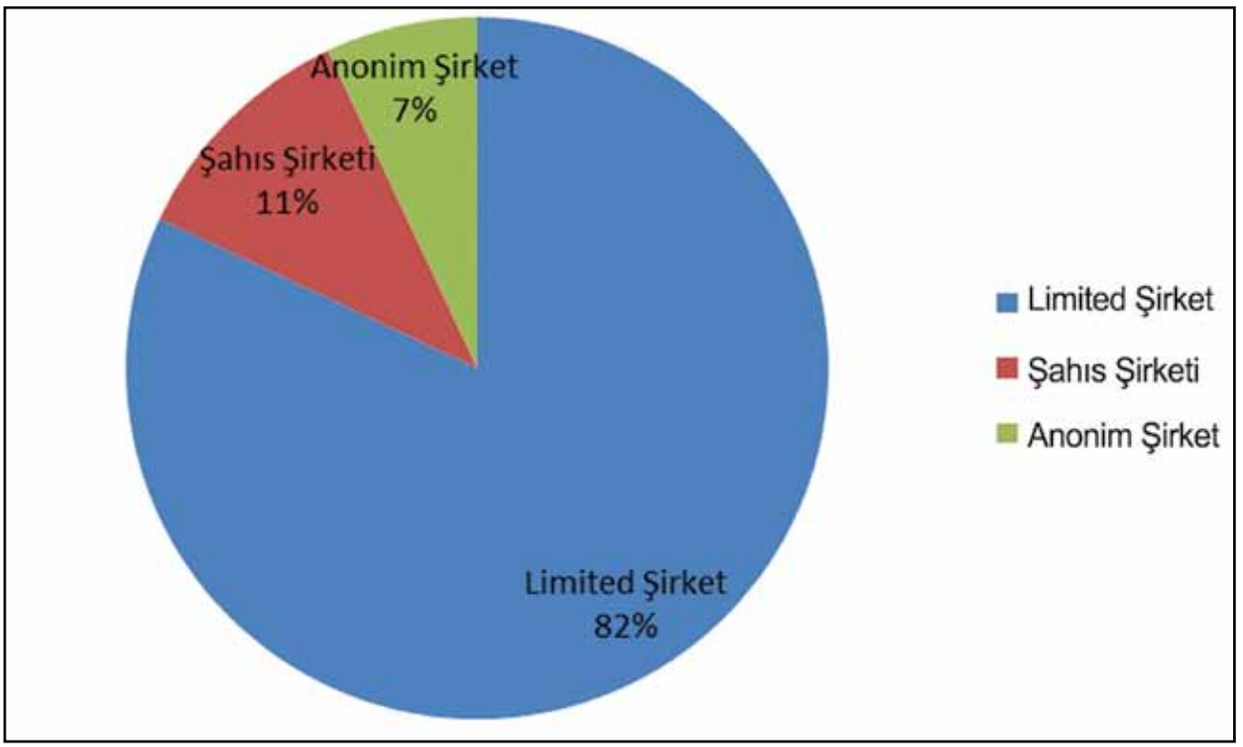
Firmaların Kuruluş Yılı

Diyarbakır'da ankete katılan firmaların büyük bir bölümünün (%75) 2000 ve sonrasında kurulan işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, kentte deneyimli firmaların az olduğunu ve firmaların görece oldukça genç olduğunu göstermektedir. Gerçekten de ankete katılan firmaların sadece 2 tanesi 1980 öncesi kurulmuştur.

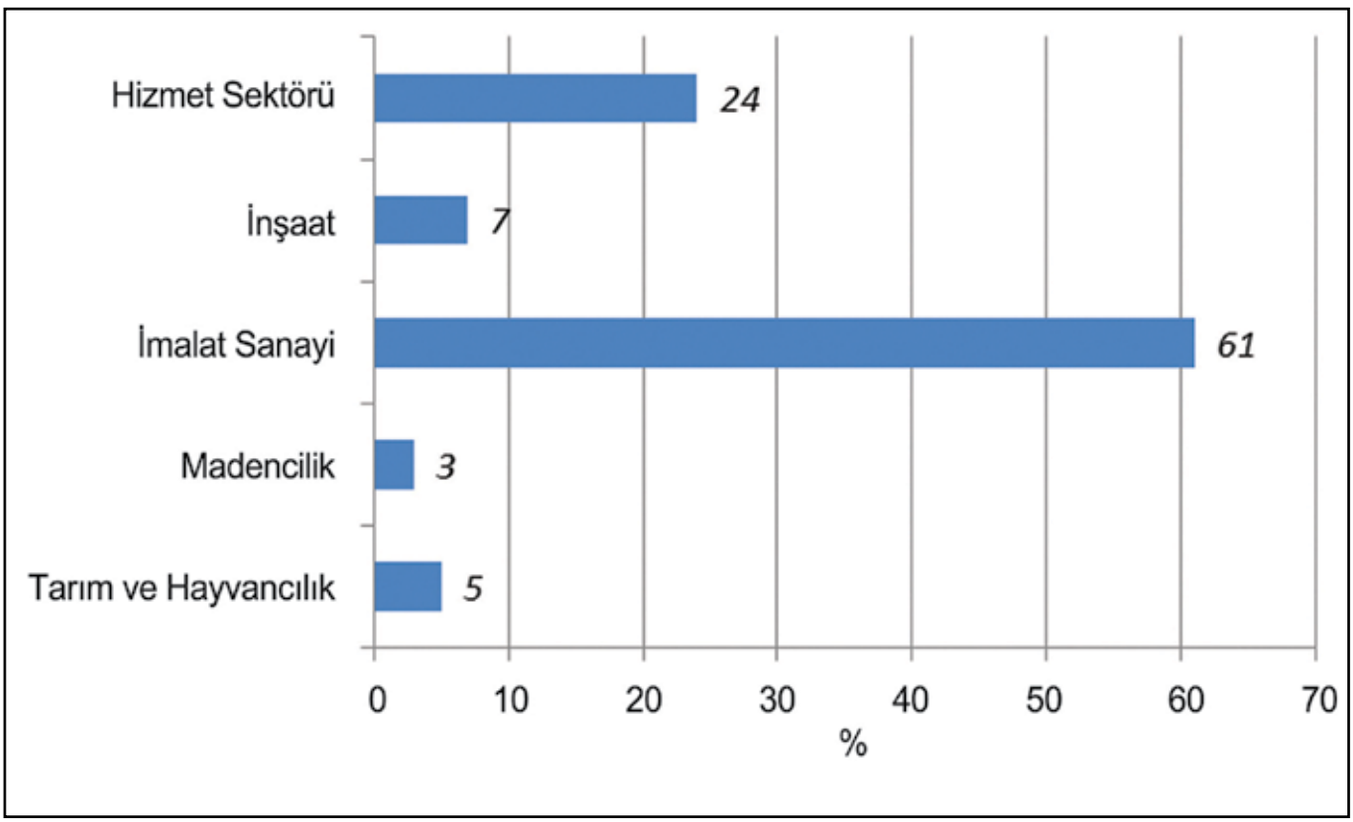
Firmaların Hukuki Statüsü

Ankete katılan firmaların %82'si limited şirket statüsünde iken, geriye kalanlarının sırasıyla şahıs şirketi ve anonim şirket statüsünde olduğu görülmektedir.

Firmaların Sektörel Dağılımı

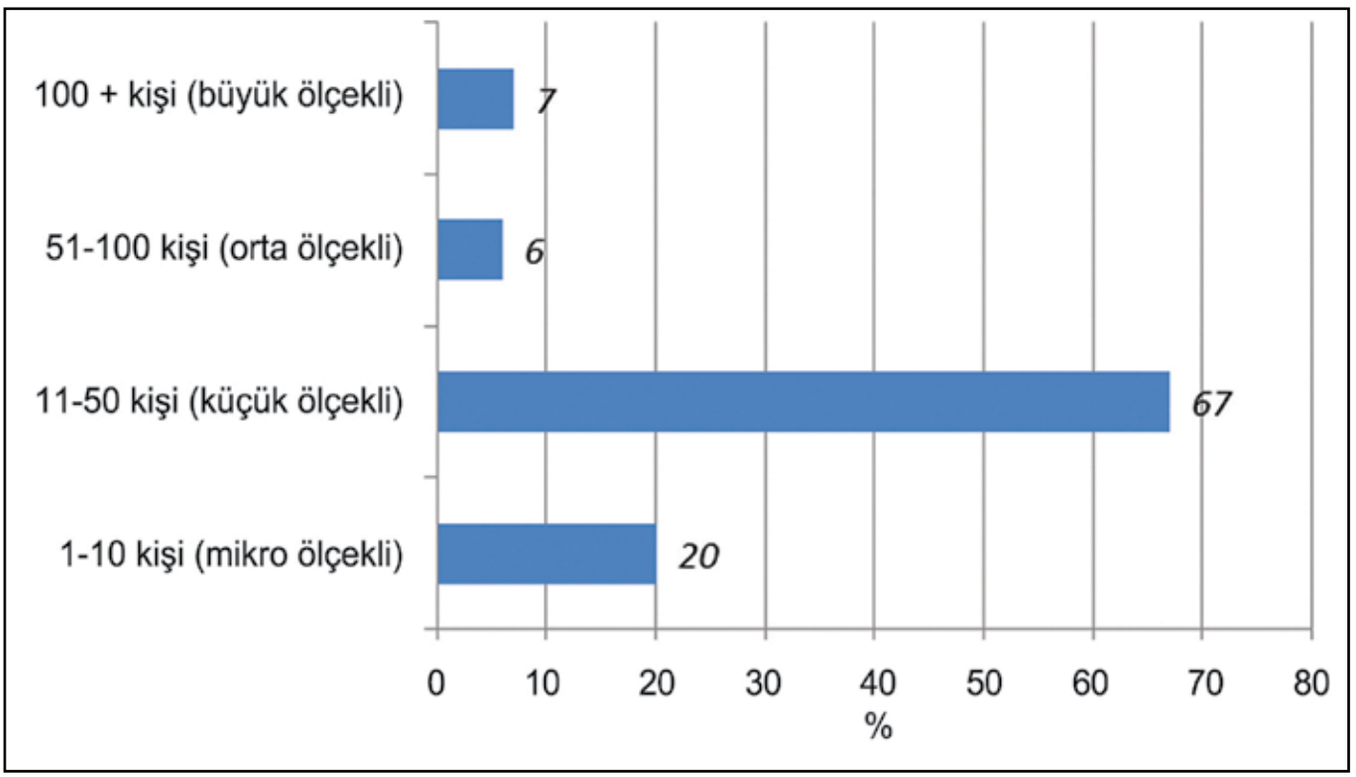
Ankete katılan firmaların %61'i imalat sanayi konusunda faaliyet gösterirken, firmaların %24'ü hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunu %7 ile inşaat, %5 ile tarım ve %3 ile de madencilik izlemektedir. Ankete yanıt veren firmalar içerisinde sanayi sektörünün ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu sektör içerisinde, gıda ürünleri imalatı (%18) konusunda faaliyet gösterenler ilk sırada gelirken, bunu sırasıyla; metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (%9), giyim ürünleri imalatı (%8), plastik ve kauçuk ürünleri imalatı (%8), metal ürünleri imalatı (%5), mobilya imalatı (%4) ve diğer imalatlar (%9) izlemektedir.

Alt Sektörler	Frekans	%
Tarım ve Hayvancılık	5	5
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	3	3
Gıda ürünlerinin imalatı	18	18
Tekstil ürünlerinin imalatı	1	1
Giyim eşyalarının imalatı	8	8
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	1	1
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	8	8
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	9	9
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	5	5
Elektrikli teçhizat imalatı	4	4
Makine ve ekipman imalatı	3	3
Mobilya imalatı	4	4
İnşaat	7	7
Toptan ve Perakende Ticaret	15	15
Ulaştırma ve Depolama	1	1
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	2	2
Bilgi ve İletişim	2	2
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	3	3
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	1	1
Toplam	100	100
Cevap veren firma sayısı	*100*	-
Cevapsız	-	-
Ankete katılan firma sayısı	*100*	-

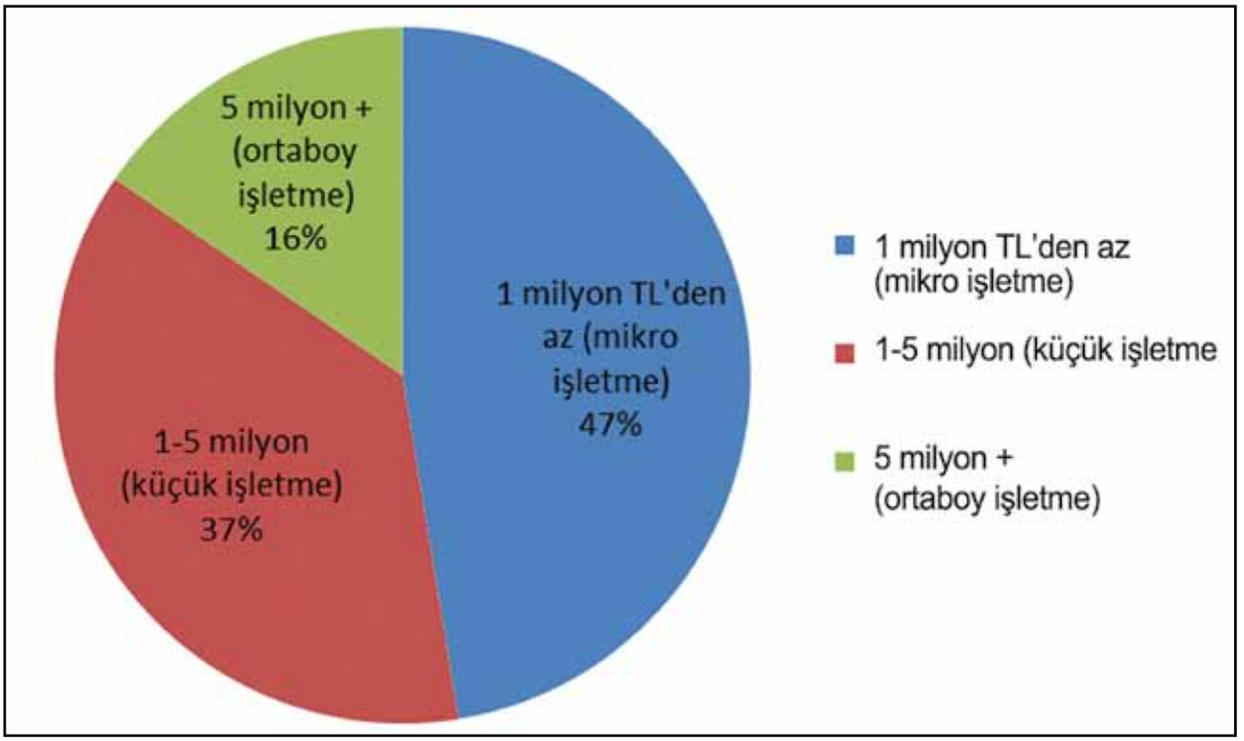
Çalışan Sayısı

Araştırmaya katılan işletmelerin %67'si 11-50 işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalardan oluşurken, %20'sinde çalışan sayısı 1-10 kişiden oluşan mikro ölçekli firmalardır. Ankete katılan firmaların sadece %6'sı orta ölçekli ve yalnızca %7'si büyük ölçekli firmalardır. Mikro ölçekli firmalar, küçük ölçekli firmalarla birlikte ele alındığında toplam içindeki payları %87 olmaktadır. Bu durum Diyarbakır'da teşvik ve kredi alan firmaların hemen tümüyle KOBİ'lerden oluştuğunu hatta KOBİ'ler içinde de küçük ölçekli firmalardan meydana geldiğine işaret etmektedir.

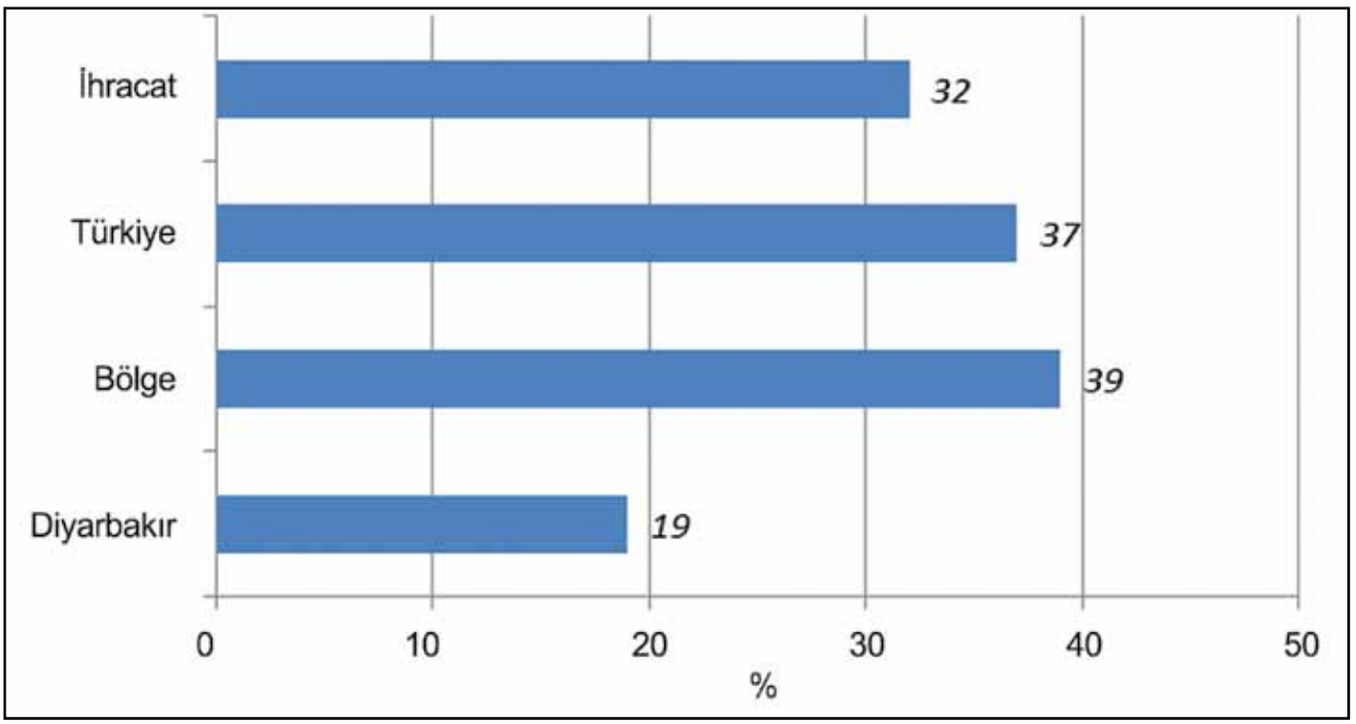
Firma Ölçeği

Firmaları ciro'ları bakımından birkaç farklı şekilde tasnif etmek mümkün olsa da, AB ve KOSGEB'in KOBİ tanımı esas alınarak bir değerlendirme yapıldığında, Diyarbakır'da yer alan ve anketi cevaplayan firmaların %47'sinin yıllık cirosunun 1 milyon TL'den daha az olduğu, %37'sinin 1-5 milyon TL arasında ciroya sahip olduğu, %16'sının da 5 milyon TL'nin üstünde yıllık cirosunun olduğu görülmektedir. Buna göre kentteki firmaların yarısı mikro işletme, 1/3'ü küçük işletme ve sadece %15'i'de orta boy işletme durumundadır. Kentte yıllık bilanço veya net satış hasılatı 25 milyon TL'yi geçen veya 250'den fazla çalışan istihdam eden, bu yönüyle de KOBİ olmayan ve büyük işletme statüsünde olan herhangi firma sözkonusu değildir.

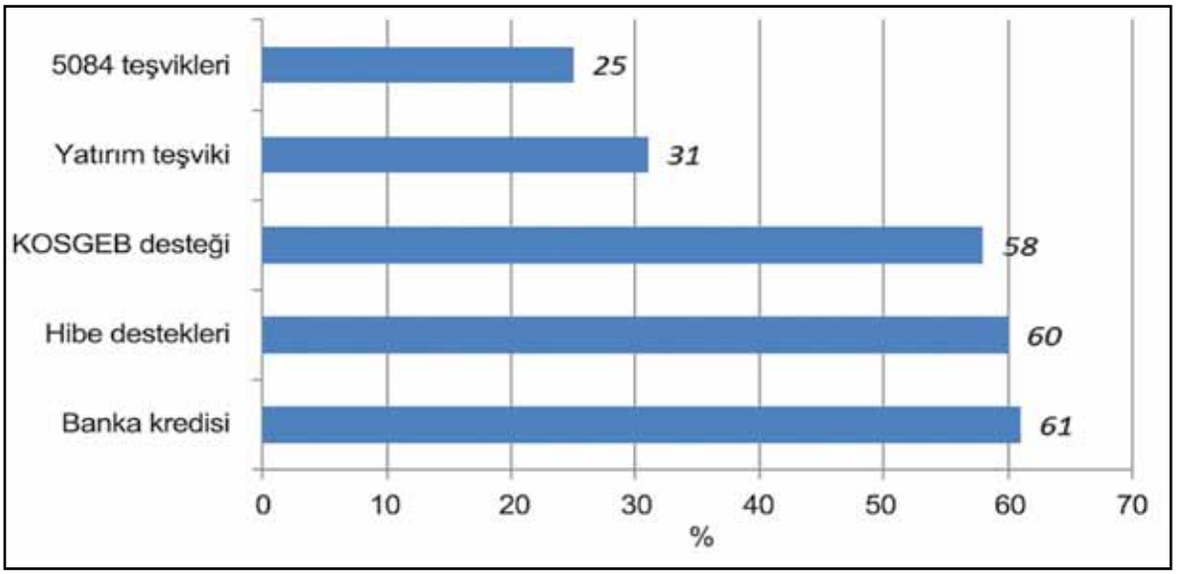

Firmaların Pazar Yapısı

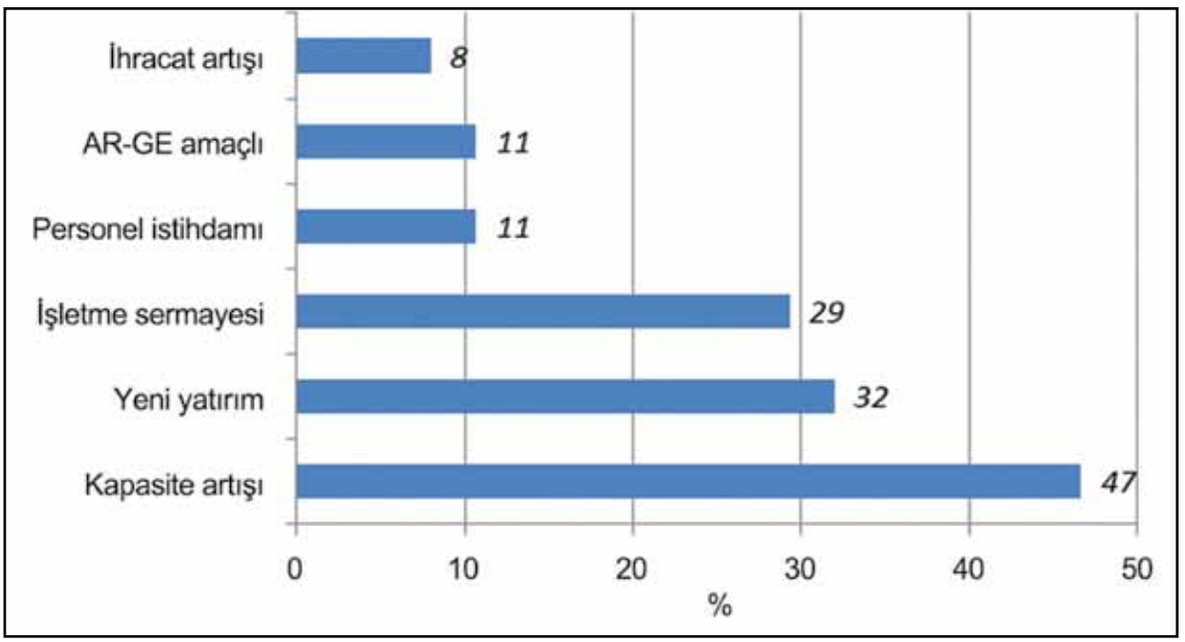
Anketi cevaplayan firmaların %19'u sadece Diyarbakır'a satış yaparken, %39'u bölgeye yapmakta, %37'si Türkiye geneline pazarlamakta, %32'si de ihracat yapmaktadır (Burada bazı firmalar birden fazla pazara mal satmaları nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır). Firmaların %58'inin pazarı sadece Diyarbakır ve bölgedir. Bu durum firmaların yarısından fazlasının küçük ölçekli olduğunu ve sadece bölgesi için üretim yaptığını ortaya koymaktadır.

Destek Türleri: Ankete katılan firmaların %61'i banka kredisi kullanmıştır. Firmaların %60'ı hibe desteklerinden yararlanmıştır. Yine firmaların %58'i KOSGEB'in kredi desteğinden faydalanmıştır. Yatırım teşviklerinden yararlanan firmaların oranı %31 iken, 5084 sayılı teşvik kanunun[6] sağladığını desteklerden faydalanan firmaların oranı %25'dir. Bu durum her 3 firmadan 2'sinin banka kredisi, hibe ve KOSGEB'den destek aldığını ortaya koyarken, ancak 1 firmanın yatırım teşvik belgesi aldığını veya 5084 sayılı teşvik kanunundan faydalandığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu aslında oldukça çarpıcı bir duruma işaret etmektedir ki, bu da Türkiye'de bizzat firmaları teşvik etmek ve bölgesel kalkınmaya sağlamak amacıyla çıkarılmış olan yatırım teşvikleri ile 5084 sayılı teşvik kanununun Diyarbakır özelinde yeterince kullanılmadığını, bunun yerine firmaların banka kredisine, hibeye ve KOSGEB'e yöneldiğini göstermektedir.

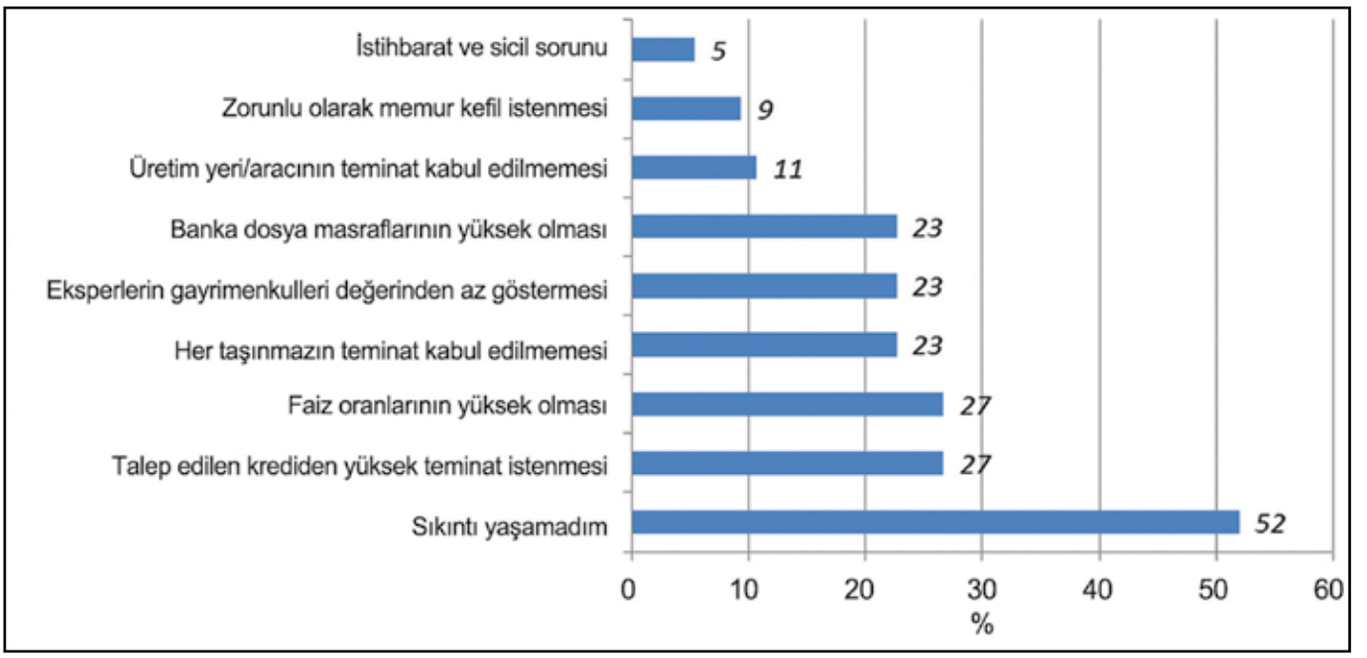
Banka Kredisi Kullanım Amacı: Ankete cevap veren firmalar alınan banka kredilerinin %47'ini varolan kapasitelerini artırmak için kullanırlarken, %32'si yeni yatırım yapmak için, %29'u işletme sermayesi için, %11'i işçi istihdam etme ve Ar-Ge amacıyla ve %8'i de ihracat artışı için kullanmıştır. Görüldüğü gibi firmalar banka kredilerini daha çok kapasite ve sermaye artışı ile yeni yatırım yapmak için kullanmışlardır. Bu durum banka kredilerinin firmaların büyümesinde ve böylece de istihdam yaratmasında çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

[6] Bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi, istihdamın artırılması ve geri kalmış illerin kalkındırılması amacıyla 2004 yılında hayata geçirilen "5084 Sayılı Teşvik Kanunu" ilk aşamada 36 ilde başlatılmış, 2005 yılında yapılan değişiklikle bu sayı 49 ile çıkartılmıştır. Bu kanun ile ülkenin az gelişmiş 49 ilinde faaliyet gösteren firmalara vergi ve sigorta primi indirimi, enerji desteği ve bedelsiz arsa tahsisi sağlamak suretiyle yatırım ve istihdam imkânlarının artırılması amaçlanmıştır. 5084 sayılı kanun, 5350, 5568 ve 5615 sayılı kanunlarla çeşitli değişikliklere uğrasa da, temel teşvik düzenlemesi olarak 2009 yılına kadar yürürlükte kalmış ve 49 ilde uygulanmıştır. Süresi 2009 yılı sonunda dolan kanun, yapılan bir düzenleme ile teşvik araçlarından sadece sosyal güvenlik prim desteğinin devam etmesi ve diğer teşvik araçlarının kaldırılması suretiyle 2012 sonuna kadar 3 yıl daha uzatılmıştır (Yavan, 2011a:.68-87).

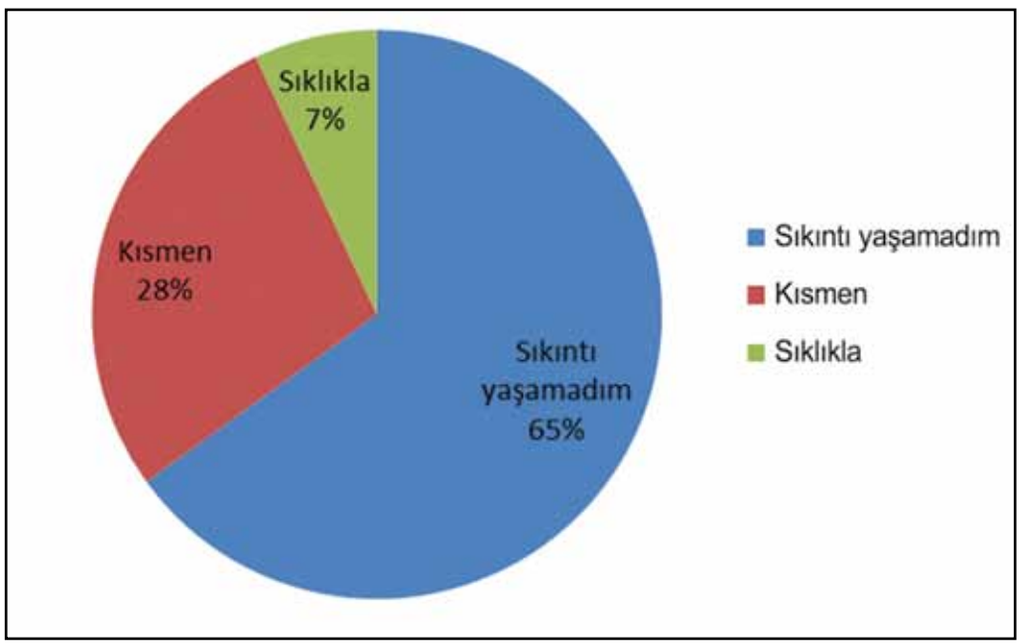
Banka Kredisi Kullanırken Yaşanılan Sorunlar

Firmaların %52'si banka kredisi kullanırken herhangi bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Buna karşın firmaların %27'si faiz oranlarının yüksek olmasından şikâyetçidir. Yine firmaların %23'ü dosya masraflarının yüksek olduğunu belirtmektedir. Firmaların en büyük şikâyeti teminat konusundadır. Nitekim firmaların %27'si talep edilen krediden daha fazla teminat istendiğini belirtirken, %23'ü her taşınmazın temin olarak kabul edilmediğini, %23'ü eksperlerin teminat olarak gösterilen gayrimenkulleri piyasa değerinden az gösterdiğini ve %11'i de üretim yeri veya üretim araçlarının teminat kabul edilmediğini belirtmektedir. Yine firmaların %9'u kredi alırken zorunlu olarak memur kefil istendiğini ifade etmişlerdir. Bu durum açıkça, her 2 firmadan birinin teminatla ilgili husus da sıkıntı çektiğini ortaya koymaktadır.

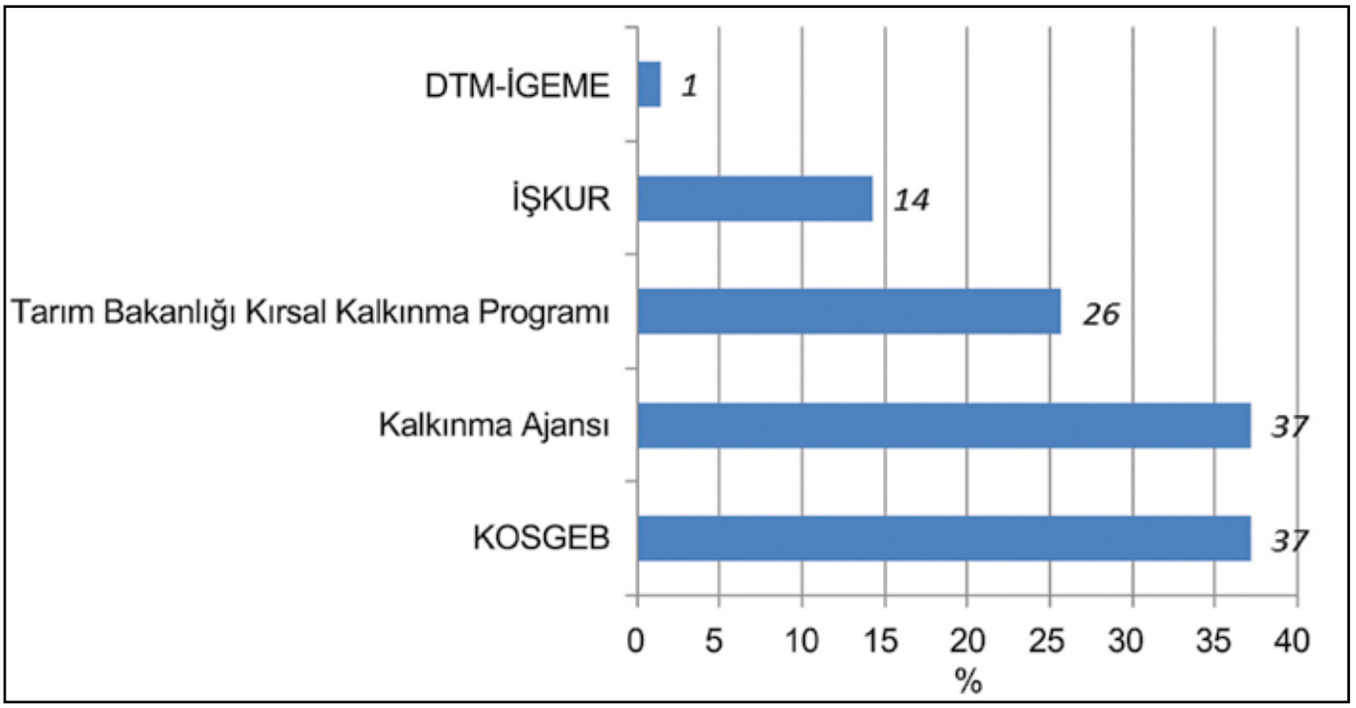
Banka Kredisi Geri Ödeme Zorluğu

Ankete cevap veren firmaların %65'i banka kredilerini geri öderken herhangi bir sıkıntı yaşamazken, %28'i kısmen sıkıntı yaşadığını ve %7'si de sıklıkla problem yaşadığını belirtmiştir. Ancak bu soruya 25 firma hiçbir cevap vermemiştir. Yine hiçbir firma takipte olduğunu beyan etmemiştir. Ankete cevap veren firmaların ancak 1/3'ünün banka kredilerini geri ödemede güçlük yaşadığı, buna karşın büyük bölümünün herhangi bir sıkıntı olmazsınız kredilerini geri ödemesi, firmaların bankadan kredi alırken oldukça güçlük çektiği, buna karşın öderken benzer bir güçlüğü olmadığını ortaya koymaktadır. Yani firmaların %39'u banka kredisi alırken sıkıntı yaşamadığını belirtirken, %35'i de banka kredisini öderken sıkıntı yaşadığını belirtmektedir. Buradan firmaların kredi almaları durumunda, büyük ölçüde bir güçlük yaşamadan geri ödeme yapabildiğini sonucu çıkarılabilir.

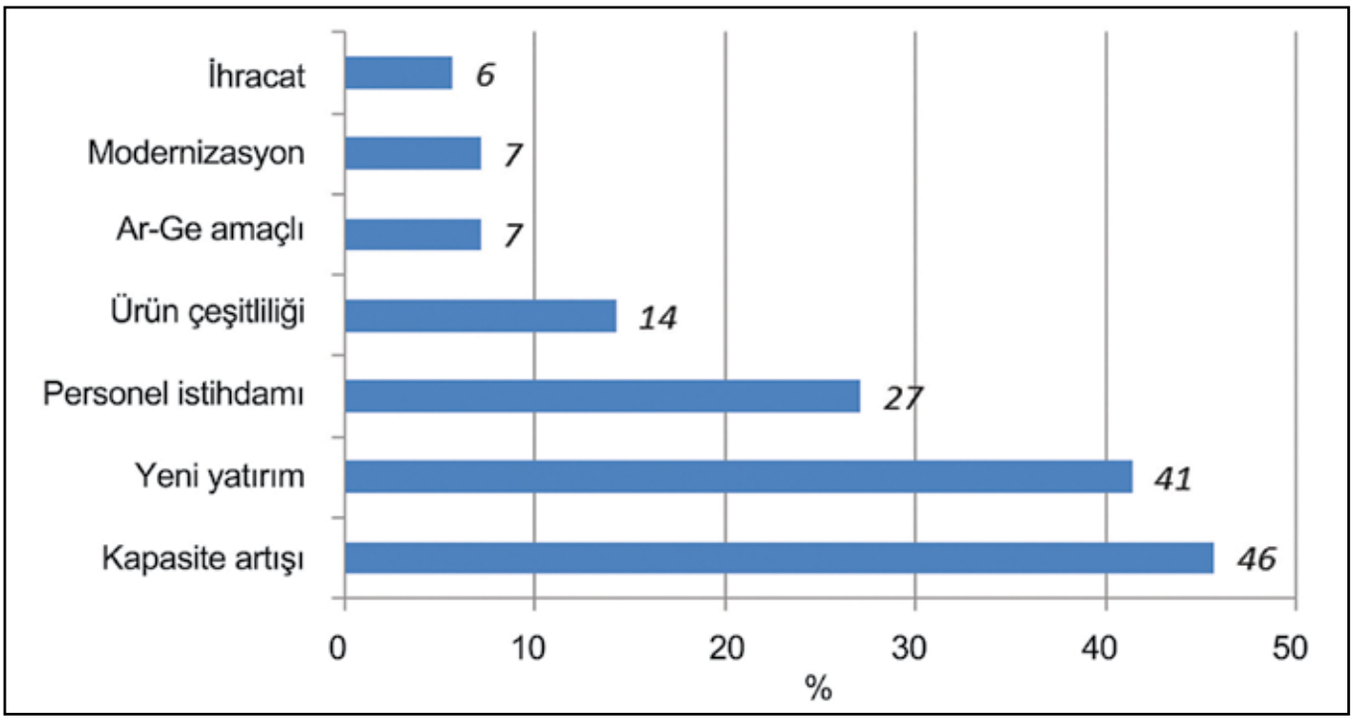
Hibe Desteği Türleri

Ankete cevap veren firmaların %37'si KOSGEB ve Kalkınma Ajansı tarafından verilen hibelerden faydalanırken, %26'sının Tarım Bakanlığı Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programınca verilen hibelerden faydalandığı, %14'ünün de İŞKUR tarafından verilen hibe desteklerini aldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken noktalardan biri, bölgedeki firmaların Türkiye'de en önemli hibe veren kurumlardan biri olan AB fonları ve hibelerinden henüz hiç yararlanmamasıdır. Bir diğer nokta ise, sadece 2 yıldan beri faaliyet göstermesine rağmen firmaların 1/3'ünden fazlasının Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından verilen hibelerden faydalanmış olmasıdır.

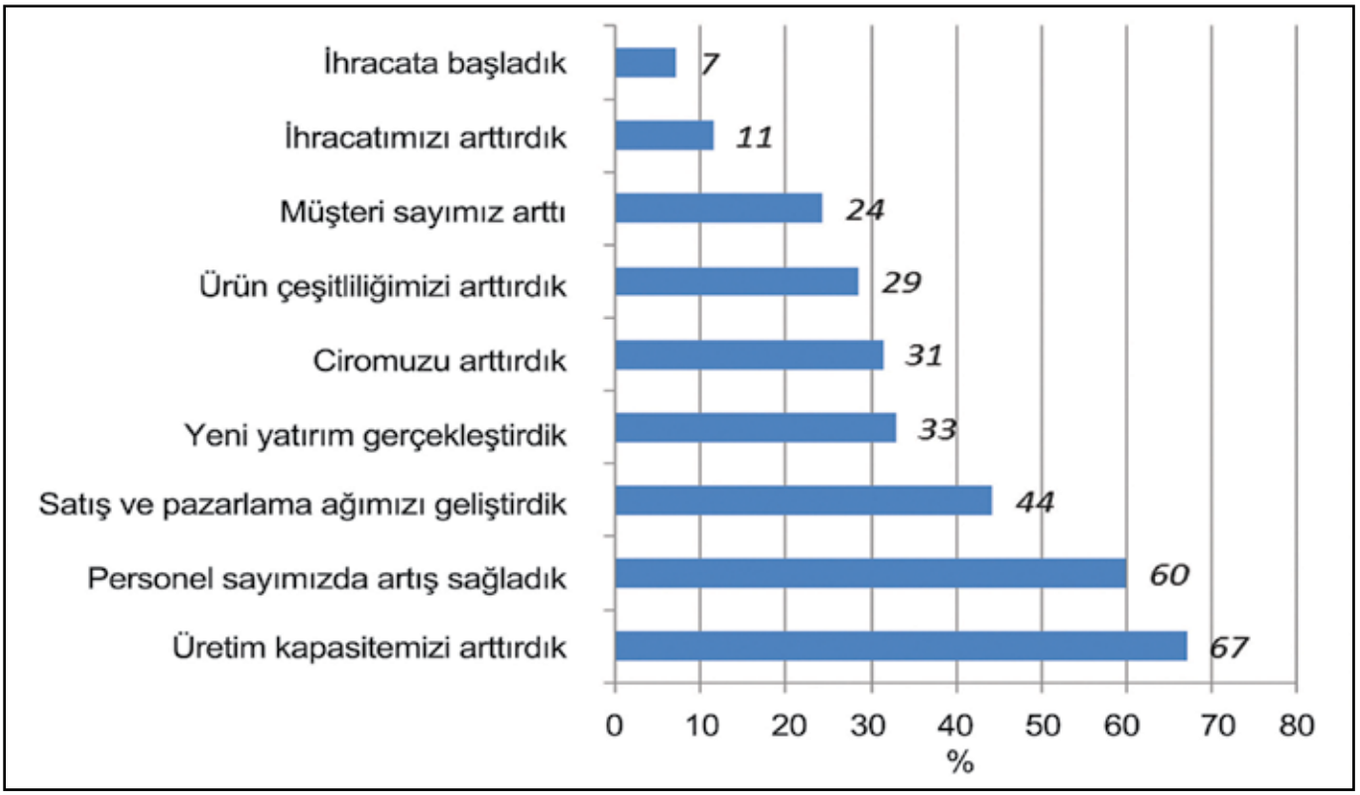
Hibe Desteğini Alma Amacı

Firmaların yarıya yakını (%46) hibe desteğini kapasitesini artırmak için almıştır. Yine firmaların %41'i hibeyi yeni yatırım yapmak için aldıklarını belirtirken, yaklaşık 1/3'ü de hibeyi yeni işçi istihdam etmek için aldığını belirtmiştir. Tıpkı banka kredisinde olduğu gibi, hibe alımında da firmaların esas amacının daha çok varolan kapasitelerini artırmak, yeni yatırım yapmak ve istihdam yaratmak olduğu görülmektedir. Burada dikkat çeken noktalardan biri, aynen banka kredisi örneğinde olduğu gibi, çok az sayıda firmanın Ar-Ge ve ihracat amacıyla hibe desteği almasıdır. Bir diğer nokta, banka kredisi almada istihdam yaratmak önemli bir amaç değilken, hibe almada bunun daha önemli olduğu görülmektedir.

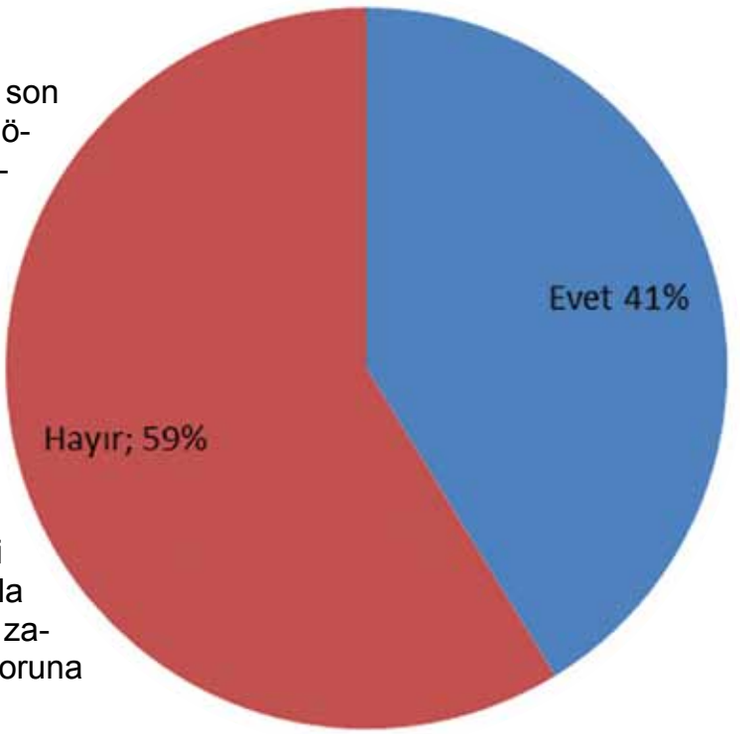
Hibe Desteğinin Firmaya Etkisi

Ankete cevap veren firmaların %67'si hibe desteği aldıktan sonra üretim kapasitesinin arttığını, %60'ı da istihdamının arttığını belirtmektedir. Firmaların %44'ü pazar ağının genişlediğini, 1/3'ü ise yeni yatırım yaptığını, cirosunun, ürün çeşitliliğinin ve müşteri sayısının arttığını belirtmiştir. Firmaların çok küçük bir bölümü de ihracatını artırdığını veya ihracata başladığını belirtmiştir. Bu bulgular, hibe desteğinin işletmeler üzerinde pozitif sonuçlar yarattığını, özellikle de firmaların üretim ve istihdam kapasitesinin artmasında rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgu hibelerin etkisini göstermesi açısından literatür için önemlidir, zira literatürde teşvik ve hibelerin firmalar üzerinde nasıl bir etki yaptığı konusu oldukça tartışmalı ve çelişkili olup, bu konuda ampirik kanıtlardan ziyade teorik veya spekülatif kabullerle hareket edilmektedir.

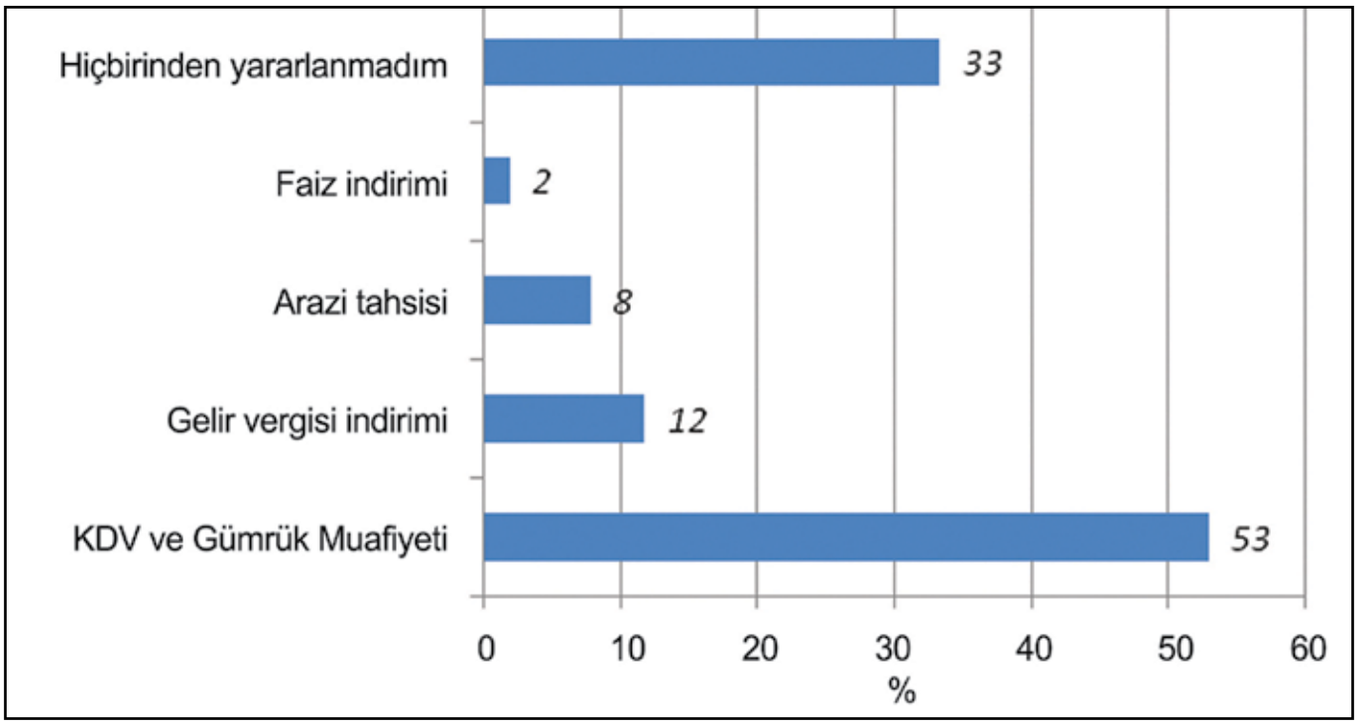
Teşvik Belgesi Alma Durumu

Ankete cevap veren firmaların %59'unun son beş yıl içinde yatırım teşvik belgesi almadığı görülmektedir. Bu sonuç oldukça ilginç gözükmektedir zira burada dikkat çeken noktalardan biri, Türkiye'nin yatırımları teşvik etmede kullandığı en önemli, en büyük ve en yaygın teşvik aracı olan "yatırım teşvik belgesi sistemi"nin Diyarbakır gibi görece az gelişmiş bir bölgede faaliyet gösteren firmalar tarafından bile yeterince rağbet görmemesidir ki, firmaların %60'ı bu belgeye sahip değildir. Bu durum kısmen sözkonusu bölgede firmaların küçük ölçekli olması ile kısmen de yatırım teşvik belgesi almak için gereken asgari yatırım tutarının fazla olması ile açıklanabilir. Ancak bu durumun aynı zamanda yatırım teşvik sistemi ile ilgili ciddi bir soruna da işaret ettiği düşünülmektedir.

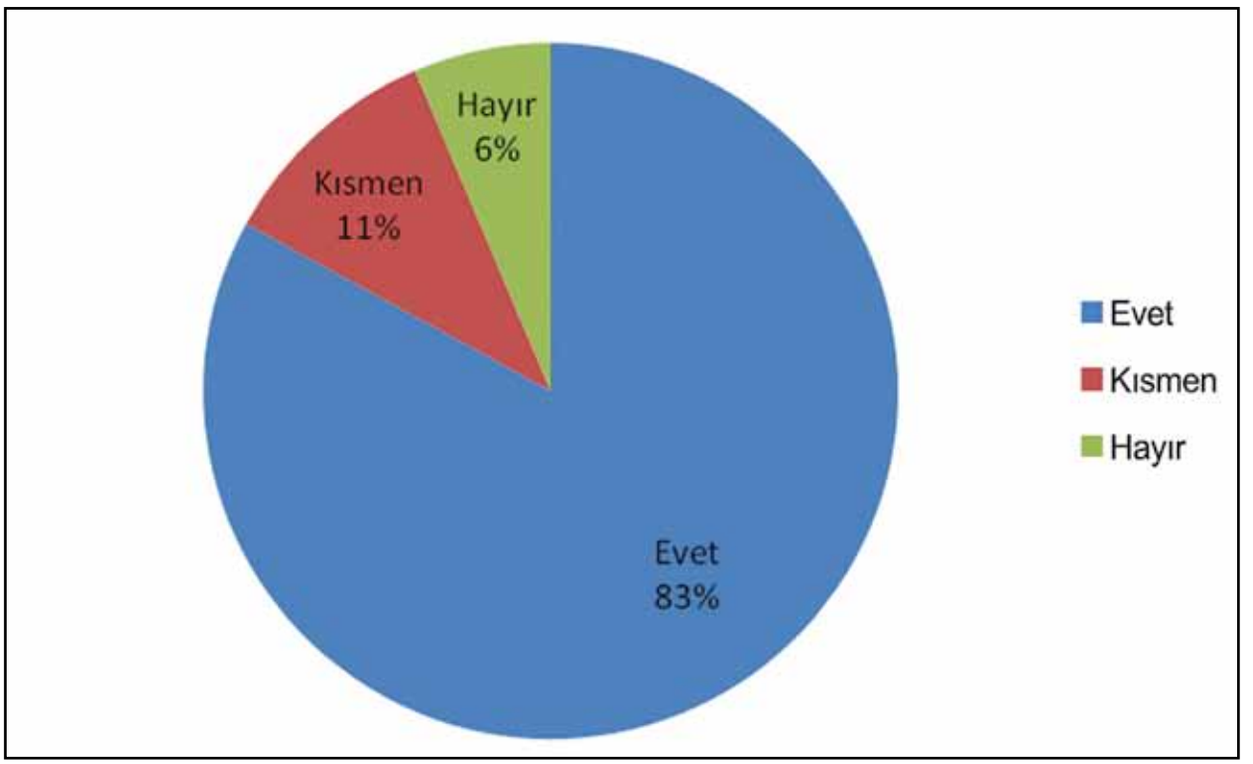
Teşvik Araçlarından Yararlanma Durumu

Ankete katılan firmaların 1/3'ü teşvik kapsamında verilen destek türlerinin hiçbirisinden yararlanmamıştır. Firmaların yarısı KDV ve gümrük muafiyetinden yararlanırken, sadece %12'si gelir vergisi indiriminden, %8'i arsa tahsisinden ve %2'si de faiz indiriminden faydalanmıştır. Görüldüğü gibi, firmalar teşvik araçları içerisinde en fazla KDV istisnası ve gümrük muafiyetinden yararlanmıştır.

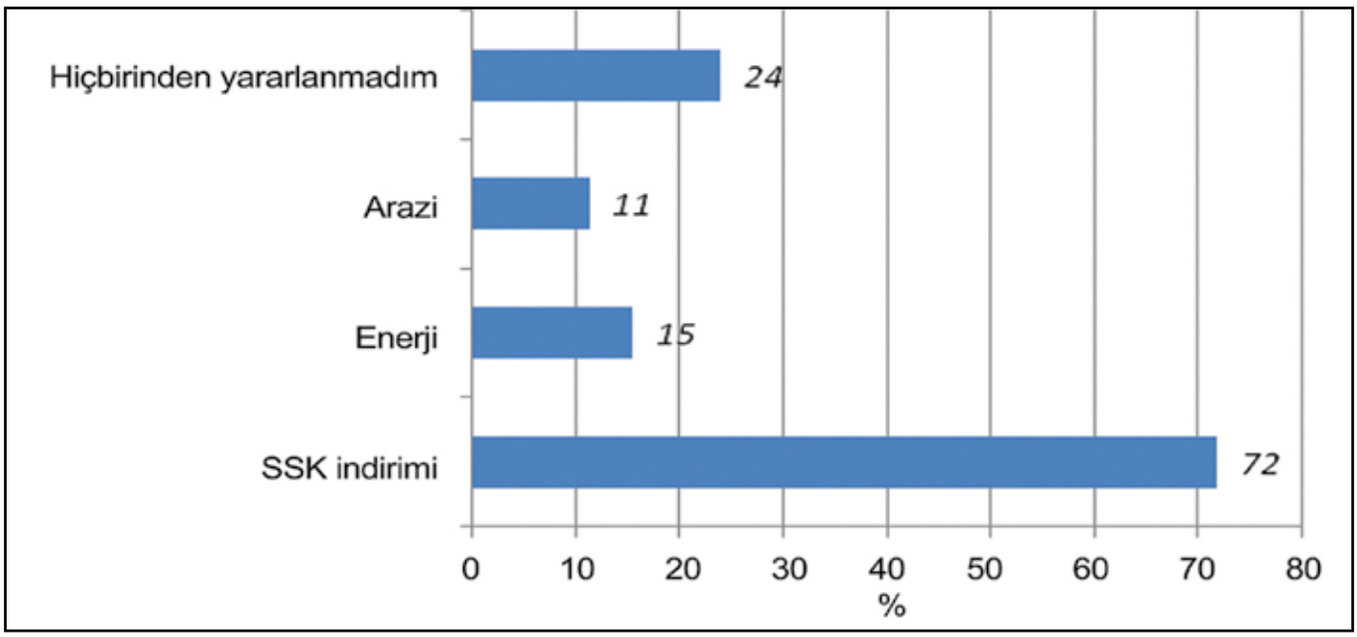
Teşvik Belgesinin Faydası

Bunun yanı sıra yatırım teşvik belgesi alan firmaların ezici bir çoğunluğu (%83) belge ile verilen teşviklerin firmalar için yararlı olduğunu düşünmektedir.

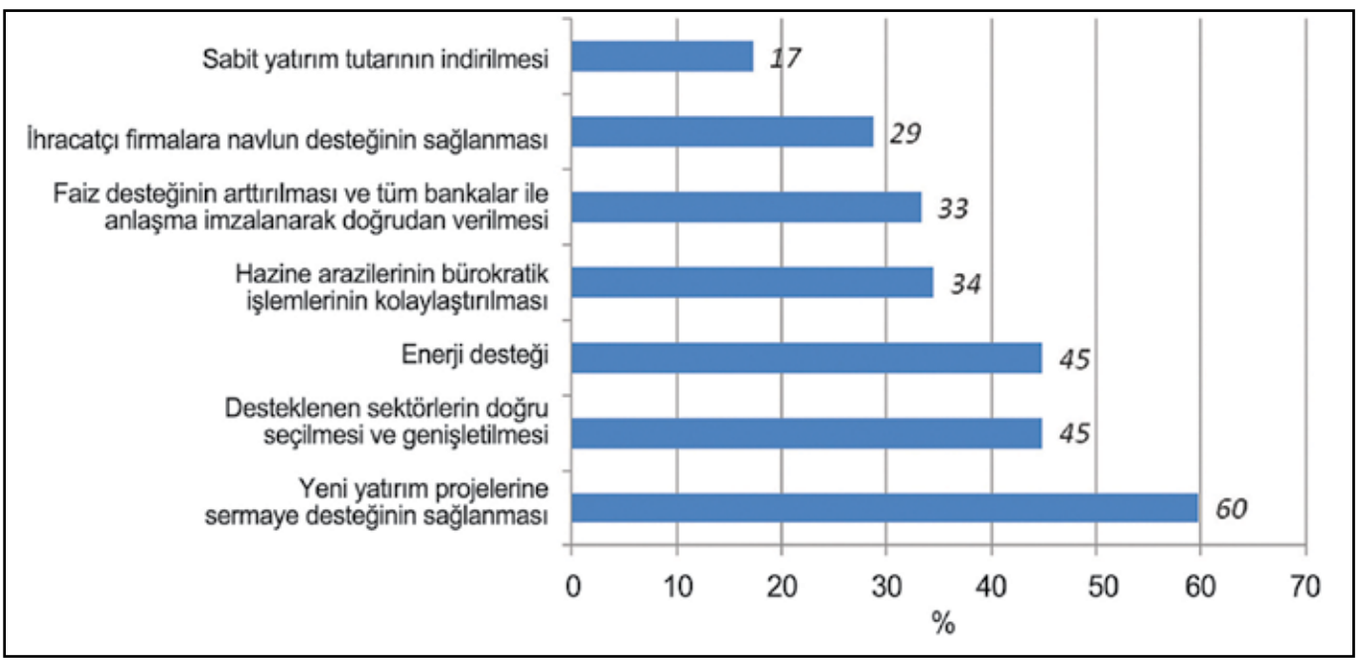
5084 Sayılı Teşvik Kanununun Araçlarından Yararlanma Durumu

Ankete cevap veren firmaların %24'ü 5084 sayılı teşvik kanunu kapsamında verilen desteklerin hiçbirisinden faydalanmazken, firmaların %72'sinin SSK indiriminden yani sigorta primi işveren hissesi desteğinden faydalandığı görülmektedir. Firmaların çok az bir bölümünün enerji ve bedelsiz yatırım yeri tahsis desteğinden faydalandığı görülmektedir. Bu durum Diyarbakır'daki firmaların özellikle istihdam üzerindeki yüklerden kurtulmaya dönük teşviklere yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Olması İstenilen Teşvik Araçları

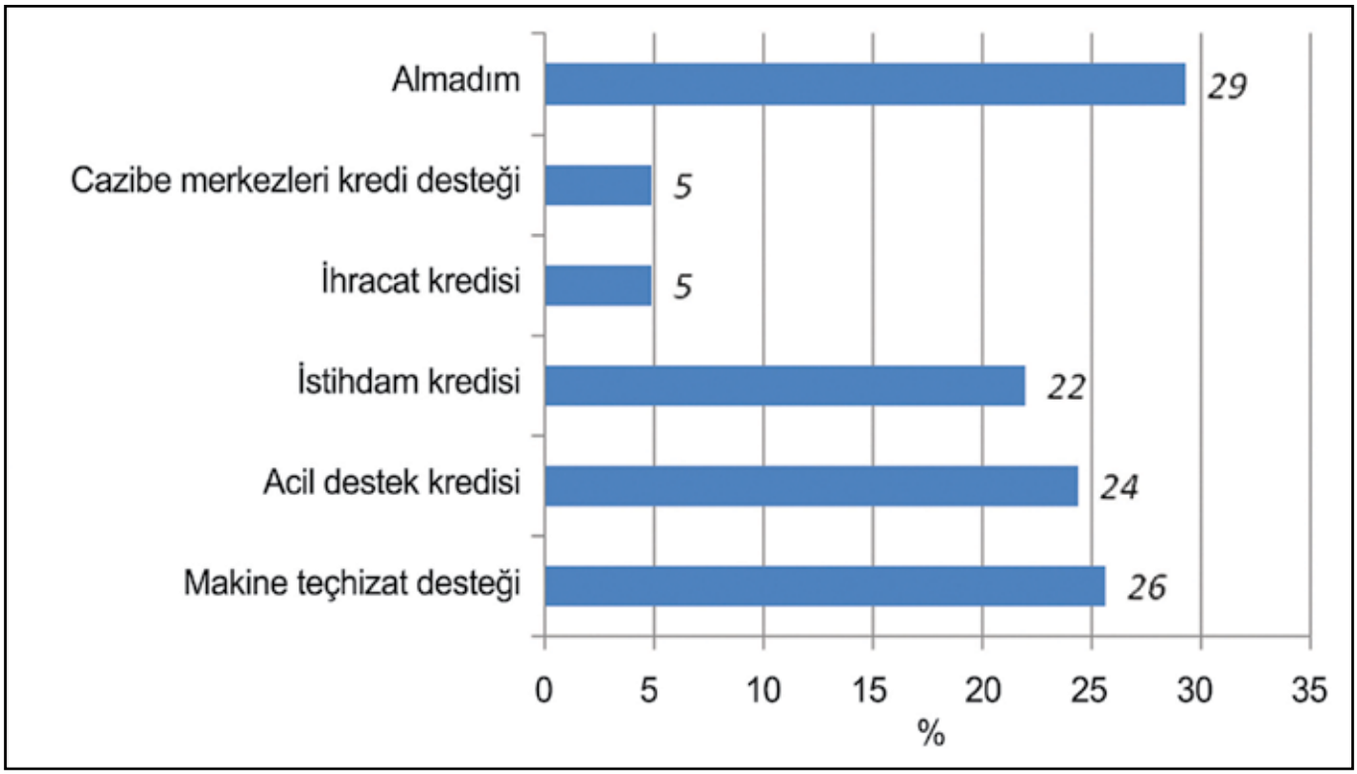
Ankete katılan firmaların %60'ı teşvik kanunlarında yeni yatırım projelerine sermaye desteğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Diyarbakır gibi sermayenin oldukça kıt olduğu bir bölgede firmaların en büyük isteği kamunun yeni yatırımlar için sermaye desteği sağlamasıdır. Bu bulgu sermaye kıtlığının bölgenin gelişmesinin ve yatırımların yeterince artmamasının önündeki en önemli engellerden biri olduğu yönünde ileri sürülen hipotezi desteklemektedir. Öte yandan firmaların yaklaşık yarısının teşvik kapsamında olmasını istediği bir başka unsurda, desteklenecek sektörlerin doğru seçilmesi ve genişletilmesi ile enerji desteği konusudur. Ayrıca firmaların 1/3'ü Hazine'ye ait arazilerin yatırım yeri olarak tahsisinde bürokratik işlemlerin kolaylaştırılmasını; faiz desteğinin arttırılarak tüm bankalarla anlaşma sağlanmak suretiyle doğrudan verilmesini ve ihracat yapan firmalara mal taşıma ücreti desteğinin sağlanmasını talep etmektedirler. Firmaların %17'si de asgari sabit yatırım tutarının yüksek olduğunu ve aşağı çekilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Olması İstenilen Teşvik Araçları	Frekans	%
Yeni yatırım projelerine sermaye desteğinin sağlanması	52	60
Desteklenen sektörlerin doğru seçilmesi ve genişletilmesi	39	45
Enerji desteği	39	45
Hazine arazilerinin bürokratik işlemlerinin kolaylaştırılması	30	34
Faiz desteğinin arttırılması ve tüm bankalar ile anlaşma imzalanarak doğrudan verilmesi	29	33
İhracatçı firmalara navlun desteğinin sağlanması	25	29
Sabit yatırım tutarının indirilmesi	15	17
Toplam	229	-
Cevap veren firma sayısı	*87*	-
Cevapsız	*13*	-
Ankete katılan firma sayısı	*100*	-

KOSGEB Kredi Desteğinin Türü

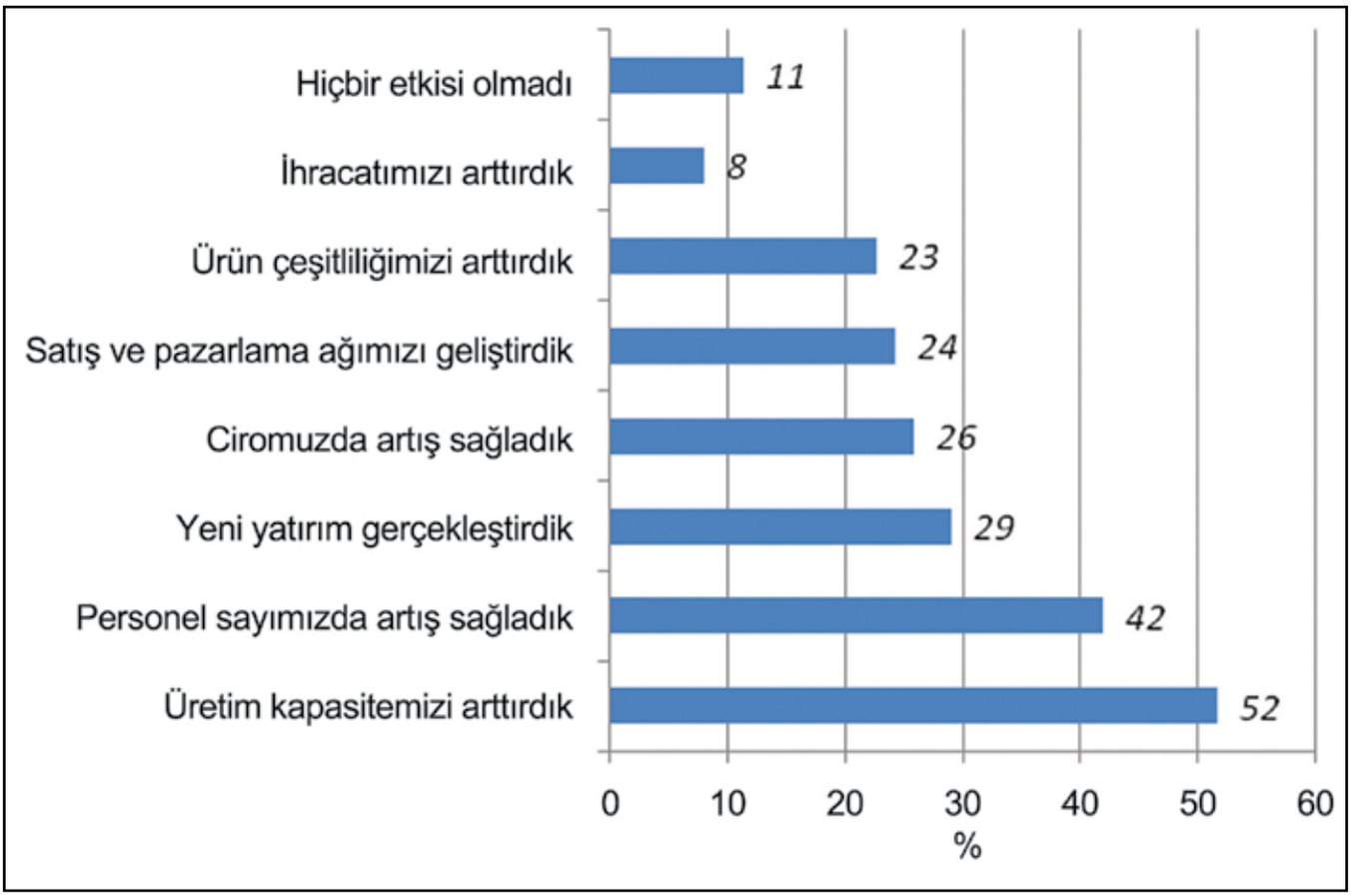
Ankete katılan firmaların %29'u KOSGEB'den herhangi bir destek almamıştır. KOSGEB'den destek alan firmaların en çok makine-teçhizat (%26), acil destek kredisi (%24) ve istihdam kredisi (%22) aldıkları görülmektedir. KOSGEB tarafından verilen 8 farklı destek programı içeresinde 23 çeşit alt destek türü bulunmaktadır. Bu destek programlarının birçoğunda makine-teçhizat desteği bulunmasından dolayı KOSGEB'den teşvik alan firmaların çoğunun sözkonusu destekten yararlandığı görülmektedir. Öte yandan KOSGEB tarafından KOBİ'lere yönelik olarak 2010 yılından itibaren uygulanan ve terörden olumsuz şekilde etkilenen firmalara verilen acil destek kredisi[7]'nin firmalar tarafından en fazla tercih edilen 2. destek türü olduğu görülmektedir. Son olarak İhracat ve Cazibe Merkezleri programından sadece 4 firmanın yararlandığı görülmektedir. Bölgede firmaların çok küçük, ihracat kapasite ve eğiliminin firmalar arasında oldukça sınırlı olduğu dikkate alındığında bu sonuç şaşırtıcı değildir. Ancak "Cazibe Merkezleri"[8] programından faydalanan firmaların çok az sayıda olması ilginç gözükmektedir. Zira, "Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı" Türkiye'de ilk kez 2008 yılında Diyarbakır pilot uygulaması ile başlamış ve bu program kapsamında Diyarbakır'da 2008–2012 yılları arasında 17 proje uygulamaya konularak söz konusu projelere, 46 milyon TL kaynak tahsisi yapılmıştır (Diyarbakır Valiliği, 2012). Sözkonusu projeler arasında KOSGEB tarafından yürütülen ve KOBİ'lere uygun koşullarda finansal destek sağlanmasını hedefleyen 14 milyon TL'lik projenin halen devam etmesi nedeniyle kentteki KOBİ'ler tarafından yeterince bilinmediği görülmektedir.

[7] Acil Destek Kredisi, Türkiye'de yaşanan doğal afetler ile halk hareketleri, terör vb. durumlardan etkilenen ve bu durumu ilgili resmi makamlardan belgeleyen KOBİ'lere finansal destek sağlanmasını içeren bir destek türüdür (KOSGEB, 2011:39).

KOSGEB Kredi Desteğinin Firmaya Etkisi

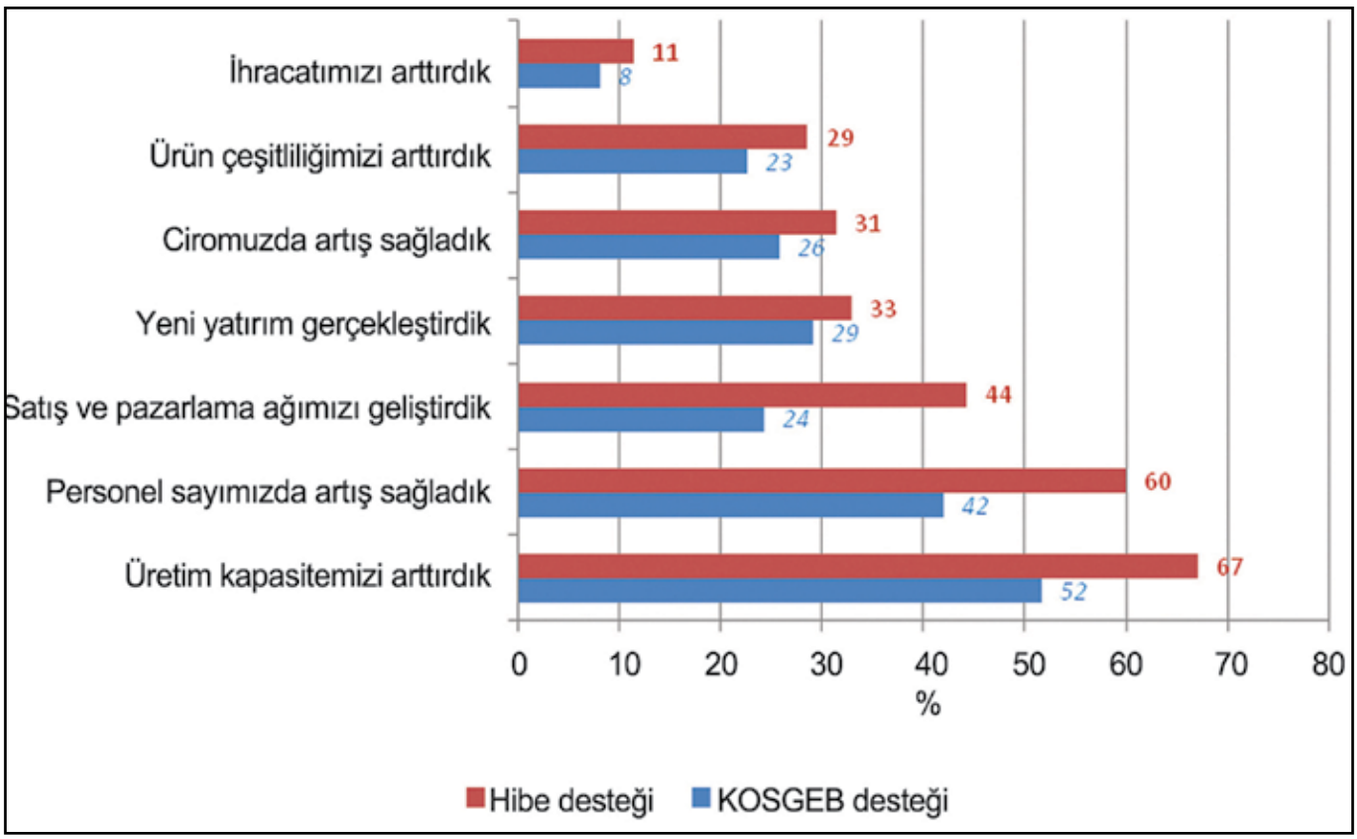
Ankete katılan firmaların %52'si KOSGEB'ten alınan teşvikler sayesinde üretim kapasitesinin arttığını belirtirken, firmaların %42'si yeni işçi istihdam ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca firmaların %29'u KOSGEB teşvikleri yoluyla yeni yatırım yapmışlardır. Yine firmaların %23-26 oranındaki kısmı desteklerin işletmelerin cirosunu artırdığını, satış ve pazarlama ağını geliştirdiğini ve ürün çeşitliliğini artırdığını belirtmiştir. Öte yandan sadece 5 firma (%8) KOSGEB destekleri yoluyla ihracatını artırmıştır. Firmaların %11'i ise aldığı desteklerin hiçbir etkisinin olmadığını belirtmiştir. Bu bulgular, firmaların KOSGEB destekleri yoluyla üretim, istihdam ve yatırım alanında ciddi artışlar sağladığını ancak ihracat konusunda desteklerin hemen hemen etkisiz kaldığını açık bir bicimde ortaya koymaktadır. Tabi burada firmaların ihracata yönelik eğilimlerinin zaten düşük olduğunu ayrıca belirtmek gerekir. Genel olarak KOSGEB'den alınan kredi desteğinin firmalarda pozitif yönde etki yarattığı görülmektedir.

[8] Cazibe merkezleri, 2007-2013 döneminde uygulanacak olan 9. Kalkınma Planı'nda yer alan "bölgesel gelişmenin sağlanması" çerçevesinde geliştirilmiş bir program uygulamasıdır. Bu program çerçevesinde; başta az gelişmiş merkezler olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezlerinin belirlenerek öncelikle bu merkezlerin desteklenmesi hedeflenmiş olup, cazibe merkezlerinin kent merkezleri düzeyinde belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Cazibe merkezi olacak kentlerin seçimi belirlenirken de o kentin/merkezin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, nüfusu, hizmet sektöründeki istihdam oranı, havaalanı ve üniversiteye sahip olup olmaması ve coğrafi bölge kriterini sağlayıp sağlamaması olarak 6 temel kriter göz önünde bulundurulmuş ve bu kriterler esas alınarak Malatya, Elazığ, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Samsun, Trabzon, Konya, Kayseri ve Sivas kentlerinden oluşan 12 Cazibe Merkezi belirlenmiştir. İlk Cazibe Merkezi uygulaması Diyarbakır'da başlamış ve bu pilot uygulama sonrasında şu an için Erzurum, Şanlıurfa ve Van'da cazibe merkezi programı yeni yeni uygulanmaya başlamış ancak diğer merkezlerde henüz uygulamaya geçilmemiştir (Genç ve Yumuş, 2012)

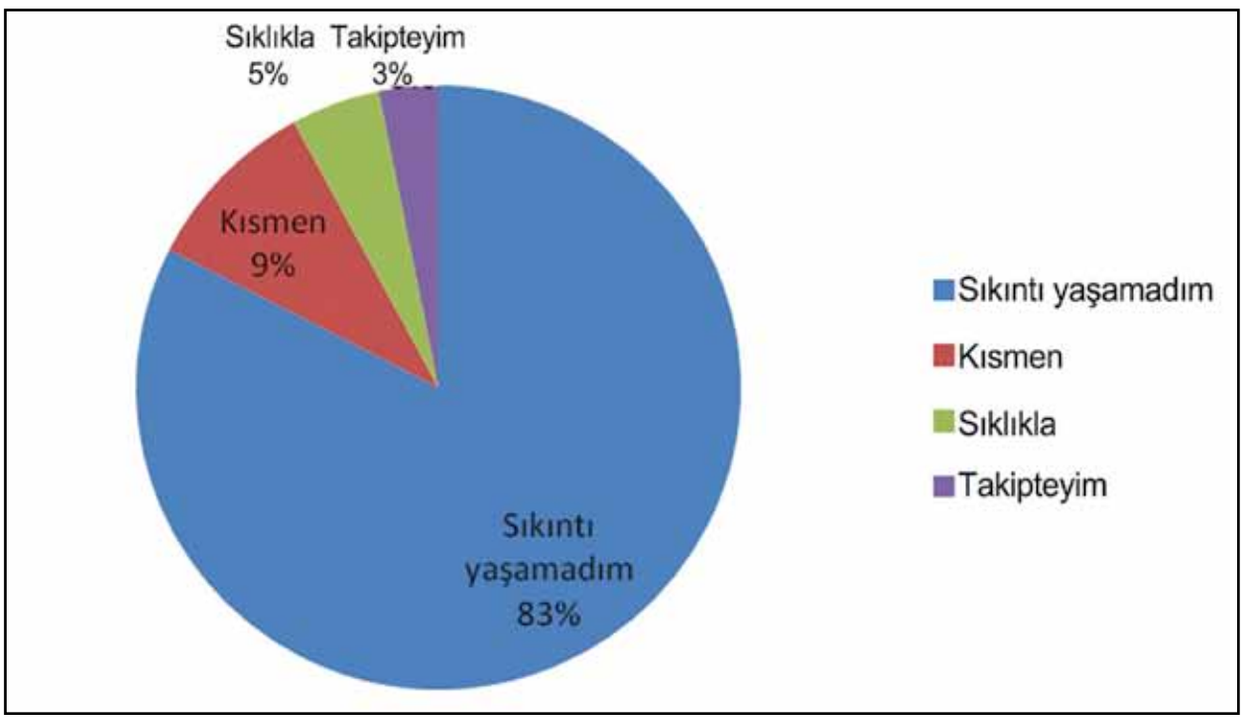
KOSGEB Kredi Desteği ile Hibe Desteğinin Firmaya Etkisinin Karşılaştırılması

KOSGEB kredi desteği ile hibe desteklerinin firmaya sağladığı faydalar karşılaştırıldığında, firmaların hibe yoluyla aldığı desteğin KOSGEB'den alınan desteklerden daha fazla etki yaptığı görülmektedir. Buna göre hibe destekleri üretim kapasitesini artırma, istihdam sağlama ve pazarlama ağını geliştirmede KOSGEB desteklerinden %15-20 oranında daha etkili olurken, yeni yatırım gerçekleştirme, ciro, ürün çeşitliliği ve ihracat artışı sağlamada da ortalama %5 oranında daha etkili olmuştur.

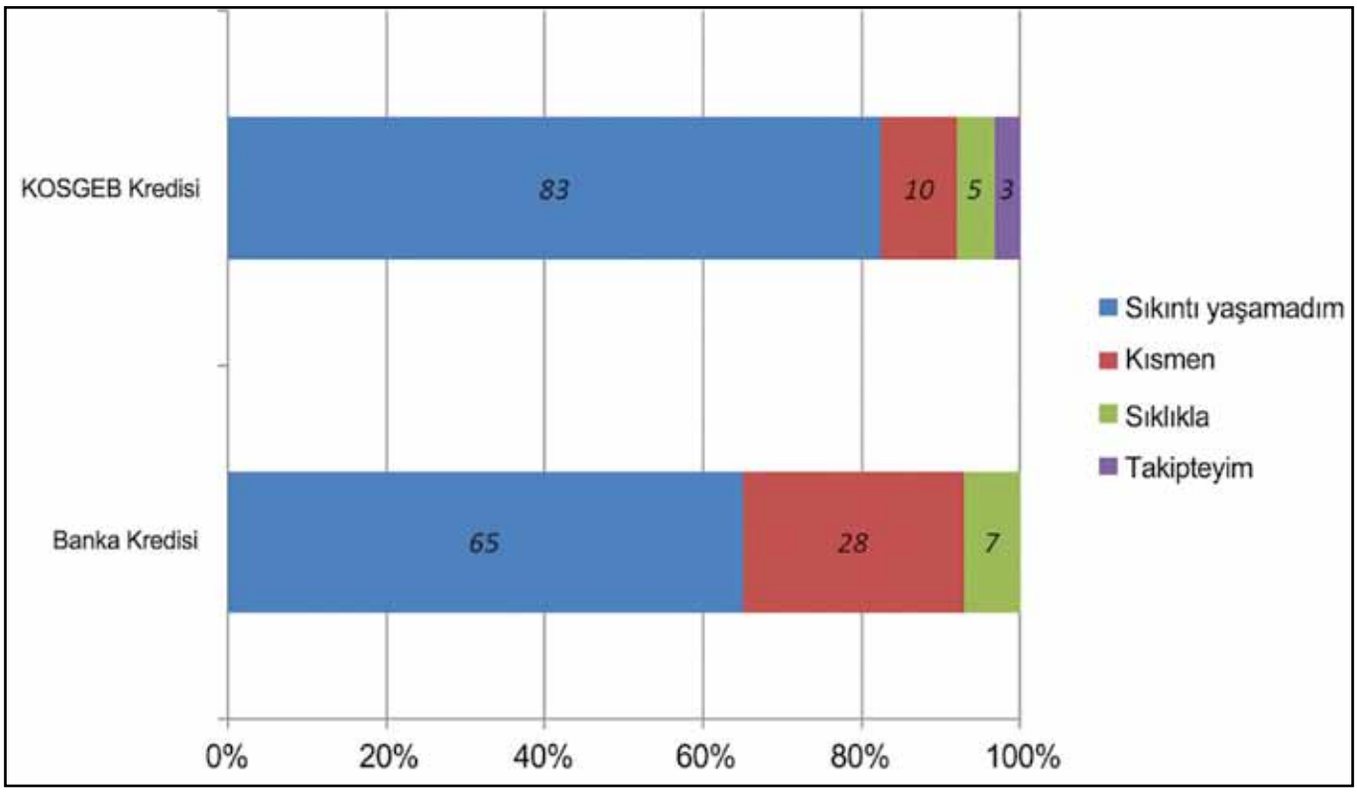
KOSGEB Desteğinin Geri Ödenme Durumu

Ankete katılan firmaların %83'ü KOSGEB'den aldığı teşvik kredisinin geri ödenmesinde herhangi sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Firmaların sadece %5'i sıklıkla geri ödemede sorun yaşadığını ve %3'ü de takipte olduğunu yani toplam da %8'i geri ödeme güçlüğü çektiğini bildirmiştir. Bu oranlar firmaların KOSGEB'den aldığı kredi desteğini çok büyük ölçüde herhangi bir sorun yaşamaksınız geri ödeyebildiğini göstermektedir.

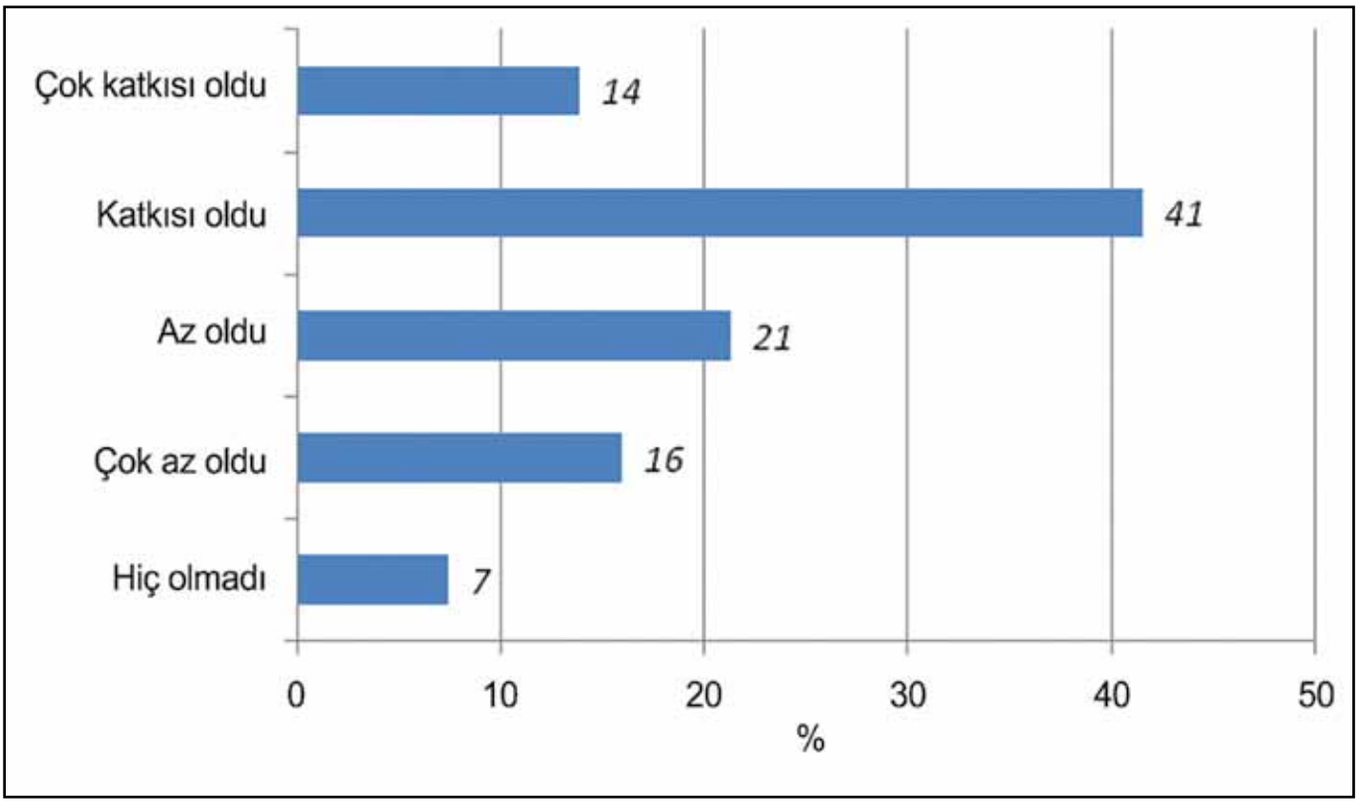
Banka Kredisi ile KOSGEB Kredisinin Geri Ödenme Durumunun Karşılaştırılması

KOSGEB kredileri ile banka kredilerinin geri ödenme durumu karşılaştırıldığında, firmaların KOSGEB'den aldıkları kredi desteğini bankalara kıyasla daha az sorunla geri ödedikleri görülmektedir. Bu durum, KOSGEB kredilerinin daha esnek yapıda ve görece daha küçük miktarda olması ile ilgili olabilir.

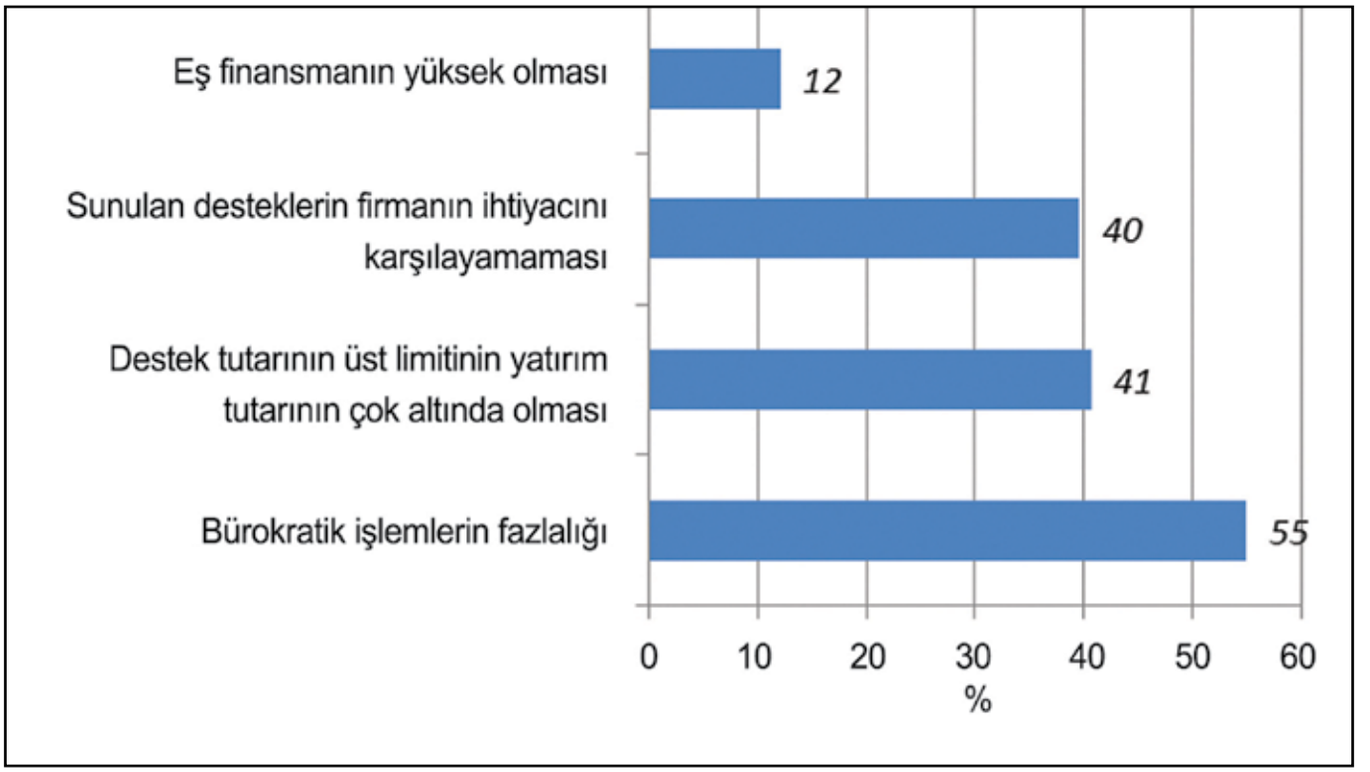
Teşvik, Hibe ve Kredilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

Ankete katılan firmaların %93'ü genel olarak kamu tarafından verilen teşvik, hibe ve kredilerin yatırımlarında etkili olduğunu ifade ederken, firmaların %7'si yani 7 firma devlet desteklerinin hiçbir etkisinin olmadığını belirtmiştir. Öte yandan firmaların %55'i katkının ciddi oranda olduğunu söylerken, %37'si oldukça az olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç genel olarak değerlendirildiğinde, firmaların kamusal destekleri yatırım için pozitif yönde etki yapan bir faktör olarak gördüklerini göstermektedir.

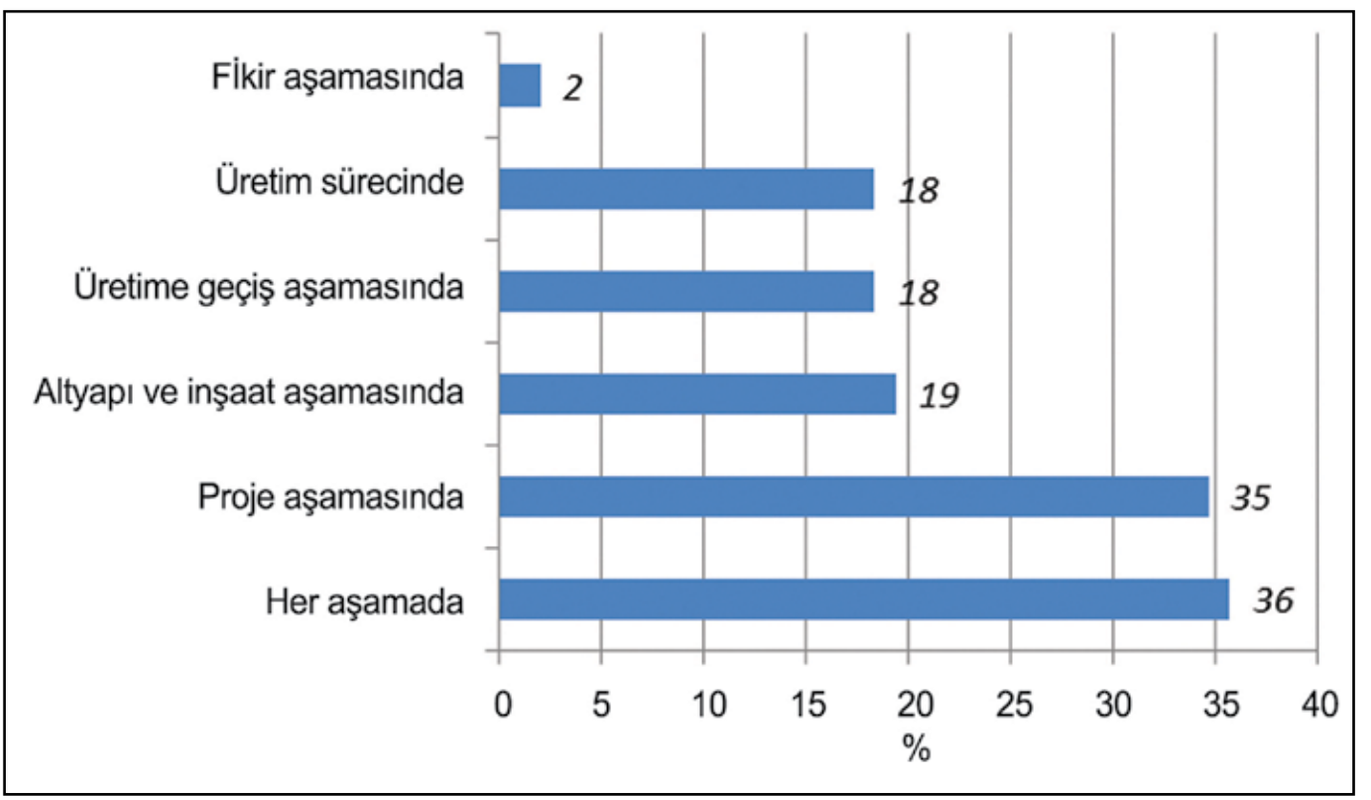
Hibelerin Amacına Ulaşamamasının Nedenleri

Ankete katılan firmaların %55'i hibe desteklerinin amacına ulaşamamasının nedenleri arasında bürokratik işlemlerin fazlalığını göstermektedir. Firmaların %41'i destek tutarının üst limitinin yatırım tutarının çok altında olmasını bir diğer handikap olarak belirtmektedirler. Yine firmaların %40'ı verilen hibe desteğinin firmanın ihtiyacını karşılayamamasının bir diğer önemli problem olduğunu belirtmiştir.

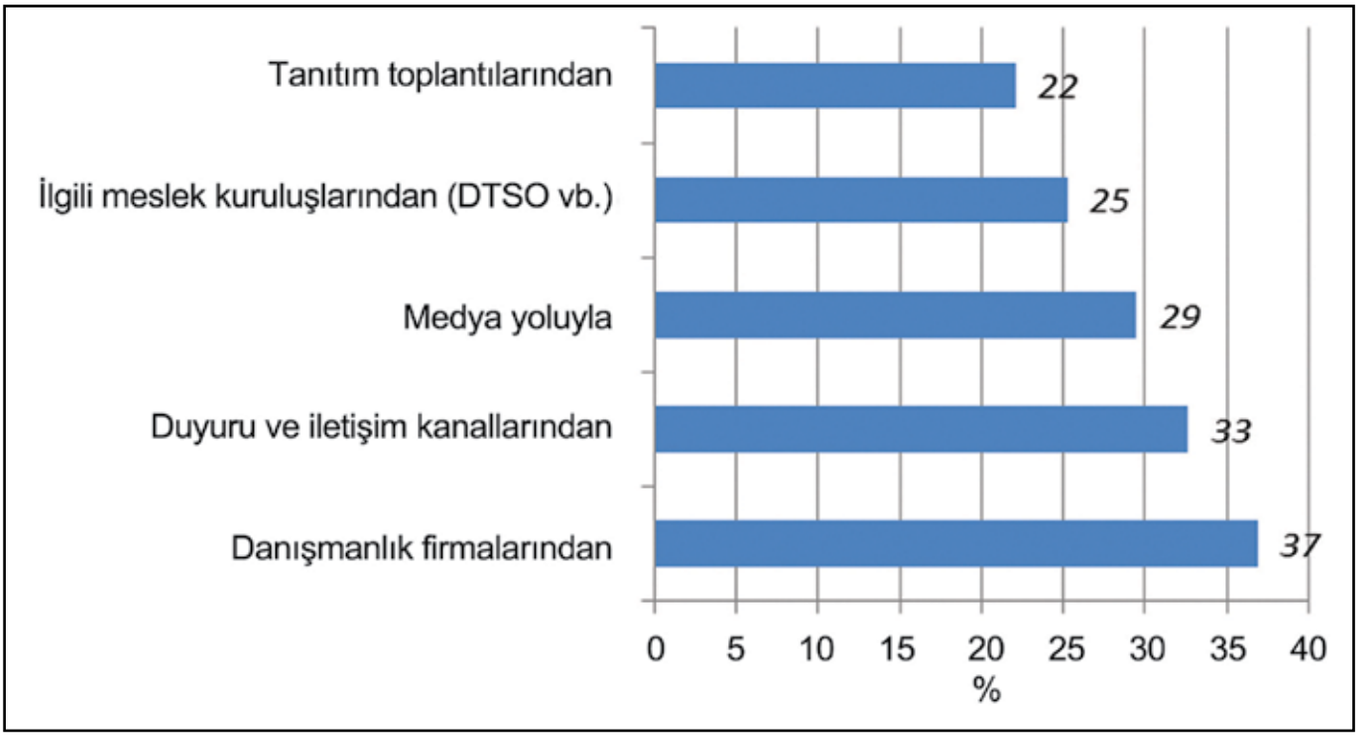
Hibe ve Krediler Ne Aşamada Verilmeli

Ankete katılan firmaların %36'sı devlet tarafından verilen desteklerin yatırımın her aşamasında verilmesi gerektiğini belirtirken, firmaların %35'i teşvikin proje aşamasında verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte firmaların %18-19'u teşviklerin yatırımın altyapı ve inşaat aşamasında, üretime geçiş aşamasında ve üretim sürecinde verilmesini düşünmektedir.

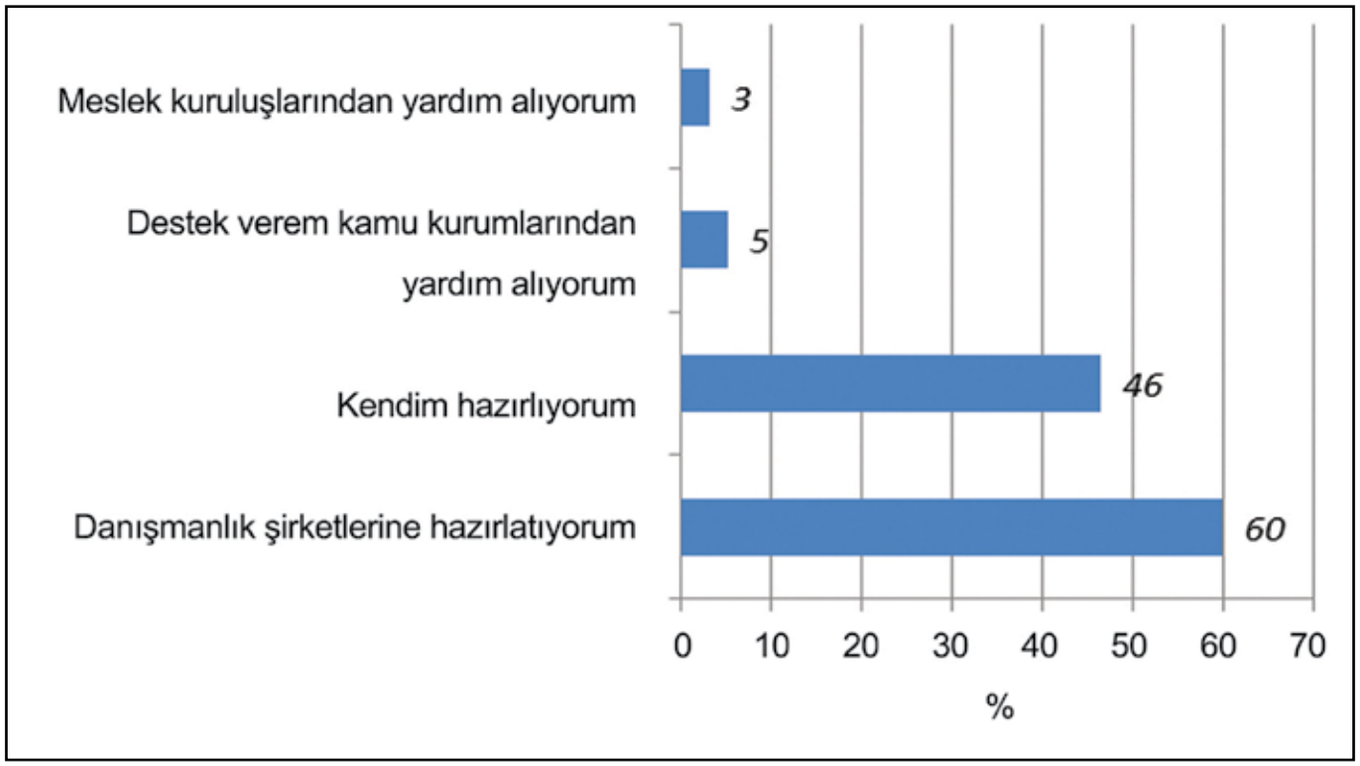
Hibe ve Kredilerden Bilgi Alınma Şekilleri

Ankete katılan firmaların %37'si hibe ve kredi destekleri konusunda danışmanlık şirketlerinden bilgi almaktadırlar. Bu durum, danışmanlık şirketlerinin teşvikler konusunda oldukça aktif olduğunu ve firmalar için önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Firmaların %33'ü duyuru ve iletişim kanallarından bilgi alırken, %29'ı medya kanalları yoluyla teşviklerden haberdar olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan firmaların %25'i meslek kuruluşlarından bilgi alırken, %22'si tanıtım toplantılarından bilgi aldığını belirtmiştir.

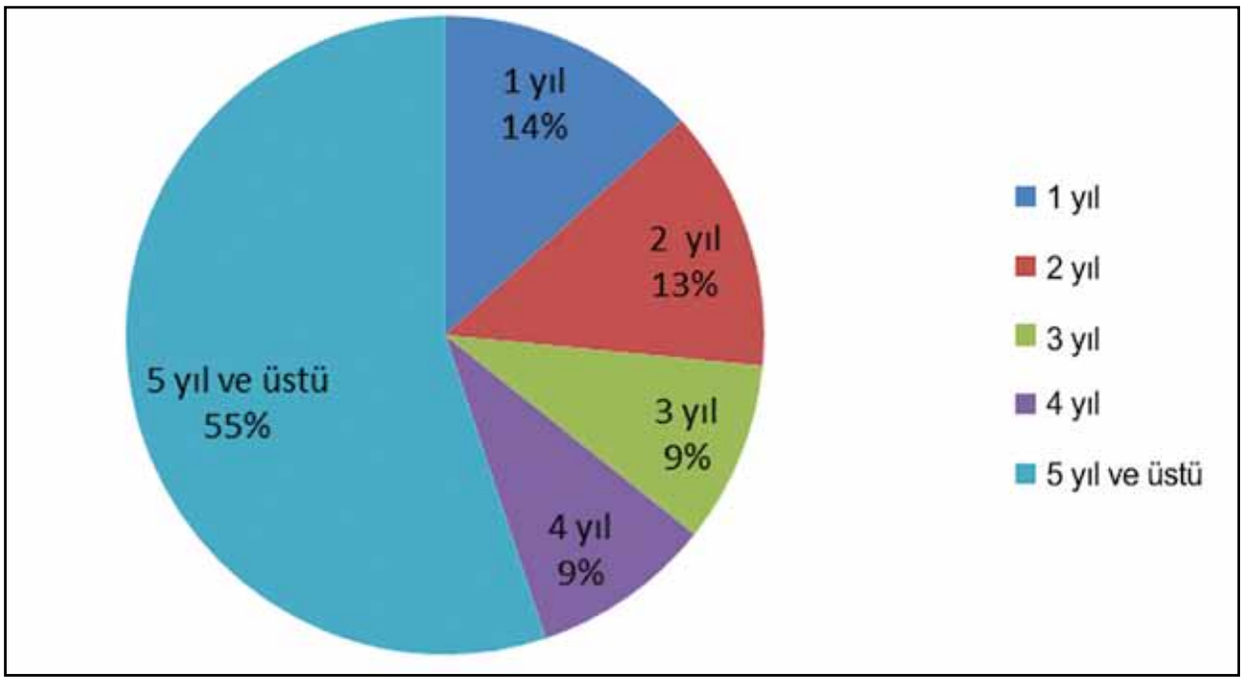
Hibe ve Kredi Destek Projesi Hazırlama Şekli

Ankete katılan firmaların %60'ı hibe ve kredi destek projesi hazırlarken danışmanlık şirketlerine başvurmaktadır. Yani firmaların yaklaşık 2/3'ü teşvik alabilmek için gereken projeyi kendisi değil, danışmanlık şirketlerine hazırlatmaktadır. Bu durum firmaların önemli bir bölümünün proje hazırlama konusunda kendi bünyesinde yeterli deneyim, donanım ve kapasiteye sahip olmadığını göstermektedir. Nitekim firmaların %46'sı hibe ve kredi desteği almak için gereken projeleri bizzat kendisinin hazırladığını belirtmiştir. Öte yandan çok az sayıda firma, hibe ve kredi desteği almak için proje hazırlarken kamu kurumlarından ve meslek kuruluşlarından yardım almaktadır.

İlk Teşvik Alınma Süresi

Ankete katılan firmaların %55'i ilk teşvikini kuruluşundan 5 yıl veya daha fazla süre sonra almıştır. Bu sonuç firmaların yarısından fazlasının kuruluş aşamasını tamamladıktan ve belirli bir gelişme düzeyine eriştikten sonra teşvik almaya başladığını ortaya koymaktadır. Firmaların sadece %14'ü ilk teşvikini kurulduktan 1 yıl sonra almıştır. %13'ü 2 yıl sonra ve %9'u da 3 ve 4 yıl sonra ilk teşvikini almıştır. Bu sonuçlar beklenenin tersine firmaların ilk kuruluş sürecinde teşvik almaya daha az yöneldiği, ancak alanında belirli bir deneyim kazandıktan sonra daha fazla teşvik almaya yöneldiğini göstermektedir.

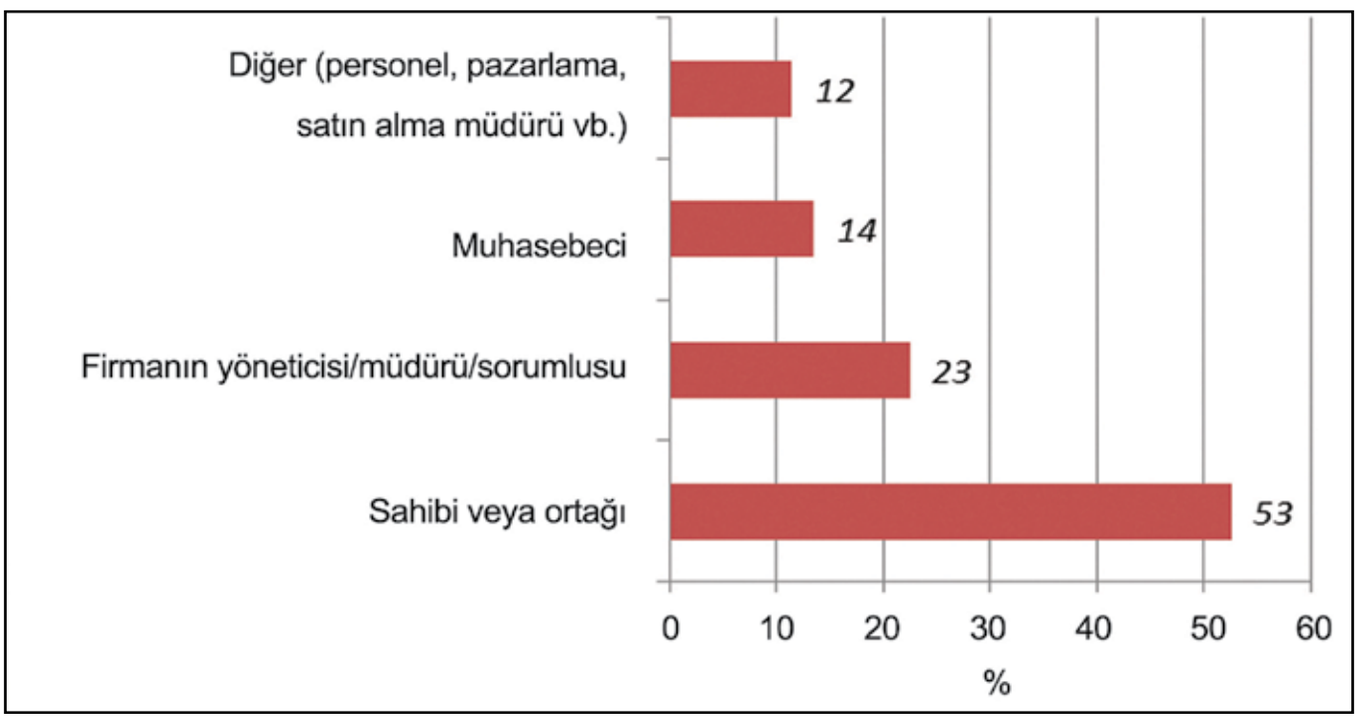

4.4.2. Teşvik, Hibe ve Kredi Almayan Firmalar Anketinin Sonuçları

Diyarbakır kentinde yer alan özellikle KOBİ şeklinde faaliyet gösteren ve daha önce teşvik, hibe veya kredi almayan toplam 200 firmaya anket uygulanmıştır. Bu anket yoluyla teşvik almayan firmaların profili, yatırımlarını nasıl finans ettikleri, niçin devlet yardımı almadıkları, alsalardı desteklerin firmaya olası etkisi, destek almada yaşanılan sıkıntılar ve sorunlar değerlendirilerek ölçülmeye çalışılmıştır. Uygulanan anketin sonuçları aşağıda yer almaktadır:

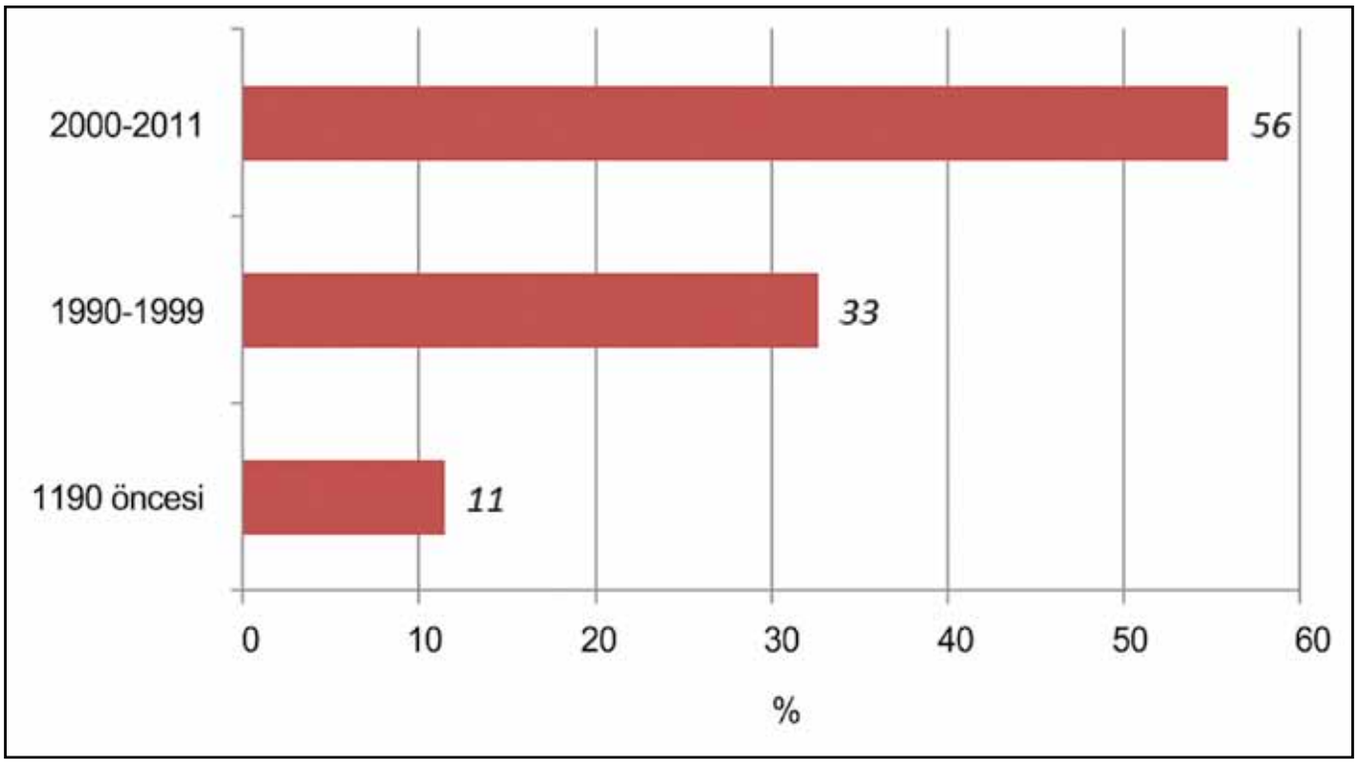
Firmada Görüşülen Kişi

Ankete katılan katılımcıların %53'ü firmanın sahibi veya ortağı iken, katılımcıların %23'ü firmanın yöneticisi veya sorumlusu ve %14'ü ise firmanın muhasebecisidir.

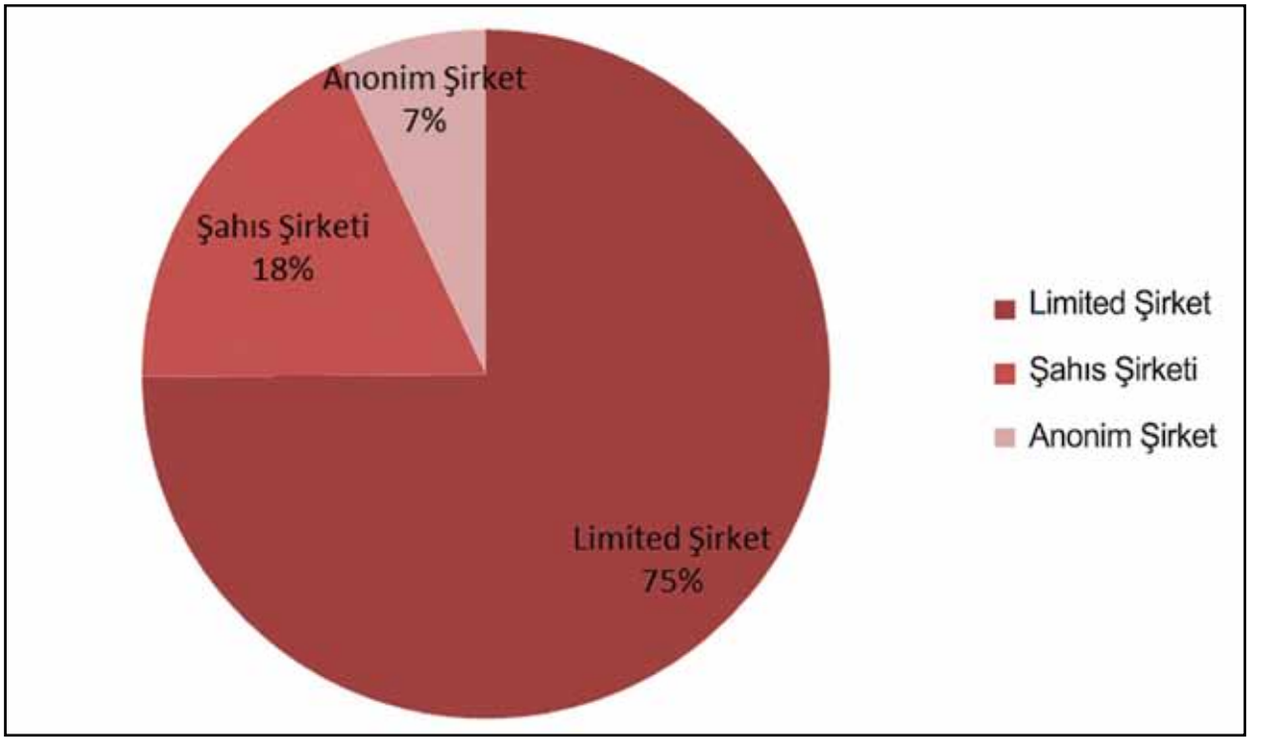
Firmaların Kuruluş Yılı

Ankete cevap veren firmaların %11'i 1990 öncesinde, %33'ü 1990-1999 arasında ve %56'sı da 2000 sonrasında kurulmuştur.

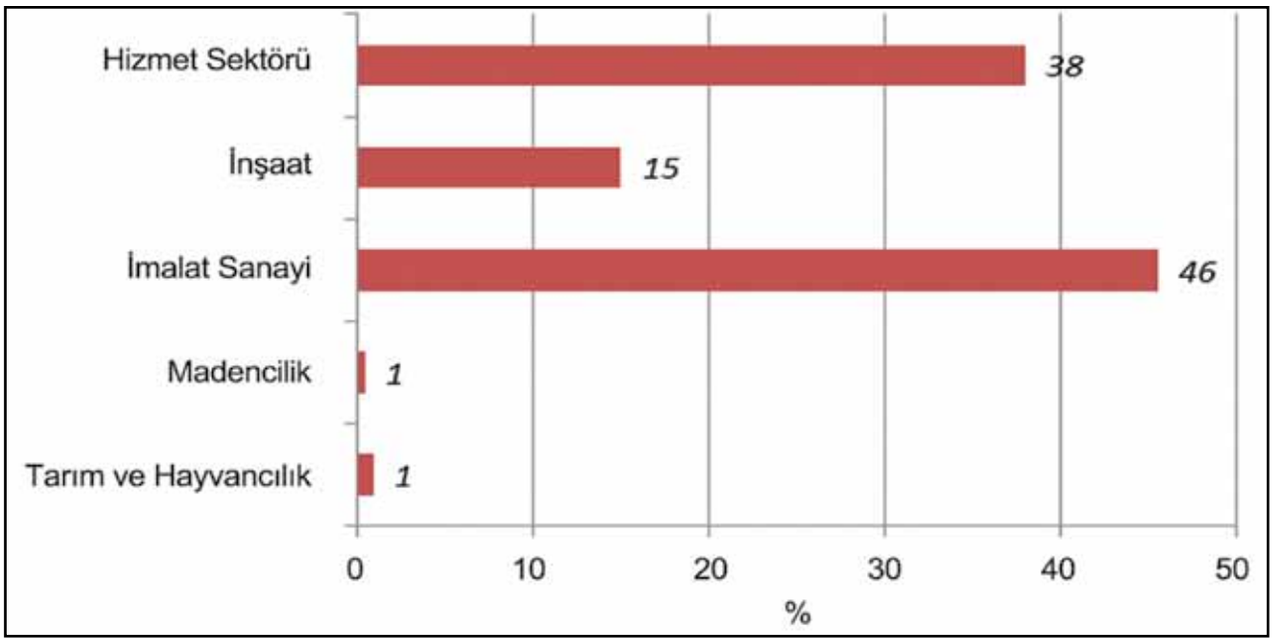
Firmaların Hukuki Statüsü

Ankete katılan firmaların %75'i limited şirket iken, %18'i şahış şirketi ve %7'si anonim şirkettir.

Firmaların Sektörel Dağılımı

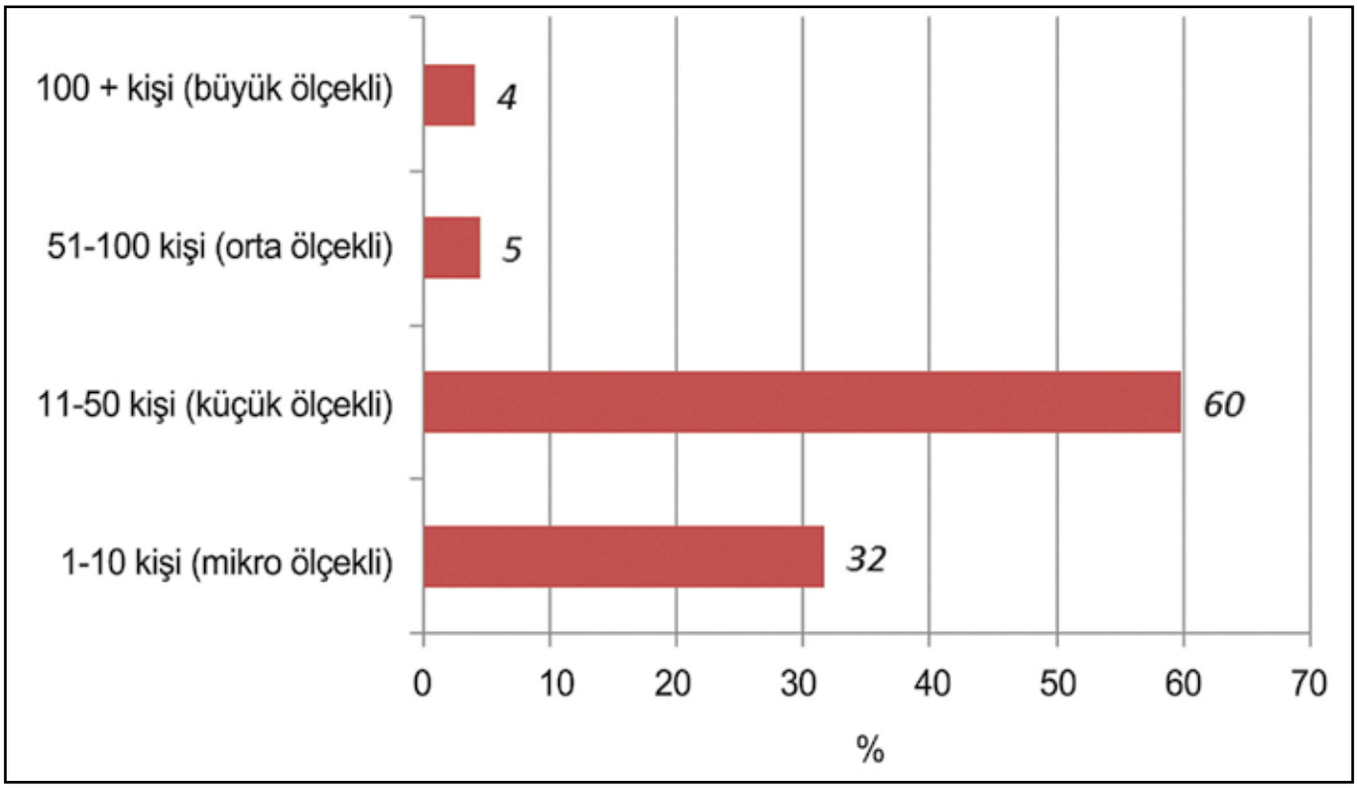
Ankete katılan firmaların %46'sı imalat sanayi konusunda faaliyet gösterirken, firmaların %38'i hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunu %15 ile inşaat, %1 ile tarım ve madencilik izlemektedir. Ankete katılan firmalar içerisinde sanayi sektörünün en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Bu sektör içerisinde, gıda ürünleri imalatı %18'lik payı ile ilk sırada gelirken, bunu sırasıyla; metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (%4), mobilya imalatı (%3,5), diğer imalatlar (%3) ve elektik, gaz, su üretimi ve dağıtımı (%2) izlemektedir. Ayrıca hizmet sektöründe toptan ve perakende ticaret (%19,5), sağlık ve sosyal hizmetler (%5,5), kültür, sanat ve spor (%4) ile eğitim (%3,5) ve konaklama (%3,5) hizmetleri öne çıkan sektörler arasındadır.

Alt Sektörler	Frekans	%
Tarım ve Hayvancılık	2	1,0
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1	0,5
Gıda ürünlerinin imalatı	36	18,0
Tekstil ürünlerinin imalatı	8	4,0
Giyim eşyalarının imalatı	2	1,0
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	2	1,0
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1	0,5
Petrol ürünleri imalatı	1	0,5
Kimyasal ürünlerin imalatı	2	1,0
Eczacılık ürünlerinin imalatı	1	0,5
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	1	0,5
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	8	4,0
Ana metal sanayii	3	1,5
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	3	1,5
Elektrikli teçhizat imalatı	2	1,0
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1	0,5
Mobilya imalatı	7	3,5
Diğer imalatlar	6	3,0
Makine ve ekipman imalatı	3	1,5
Elektik, gaz ve su üretimi ve dağıtımı	4	2,0
İnşaat	30	15,0
Toptan ve Perakende Ticaret	39	19,5
Ulaştırma ve Depolama	1	0,5
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	7	3,5
Bilgi ve İletişim	2	1,0
Eğitim	7	3,5
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	11	5,5
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	8	4,0
Diğer Hizmet Faaliyetleri	1	0,5
Toplam	200	100
Cevap veren firma sayısı	*200*	-
Cevapsız	-	-
Ankete katılan firma sayısı	*200*	-

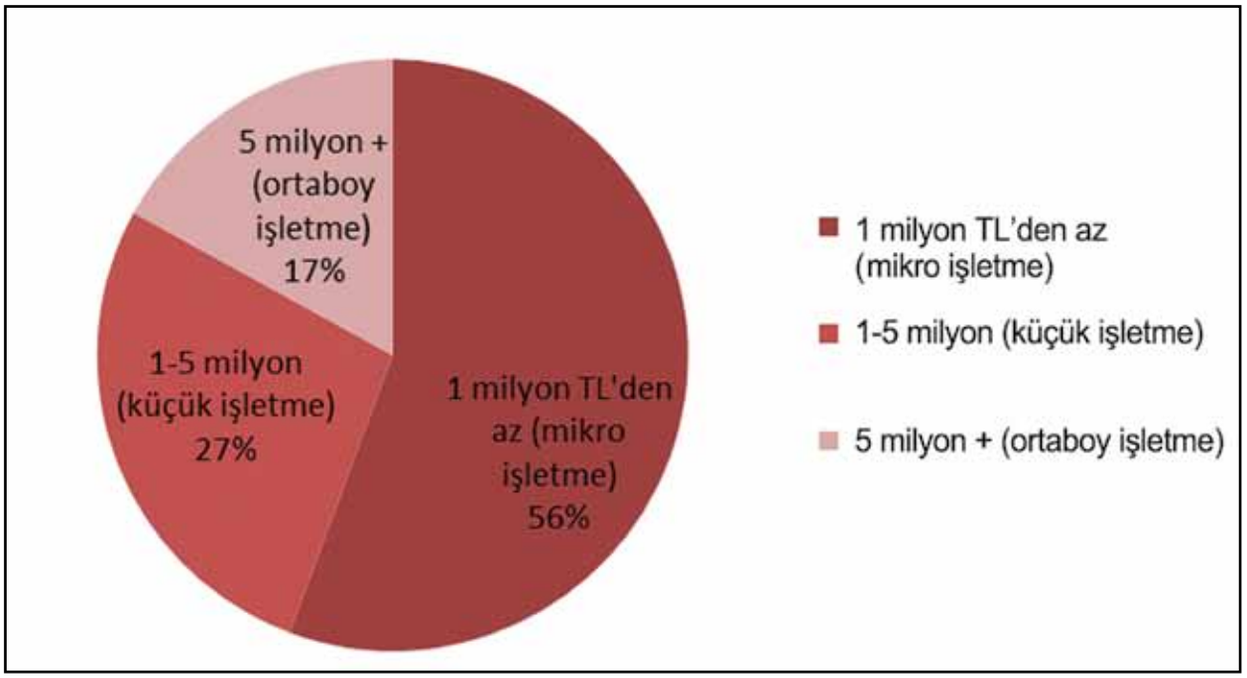
Çalışan Sayısı

Ankete katlan firmaların %32'si mikro ölçekli, %60'ı küçük ölçekli, %5'i orta ölçekli ve %4'ü de büyük ölçekli firmalardır. Mikro ölçekli firmalar küçük ölçekli firmalarla birlikte ele alındığında toplam içindeki payları %92 olmaktadır.

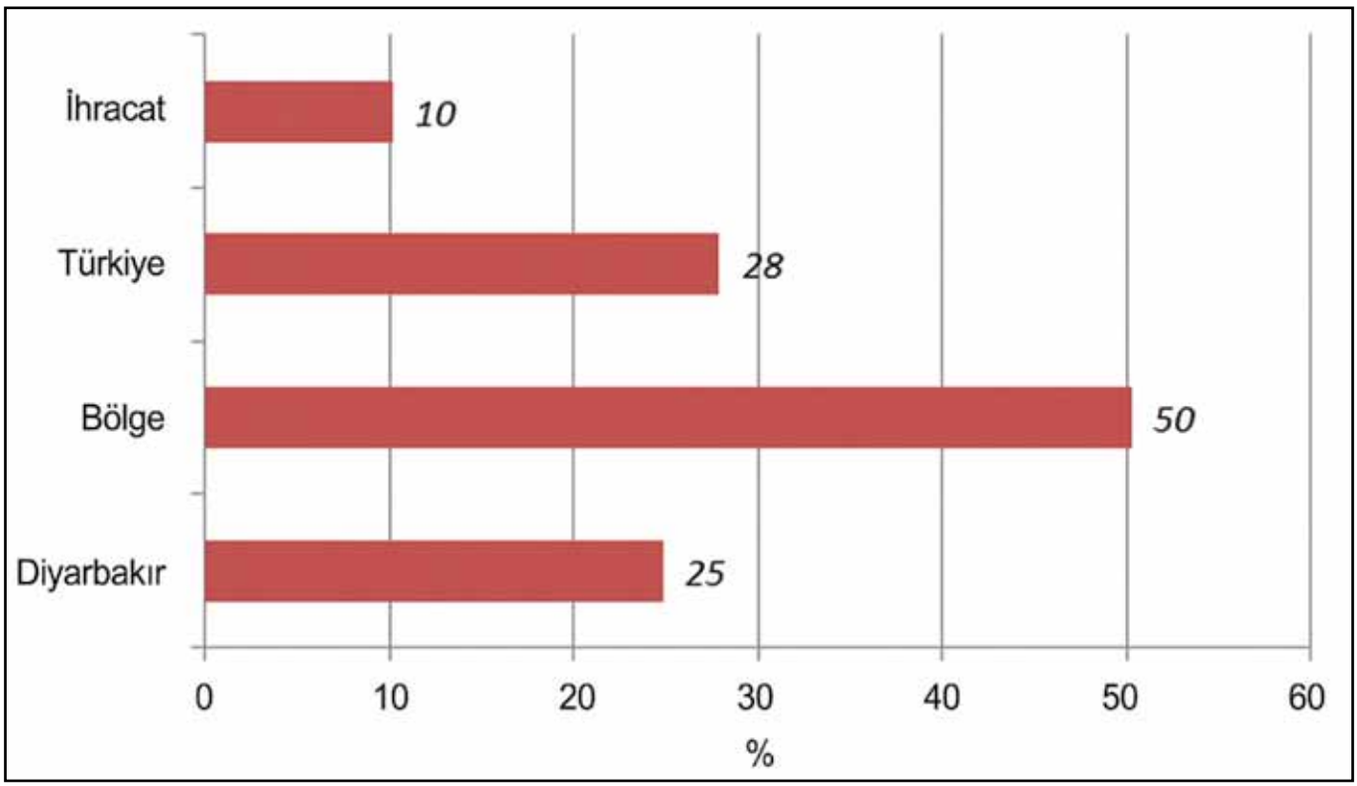
Firma Ölçeği

Ankete katılan firmaların %56'sının yıllık cirosunun 1 milyon TL'den daha az olduğu, %27'sinin 1-5 milyon TL arasında ciroya sahip olduğu, %17'sinin de 5 milyon TL'nin üstünde yıllık cirosunun olduğu görülmektedir. Buna göre kentteki firmaların yarısından fazlası mikro işletme, yaklaşık 1/3'ü küçük işletme ve sadece %17'si de ortaboy işletme durumundadır.

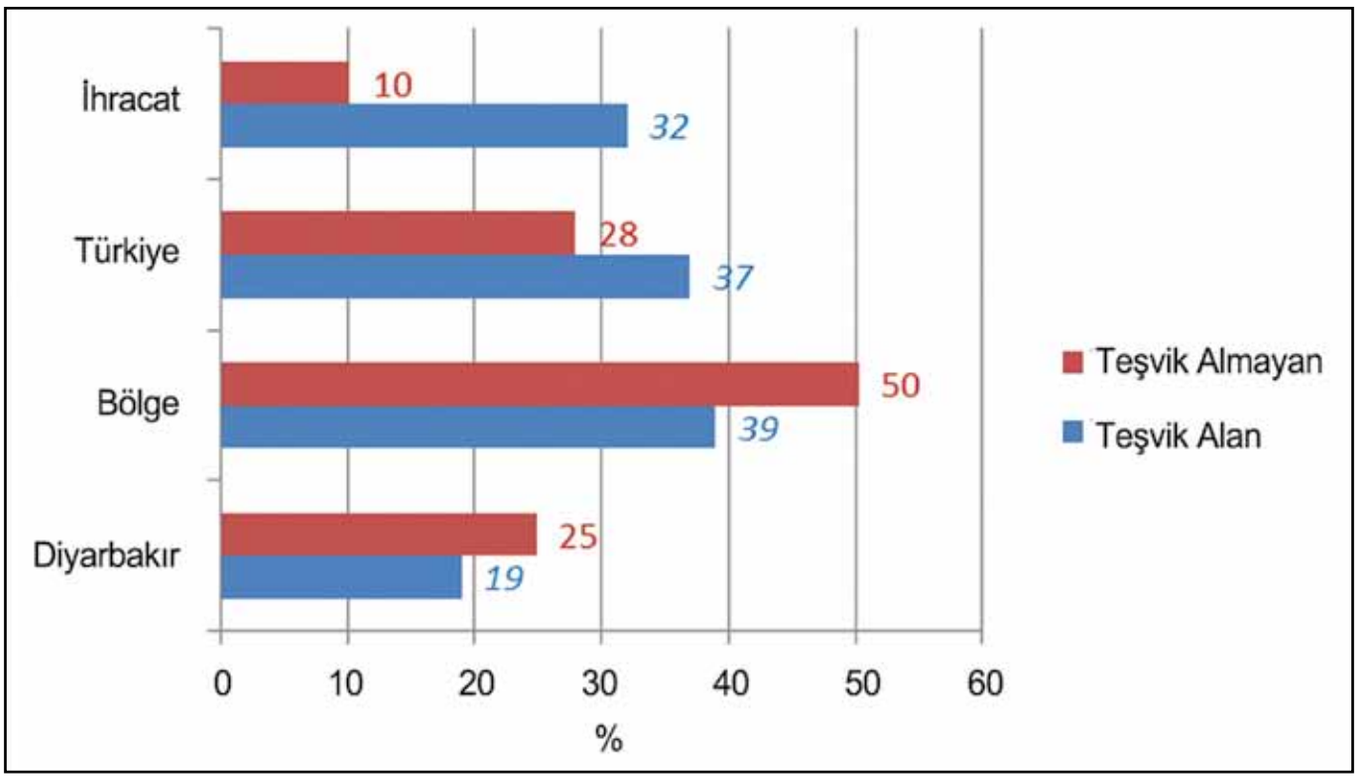
Firmaların Pazar Yapısı

Anketi cevaplayan firmaların %25'i sadece Diyarbakır'a satış yaparken, %50'si bölgeye yapmakta, %28'i Türkiye geneline pazarlamakta ve %10'u da ihracat yapmaktadır. Firmaların %75'inin pazarı sadece Diyarbakır ve bölgedir.

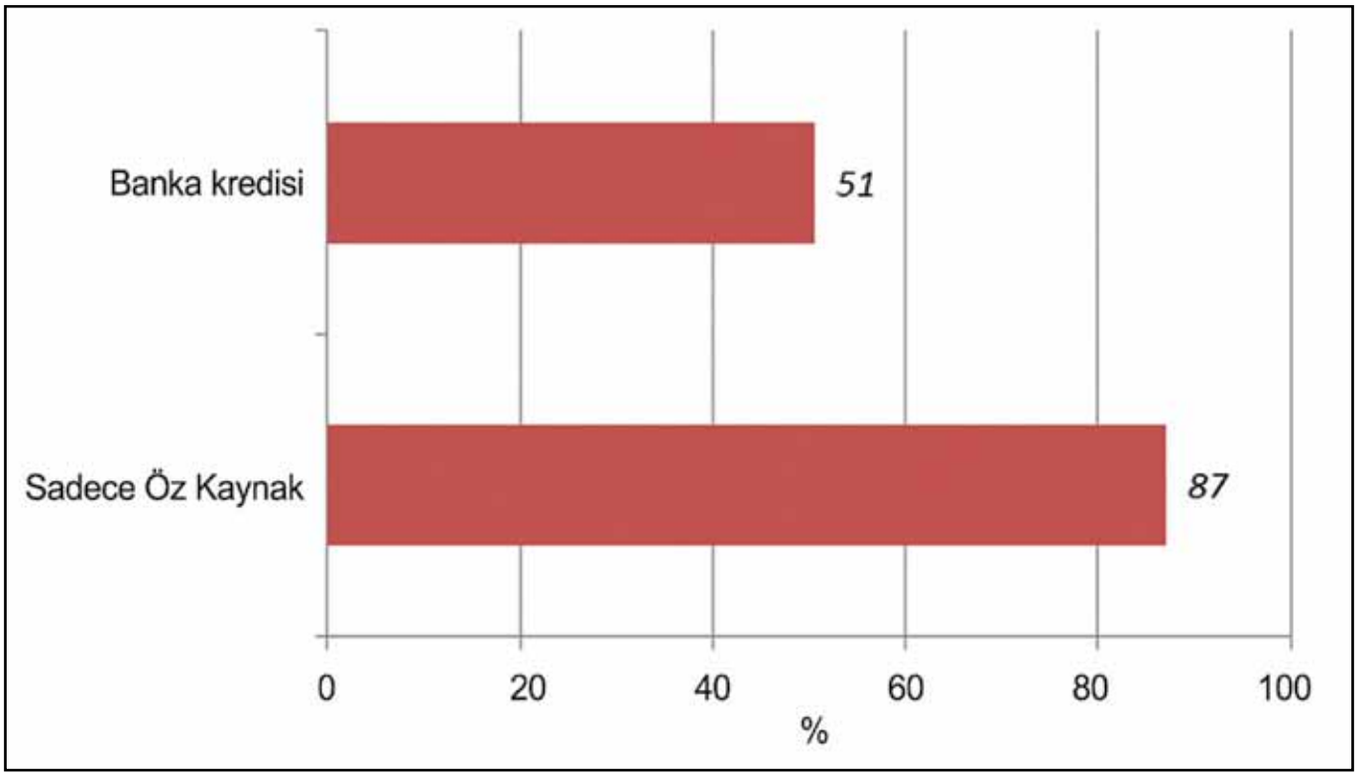
Teşvik Alan ve Almayan Firmaların Pazar Yapısı Bakımından Karşılaştırılması

Teşvik alan ve almayan firmalar pazar yapısı bakımından karşılaştırıldığında, teşvik alan firmaların, teşvik almayan firmalardan 3 kat daha fazla ihracat yaptığı, %9 daha fazla tüm Türkiye'ye mal sattığı ve daha az yerel ve bölgesel pazara odaklandığı görülmektedir. Yani teşvik almayan firmaların %75'inin pazarı sadece Diyarbakır ve bölge iken, teşvik alanlarınkinin %58'i Diyarbakır ve bölgedir. Her ne kadar teşvik alan firmalar almayanlara göre biraz daha büyük ölçekli olsa da, bu bulgu, teşvik alan firmaların almayanlara göre görece daha rekabetçi, dışa açık ve geniş pazarlar için üretim yaptığına işaret etmektedir.

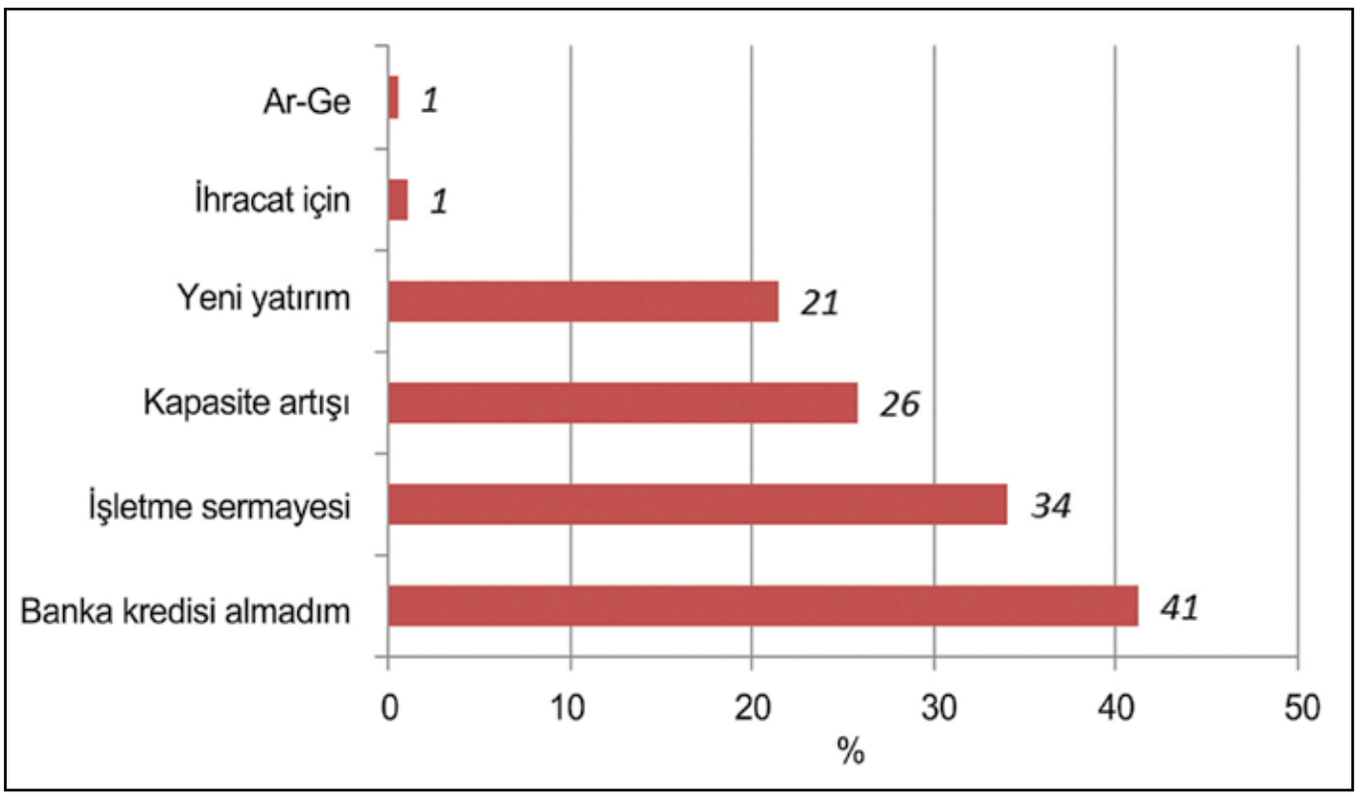
Firmanın Finansal Kaynağı

Anketi cevaplayan firmaların %87s'i kuruluştan günümüze kadar firmalarının finansal bakımdan kadar sadece özkaynaklarını kullanarak ayakta durduğunu belirtirken, firmaların %51'i bu işi banka kredisi yoluyla yaptığını belirtmiştir.

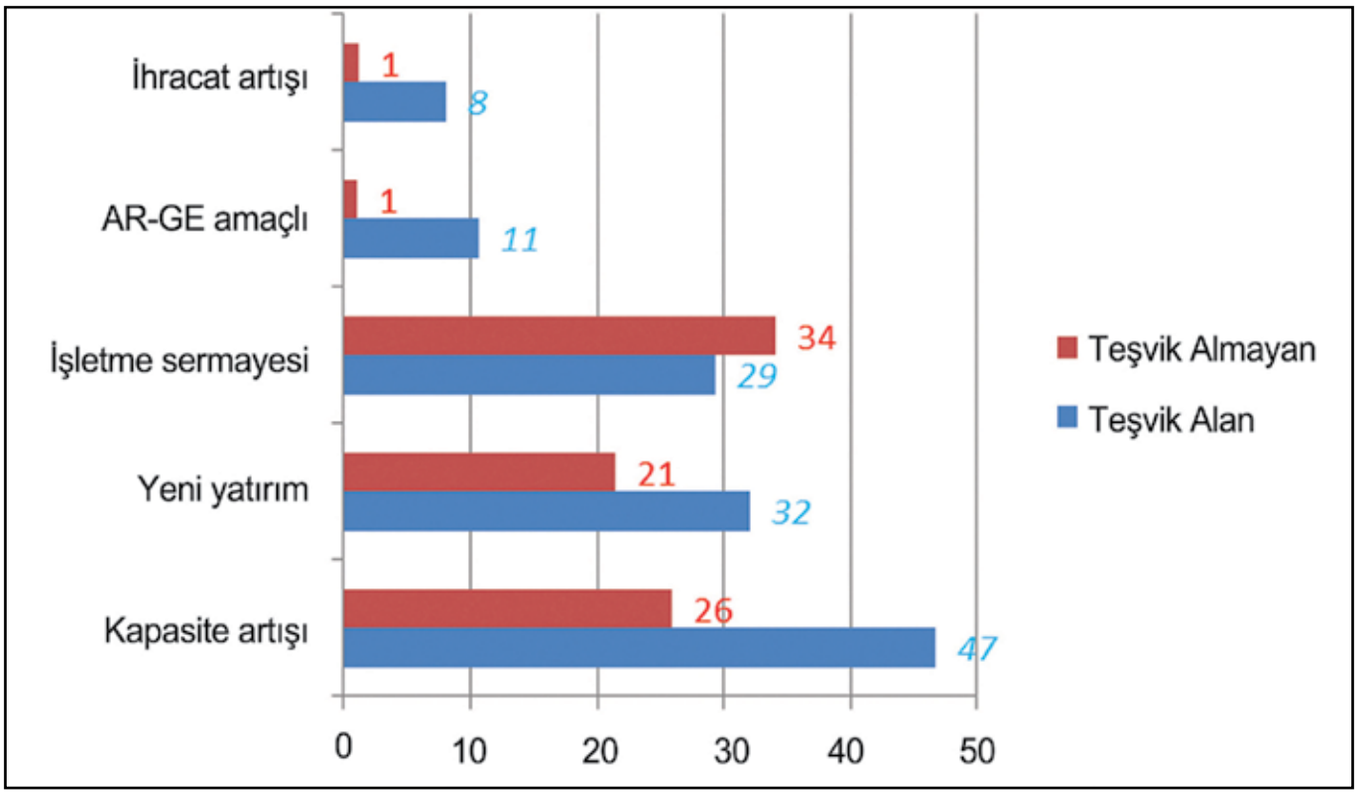
Banka Kredisi Kullanım Amacı

Anketi cevaplayan firmaların %41'i banka kredisi almadığını belirtmiştir. Banka kredisi alan firmaların %34'ü aldığını krediyi işletme sermayesi için kullanırken, firmaların %26'sı kapasite artışı için ve %21'de yeni yatırım için kullanmıştır. Firmaların sadece %1'i aldığı krediyi Ar-Ge ve ihracat için kullanmıştır.

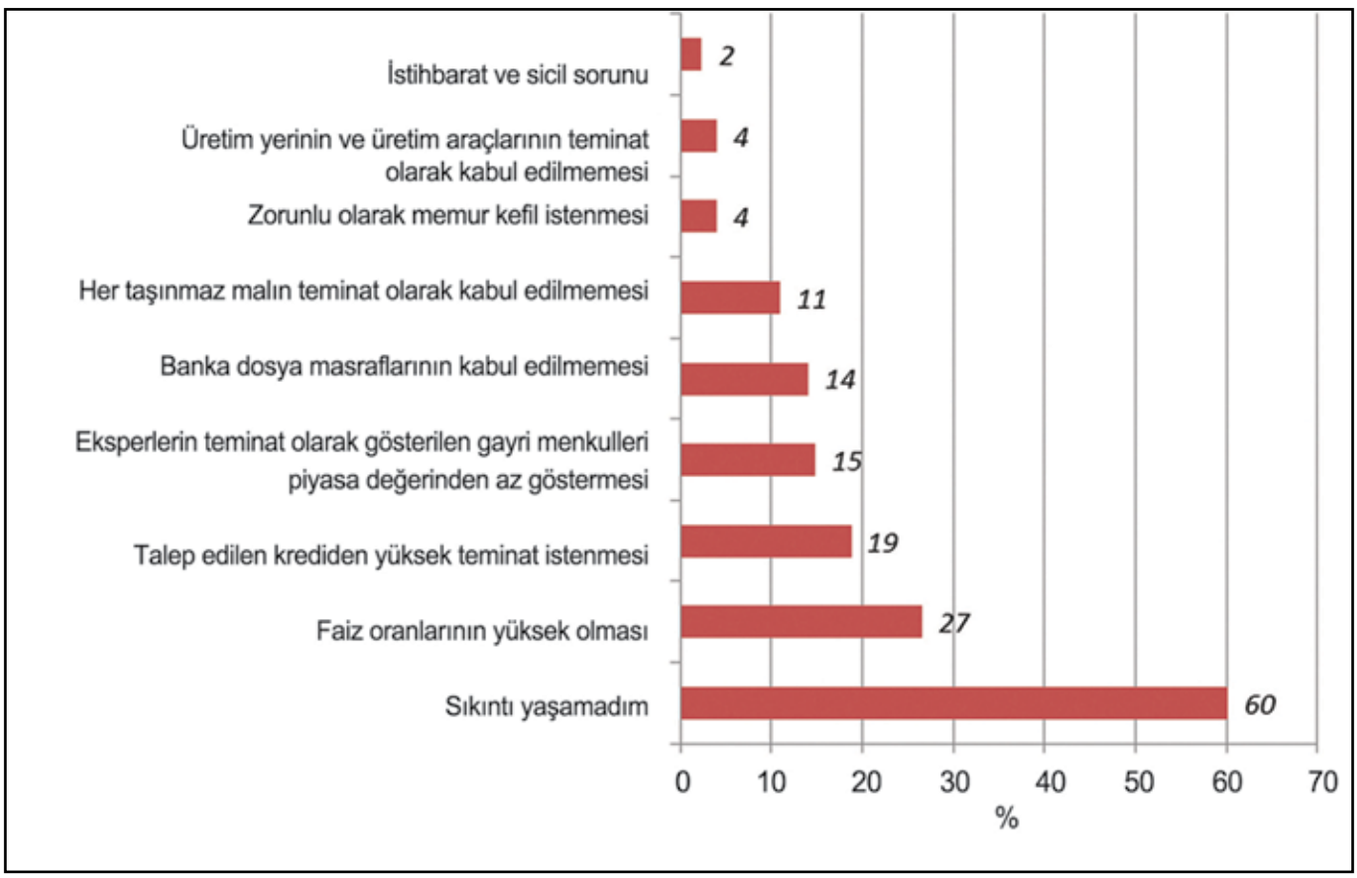
Teşvik Alan ve Almayan Firmaların Banka Kredi Kullanım Amacı Bakımından Karşılaştırılması

Teşvik alan ve almayan firmalar karşılaştırıldığında, teşvik alan firmalar aldıkları krediyi daha çok kapasite artırmak ve yeni yatırım yapmak için kullanırken, almayan firmalar esas olarak işletme sermayesi için kullanmaktadırlar. Yine teşvik alanlar almayanlardan daha fazla ihracat ve Ar-Ge'ye pay ayırmaktadırlar.

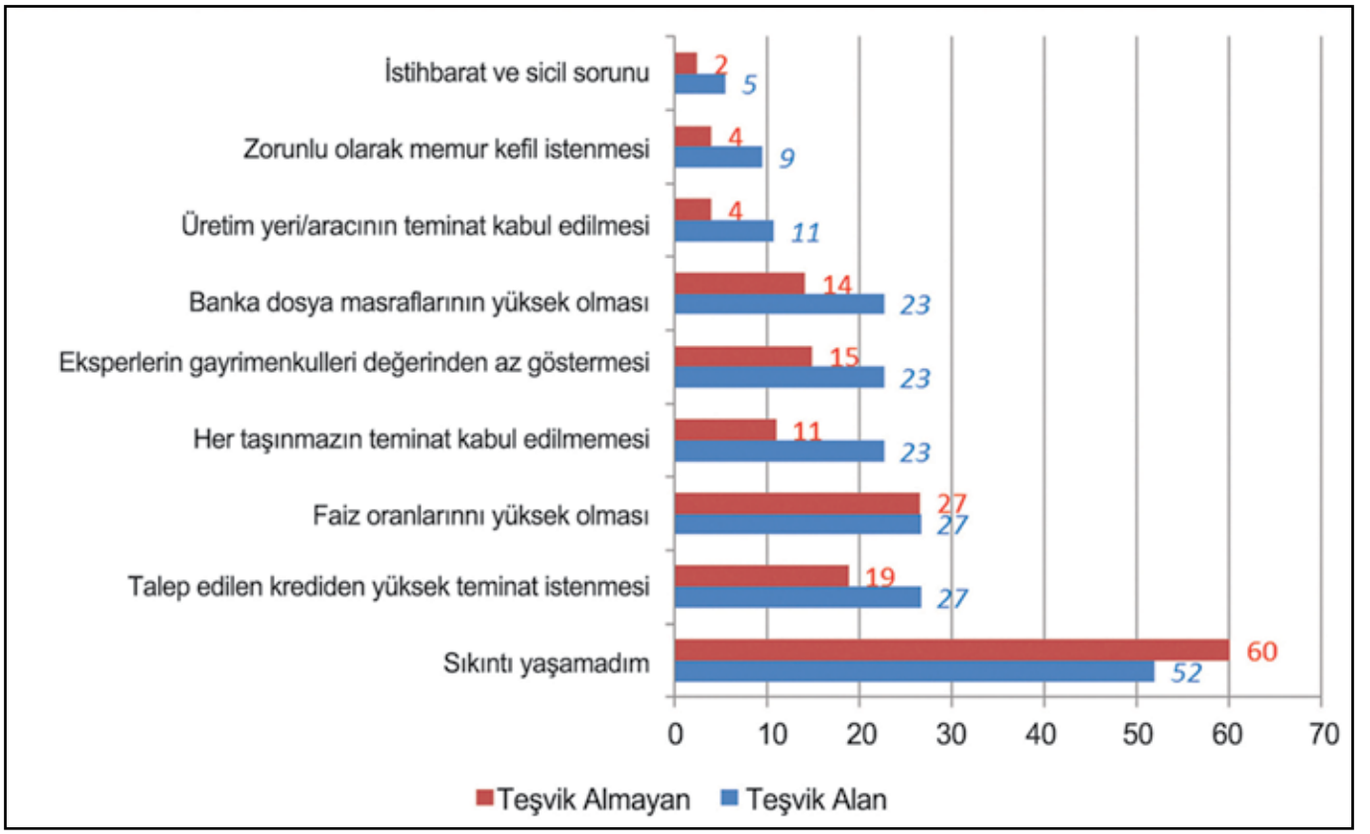
Banka Kredisi Sorunları

Ankete katılan ve teşvik almayan firmaların %60'ı banka kredisi kullanırken herhangi bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Teşvik almayan firmaların banka kredisi konusundaki en önemli sorunu faiz oranlarının yüksek olmasıdır (%27). Firmaların banka kredisi konusundaki bir diğer önemli sorunu ise teminat konusundadır.

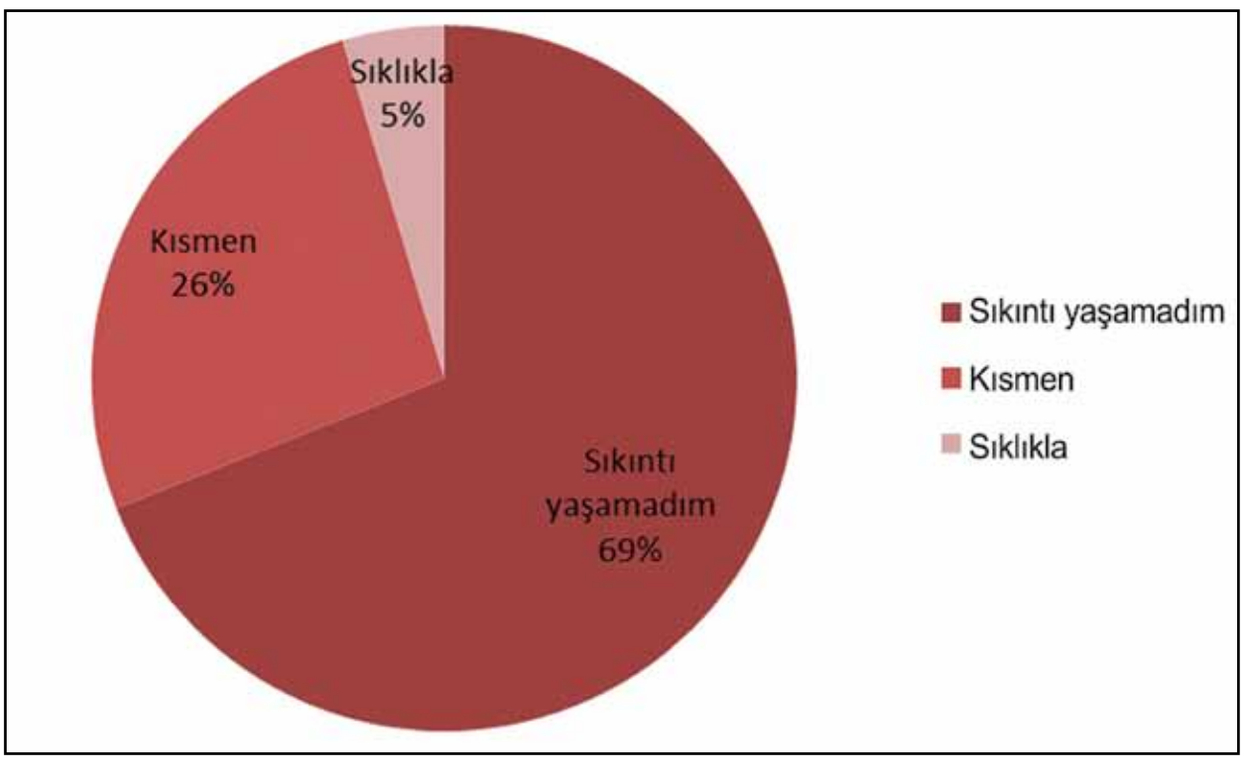
Teşvik Alan ve Almayan Firmaların Banka Kredi Sorunları Bakımından Karşılaştırılması

Teşvik alan ve almayan firmalar karşılaştırıldığında, aşağı-yukarı benzer bir durum görülmektedir. Buna göre teşvik alan firmaların %52'si, almayanların %60'ı banka kredisi kullanırken herhangi bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Buna karşın hem teşvik alan hem de almayan firmaların %27'si faiz oranlarının yüksek olmasından şikâyetçidir. Her iki grupta bulunan firmaların en büyük şikayeti teminat konusundadır.

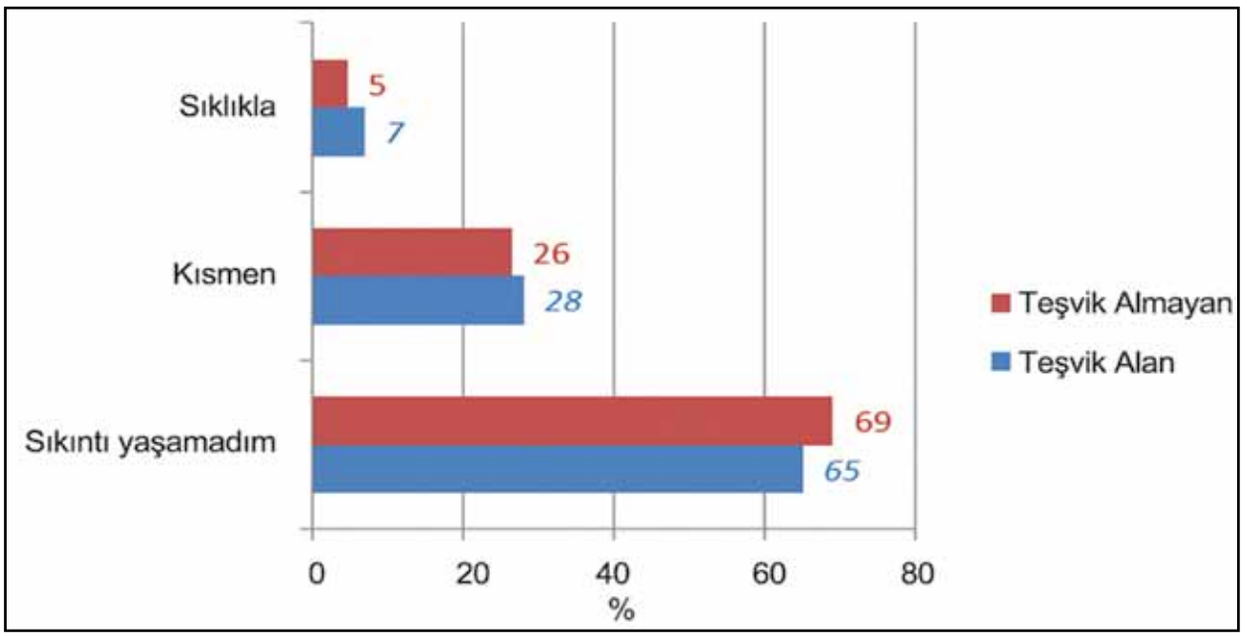
Banka Kredisi Geri Ödeme Zorluğu

Ankete cevap veren firmaların %69'u banka kredilerini geri öderken herhangi bir sıkıntı yaşamazken, %26'sı kısmen sıkıntı yaşadığını ve %5'i de sıklıkla problem yaşadığını belirtmiştir. Ancak bu soruya 71 firma hiçbir cevap vermemiştir.

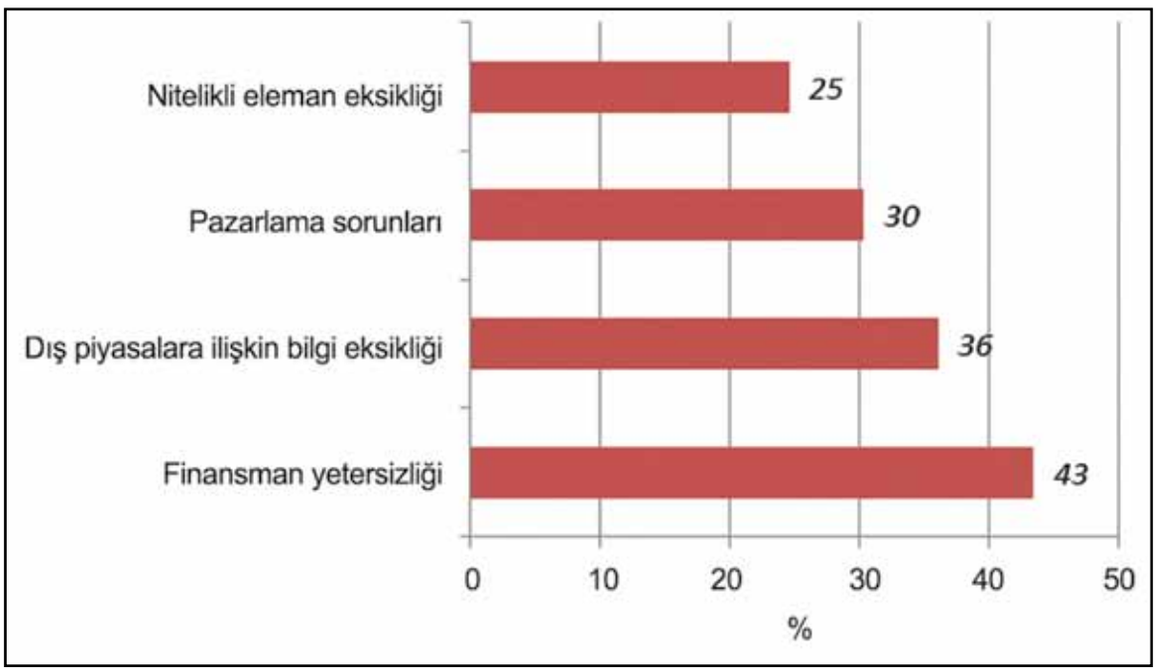
Teşvik Alan ve Almayan Firmaların Banka Kredisi Geri Ödeme Zorluğu Bakımından Karşılaştırılması

Teşvik alan ve almayan firmalar karşılaştırıldığında, hemen hemen tıpatıp benzer bir durum görülmektedir. Yani ankete cevap veren firmaların yaklaşık 1/3'ünün banka kredilerini geri ödemede bazı güçlükler yaşarken, buna karşın firmaların 2/3'ü herhangi bir sıkıntı olmazsınız kredilerini geri ödediklerini ortaya koymuşlardır.

İhracat Yapmama Nedeni

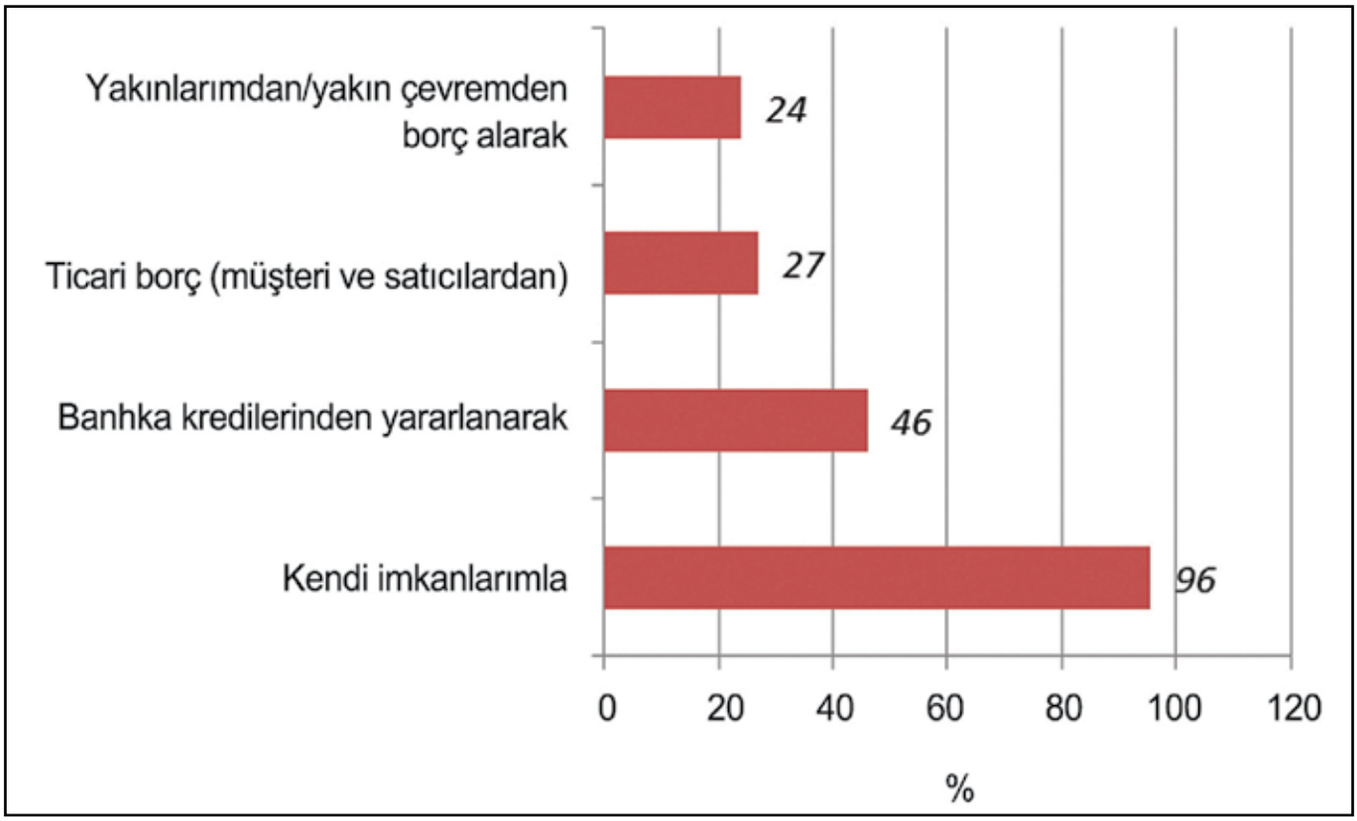
Anketi cevaplayan firmaların %43'ü ihracat yapmama nedenlerini finansman yetersizliğine bağlarken, firmaların %36'sı yurtdışındaki piyasalara ilişkin bilgilerinin eksikliğinden dolayı ihracat yapamadıklarını belirtmiştir. Yine firmaların %30'u ürün pazarlama sorunlarından dolayı, %25'i de ihracat yapacak donanımlı personel olmamasından dolayı ihracat yapamadığını bildirmiştir. Bu sonuçlar firmaların ihracat yoluyla dış pazarlara açılmasının önündeki en ciddi engelin finansman olduğunu, bunu bilgi eksikliği ve pazarlama yapacak nitelikli elemanın yokluğunun izlediğini göstermektedir.

İhracat Yapmama Nedeni	Frekans	%
Finansman yetersizliği	53	43
Dış piyasalara ilişkin bilgi eksikliği	44	36
Pazarlama sorunları	37	30
Nitelikli eleman eksikliği	30	25
Toplam	134	110
Cevap veren firma sayısı	*122*	-
Cevapsız	*78*	-
Ankete katılan firma sayısı	*100*	-

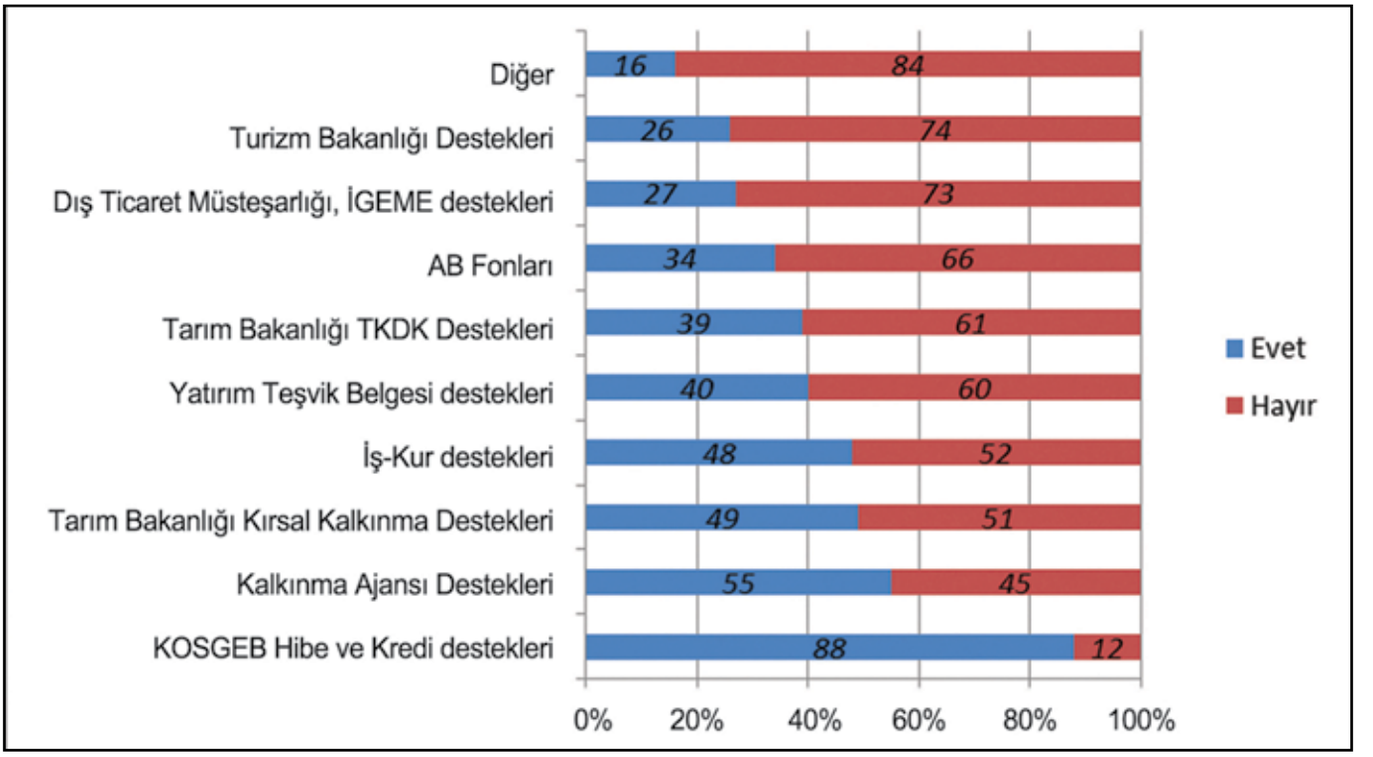
Finansman Sorununun Çözümü

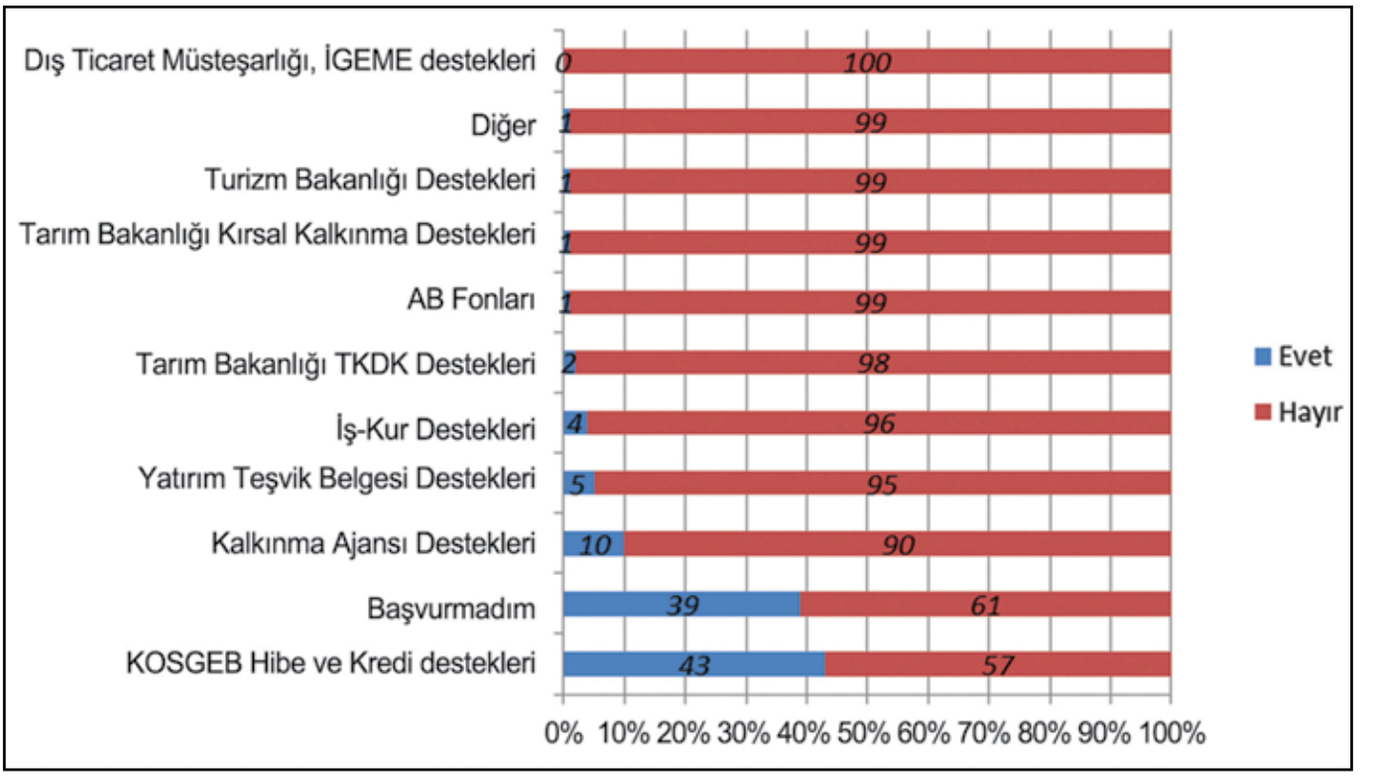
Ankete cevap veren firmaların %96'sı finansal sorununu kendi imkânları ile çözme yoluna giderken, firmaların %46'sı banka kredilerine başvurmak suretiyle parasal konularını hallettiklerini belirtmiştir. Firmaların yaklaşık 1/3'lük kısmı da ya diğer ilişki içinde olduğu firmalardan ya da yakın çevrelerinden borçlanarak finansman meselesini çözmeye çalışmaktadırlar.

Firmaların Devlet Yardımlarından Haberdarlığı ve Yardım Almak İçin Başvurma Durumu

Ankete katılan firmaların %88'i KOSGEB tarafından verilen hibe ve kredi desteklerinden haberdar olduğunu belirtmiştir. Buna göre KOSGEB destekleri firmaların en iyi bildiği teşvikler içerisinde bulunmaktadır. Nitekim bu bilinirlik aynı zamanda KOSGEB'den en fazla teşviki almak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ankete katılan firmaların %43'ü KOSGEB tarafından verilen hibe ve kredi desteğini almak için bizzat başvurmuştur. Bunu ikinci sırada Kalkınma Ajansı tarafından verilen destekler izlemektedir. Buna göre firmaların %55'i ajans tarafından sunulan teşviklerden haberdar durumdadır. Bu sonuç aslında oldukça ilgi çekicidir. Zira Karacadağ Kalkınma Ajansı bölgede sadece 2 yıldan beri faaliyet göstermesine rağmen firmaların yarısından fazlası bu kurum tarafından verilen desteklerin farkındadır ve firmaların %10'u da Ajanstan destek almak için başvuru yapmıştır. Bu durum Kalkınma Ajanslarının yeni olmalarına rağmen bölgede etkin bir kurum olduğunu ortaya koymaktadır. Firmalar en çok bildiği ve haberdar olduğu kurumlar olan KOSGEB ve Ajans'tan aynı zamanda en fazla desteği de almaktadır. Ayrıca firmaların yarısı Tarım Bakanlığı'nın kırsal kalkınmaya yönelik verdiği destekler ile İŞKUR'un desteklerinden haberdardırlar. Burada dikkat çekici olan Hazine Müsteşarlığı tarafından yatırımları teşvik etmek amacıyla verilen ve Türkiye'nin en önemli ve asıl teşvik sistemini oluşturan yatırım teşvik belgesine bağlı olan desteklerin firmaların ancak %40'ı tarafından bilinmesidir. Öte yandan firmaların sadece 1/3'ünün AB fonlarından haberdar olduğu görülmektedir. Aslında bu oran düşükmüş gibi gözükse de, yatırım teşvik belgesi destekleri ile kıyaslandığında bölgedeki firmaların AB fonları konusunda oldukça bilinçli olduğu ileri sürülebilir. Firmaların sadece %27'sinin İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME) desteklerinden haberdar olması da görece makul gözükmektedir, zira kentte ve bölgesinde ihracata dönük üretim yapan çok az firma bulunmaktadır.

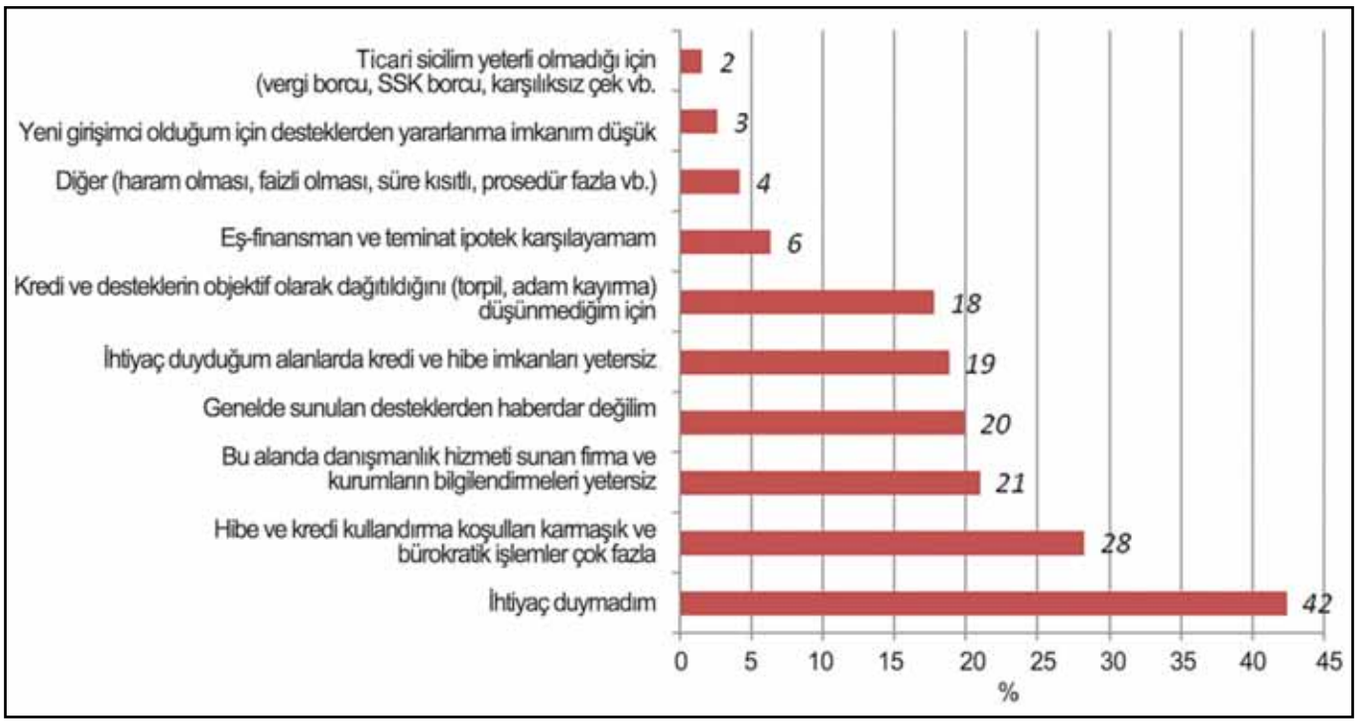

Firmaların Teşvik-Kredi ve Hibelerden Haberdarlığı	Evet		Hayır		Toplam	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
KOSGEB Hibe ve Kredi destekleri	175	88	25	13	200	100
Dış Ticaret Müsteşarlığı, İGEME destekleri	54	27	146	73	200	100
Yatırım Teşvik Belgesi destekleri	79	40	121	61	200	100
Tarım Bakanlığı Kırsal Kalkınma Destekleri	97	49	103	52	200	100
AB Fonları	67	34	133	67	200	100
Tarım Bakanlığı TKDK Destekleri	77	39	123	62	200	100
Turizm Bakanlığı Destekleri	52	26	148	74	200	100
Kalkınma Ajansı Destekleri	109	55	91	46	200	100
İŞKUR Destekleri	95	48	105	53	200	100
Diğer	32	16	168	84	200	100
Cevap veren firma sayısı					*200*	-
Cevapsız					-	-
Ankete katılan firma sayısı					*200*	-

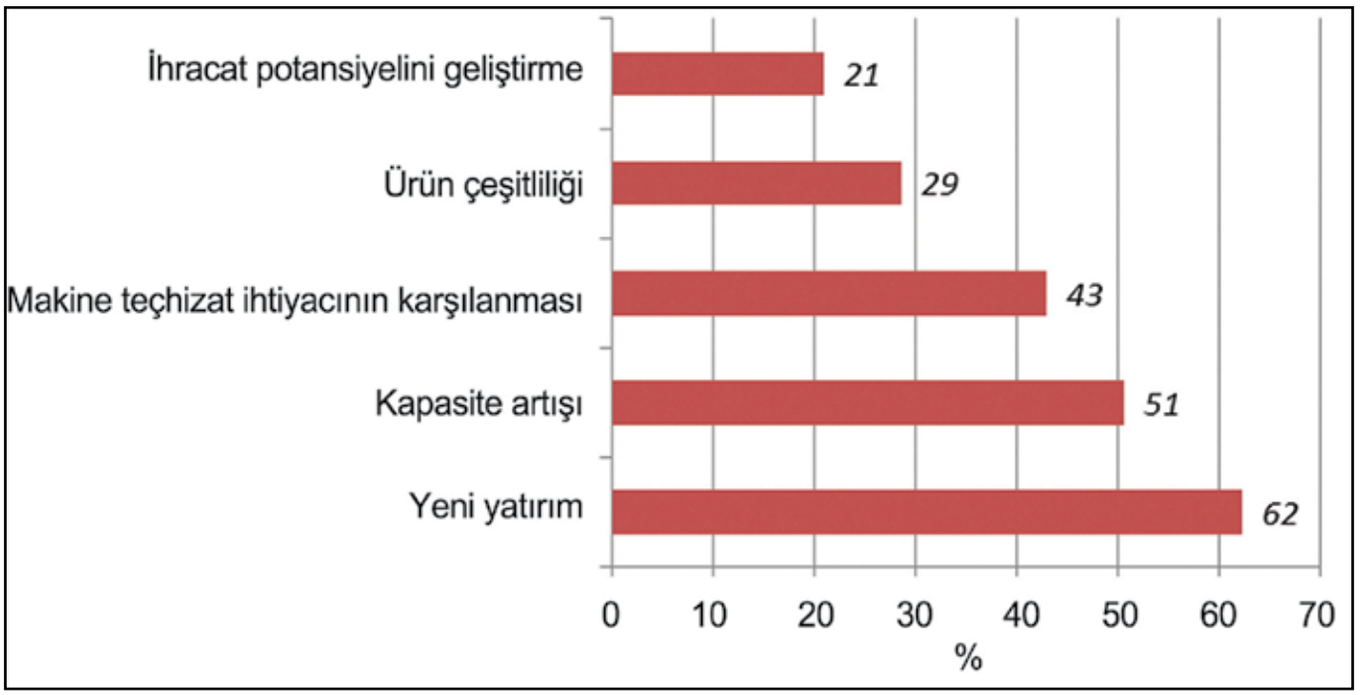
Firmaların Devlet Yardımı Al(a)mama Nedenleri

Ankete katılan firmaların %42'si hiçbir devlet yardımı almamış çünkü buna ihtiyaç duymadığını belirtmiştir. Firmaların %28'i devlet yardımı al(a)mamasının en önemli nedenini, hibe ve kredi kullandırma koşullarının karmaşık olması ve bürokratik işlemelerin çok fazla olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Buna göre firmaların 1/3'ü mevzuatın karmaşıklığı ve kırtasiyecilik ve bürokrasinin yoruculuğu nedeniyle teşvik almaktan imtina etmektedir. Öte yandan firmaların %21'i bu alanda danışmanlık hizmetlerinin yetersizliğinin de önemli bir faktör olduğunu ileri sürmektedir. Firmaların %20'si genel olarak verilen teşviklerden haberdar olmadığını belirtirken, %19'u ihtiyaç duyduğu alanlardan desteklerin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Son olarak görece az sayıda da olsa 34 firma teşviklerin objektif dağıtılmadığını, torpil ve adam kayırma bulunduğunu düşündüğü için bugüne kadar devlet yardımı almadığını belirtmiştir.

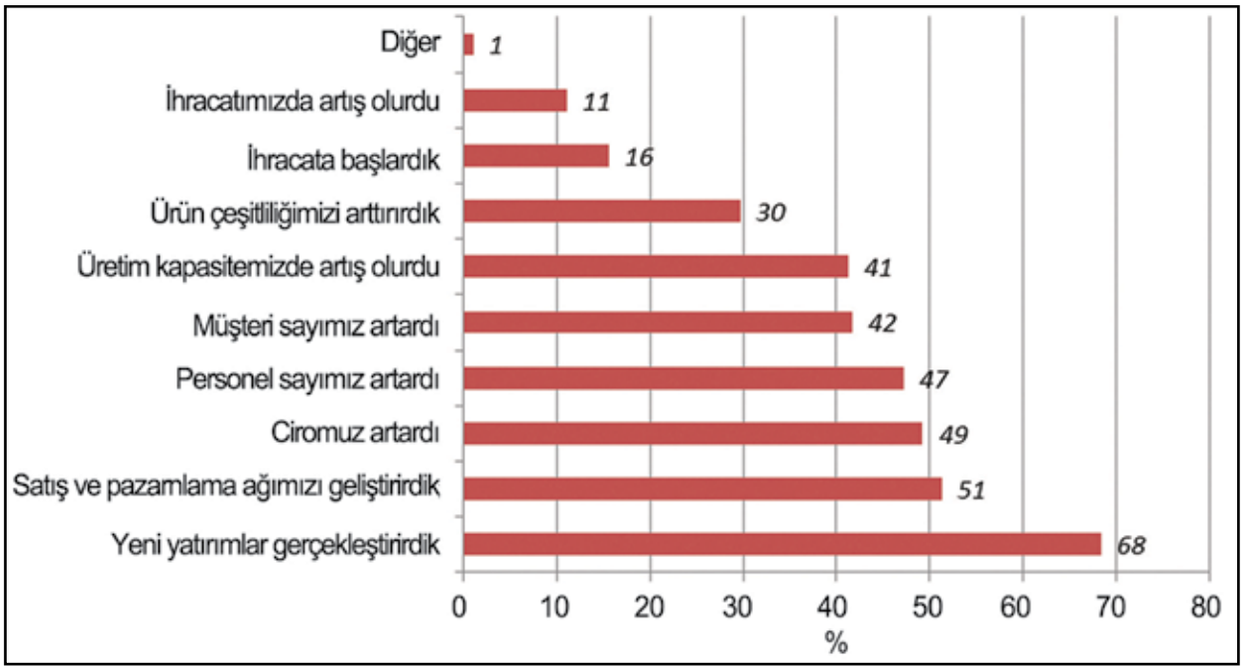
Devlet Yardımlarının Verilmesi Gereken Alanlar

Ankete katılan firmaların %62'si devlet yardımlarının yeni yatırım amacıyla verilmesi gerektiğini belirtirken, firmaların %51'i desteklerin kapasite artışı için verilmesini önermektedir. Öte yandan firmaların %43'ü makine ve teçhizat ihtiyacının karşılanması, ürün çeşitliliğinin artırılması (%29) ve ihracat potansiyelinin geliştirilmesi (%21) konularında teşviklerin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu sonuçlar firmaların en çok yeni yatırım yaparken veya varolan yatırım kapasitesini artırırken devlet yardımına ihtiyaç duymakta olduğunu ortaya koymaktadır.

Devlet Yardımından Faydalanmanın Firmaya Sağladığı Yararlar

Ankete katılan firmaların %68'i eğer devlet yardımı almış olsaydı yeni yatırımlar gerçekleştireceğini belirtmektedir. Yani firmaların 2/3'ü teşvikleri esas olarak yeni yatırımın finansmanında önemli bir araç olarak görmektedir. Yine firmaların %51'i eğer devlet yardımı almış olsaydı satış ve pazarlama ağını daha da geliştireceğini öngörmektedir. Eğer devlet yardımı almış olsaydı, firmaların %49'u cirosunun artacağını, %47'si ise istihdamının artacağını ileri sürmektedir. Öte yandan firmaların 1/3'ü ise eğer devlet yardımı almış olsaydı, müşteri sayısının, üretim kapasitesinin ve ürün çeşitliliğinin artacağını ifade etmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi firmaların ancak %11-16'sı eğer devlet yardımı almış olsaydı, ihracatının artacağını veya ihracata başlayacağını belirtmektedir ki, bu durum bölgede ihracatın geliştirilmesinde teşviklerden ziyade diğer mekanizmaların harekete geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

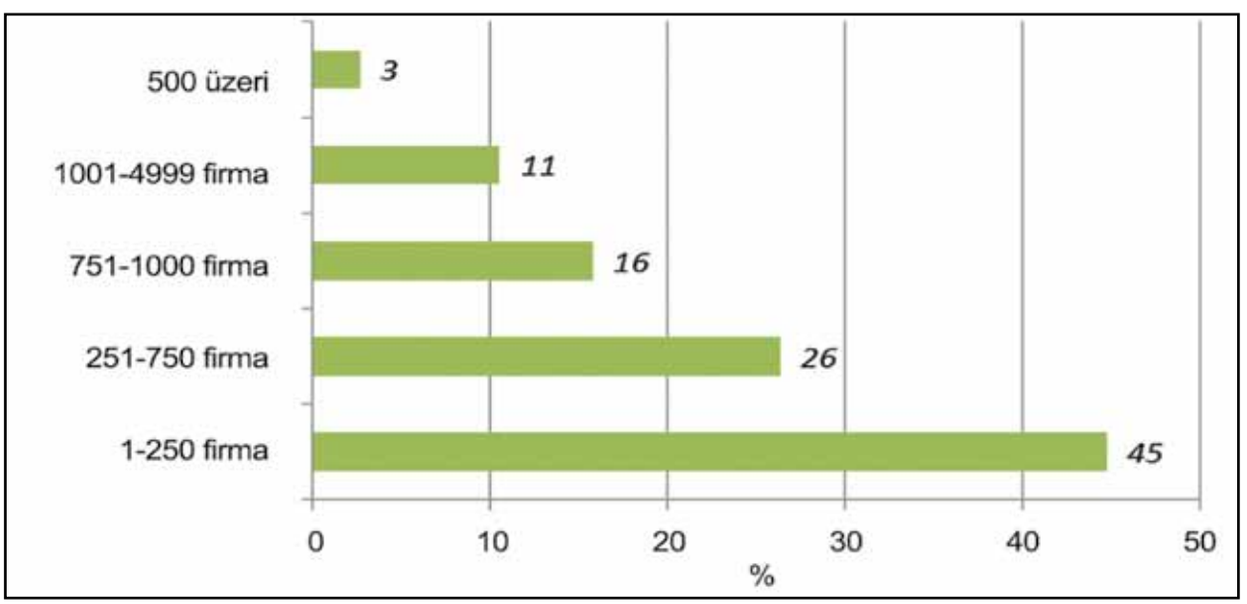

4.4.3. Bankalara Uygulanan Anket Çalışmasının Sonuçları

Diyarbakır kentinde yer alan 40 banka şubesine anket uygulanmıştır. Bu anket yoluyla KOBİ'lere banka kredisi vermede nasıl bir yol izlendiği ve bankacıların bu sürece nasıl yaklaştığı, ne şekilde kredi kararını değerlendirdiği ölçülmeye çalışılmıştır. Uygulanan anketin sonuçları aşağıda yer almaktadır:

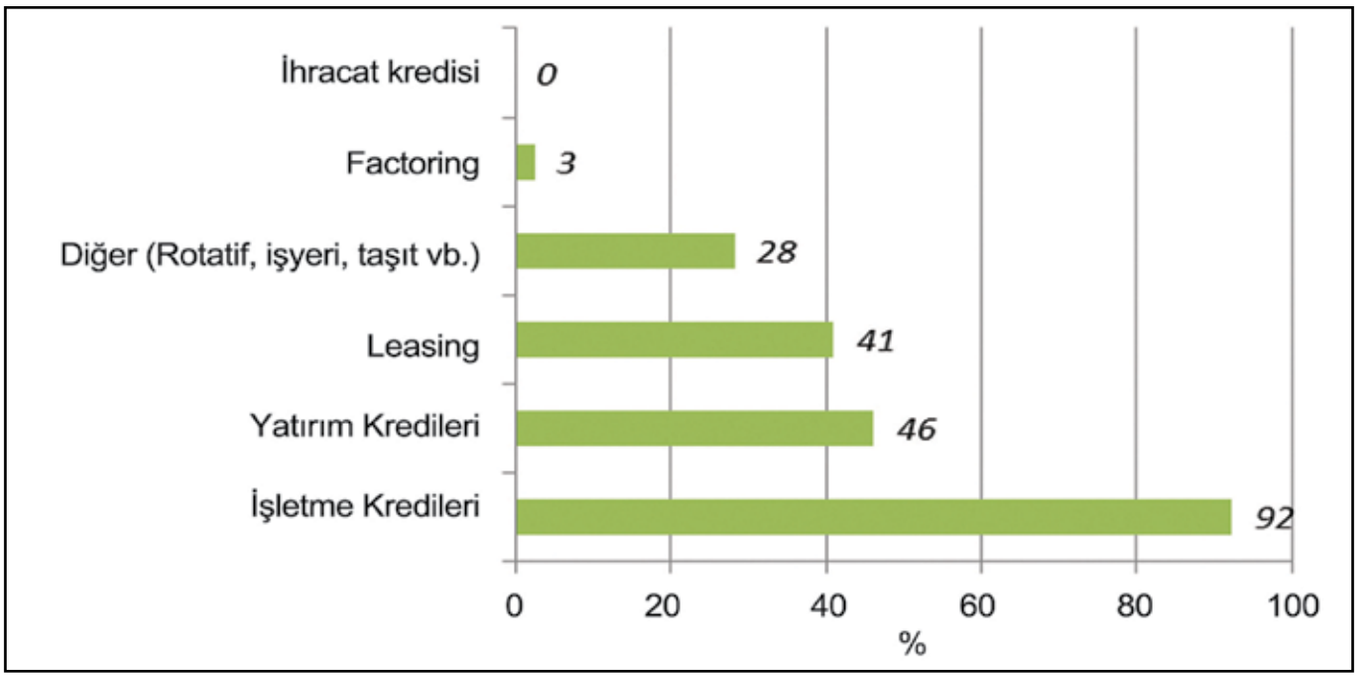
Müşteri Sayısı

Ankete katılan bankalar, müşterilerinin %45'inin yani yaklaşık yarısının 1-250 firmaya sahip KOBİ'lerden oluştuğunu belirtmiştir. Bankaların %26'sı 251-750 firma ile çalışırken, %16'sı 751-1000 firma ile çalışmaktadır. Bazı banka şubelerinin (%11) 1001-4999 firmaya sahip olduğu görülürken, sadece 1 banka şubesininde (%3) 5000'den fazla firmaya veya müşteriye sahip olduğu görülmektedir.

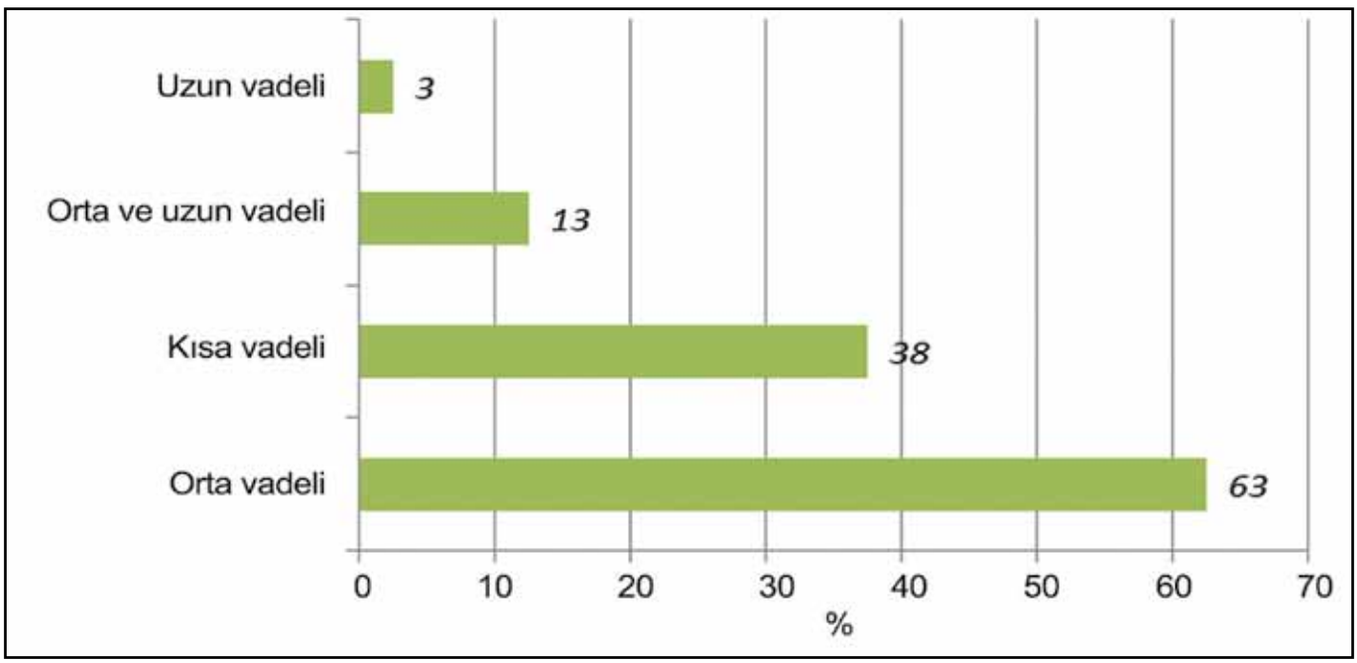
KOBİ Kredi Türleri

Ankete katılan bankalar, KOBİ'lerin %92'sinin işletme kredisi kullandığını belirtmektedir. Buna göre firmalar bankalardan en fazla işletme kredisi almaktadır. Bankaların %46'sı KOBİ'lerin ikinci sırada yatırım kredisi aldığını belirtirken, bunu %41 ile leasing (finansal kiralama) kredilerinin izlediği görülmektedir. Öte yandan bankaların %28'i firmaların rotatif,[9] nakit, işyeri, arsa ve taşıt kredisi gibi diğer kredi türlerini de kullandığını ifade etmiştir. Bankacılar sadece 1 firmanın factoring[10] hizmeti kullandığını belirtirken, firmaların hiç birisinin bankalardan ihracat kredisi almadığı görülmektedir.

Kredi Vadesi

Ankete katılan bankaların %63'ü orta vadeli yani süresi 1-5 yıl olan kredileri kullandırırken, %38'i kısa vadeli (süresi 1-12 ay arasında değişen) kredileri ve %13'ü de orta ve uzun vadeli kredileri kullandırmaktadır. Bankaların %3'ünün de vadesi 5 yıldan fazla olan uzun vadeli krediler verdiği görülmektedir.

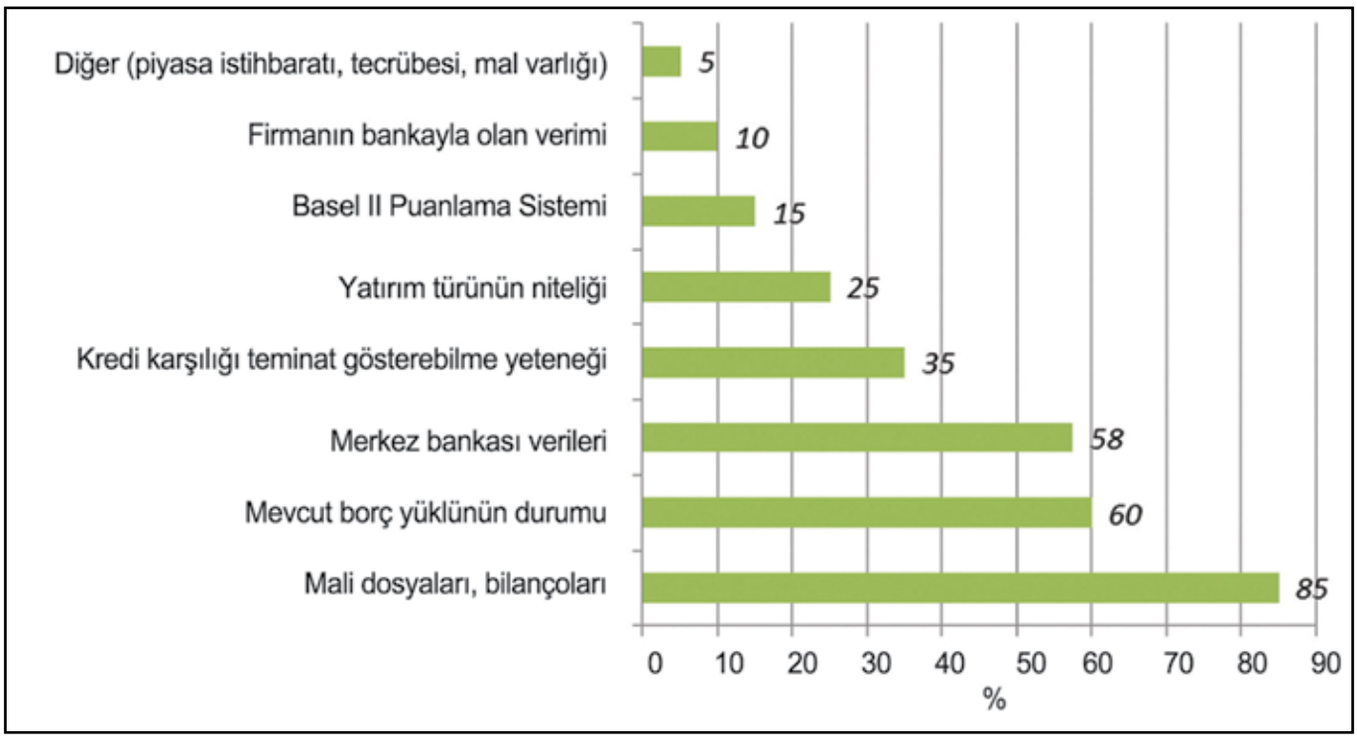

[9] *Rotatif kredi*, belirli teminat karşılığında bankaların firmalara açtığı limitler çerçevesinde kullandıkları, faiz oranı piyasa koşullarına göre değiştirilebilen, istenildiği zaman kapatılan, faiz tahsilatı 3 ayda bir veya devre sonu tabir edilen Mart, Haziran, Eylül, Aralık sonunda olan kredi türüdür.

[10] *Factoring*, bir firmanın ticari alacaklarını factoring firmasına satarak finansman sağlamasıdır. Bir başka ifade ile, ticari bir alacağa sahip olan bir firmanın likidite ihtiyacı duyması nedeniyle bir factoring firmasına gidip, kendi alacağını devredip, o alacağın bugünkü değerine sahip olması işlemidir. Bu yolla firma alacağını riske girmeden garanti altına almakta ve tahsil etmektedir.

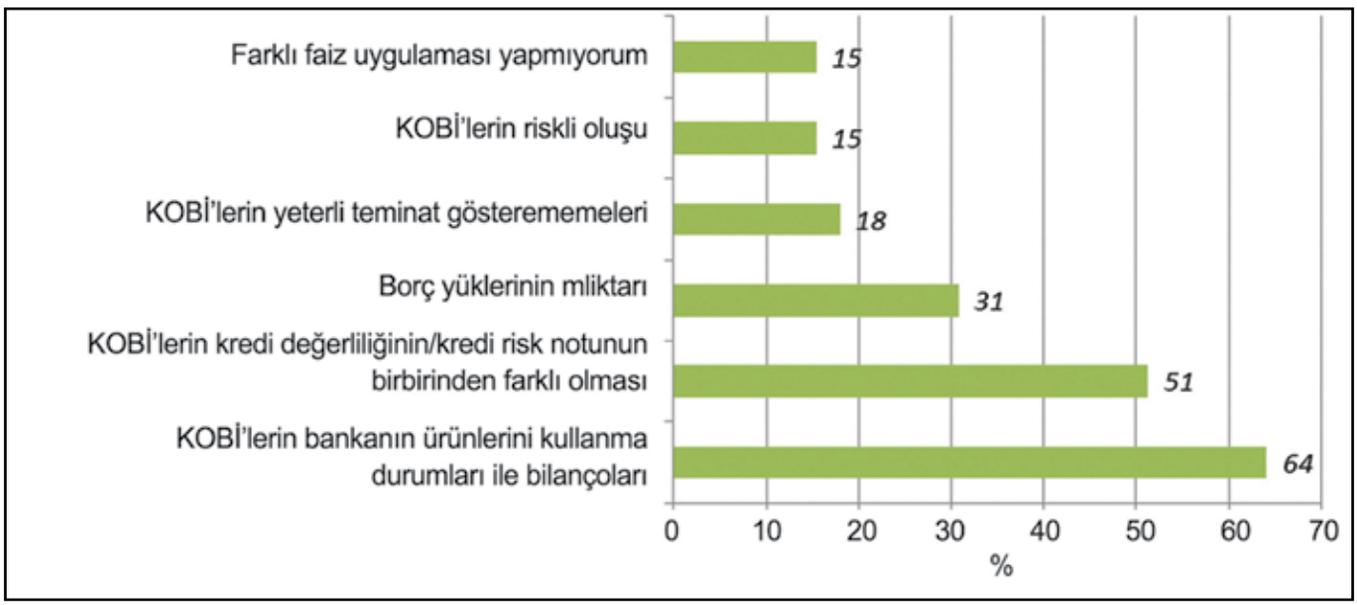
KOBİ'lerin Kredibilitesini Belirleyen Faktörler

Ankete katılan bankaların %85'i KOBİ'lerin kredi değerliliğini veya kredibilitesini belirleyen en önemli faktörün mali dosyaları/bilançoları olduğunu belirtmiştir. Buna göre bankalar firmalara kredi verirken en çok bilançolarını dikkate almaktadırlar. Diğer taraftan, bankaların %60'ı KOBİ'lerin kredibilitesinde mevcut borç yükünün durumunun da önemli olduğuna işaret ederken, %58'i Merkez Bankası verilerinin de çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bu sonuçlar KOBİ'lerin kredi değerliliğinin belirlenmesinde bankaların 3 temel faktörü, mali bilançoları, mevcut borç yükünü ve Merkez Bankası verilerini esas aldığını göstermektedir. Öte yandan Kredi karşılığı teminat gösterebilme, Basel II puanlama sistemi ve firma-banka ilişkisi gibi diğer faktörlerin kredibilitenin belirlenmesinden oldukça arka sıralarda yer alan etkenler olduğu dikkati çekmektedir.

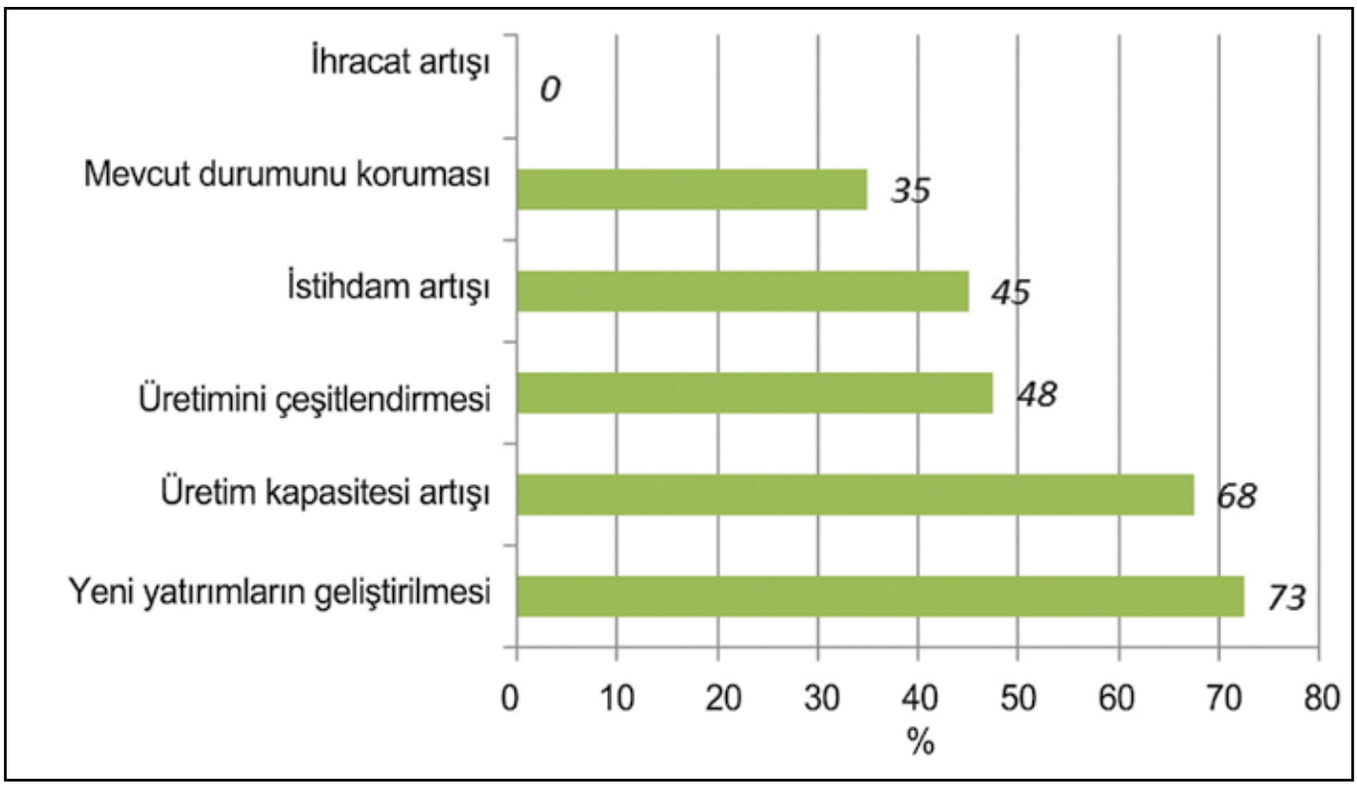
Firmalara Farklı Faiz Uygulamasının Nedenleri

Ankete katılan bankaların %64'ü farklı firmalara farklı faiz uygulanmasının en önemli nedenlerinden ilkinin KOBİ'lerin bankanın ürünlerini kullanma durumu ile mali bilançolarının olduğunu belirtmiştir. Bankaların %51'i farklı faiz uygulamasının ikinci önemli nedeninin, KOBİ'lerin kredi değerliliğinin ve kredi risk notlarının birbirinden farklı olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Yine bankaların %31'i KOBİ'lerin borç yüklerinin birbirinden farklı olmasının farklı faiz uygulamasının altındaki üçüncü önemli neden olduğunu belirtmiştir. Öte yandan bankaların %15'i KOBİ'ler için farklı faiz uygulaması yapmadığını ifade etmiştir.

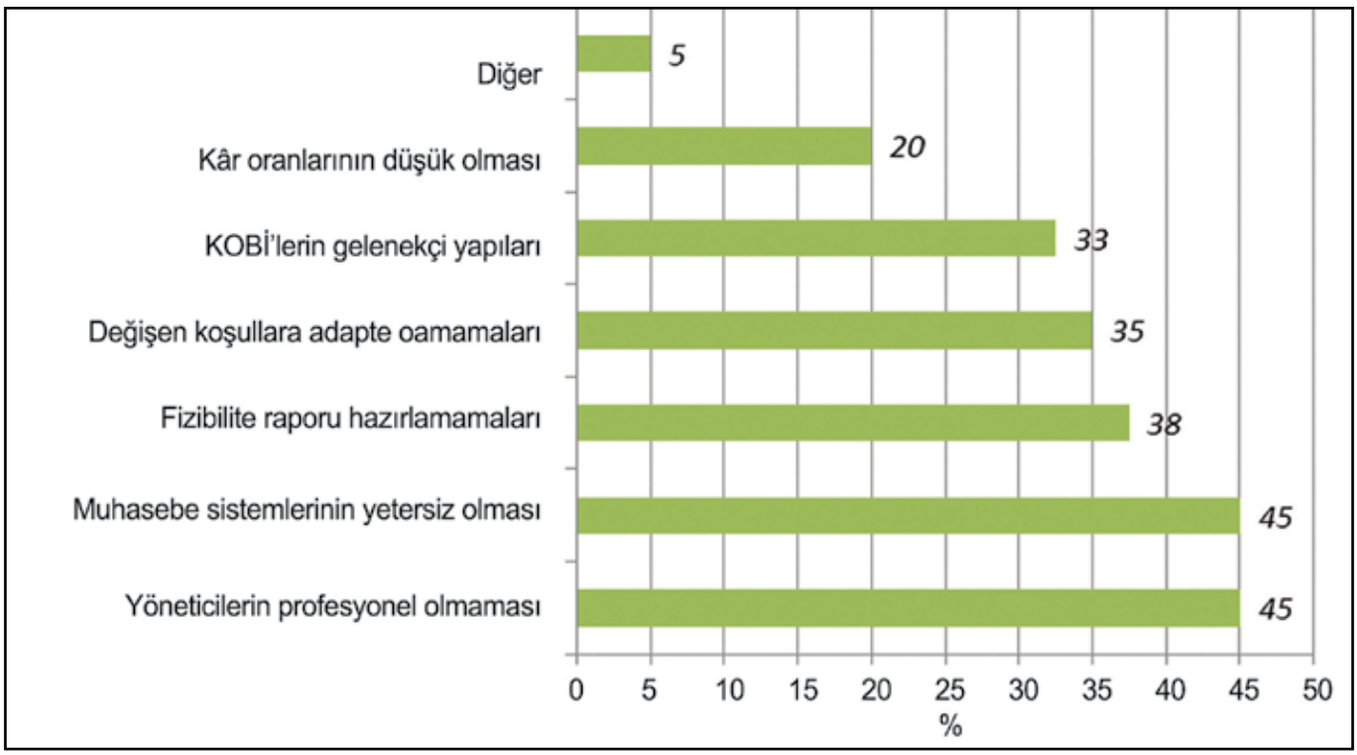
Banka Kredilerinin KOBİ'lere Katkısı

Ankete katılan bankacıların %73'ü KOBİ'lere kullandırılan kredilerin en çok firmaların yeni yatırım yapmasına yol açtığını belirtirken, %68'i kredilerin firmaların üretim kapasitesini arttığını belirtmiştir. Bankacıların %48'i verdikleri KOBİ kredileri sayesinde firmaların üretiminin çeşitlendiğini, %45'i istihdamının artırdığını ve %35'i de mevcut durumunu koruduğunu ifade etmiştir.

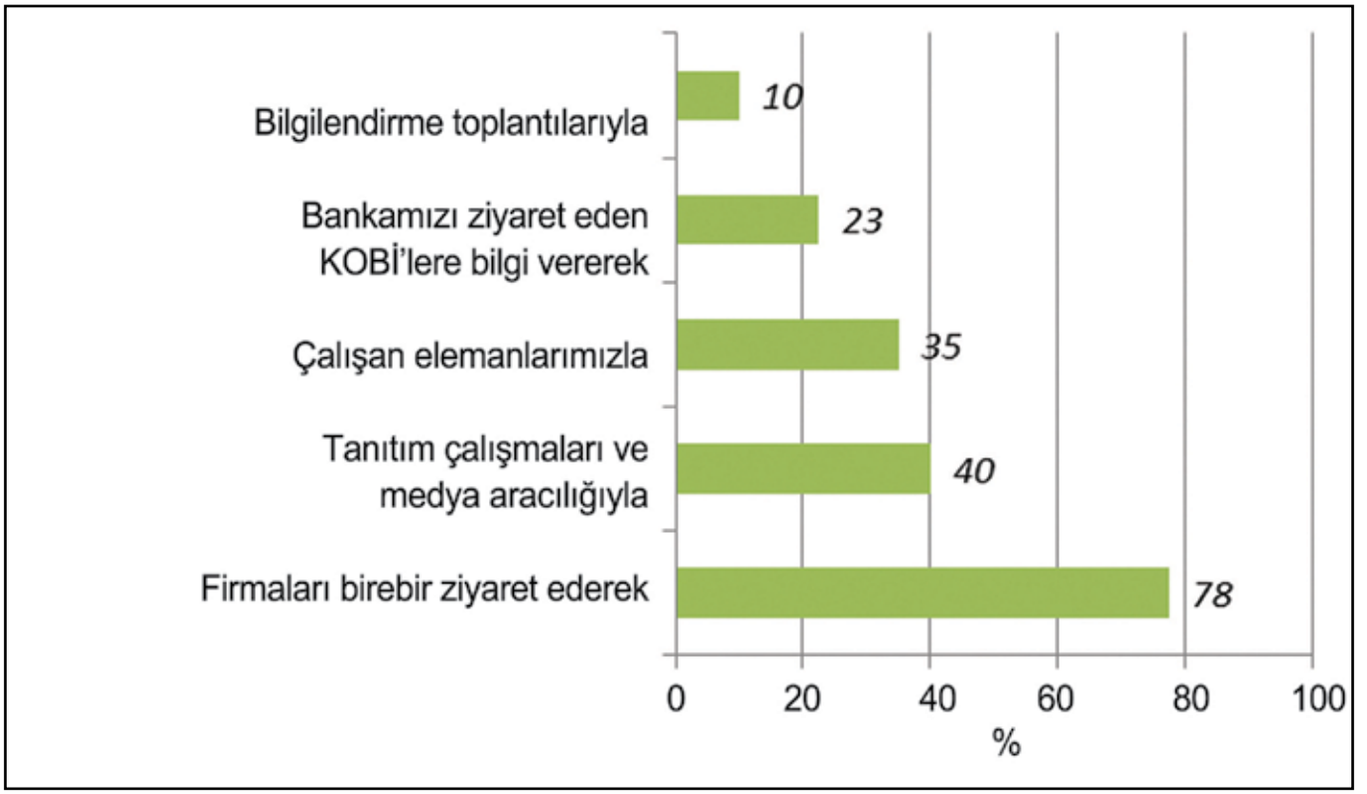
Banka Kredilerinin Kullanım Sıkıntıları

Ankete katılan bankaların % 45'i KOBİ'lerin kredi kullanmada sıkıntı yaşamasının en önemli nedenlerinden birinin yöneticilerin profesyonel olmaması olduğunu, diğerinin de muhasebe sisteminin yetersiz olması olduğunu belirtmiştir. Bankacılara göre, KOBİ'lerin kredi kullanmada sıkıntı yaşamasının diğer nedenleri ise, fizibilite raporu hazırlamamaları, değişen koşullara uyum sağlayamamaları ve gelenekçi bir yapıya sahip olmalarıdır.

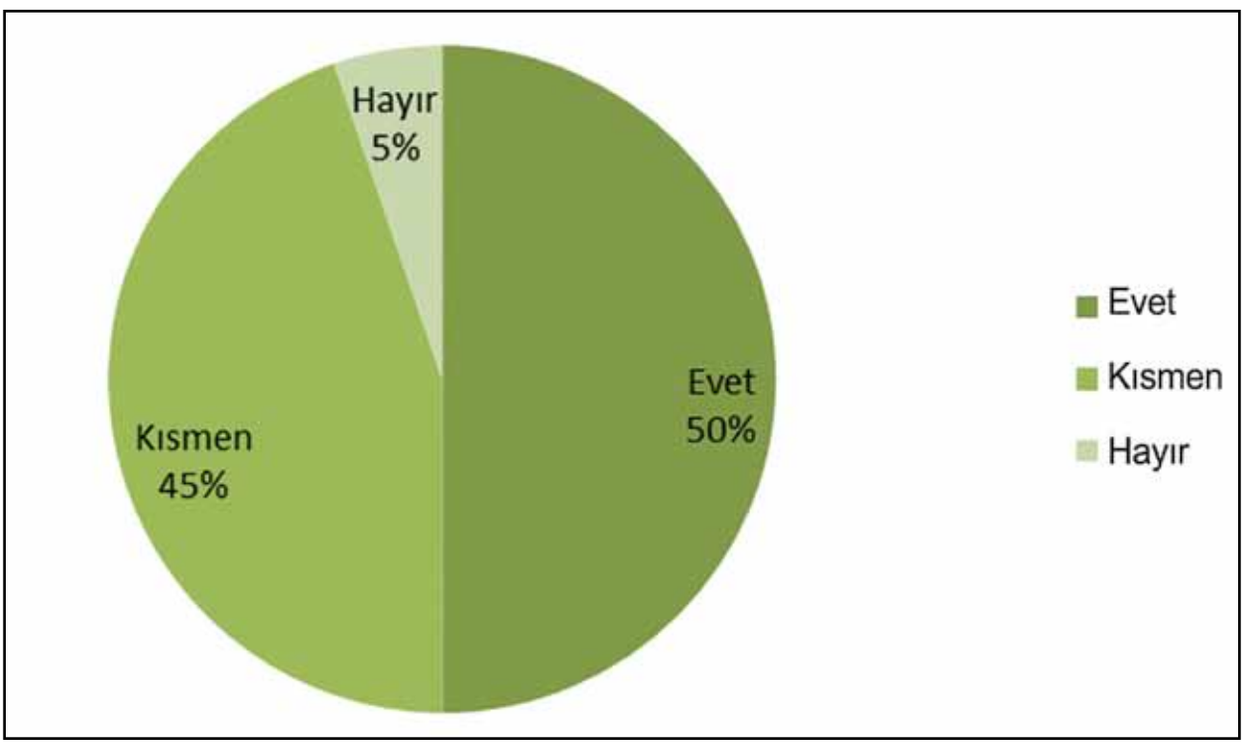
Bankaların Kredileri KOBİ'lere Duyurma Yolları

Ankete katılan bankaların %78'i kredileri KOBİ'lere duyurmada en etkili araç olarak birebir firmaları ziyaret etme yöntemini kullanmaktadır. Bununla birlikte bankaların %40'ı tanıtım ve medyayı kullanırken, %35'i çalışan elemanları yoluyla banka kredilerini KOBİ'lere duyurduklarını belirtmiştir.

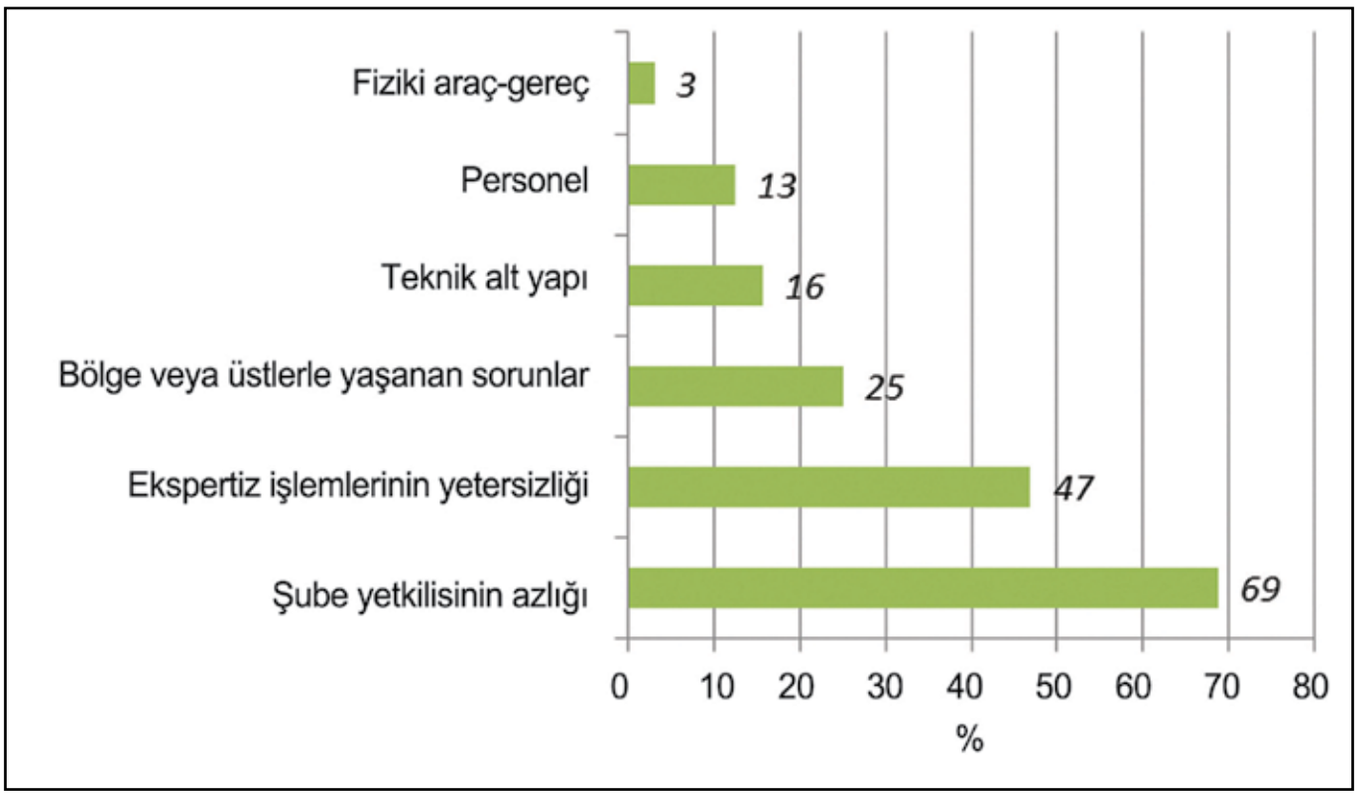
Banka Kredileri Hakkında KOBİ'lerin Bilgi Sahipliği

Ankete katılan bankaların %50'si KOBİ'lere verilen krediler hakkında KOBİ'lerin yeterince bilgi sahibi olduğunu düşünürken, bankaların %45'i KOBİ'lerin kısmen bilgi sahibi olduğunu, %5'i ise, KOBİ'lerin hiçbir bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir.

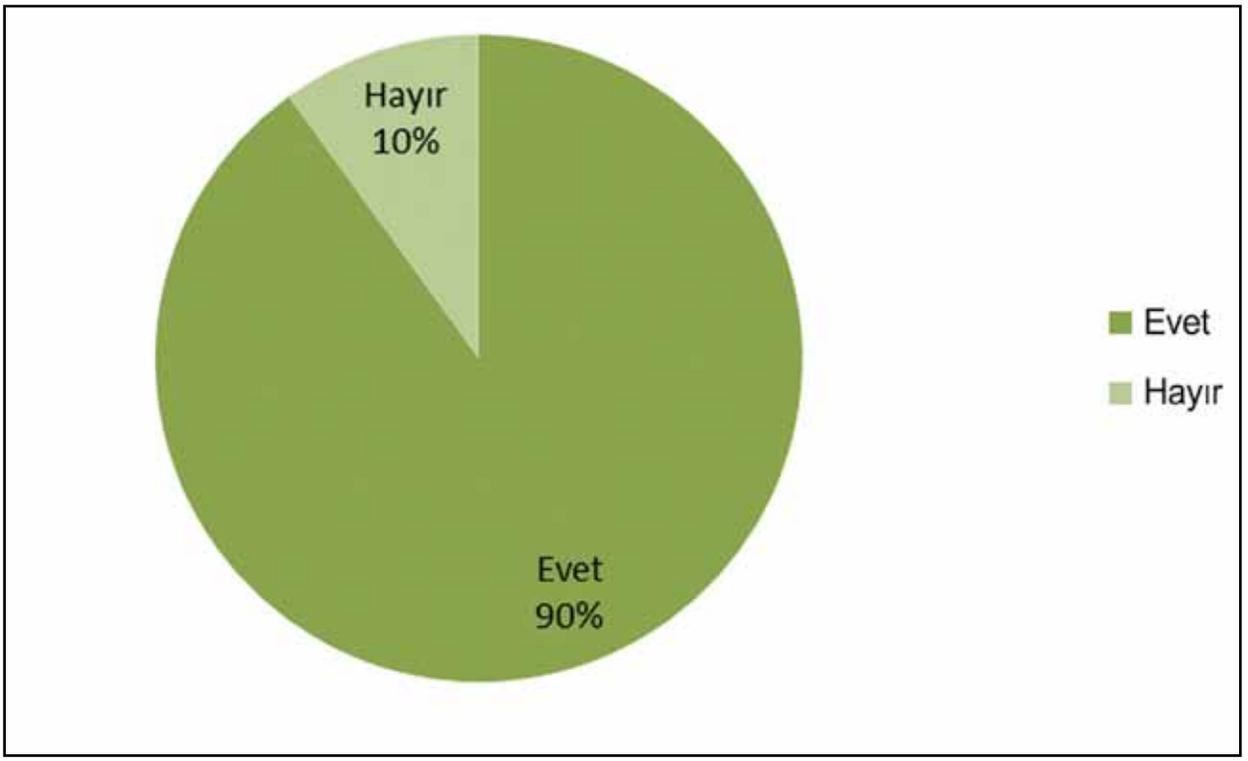
Bankaların Kredileri Kullandırmada Sahip Olduğu Eksiklikler

Ankete katılan bankacıların %69'u bankaların kredi kullandırmada yaşadığı en önemli eksikliğin şube yetkisinin azlığı olduğunu belirtmiştir. Buna göre banka şubeleri KOBİ'lere kredi vermede oldukça zorluk yaşamakta ve yetkiyi aşan durumlarda ancak bölge veya genel müdürlüğün onayı ile kredi açabilmektedir. Bankaların %47'si kredi kullandırmada yaşadığı bir diğer önemli eksikliğin ekspertiz işlemlerinin yetersizliği olduğunu ifade etmiştir. Yine her 4 bankacıdan biri kredi kullandırmada bölge müdürlüğü veya üstlerle sorun yaşadığını belirtmiştir.

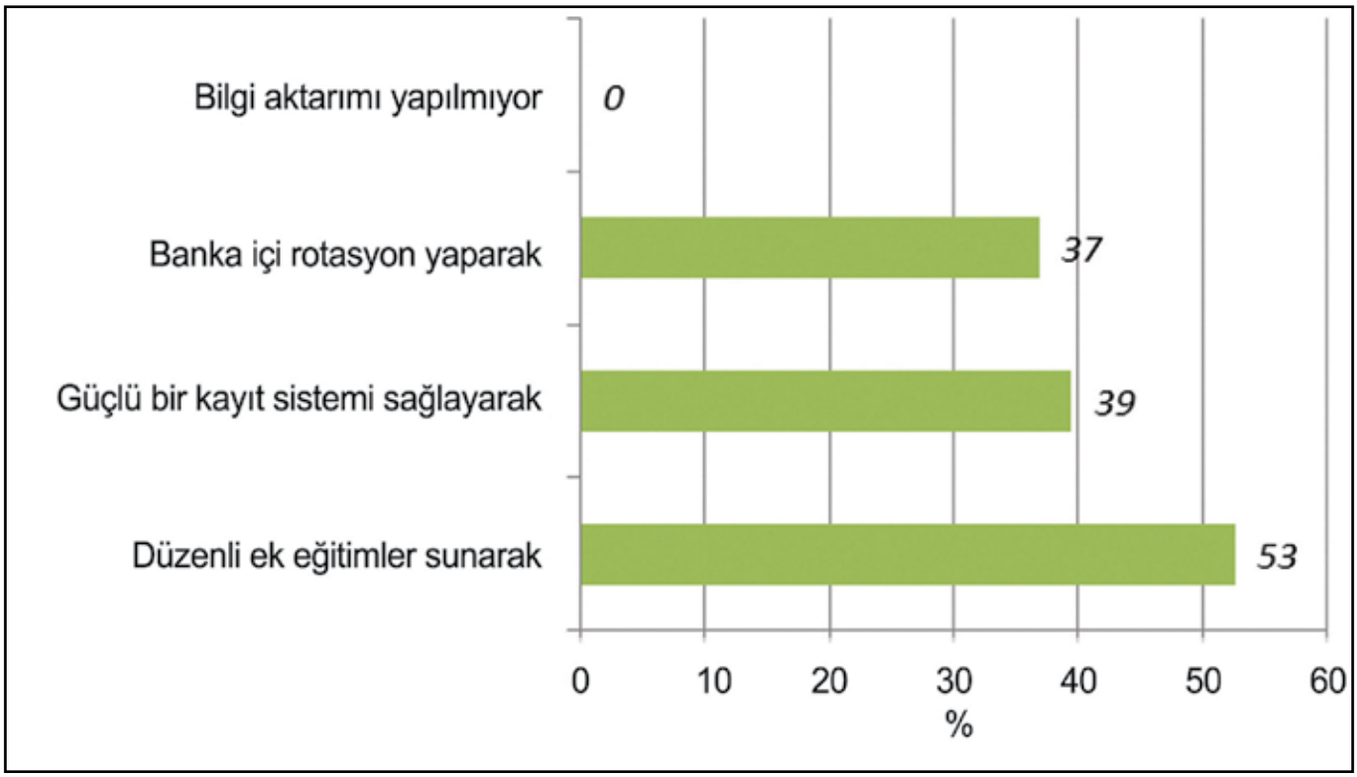
Bankaların KOBİ Bölümünde Çalışanların Bölgeyi Tanıması

Ankete katılan bankaların %90'ı KOBİ'lere kredi veren bölümde çalışanları belirlerken bölgeyi tanıyan personel istihdam ettiğini belirtmiştir.

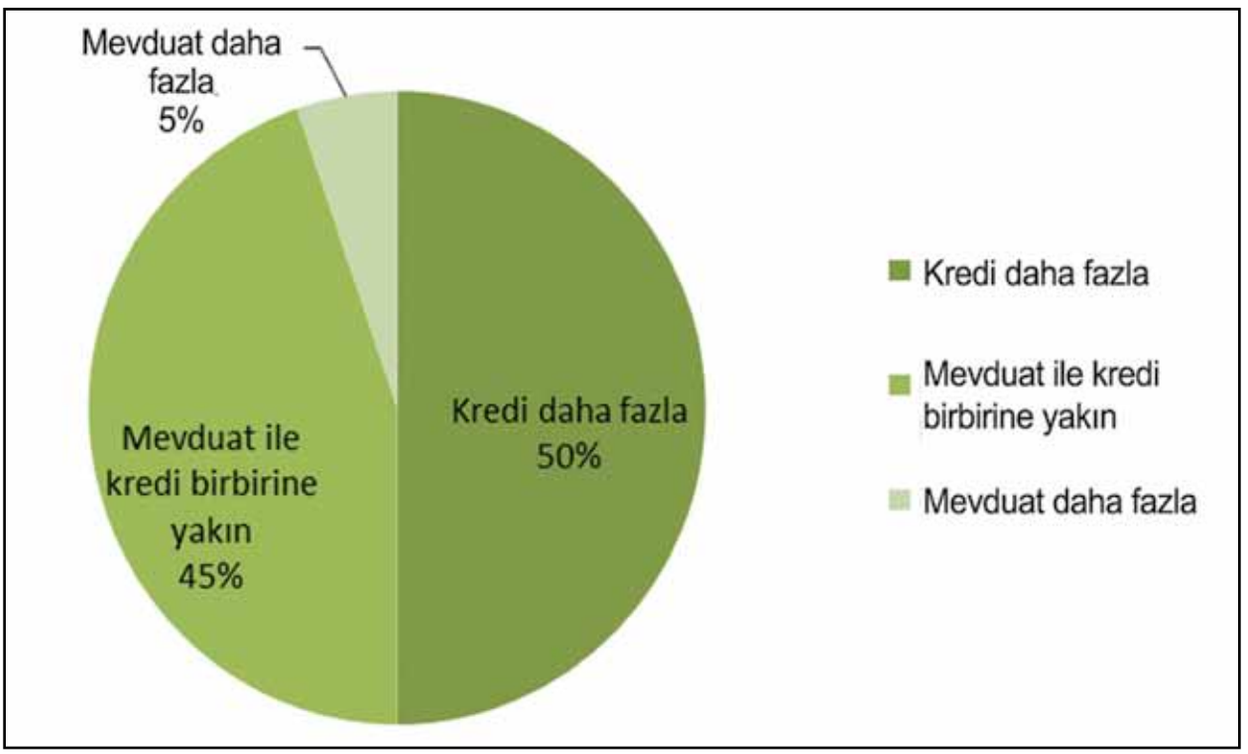
Bankaların KOBİ Bölümünde Çalışanların Değişmesi Durumunda Bilgi Aktarımı

Ankete katılan bankaların %53'ü KOBİ bölümünde çalışanlar arasında görev değişimi olması durumunda bilgi aktarımının ek eğitimler yoluyla yapıldığını, %39'u kayıt sistemi yoluyla yapıldığını ve %37'si de banka içi rotasyon yaparak bilgi aktarımının olduğunu belirtmiştir.

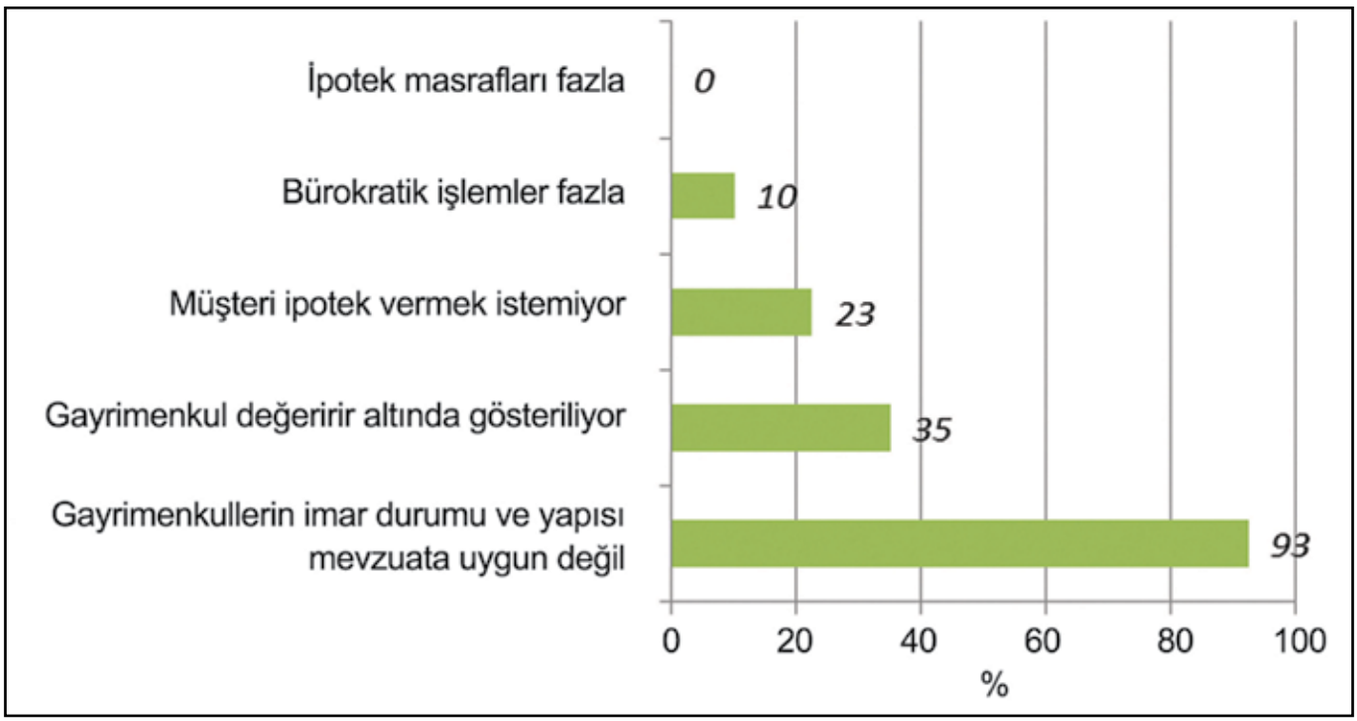
Bankaların Kredi/Mevduat Oranları

Ankete katılan bankaların %50'si son 3 yılda kredi miktarının mevduattan daha fazla olduğunu belirtirken, %45'i kredi ile mevduatın birbirine yakın olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgu Diyarbakır için bir önceki bölümde ortaya koyduğumuz mevduatın krediye dönüşüm oranı verisi ile de uyumludur. Nitekim son üç yılda (2008-2009-2010) Diyarbakır'da mevduatın krediye dönüşüm oranı sırasıyla %121, %110 ve %126 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu yönüyle Diyarbakır Türkiye ortalamasının çok üzerinde olup, kredi/mevduat oranının en yüksek olduğu iller arasında yer almaktadır. Bunun anlamı, Diyarbakır düşük gelir düzeyine sahip olduğu için mevduat miktarı da oldukça düşük olup, bu durum kredi/mevduat oranının yüksek çıkmasına yol açmaktadır. Yani bu iller sahip olduğu mevduattan çok daha fazla kredi vermektedir.

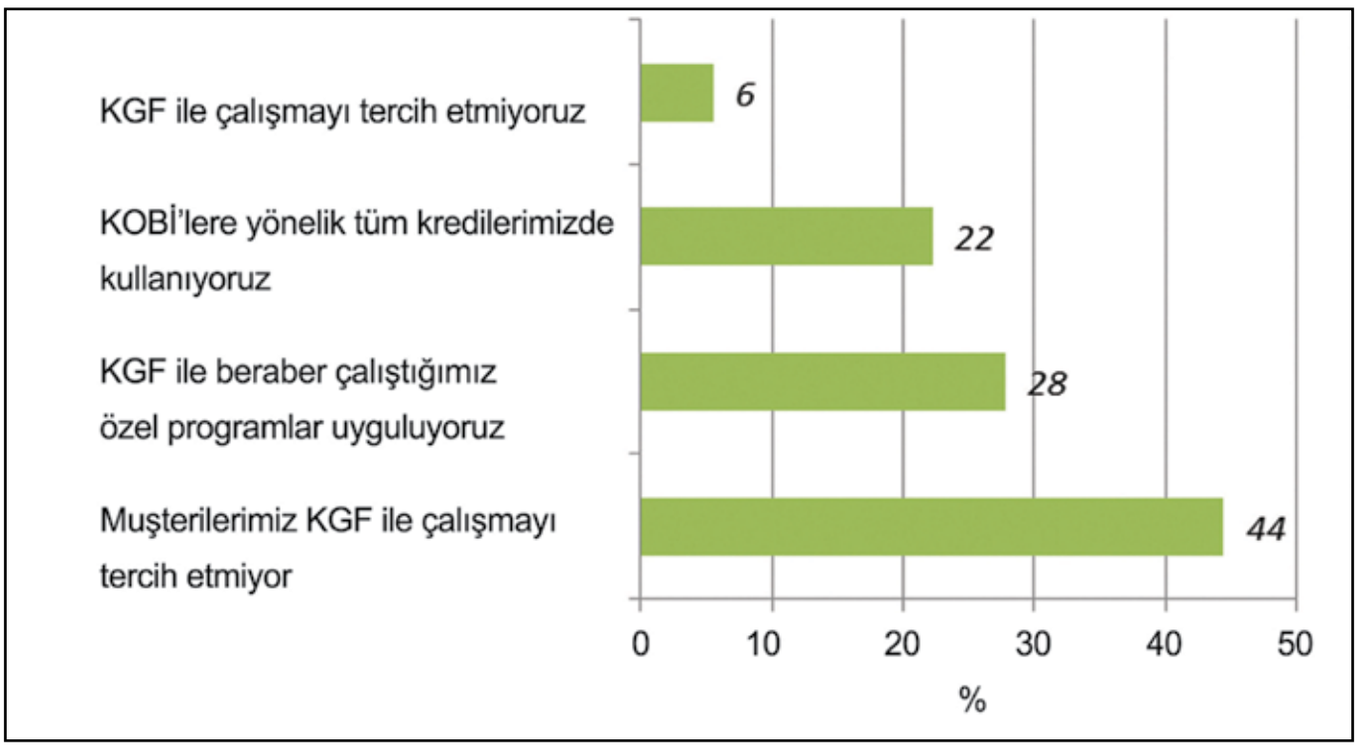
Bankaların İpotek Alım Sorunları

Ankete katılan bankaların %93'ü ipotek alımlarında yaşanılan en önemli sorunun gayrimenkullerin imar durumu ve yapısının mevzuata uygun olmaması olduğunu belirtmiştir. Bankacılar Diyarbakır'daki gayrimenkullerin imar durumunun mevzuata uygun hale getirilmesi durumunda bankaların daha kolay ipotek alacağını ve böylece firmalara kredi vermede önemli bir kolaylık sağlanacağını düşünmektedir. Bankacılar açısından bir diğer ipotek sorunu da gayrimenkullerin değerinin altında gösterilmesidir.

Kredi Garanti Fonu'nun (KGF) Banka Kredilerindeki Etkinliği

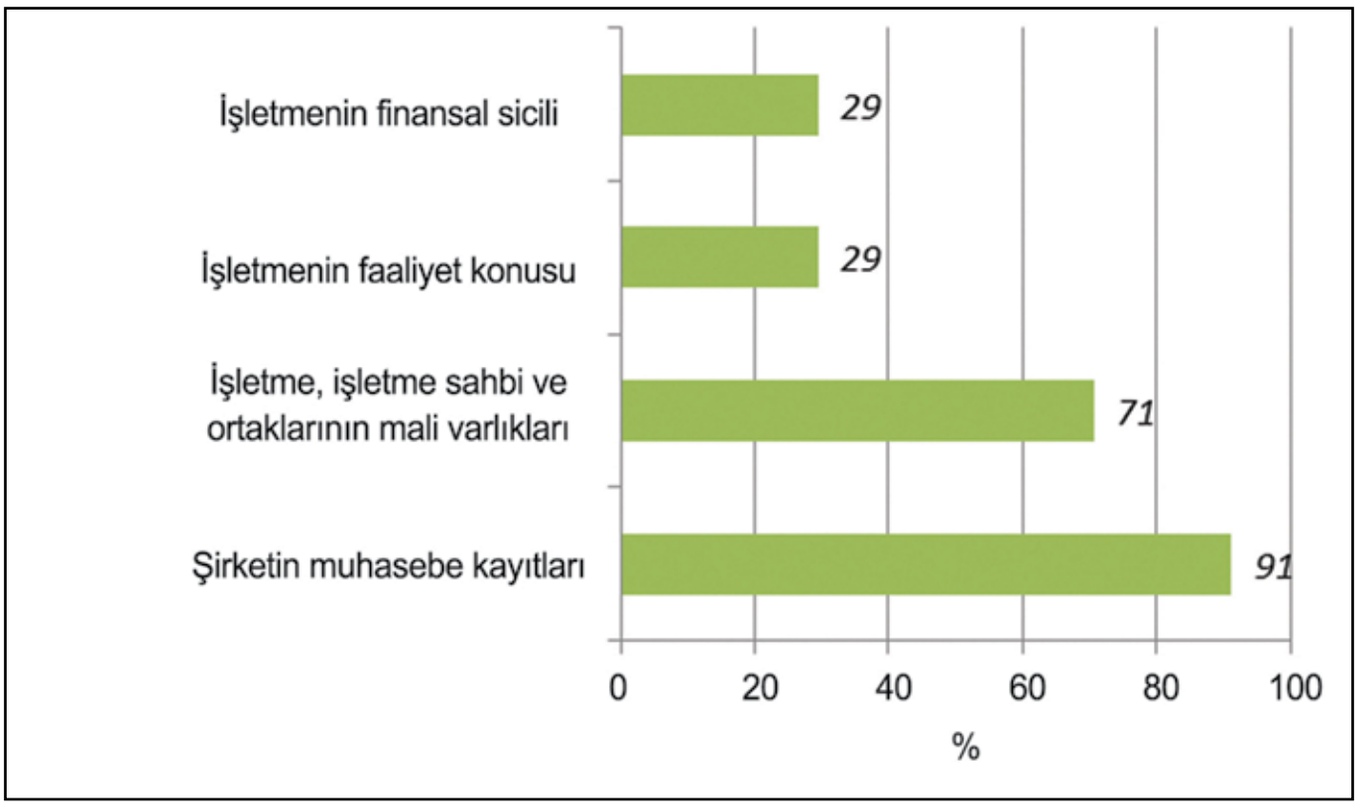
Ankete katılan bankaların %44'ü müşterilerinin Kredi Garanti Fonu[11] (KGF) ile çalışmayı tercih etmediğini belirtmektedir. Buna karşın bankaların %28'i KGF ile beraber ortak özel programlar uyguladığını, %22'si ise KOBİ'lere yönelik verilen tüm kredilerde KGF'nin kullanıldığını belirtmektedir.

[11] *Kredi Garanti Fonu* (KGF), KOBİ'lere ve girişimcilere bankalardan uzun vadeli ve uygun maliyetli kredi alabilmesini sağlamak için verdiği kefalet ve üstlendiği risk ile kefil olan bir kurumdur. Bu kurum firmaların veya girişimcilerin bankalar nezdindeki kredibilitesini arttırmak yoluyla firmaların bankalardan kullanacağı krediye kefil olmak yoluyla küçük işletmelerin banka kredisinden yararlanmasını mümkün hale getirmektedir.

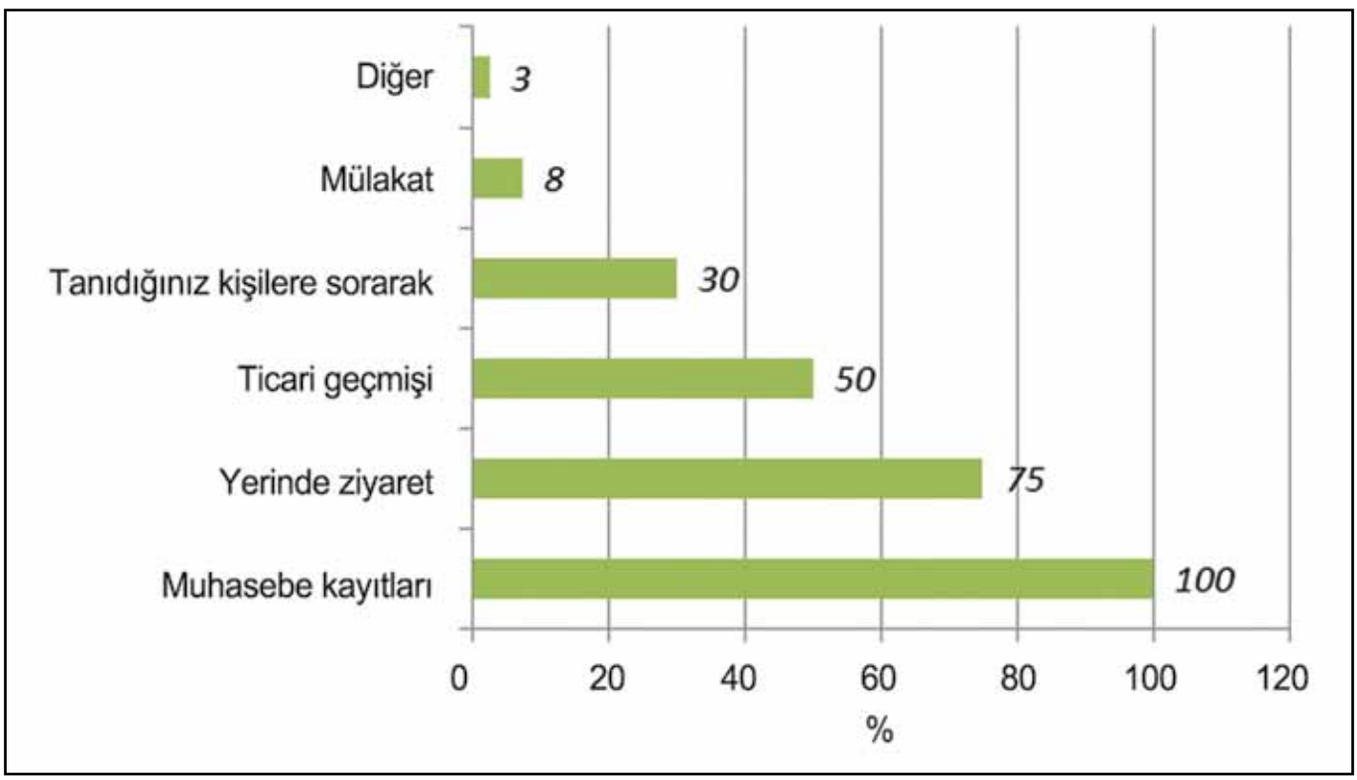
KOBİ'lere Basel II Sistemi Skorlamada Kullanılan Veriler

Ankete katılan bankaların %91'i KOBİ'lere Basel II sistemi kapsamında skorlamada kullanılan en temel veri türünün şirketin muhasebe kayıtları olduğu, bunu %71 ile işletme sahibi ve ortaklarının mali varlıkları izlemektedir. Ayrıca bankacıların %29'u işletmenin faaliyet konusu ve finansal sicilinin de skorlamada kullanılan veriler arasında olduğunu belirtmektedir.

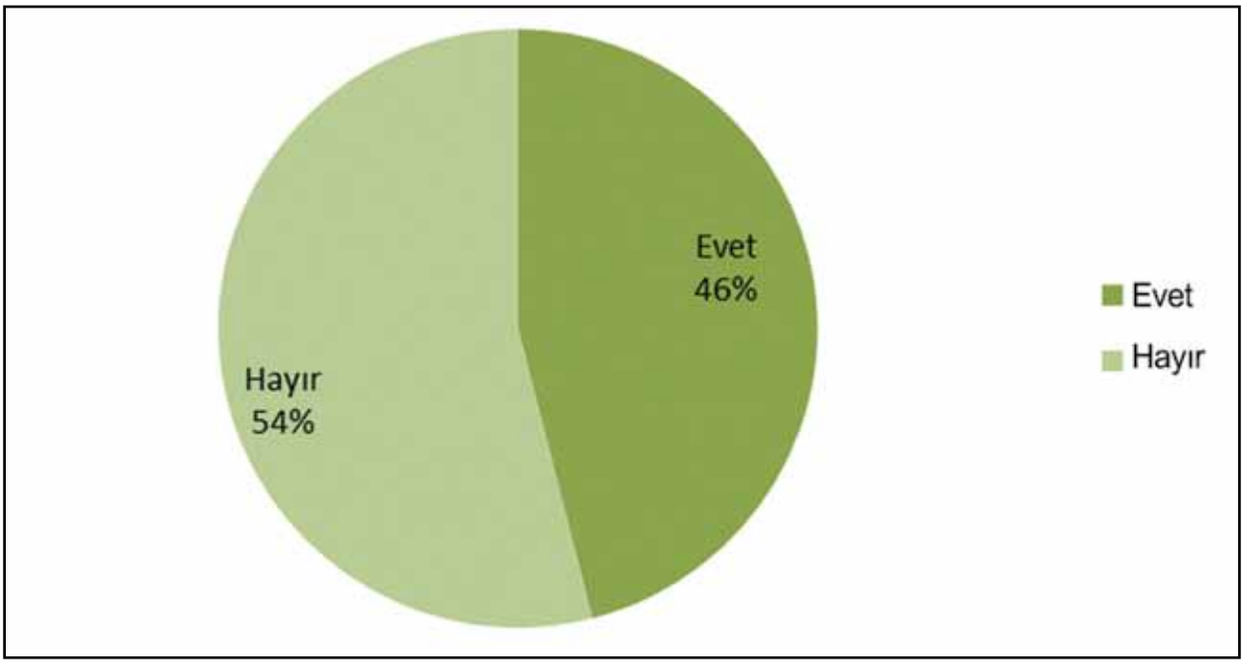
KOBİ'lere İlişkin Bilgi Toplamada Kullanılan Araçlar

Ankete katılan bankaların tümü KOBİ'lere ilişkin bilgi toplamada muhasebe kayıtlarını en güvenilir araç olarak görmekte ve kullanmaktadır. Bankaların %75'i KOBİ'ler için bilgi toplarken yerinde ziyaret yaparken, %50'si ticari geçmişi dikkate almakta, %30'u ise tanıdığı kişilere sorma yoluyla elde edilen bilgiyi en güvenilir araç olarak nitelemektedir.

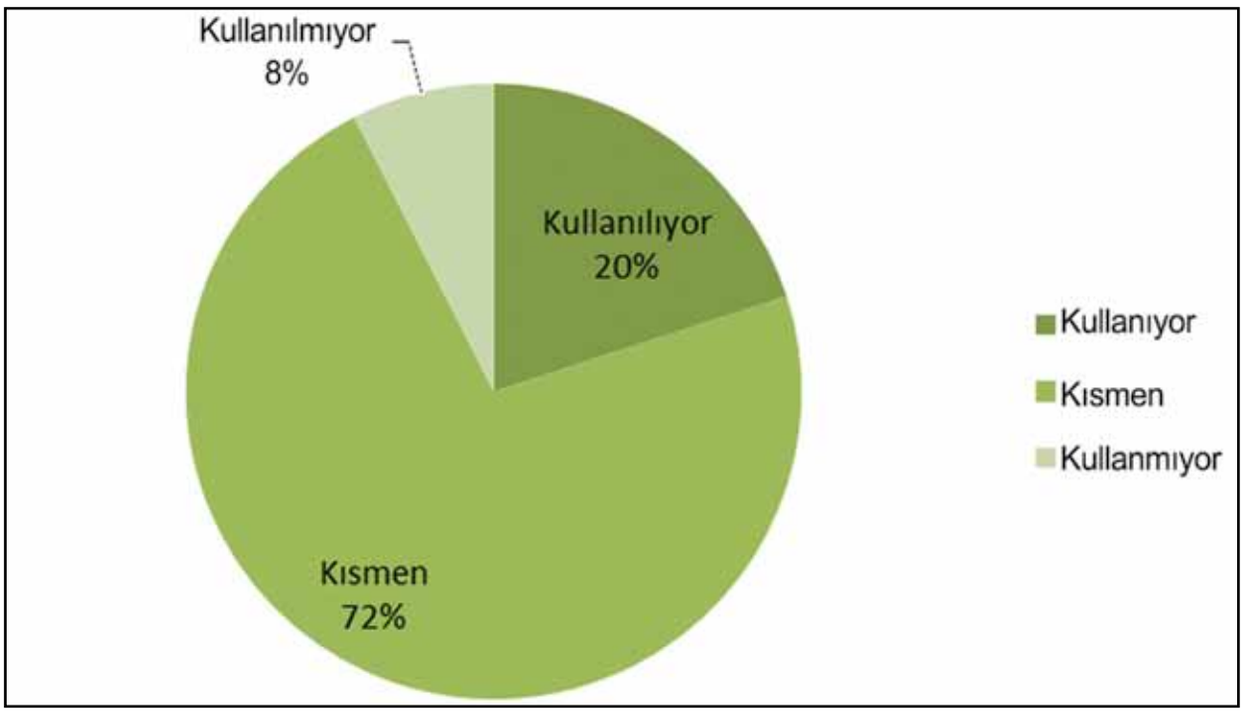
Kredi Dağıtımında İl/Bölge Ayrımı Yapılması

Ankete katılan bankaların %54'ü kredi dağıtımında il ve bölge ayrımı yapılmadığını belirtmiştir. Ancak bankaların %46'sı kredi dağıtımında il ve bölge ayrımı yapıldığını ortaya koymaktadır ki bu durum ciddi bir soruna işaret etmektedir. Zira Diyarbakır'daki bankaların yarıya yakınının kredilerin dağıtım sürecinde il ve bölge ayrımı yapıldığını belirtmesi, kentteki KOBİ'lerin banka kredisine erişiminde görünmeyen önemli bir engelin olduğunu ortaya koymaktadır ki, bu sonuç bölgedeki KOBİ'lerin şikayetleri ile de önemli ölçüde paralellik göstermektedir.

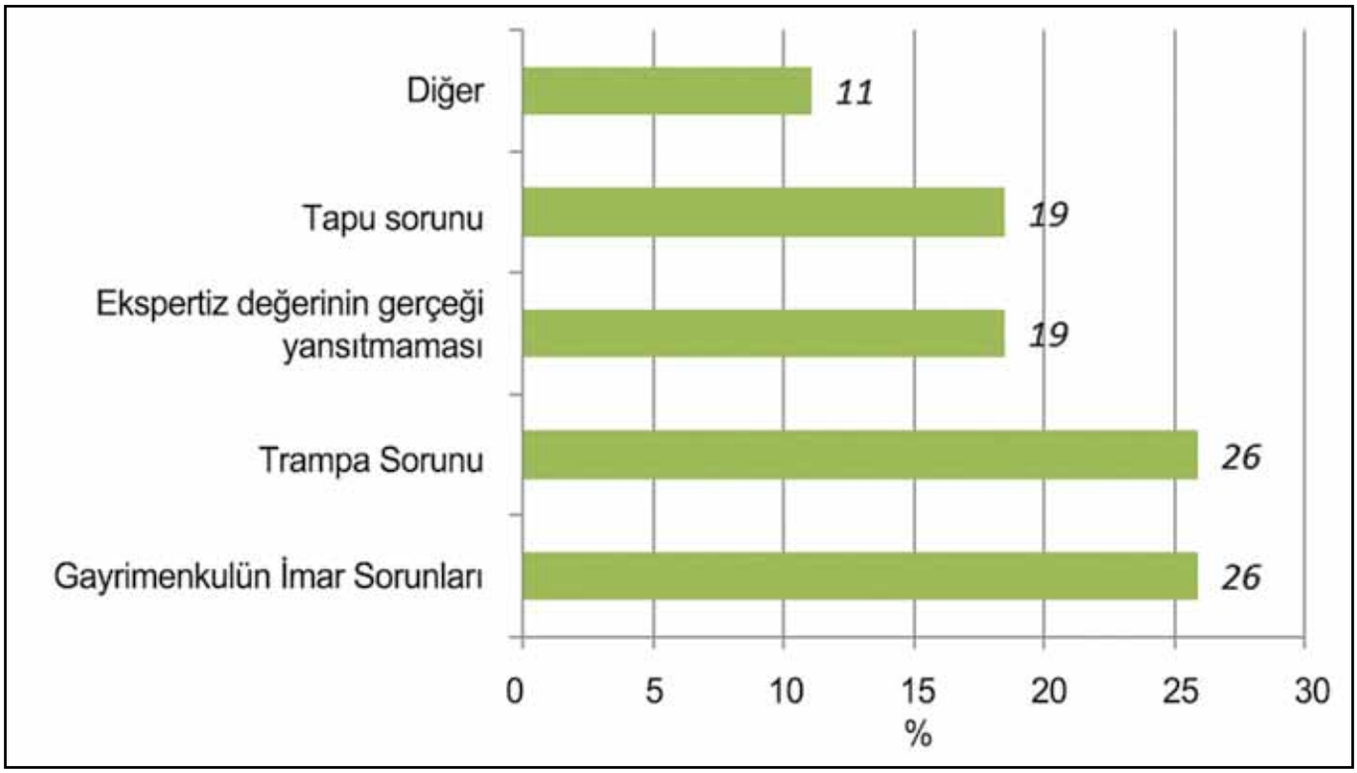
KOBİ Kredilerinin Amacına Uygun Kullanımı

Ankete katılan bankaların %20'si KOBİ'lere verilen kredilerin amacına uygun şekilde kullanıldığını, %72'si ise kısmen uygun kullanıldığını belirtirken, bankaların %8'i kredilerin amacına uygun kullanılmadığını belirtmiştir.

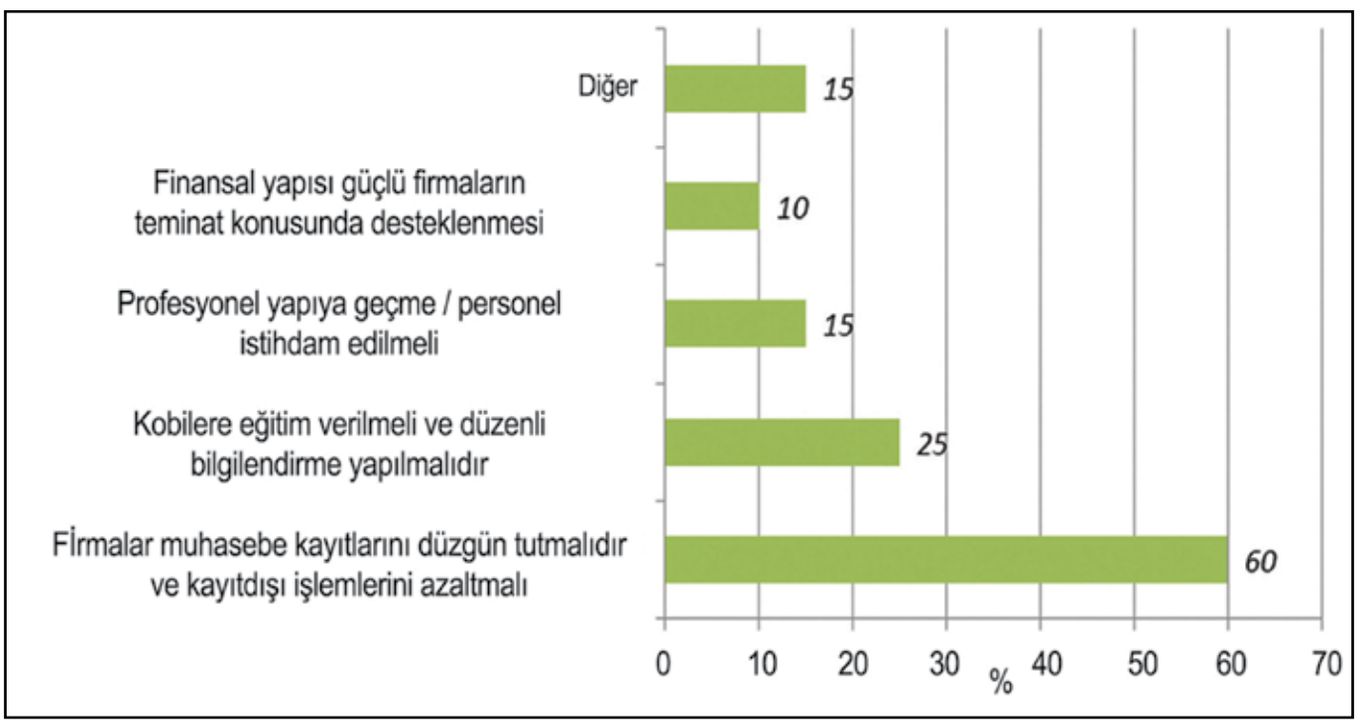
KOBİ Kredi Teminatı Olan Gayrimenkullerin Sorunları

Ankete katılan bankaların KOBİ'lere kredi için verilen teminatlarda alınan gayrimenkullerin %26'sında imar ve trampa sorunu olduğunu, bunu %19 ile ekspertiz değerinin gerçeği yansıtmaması ve tapu sorununun izlediğini belirtmektedir.

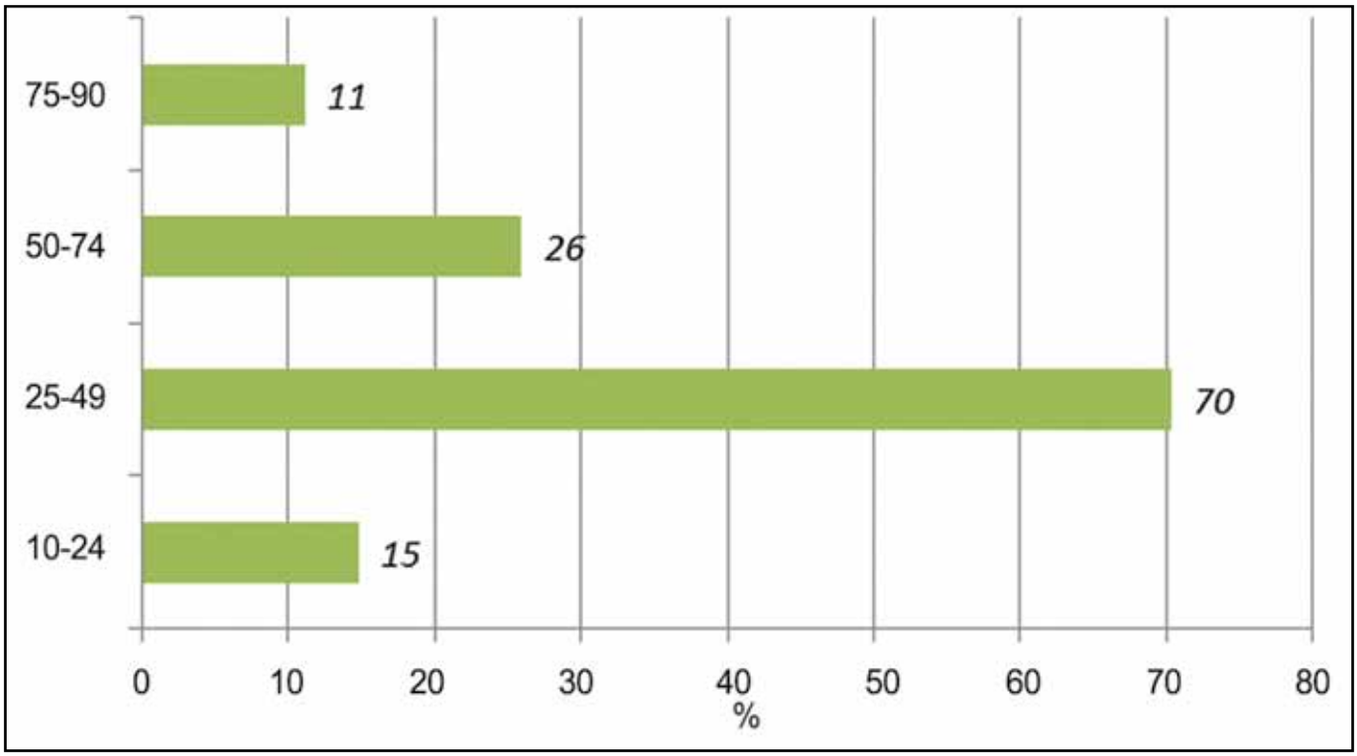
Finansa Daha Kolay Erişim İçin Öneriler

Ankete katılan bankaların %60'ı KOBİ'lerin finansa daha kolay erişimi için muhasebe kayıtlarını düzgün tutması ve kayıtdışı işlemlerini azaltması gerektiğini önermektedir. Yine bankaların %25'i krediye kolay erişmek için KOBİ'ere eğitim verilmesi ve düzenli bilgilendirme yapılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Bankaların Kredi Riskinde KOBİ'lerin Payı

Ankete katılan bankaların %70'i toplam kredi riski içerisinde KOBİ'lerin payının %25-49 arasında olduğunu belirtirken, bankaların %26'sında bunun payı %50-74 arasında değişmekte, %11'inde ise %75-90 arasında çok yüksek bir oranda bulunmaktadır. Bu sonuç Diyarbakır'da banka kredi riski içerisinde KOBİ payının oldukça yüksek olduğunu ve bankaların çok büyük ölçüde kredileri KOBİ'lere kullandırdığını göstermektedir. Bu sonuç aynı zamanda bankalarla KOBİ'lerin birbirleriyle çok yakından çalışması gerektiği ve karşılıklı olarak birbirine muhtaç olduğu yönündeki düşünceyi de desteklemektedir.

5. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Genel Değerlendirme

Yerel ve bölgesel kalkınmada teşvik, hibe ve kredilerin rolü, etkisi ve önemini Diyarbakır örneğinde ortaya koyan bu çalışma, genelde Türkiye'nin özelde de Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır'ın teşviklerden daha etkin bir şekilde faydalanmasına ve kredilere daha kolay erişim sağlayabilmesine katkı sağlamaktadır. Çalışmanın bulguları, hem teorik bağlamda bölgesel kalkınma literatürüne, hem de pratik düzlemde yerel, bölgesel ve ulusal uygulayıcılara ve politika yapıcılara iki önemli katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın yerel ve bölgesel kalkınma literatüre yaptığı en önemli katkı, teşvik, hibe ve kredilerin yerel ve bölgesel kalkınma sürecinde önemli bir araç olduğunu ve bu araçların bölgenin büyüme ve gelişmesine pozitif etki yaptığını Diyarbakır örneğinde bizzat firmalardan elde edilen kanıtlar ışığından açık bir biçimde ortaya koymasıdır. Bu bulgu özellikle bölgesel kalkınma literatürü açısından önemlidir çünkü literatürde teşviklerin yerel ve bölgesel bazda ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ile firmalar üzerinde nasıl bir etki yaptığı konusu oldukça tartışmalı ve çelişkili bir durum olup, bu konuda çoğu zaman ampirik kanıtlardan ziyade teorik veya spekülatif kabullerle hareket edilmektedir. Benzer bir durum Türkiye kamuoyu içinde çoğu zaman geçerlidir. Türkiye'de illere verilen teşviklerin yerel/bölgesel büyüme ve gelişmeye ne ölçüde etki yaptığı bilimsel kanıtlardan ziyade kamuoyunda varolan teorik bilgi, algı, tahmin ve gözleme dayalı olarak ortaya konulmakta ancak bu gözlemler, sezgiler veya tahminler çoğu zaman spekülasyona dayalı olduğu için karar alıcılara nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda bir öngörü sağlayamamaktadır.

Öte yandan halihazırda literatürde varolan ampirik kanıtların saha araştırmalarından ziyade çok büyük oranda istatistiksel veya ekonometrik tahminlere dayalı olarak yapılan çalışmalardan elde edildiği görülmektedir.

Bu ekonometrik/istatistiksel modellemeye dayalı ampirik çalışmalar çok değerli olmakla birlikte, bilgi üretme sürecinin yani deyim yerindeyse paranın bir yüzünü meydana getirirler. Bu çalışma ise bizzat firmalara sorularak sahadan elde edilen ampirik kanıtlar sunması bakımından para diğer yüzünü ortaya koymaktadır.

Nitekim bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, firmaların aldıkları teşvik, hibe ve banka kredileri yoluyla

(1) Varolan üretim kapasitesini artırdıklarını,

(2) Ekstra istihdam yarattıklarını ve

(3) Yeni yatırım yaptıklarını açık ve somut bir biçimde ortaya koymuştur.

Ayrıca firmalar aldıkları desteğin işletmelerinin büyümesi üzerinde pozitif sonuçlar yarattığını belirtmişledir.

Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde (eğer firma performansının artışının bölgenin ekonomik performansı üzerinde doğrudan etki yaptığı kabul edilirse yani firma büyümesi=bölgesel büyüme ise), teşvik ve kredilerin bir yerde/bölgede büyüme, gelir artışı ve istihdam üzerinde pozitif yönde etki sağladığını ortaya koymaktadır ki, bu sonuç hem teşvikler üzerine daha önce yapılan bazı çalışmaların (Bartik, 1992; Loh, 1995; Goss ve Phillips, 1999; Schalk ve Untiedt, 2000; Bondonio ve Greenbaum, 2007) elde ettiği bulgular ile hem de banka kredilerinin büyüme üzerinde pozitif etkisini gösteren çalışmaların (Samolyk, 1994; Jayaratne ve Strahan, 1996; Li ve Li, 2001; Gusio vd., 2004; Vauna ve Patuelli, 2008; Özyıldırım ve Önder, 2008; Kendall, 2009; Cheng ve Degryse, 2010) bulguları ile uyum göstermektedir.

Çalışmanın ikinci önemli katkısı, bölgesel politikaların oluşturulmasına yardım sağlama potansiyeli taşımadır. Bilindiği gibi gerek gelişmiş ülkeler, gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri, ülke içindeki bölgesel eşitsizlikler ve bölgesel kalkınma meselesidir. Gerek krediler özellikle de teşvikler öteden beri bölgelerarası eşitsizlik sorununu azaltmak ve bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için kullanılan en önemli kamusal politika aracı olmuştur. Gerçekten de bir bölgesel politikanın en önemli araçlarından biri teşviklerdir. Ekonomik ve sosyal açılardan geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak ve bu bölgelere ilişkin özel amaçlı ve ayrıcalıklı teşvik politikaları uygulamak ancak yerel ve bölgesel düzeyde üretilmiş doğru, gerçekçi ve bilimsel bakımdan sınanmış iyi bir bilgi ile mümkündür.

Bu açıdan firmaların mevcut teşvik sisteminden ne kadar yararlandığını bilmek ve teşviklerin yatırım kararı ve firmalar üzerindeki etkileri ortaya koymak, hem ulusal teşvik politikasının oluşturulmasında, hem de özellikle bölgesel ve yerel düzeyde teşvik politikalarının geliştirilmesinde karar alıcılara önemli bir öngörü sağlar. Ayrıca firmaların finansmana erişimi ve kredi kullanımındaki sorunları tespit etmek de yerel ve bölgesel ölçekte politika oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Bu bağlamda bu çalışmadan elde edilen bulgular, bölgesel politikanın oluşturulmasında özellikle de teşvik ve finansman politikalarının geliştirilmesinde politika yapıcılara katkı sağlayabilir.

5.2. Saha Araştırmasının Temel Sonuçları

Giriş kısmında da belirtildiği gibi, bu çalışmanın temel amacı, Diyarbakır'daki girişimcilerin mevcut teşvik, hibe ve banka kredilerinden ne ölçüde faydalandığını belirlemek ve bu desteklerin firmalar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, çalışmanın saha araştırması kısmından elde edilen temel sonuçlar ve tespitler 5 alt başlık altında şöyle özetlenebilir:

(1) Firmaların Temel Özellikleri:

- Diyarbakır'da ankete katılan (teşvik ve kredi alan ve almayan) firmaların temel özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde, firmaların büyük bir bölümünün (%56-75) 2000 sonrasında kurulan oldukça genç işletmeler olduğu ve limited şirket statüsünde (%75-82) çalıştığı, yarısından fazlasının (%46-61) imalat sanayi konusunda faaliyet gösterdiği ve sadece Diyarbakır ve bölgesi için (%58-75) üretim yapmakta olduğu ve tamamına yakınının da (çalışan sayısı bakımından %87-92'si, ciro hacmi bakımından %83-84'ü) mikro ve küçük ölçekli KOBİ'lerden meydana gelmekte olduğu tespit edilmiştir.

(2) Teşvik ve Kredi Alan Firmalar:

- Ankete katılan firmaların %61'i banka kredisi, %60'ı hibe, %58'i KOSGEB kredi desteği, %31'i yatırım teşviki ve %25'i de 5084 sayılı teşvik kanununun sağladığını teşviklerden faydalanmıştır. Bu durum her 3 firmadan 2'sinin banka kredisi, hibe ve KOSGEB'den destek aldığını gösterirken, ancak 1 firmanın yatırım teşvik belgesi aldığını ve 5084 sayılı kanundan faydalandığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu aslında oldukça çarpıcı bir duruma işaret etmektedir ki, bu da Türkiye'de bizzat firmaları teşvik etmek ve bölgesel kalkınmaya sağlamak amacıyla çıkarılmış olan yatırım teşvik sistemi ile 5084 sayılı teşvik kanununun Diyarbakır özelinde yeterince kullanılmadığını, bunun yerine firmaların banka kredisine, hibeye ve KOSGEB'e yöneldiğini göstermektedir.
- Ankete cevap veren firmalar alınan banka kredilerini daha çok kapasite ve sermaye artışı ile yeni yatırım yapmak için kullanmışlardır. Bu durum banka kredilerinin firmaların büyümesinde ve böylece de istihdam yaratmasında çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır.
- Ankete cevap veren firmaların KOSGEB, Kalkınma Ajansı, Tarım Bakanlığı Kırsal Kalkınma Programı ve İŞKUR tarafından verilen hibe desteklerini aldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken noktalardan biri, bölgedeki firmaların Türkiye'de en önemli hibe veren kurumlardan biri olan AB fonları ve hibelerinden henüz hiç yararlanmadığıdır.
- Tıpkı banka kredisinde olduğu gibi, hibe alımında da firmaların esas amacının daha çok varolan kapasitelerini artırmak, yeni yatırım yapmak ve istihdam yaratmak olduğu görülmektedir.
- Hibe desteğinin işletmeler üzerinde pozitif sonuçlar yarattığı, özellikle de firmaların üretim ve istihdam kapasitesinin artmasında rol oynadığı görülmüştür.
- Diyarbakır gibi görece az gelişmiş bir bölgede faaliyet gösteren firmaların %60'ı yatırım teşvik belgesine sahip değildir. Bölgede firmaların teşvik belgesine yeterince rağbet görmemesi kısmen sözkonusu bölgede firmaların küçük ölçekli olması ile kısmen de yatırım teşvik belgesi almak için gereken asgari yatırım tutarının fazla olması ile açıklanabilir. Ancak bu durumun aynı zamanda yatırım teşvik sistemi ile ilgili ciddi bir soruna da işaret etmektedir. Bu da yatırım teşvik sisteminin kendisinden kaynaklanan sorunların yanı sıra, esas olarak Ankara'dan merkeziyetçi bir örgütlenme yapısı ile idare edilmesi ve bu nedenle yerelin veya bölgenin uzağında kalması ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda yatırım teşvik sisteminin merkez tarafından değil de, yerel ve bölgesel düzeyde Kalkınma Ajansları aracılığıyla örgütlenmesi ve hizmet vermesinin etkinliği artıracağı düşünülmektedir.

- Yatırım teşvik belgesi alan firmaların ezici bir çoğunluğu (%83) teşvik belgesi ile verilen teşviklerin firmalar için yararlı olduğunu belirtmiştir.
- Anket cevap veren firmaların %72'sinin 5084 sayılı teşvik kanunu kapsamında SSK indiriminden faydalandığı görülmektedir. Firmaların çok az bir bölümünün enerji ve bedelsiz arsa tahsisi desteğinden faydalandığı görülmektedir. Bu durum bölgedeki firmaların özellikle istihdam üzerindeki yüklerden kurtulmaya dönük teşviklere yöneldiğini ortaya koymaktadır.
- Ankete katılan firmaların %60'ı teşvik kanunlarında yeni yatırım projelerine sermaye desteğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Diyarbakır gibi sermayenin oldukça kıt olduğu bir bölgede firmaların en büyük isteği kamunun yeni yatırımlar için sermaye desteği sağlamasıdır. Bu bulgu sermaye kıtlığının bölgenin gelişmesinin ve yatırımların yeterince artmamasının önündeki en önemli engellerden biri olduğu göstermektedir.
- KOSGEB kredi desteğinin firmalar üzerinde çok olumlu bir etki yaptığı görülmektedir. Nitekim bu araştırma firmaların KOSGEB destekleri yoluyla üretim, istihdam ve yeni yatırım alanında ciddi artışlar sağladığını ortaya koymaktadır.
- KOSGEB desteği ile hibe desteklerinin firmaya sağladığı faydalar karşılaştırıldığında, firmaların hibe yoluyla aldığı desteğin üretim kapasitesini artırma, istihdam sağlama ve pazarlama ağını geliştirmede KOSGEB desteklerinden %15-20 oranında daha fazla etkili olduğu görülmektedir.
- Ankete katılan firmaların %83'ü KOSGEB'den aldığı teşvik kredisinin geri ödenmesinde herhangi sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. KOSGEB kredileri ile banka kredilerinin geri ödenme durumu karşılaştırıldığında, firmaların KOSGEB'den aldıkları kredi desteğini bankalara kıyasla daha az sorunla geri ödedikleri görülmektedir.
- Firmalar teşvik ve kredileri Ar-Ge ve ihracat için değil, diğer amaçlarla almaktadır. Nitekim alınan desteklerin firmaların Ar-Ge ve ihracat kapasitesi üzerinde hemen hemen etkili olmadığı görülmüştür. Bölgede firmaların küçük, teknoloji düzeyinin düşük, ihracat eğiliminin oldukça sınırlı olduğu dikkate alındığında bu sonuç şaşırtıcı değildir. Ancak firmaların ihracat yoluyla dış pazarlara açılmanın önündeki en ciddi engelin finansman olduğunu belirtmesi bu bağlamda oldukça manidardır.
- Firmaların %93'ü genel olarak kamu tarafından verilen teşvik, hibe ve kredilerin yatırımlarında etkili olduğunu ifade ederken, sadece %7'si devlet desteklerinin hiçbir etkisinin olmadığını belirtmiştir. Bu sonuç genel olarak değerlendirildiğinde, firmaların kamusal destekleri pozitif yönde etki yapan bir faktör olarak gördüklerini göstermektedir.
- Ankete katılan firmaların %60'ı teşvik, hibe ve kredi alabilmek için gereken projeyi kendisi değil, danışmanlık şirketlerine hazırlatmaktadır. Bu durum, danışmanlık şirketlerinin teşvikler konusunda firmalar için önemli bir yere sahip olduğunu ve firmaların önemli bir bölümünün proje hazırlama konusunda kendi bünyesinde yeterli deneyim, donanım ve kapasiteye sahip olmadığını göstermektedir.

(3) Teşvik ve Kredi Almayan Firmalar:

- Ankete katılan firmaların %96'sı finansal sorununu banka kredilerine başvurmak suretiyle değil, kendi imkânları ile hallettiklerini belirtmiştir.
- Firmaların %88'i KOSGEB tarafından verilen hibe ve kredi desteklerinden haberdar olduğunu belirtmiştir. Buna göre KOSGEB destekleri firmaların en iyi bildiği teşvikler içerisinde bulunmaktadır. Nitekim bu bilinirlik aynı zamanda KOSGEB'den en fazla teşviki almak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ankete katılan firmaların %43'ü KOSGEB tarafından verilen hibe ve kredi desteğini almak için bizzat başvurmuştur. Bunu ikinci sırada Kalkınma Ajansı tarafından verilen destekler izlemektedir. Buna göre firmaların %55'i ajans tarafından sunulan teşviklerden haberdar durumdadır. Bu sonuç aslında oldukça ilgi çekicidir. Zira Karacadağ Kalkınma Ajansı bölgede sadece 2 yıldan beri faaliyet göstermesine rağmen firmaların yarısından fazlası bu kurum tarafından verilen desteklerin farkındadır ve firmaların %10'u da Ajanstan destek almak için başvuru yapmıştır. Bu durum Kalkınma Ajanslarının çok yeni olmalarına rağmen bölgede etkin bir kurum olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca firmaların yarısı Tarım Bakanlığı'nın kırsal kalkınmaya yönelik verdiği destekler ile İŞKUR'un desteklerinden haberdardırlar. Burada dikkat çekici olan Hazine Müsteşarlığı tarafından yatırımları teşvik etmek amacıyla verilen ve Türkiye'nin en önemli ve asıl teşvik sistemini oluşturan yatırım teşvik belgesine bağlı olan desteklerin firmaların ancak %40'ı tarafından bilinmesidir. Öte yandan firmaların sadece 1/3'ünün AB fonlarından haberdar olduğu görülmektedir.

- Firmaların devlet yardımı al(a)mamasının en önemli nedenleri, mevzuatın karmaşıklığı, kırtasiyecilik ve bürokrasinin yoruculuğu, danışmanlık hizmetlerinin yetersizliğini, teşviklerden haberdar olunmaması ve ihtiyaç duyulan alanlarda desteklerin yetersiz olmasıdır.
- Firmalar en çok yeni yatırım yaparken veya varolan yatırım kapasitesini artırırken devlet yardımına ihtiyaç duymakta olduğunu belirtmiştir.

(4) Teşvik ve Kredi Alan ve Almayan Firmaların Karşılaştırılması:

- Teşvik almayan firmaların %75'inin pazarı sadece Diyarbakır ve bölge iken, teşvik alanlarınkinin %58'i Diyarbakır ve bölgedir. Her ne kadar teşvik alan firmalar almayanlara göre biraz daha büyük ölçekli olsa da, bu bulgu, teşvik alan firmaların almayanlara göre görece daha rekabetçi, dışa açık ve geniş pazarlar için üretim yaptığına işaret etmektedir.
- Teşvik alan firmalar aldıkları krediyi daha çok kapasite artırmak ve yeni yatırım yapmak için kullanırken, almayan firmalar esas olarak işletme sermayesi için kullanmaktadırlar. Yine teşvik alanlar almayanlardan daha fazla ihracat ve Ar-Ge'ye pay ayırmaktadırlar.
- Teşvik alan firmaların %48'i, almayanların ise %40'ı banka kredisi kullanırken sıkıntı yaşadığını belirtmiştir. En büyük şikâyeti teminat konusunda olup, firmaların %19-27'si talep edilen krediden daha fazla teminat istendiğini belirtirken, %11-23'ü her taşınmazın temin olarak kabul edilmediğini, %15-23'ü eksperlerin teminat olarak gösterilen gayrimenkulleri piyasa değerinden az gösterdiğini ve %4-11'i de üretim yeri veya üretim araçlarının teminat kabul edilmediğini belirtmektedir. Ayrıca firmaların %4-9'u kredi alırken zorunlu olarak memur kefil istendiğini ifade etmişlerdir. Bu durum açıkça, firmaların kredi almada teminat gösterme sorununun çok ciddi boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır ki, bu sorunun ya bankalarla doğrudan görüşme yoluyla ya da mevzuat vb. düzenlemelerle giderilmesi gerektiği ortadadır. Bu bağlamda banka kredisine ihtiyacı en aza indirecek oranda kredi desteklerinin artırılması da bir başka çözüm yolu olarak düşünülebilir.
- Yine hem teşvik alan, hem de almayan firmaların en büyük şikâyetlerinden biri diğeri de, faiz oranlarının yüksekliğidir (%27). Buna göre, bölgede sermaye kıtlığı ve finansmana erişimin kalkınmada çok önemli bir sorun olduğu gözönüne alınarak, teşvik araçları içerisinde faiz desteğinin bulunmasının bölge için çok önemli olduğu vurgulanmalıdır.
- Gerek teşvik alan, gerekse almayan firmaların 2/3'ü herhangi bir sıkıntı olmazsınız kredilerini geri ödediklerini ortaya koymuştur. Yani ankete cevap veren firmaların sadece 1/3'ü (%28'i kısmen, %7'si de sıklıkla problem yaşamıştır) banka kredilerini geri ödemede bazı güçlükler yaşadığını belirtmiştir. Bu durum firmaların bankadan kredi alırken oldukça güçlük çekerken, bunu öderken benzer bir güçlüğünün olmadığını ortaya koymaktadır. Buradan firmaların bankalardan kredi almaları durumunda, büyük ölçüde bir güçlük yaşamadan geri ödeme yapabildiği sonucu çıkarılabilir.

(5) Bankalar:

- Ankete katılan bankalar, müşterilerinin büyük bölümünün KOBİ'lerden oluştuğunu, firmaların bankalardan en fazla işletme kredisi almakta olduğunu, bunu yatırım kredisi ve leasing (finansal kiralama) kredilerinin izlediğini belirtmiştir.
- Firmaların kredileri kullanırken daha çok orta vadeyi yani süresi 1-5 yıl olan kredileri tercih ettiği görülmektedir.
- Bankalar, KOBİ'lerin kredi değerliliğinin belirlenmesinde 3 temel faktörün çok önemli olduğunu belirtilmiştir. Buna göre, bankalar firmalara kredi verirken en çok mali bilançoları (%85), mevcut borç yükünü (%60) ve Merkez Bankası verilerini (%58) dikkate almaktadır.

- Ankete katılan bankaların %45'i KOBİ'lerin kredi kullanmada sıkıntı yaşamasının en önemli nedenlerinden birinin yöneticilerin profesyonel olmaması olduğunu, diğerinin de muhasebe sisteminin yetersiz olması olduğunu belirtmiştir. Bankacılara göre, KOBİ'lerin kredi kullanmada sıkıntı yaşamasının diğer nedenleri ise, fizibilite raporu hazırlamamaları, değişen koşullara uyum sağlayamamaları ve gelecekçi bir yapıya sahip olmalarıdır.
- Ankete katılan bankacıların %69'u bankaların kredi kullandırmada yaşadığı en önemli eksikliğin şube yetkisinin azlığı olduğunu belirtmiştir. Buna göre banka şubeleri KOBİ'lere kredi vermede oldukça zorluk yaşamakta ve yetkiyi aşan durumlarda ancak bölge veya genel müdürlüğün onayı ile kredi açabilmektedir. Bankaların %47'si kredi kullandırmada yaşadığı bir diğer önemli eksikliğin ekspertiz işlemlerinin yetersizliği olduğunu ifade etmiştir. Yine her 4 bankacıdan biri kredi kullandırmada bölge müdürlüğü veya üstlerle sorun yaşadığını belirtmiştir.
- Ankete katılan bankaların %93'ü ipotek alımlarında yaşanılan en önemli sorunun gayrimenkullerin imar durumu ve yapısının mevzuata uygun olmaması olduğunu belirtmiştir. Bankacılar Diyarbakır'daki gayrimenkullerin imar durumunun mevzuata uygun hale getirilmesi durumunda bankaların daha kolay ipotek alacağını ve böylece firmalara kredi vermede önemli bir kolaylık sağlanacağını düşünmektedir. Bankacılar açısından bir diğer ipotek sorunu da gayrimenkullerin değerinin altında gösterilmesidir.
- Bankaların %46'sı kredi dağıtımında il ve bölge ayrımı yapıldığını ortaya koymaktadır ki bu durum ciddi bir soruna işaret etmektedir. Zira kredilerin dağıtım sürecinde böyle ayrımın olması, KOBİ'lerin finansmana erişimde görünmeyen önemli bir engelle karşı karşıya olduğunu göstermektedir ki, bu sonuç bölgedeki KOBİ'lerin şikayetleri ile de önemli ölçüde paralellik arz etmektedir.
- Bankalar KOBİ'lere kredi için verilen teminatlarda alınan gayrimenkullerin %26'sında imar ve trampa sorunu olduğunu, bunu %19 ile ekspertiz değerinin gerçeği yansıtmaması ve tapu sorununun izlediğini belirtmektedir.
- Ankete katılan bankaların %60'ı KOBİ'lerin finansa daha kolay erişimi için muhasebe kayıtlarını düzgün tutması ve kayıtdışı işlemlerini azaltması gerektiğini önermektedir. Yine bankaların %25'i krediye kolay erişmek için KOBİ'lere eğitim verilmesi ve düzenli bilgilendirme yapılması gerektiğini belirtmektedir.

5.3. Öneriler

Bu çalışmanın bir diğer amacı, teşvik sistemi ve kredilerin daha etkin kullanılmasına yönelik iyileştirme önerileri geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalıştay sonucunda ortaya konan görüş ve öneriler şunlardır:

- Bölgesel kalkınma kapsamında sunulan teşviklerden, Diyarbakır ve bölgenin diğer illeri, 1963'lü yıllardan beri uygulanan bölgesel kalkınma politikaları ve 16 Temmuz 2009 tarihinde uygulamaya konulan yatırım teşvik sisteminden bölgesel farklılıkları giderecek düzeyde yararlanamamıştır. Bu bağlamda 1980-2008 yılları arasında uygulanan bölgesel teşvikler incelendiğinde bölgelerarası farkların arttığı, teşviklerin katkısının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle 1980'lerden sonra KÖY kapsamındaki illerin sayısındaki artışlar ve değişen uygulamalar nedeni ile illerin kalkınma düzeyleri arasındaki fark artmıştır. Ayrıca 1990-1992 döneminde sunulan teşvikler ve gerçekleşme düzeyleri nedeni ile bölgeye ve Diyarbakır'a yönelik oluşan olumsuz algı devam etmektedir. Bu çerçevede ülke genelinde yabancı yatırımların desteklenmesi, büyük yatırımların, Ar-Ge ve çevre yatırımlarının desteklenmesi vb. amaçlar ile hazırlanan teşvik sistemi kapsamında bölgesel kalkınmanın sağlanması için teşviklerin farklı oranlarda yer alması yeterli değildir. Bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının giderilmesi için bölgenin yapısına uygun, özgün bir teşvik desteğinin sağlanması gerekmektedir.
- Bölgesel kalkınma kapsamında sektörel kümelenme yaklaşımı ile gelişim potansiyeline sahip sektörlerin desteklenmesi ve avantajlı hale getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla bölgede sunulan desteklerin, (teşvik, kredi ve hibe desteklerinin) eş güdümlü hale getirilmesi gerekmektedir.
- Bölgenin rekabet edebilirliği için hammaddeye uzaklık, pazara uzaklık ve enerji temel kriterlerdir. Bölgenin rekabet gücünün geliştirilmesi için söz konusu kriterlerin bölge için avantajlı hale getirilmesi gerekmektedir.

- Teşvik sistemi ve sunulan destekler tek başına bölgenin kalkınması için yeterli değildir. Bölgede yatırım için uygun koşulların oluşturulması, yatırım için altyapının geliştirilmesi gerekmektedir.
- Bölgede sunulan teşvik ve desteklerin yerelden takibi ve denetimi sağlanmalıdır. Bu amaçla yerelde ilgili kurumların içinde olduğu yeni bir yapının oluşturulması gerekmektedir.
- Bölgesel teşvik sistemi kapsamında proje aşamasında firmalara destek sağlanmalı ve sunulan desteğin yerelden denetimi sağlanmalıdır. Nitekim Diyarbakır kent merkezinde yaptığımız bu araştırma çalışmasında KOSGEB ve Kalkınma Ajansı'nın bilinirliği ve firmalara desteklerin katkısı değerlendirildiğinde desteklerin yerelden verilmesi ve takip edilmesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir.
- Teşvik sistemi mevzuatının firmalar için daha basit anlaşılır bir hale getirilmesi, uygulamada kurumlar arası eşgüdümün sağlanması gerekmektedir.
- Bölgede özellikle madencilik sektöründe ihracat potansiyelinin düşük olması özellikle navlun giderlerinden kaynaklanmakta olup, teşvik sistemi kapsamında ihracatın geliştirilmesi için ayrıca desteklerin sunulması gerekmektedir.
- Bölgede özkaynağın yetersiz olduğu, girişimcilerin yatırım yapmasının önündeki en önemli engellerden birinin sermaye kıtlığı olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar mevcut teşvik sisteminde kısmi bir finansal destek unsuru olarak faiz desteği yer alsa da, bu desteğin kullanımı yatırımcının bankadan kredi almasına bağlıdır. Bölgede girişimcilerin banka kredisine erişimde büyük bir sorunu olduğu gözönüne alındığında, halihazırda devlet tarafından verilen faiz desteği bölge için yeterli değildir. Bu nedenle mevcut teşvik sisteminin içine bu bölgeye özgü "özkaynak ve sermaye teşviki" yeni bir destek unsuru olarak dahil edilmeli ve bölgesel teşvik sistemi çerçevesinde uygulanmalıdır.
- Teşviklerin verilmesi, tahsisi ve uygulanması konusunda haberdar edilme etkinlik açısından önemlidir. Bu bağlamda yerel yönetimler, vergi daireleri, muhasebeciler, bankalar ve meslek örgütleri başta olmak üzere kamu kurumları teşvik konusunda bilgilendirilmelidir.
- Bankaların bölgedeki yatırımlara kredi vermek konusunda yaptıkları olumsuz farklı uygulamaları denetleyecek BDDK'nin bölge yapılanması oluşturulmalıdır.
- Bölgedeki bankaların şube sayısının artırılması, en azından Türkiye ortalamasına çekilmesi teşvik edilmelidir. Yine bölgedeki banka şubelerinin kredi kullandırma konusundaki yetkileri artırılmalı ve şubeler yetkilendirilmelidir.
- Bölgedeki girişimcilerin kredi almada en önemli sıkıntılarının başında teminat gösterme, özellikle de gayrimenkullerin değerinin altında gösterilmesi ve imar sorunu gelmektedir. Bu nedenle, gayrimenkullerin değer tespitlerinde bölgeyi tanıyan yerel kurumlar/firmalar oluşturulmalı ve yetkin kılınmalıdır. Diyarbakır'ın imar sorunu ivedilikle çözülmeli ve belediyeler bu konuda üzerine düşen görevi yapmalıdır.
- Kobilere teşvik, hibe ve kredilere erişim konusunda proje desteği ve danışmanlığı verecek birimler, meslek odaları, yerel yönetimler ve ajans bünyesinde oluşturulmalıdır.
- Her teşvik paketinden sonra verilen teşviklerin bölgede nasıl bir gelişme ve değişmeye yol açtığı sadece verilen teşvik belgesinin âdeti, yatırım tutarı ve istihdam miktarı gibi görece kaba göstergelerle değil, bizzat saha araştırmasıyla yerelden elde edilen verilerle ortaya konmalıdır. Ayrıca bununla ilişkili olarak verilen teşviklerin ekonomik, sosyal ve çevresel fayda ve sakıncalarının ölçülerek tespit edilmesini sağlayan "etki analizi"nin mutlaka yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acaravcı, A.; Öztürk, İ. ve Acaravcı, S.A. (2007) "Finance-Growth Nexus: Evidence from Turkey", *International Research Journal of Finance and Economics,* 11, 30-40.

Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008) "Türkiye'de Sektörel Yatırım Teşvik Belgeleri İle İstihdam Analizi: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama (1980-2006)", *Çalışma ve Toplum*, 1, 107-119.

Alfaro, R.; Frankel, H.; Garcia, C. ve Jara, A. (2003) "Bank Lending Channel and The Monetary Transmission Mechanism: The Case of Chile", *Central Bank of Chile*, Working Papers No 223.

Altıntas, H. ve Ayrıçay, Y. (2010) "Türkiye'de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İliskisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi (1987-2007)", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 71-98.

Altunç, Ö. F. (2008) "Türkiye'de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3 (2), 113-127.

Apak, S. ve Tavşancı, A. (2007) "Bankacılık Kredileri ve Yabancı Sermaye Yatırımlarının Politik Riske Göre Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 33, 31-43.

Ardıç, O.P. ve Damar, H.E. (2007) "Financial Sector Deepening and Economic Growth: Evidence from Turkey", *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, MEEA Online Journal, Volume IX.

Arestis, P.; Demetriades, P. ve Luintel, K. (2001) "Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets" *Journal of Money, Credit, and Banking,* 33 (1), 16-41.

Armstrong, H. ve Taylor, J (2000) *Regional Economics and Policy*, 3. Baskı, Blackwell, Oxford.

Aslan, Ö. ve Korap, H.L. (2006) "Türkiye'de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 1-20.

Aslan, Ö. ve Küçükaksoy, İ. (2006) "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama", *Ekonometri ve İstatistik*, 4, 12-28.

Atje, R. ve Jovanovic, B. (1993) "Stock Markets and Development", *European Economic Review*, 37, 632-640.

Ay, H.M. (2005) "Yatırım Teşviklerinin Sabit Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5 (2), 176-184.

Ayele, S. (2006) "The Industry and Location Impacts of Investment Incentives on SME's Start-Up in Ethiopia", *Journal of International Development*, 18, 1-13.

Bartik, T. (2002) "Evaluating the Impacts of Local Economic Development Policies on Local Economic Outcomes: What Has Been Done and What is Doable?", Working Paper No: 03-89, Upjohn Institute Staff, http://www.upjohn.org/publications/wp/03-89.pdf, (Son Erişim Tarihi 30.05.2010).

Bartik, T. J. (1992) "The Effects of State and Local Taxes on Economic Development: A Review of Recent Research", *Economic Development Quarterly*, 6 (1), 102-110.

BDDK (2011) FinTürk Veri Tabanı, http://ebulten.bddk.org.tr/haritalama/harita.aspx, (Son Erişim Tarihi 11.05.2012)

Beck, T. ve Levine, R. (2004) "Stock Markets, Banks, and Growth: Panel Evidence", *Journal of Banking and Finance*, 28, 423-442.

Bondonio, D. ve Greenbaum, R. T. (2007) "Do Local Tax Incentives Affect Economic Growth? What Mean Impacts Miss in the Analysis of Enterprise Zone Policies", *Regional Science and Urban Economics*, 37, 121-136.

Borello J. A. (1995) "Regional Development and Industrial Promotion in Argentina: A Review of Events And Writings", *International Journal of Urban and Regional Research,* 19 (4), 576-592.

Calderŏn, C. ve Liu, L. (2002) ”The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth”, *Central Bank of Chile*, Working Papers No 184.

Ceylan, S. ve Durkaya, M. (2010) “Türkiye’de Kredi Kullanımı-Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (2), 21-35.

Charlton, A. (2003) Incentive Bidding for Mobile Investment: Economic Consequences and Potential Responses, OECD Development Centre, OECD, Paris.

Cheng, A. ve H. Degryse (2010) “The Impact of Bank and Non-Bank Financial Institutions on Local Economic Growth in China”, *Journal of Financial Services Research*, 37, 179-199.

Cohen, D. ve Legoff, J-P. (1987) “Regional Development Incentives: A Critical Overview of the Evidence”, *Canadian Journal of Regional Science*, *X (2), 149-167.*

Coricelli, F. ve Masten, I. (2004), “Growth and Volatility in Transition Countries: The Role of Credit”, *Festschrift in Honor of Guillermo A. Calvo*, *April 15-16.*

Danışoğlu, Ç. A. (2004) “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Yönetim*, 15 (49), 19-29.

Demirgüç-Kunt, A. ve Maksimovic, V. (1998) ‘Law, Finance, and Firm Growth’, *Journal of Finance*, 53, 2107-2137.

Diyarbakır Valiliği, (2012) Cazibe Merkezlerini Diyarbakır Pilot Uygulama Projeleri, http://www.diyarbakirproje.gov.tr/page.php?id=892KO, (Son Erişim Tarihi 19.05.2012).

DPT, (2006) *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, DPT Yayınları, Ankara.

DTSO, (2012) Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası İstatistik Veri Tabanı, Diyarbakır.

Dupont V. ve Martin P. (2006) “Subsidies to Poor Regions And Inequalities: Some Unpleasant Arithmetic”, *Journal of Economic Geography*, 6 (2), 223-240.

Ekodiyar (2006) “İşadamlarından Bankacılara Kredi Eleştirisi”, *Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Ekodiyar Dergisi*, Mart-Nisan, Sayı 2, 20, http://www.dtso.org.tr/wsp/dergi/Ekodiyar2.html?phpMyAdmin=3c2525cee03e159cb90a14c3e97f2cb9, (Son Erişim Tarihi 21.06.2012).

Ekonomi Bakanlığı (2012a) *Yatırım Teşvik İstatistikleri*, http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566 45201CE77E5F0FDD (Son Erişim Tarihi 17.05.2012).

Ekonomi Bakanlığı (2012b) *Yatırım Teşvik İstatistikleri Veri Tabanı*, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara.

Erden, L. ve Karaçay-Çakmak, K. (2005) “Türkiye’de Yerel Kalkınma ve Devletin Rolü: Bir Yöresel Panel Veri Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 23 (2), 13-32.

Erten, T. (2012) “Diyarbakır ‘Çalıştay’ Notları”, http://www.kobiden.com/diyarbakir-calistay-notlari-15536h.htm, (Son Erişim Tarihi 15.04.2012)

Fisher, P.S. ve Peters, A. H. (1998) *Industrial Incentives: Competition Among American States and Cities*, W.E. Upjohn Institute for Employment Research, Kalamazoo.

Genç, S. ve Yumuş, F. (2012) Cazibe Merkezleri, http://www.kuzka.org.tr/ContentDownload/YS2E4Cazibe_ Merkezleri_Raporu.pdf, (Son Erişim Tarihi 19.05.2012).

Ghirmay, T. (2005), “Financial Development and Economic Growth in Sub- Saharan African Countries: Evidence from Time Series Analysis”, *African Development Review*, 16 (3), 415-432.

Goss, E.P. ve Phillips, J. M. (1999) “Do Business Tax Incentives Contribute to a Divergence in Economic Growth”, *Economic Development Quarterly*, 13 (3), 217-228.

Guiso, L.; Saienza P. ve Zinagles, L. (2004) “Does Local Financial Development Matter?”, *Quarterly Journal of Economics* 119, 929–959.

Güneydoğugüncel, (2012) “Teşvik ve Krediler Çalıştayı”, Güneydoğu Güncel Gazetesi, http://www.guneydoguguncel.com/tesvik-ve-krediler-calistayi-2610h.htm, (Son Erişim Tarihi 31.03.2012)

Güven, S. (2002) ‘’Türkiye’de Banka Kredileri ve Büyüme’’*, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 197, 88-100.

Hao, C. (2006) “Development of Financial Intermediation and Economic Growth: the Chinese Experience”, *China Economic Review,* 17 (4), 347-362.

Ingram, W. ve Pearson, S. (1981) “The Impact of Investment Concessions on the Profitability of Selected Firms in Ghana”, *Economic Development and Cultural Change*, 29 (4), 831-839.

İnan, E.A. (2005) “Türk Bankacılık Sisteminde Şube, Kredi ve Mevduatın Coğrafi Dağılımı”, *Bankacılar Dergisi*, 54, 21-40.

Jayaratne, J. ve Strahan, P.E. (1996) “The Finance-Growth Nexus: Evidence from Bank Branch Deregulation,” *Quarterly Journal of Economics*, CXI, 639-671.

Kandır, S.; İskenderoğlu, Ö. ve Önal B. (2007) “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16 (2), 311-326.

Kar, M. ve Pentecost, J. E. (2000) “Financial Development and Economic Growth in Turkey: Further Evidence on the Causality Issue”, *Loughborough University Department of Economics*, Economic Research Paper No 00/27.

Karacadağ KA, (2011) *TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) 2011-2013 Bölge Planı*, Karacadağ Kalkınma Ajansı, http://www.karacadag.org.tr/ContentDownload/bp_2011-2013.pdf, (Son Erişim Tarihi 28.03.2012).

Karacadağ KA, (2012) “DİTAM (Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi) Çalıştayı”, Karacadağ Kalkınma Ajansı, http://www.karacadag.org.tr/haber-detay.asp?NewsId=442, (Son Erişim Tarihi 02.04.2012).

Karaçay-Çakmak, H. ve Erden, L. (2004) “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (3), 77-96.

Kendall, J. (2009) “Local Financial Development and Growth”, World Bank Policy Research Working Paper No. 4838.

Khan M.S. ve Senhadji A.S. (2000) “Financial Development and Economic Growth: An Overview”, IMF Working Paper, 209, 3-23.

Kılıç, T. (2011) “Kent Merkezlerinin Yeniden Keşfedilmesine Bir Örnek: Diyarbakır’da Kentsel Yenilenme”, *Uluslararası Katılımlı Coğrafya Kongresi Bildiri Metni*, Türk Coğrafya Kurumu CD’si İçinde, 362-372, İstanbul.

King, R. G. ve Levine, R. (1993) “Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right’’, *Quarterly Journal of Economics*, 108 (3), 717-37.

KOSGEB, (2011) 2011 Yılı KOSGEB Faaliyet Raporu, http://kosgeb.gov.tr/pages/ui/Baskanligimiz.aspx?ref=23, (Son Erişim Tarihi 19.05.2012).

Levine R. (1997) “Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda”, *Journal of Economic Literature,* 35, 688-726.

Levine R. (2005) “Finance and Growth: Theory and Evidence”, İçinde Aghion, P. ve Durlauf, S.N. (Eds.), *Handbook of Economic Growth,* 865-934, Elsevier North-Holland, Amsterdam.

Levine, R. ve Zervos, S. (1998) “Stock Markets, Banks, and Economic Growth’’, *American Economic Review*, 88, 537-558.

Levine, R.; Loayza, N. ve Beck, T. (2000) “Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes,” *Journal of Monetary Economics*, 46 (1), 31-77.

Li, K.W. ve Liu, T. (2001) “Impact of Liberalization of Financial Resources in China’s Economic Growth: Evidences from Provinces”, *Journal of Asian Economics,* 12, 245-262.

Liard-Muriente, C.F. (2007) “US and EU Experiences of Tax İncentives”, *Area*, 39 (2), 186-194.

Liu, Y. ve Li, W. (2010) “Regional Financial Development and Regional Economic Growth: An Empirical Analysis of Suzhou City, China”, *Chinese Geographical Science*, 20 (3), 269-274.

Loh, E. S. (1995) “The Effects of Jobs-Targeted Development Incentive Programs”, *Growth and Change*, 24, 365-383.

Luintel, K.B. ve Khan, M. (1999) “A Quantitative Reassessment of the Finance-Growth Nexus: Evidence from a Multivariate VAR”, *Journal of Development Economics*, 60, 381-405.

Martin, R. (1998) “Regional Incentive Spending for European Regions”, *Regional Studies*, 32 (6), 527-536.

McLafferty, S. (2010) “Conducting Questionnaire Surveys”, içinde Cliffod, N.; French, S. ve Valentine, G. (Eds) *Key Methods in Geography,* 77-88, Sage, London.

OECD, (2001) *Competition Policy in Subsidies and State Aid*, OECD, Paris.

OECD, (2005) *Environmentally Harmful Subsidies: Challenges for Reform,* OECD, Paris.

Oman, C.P. (2000) Policy Competition for Foreign Direct Investment: A Study of Competition Among Governments to Attract FDI, OECD Development Centre, OECD, Paris.

Öcal, J.Y; Öcal, N. ve Erdoğan, M. (2008) Türkiye’de Finansal Gelişme ve Bölgesel Ekonomik Büyüme: Mekânsal Etki Analizi, *TÜBİTAK SBB Proje Raporu*, Proje No: SOBAG-105K075, Ankara.

Önder, Z. ve Özyıldırım, S. (2010) “Banka Kredilerinin Bölgesel Büyümeye Etkileri”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 37, 267-292.

Özdiyarbakır, (2012) “Bankaların Gözünde Hala Sabıkalıyız”, *Özdiyarbakır Gazetesi*, http://www.ozdiyarbakirgazete.com/yazdir.asp?hid=15956, (Son Erişim Tarihi 01.07.2012).

Özgürhaber, (2012) “Kaya: Teşviklerin Kuralları Var”, *Özgür Haber Gazetesi*, http://www.ozgurhabergazetesi.com/sonuc.asp?s=Kaya%3A+Te%FEviklerin+Kurallar%FD+Var&x=41&y=14, (Son Erişim Tarihi 31.03.2012)

Öztürkler, H. ve Çermikli, A. H. (2007) “Türkiye’de Bir Parasal Aktarım Kanalı Olarak Banka Kredileri’’, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44 (514), 57-68.

Özyıldırım, S ve Önder, Z. (2008) “Banking Activities and Local Output Growth: Does Distance from Centre Matter?” *Regional Studies*, 42 (2), 229-244

Parfitt, J. (2005) “Questionnaire Design and Sampling”, İçinde Flowerdew, R. ve Martin, D. (Eds) *Methods in Human* Geography, 2. Baskı, 78□109, Pearson, Harlow.

Samolyk, K. A. (1994) “Banking Conditions and Regional Economic Performance: Evidence of a Regional Credit Channel”, *Journal of Monetary Economics*, 34, 259-278.

Schalk, H. J. ve Untiedt, G. (2000) “Regional Investment Incentives in Germany: Impacts on Factor and Growth”, *Annals of Regional Science*, 34, 173-195.

Schwartz, D.; Pelzman, J. ve Keren, M. (2008) “The Ineffectiveness of Location Incentive Programs: Evidence from Puerto Rico and Israel”, *Economic Development Quarterly*, 22 (2), 167-179.

Shan, J. ve Jianhong, Q. (2006) “Does Financial Development lead Economic Growth?”, The Case of China”, *Annals of Economics and Finance,* 1, 231-250.

Stargazete, (2009) “Diyarbakır’a Alışveriş Merkezi Yapacağız Bankalar ‘Riskli’ Diye Kredi Vermiyor”, http://www.stargazete.com/ekonomi/diyarbakir-a-alisveris-merkezi-yapacagiz-bankalar-riskli-diye-kredi-vermiyor-haber-188141.htm, (Son Erişim Tarihi 21.06.2012).

TBB, (2011) *Bankalarımız 2010*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul.

TBB, (2012) Banka ve Sektör Veri Sorgulama Sistemi ve İstatistiki Raporlar, http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Default.aspx, (Son Erişim Tarihi 28.05.2012)

Thangavelu, S.M. ve Jiunn, A.B.J. (2004) “Financial Development and Economic Growth in Australia: An Empirical Analysis”, *Empirical Economics*, 29 (2), 247-260.

Tulay, B. (2001) “Türkiye’de İller ve Bölgeler İtibariyle Gelir, Nüfus, Banka Sayısı, Şube Sayısı, Toplam Krediler ve Toplam Mevduat: 1990-1999”, *Bankacılar Dergisi*, 38, 1-50.

TÜİK (2012a) Ulusal Hesaplar Veritabanı, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do, (Son Erişim Tarihi 11.06.2012).

TÜİK (2012b) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul, (Son Erişim Tarihi 24.06.2012).

UNCTAD, (2000) *Tax Incentives and Foreign Direct Investment: A Global Survey,* United Nations, New York.

UNCTAD, (2004) *Incentives*, United Nations Publications, New York.

Vaona, A. ve Patuelli, R. (2008) “New Empirical Evidence on Local Financial Development and Growth”, *Letters in Spatial and Resource Sciences,* 1, 147-157.

WTO, (2006) *World Trade Report 2006*: *Exploring the Link Between Subsidies, Trade, and the WTO*, World Trade Organization, Geneva.

Yapraklı, S. (2007) “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine bir Uygulama”, *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 5, 67-89.

Yavan, N. (2011a) *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği*, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara.

Yavan, N. (2011b) “Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, Sanayi Politikasının Yönetişimi Bildiriler Kitabı*, 125-154, TEPAV Yayınları, Ankara.

Yavan, N. (2011c) “Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz”, *Ekonomik Yaklaşım,* 22 (81), 65-104.

Yavan, N. (2012) “Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10, (1), 9-37.

EKLER

EK 1. Teşvik ve Kredilerle İlgili İlave Bazı Tablolar

Tablo Ek 1. Diyarbakır'daki Teşviklerin Sektörel Bakımından Karşılaştırılması (2007-2011)

İller	Sektörler	Belge Sayısı	Sabit Yatırım (TL)	İstihdam (Kişi)
Diyarbakır	Tarım	33	132.065.431	607
	Madencilik	50	168.359.025	1.058
	İmalat	153	522.913.246	3.738
	Enerji	3	135.000.000	72
	Hizmetler	44	317.297.958	2.399
	Toplam	**283**	**1.275.635.660**	**7.874**
Şanlıurfa	Tarım	83	235.373.278	1.845
	Madencilik	16	50.482.204	328
	İmalat	98	628.738.537	2.506
	Enerji	3	382.000.000	82
	Hizmetler	60	273.877.936	1.901
	Toplam	**260**	**1.570.471.955**	**6.662**
Gaziantep	Tarım	13	74.962.030	485
	Madencilik	5	19.400.000	105
	İmalat	581	4.406.197.149	14.686
	Enerji	19	239.028.315	158
	Hizmetler	61	351.113.479	2.902
	Toplam	**679**	**5.090.700.973**	**18.336**
Kayseri	Tarım	20	93.389.392	407
	Madencilik	16	45.692.136	245
	İmalat	259	1.320.262.929	7.930
	Enerji	11	441.037.077	144
	Hizmetler	61	356.552.724	2.457
	Toplam	**367**	**2.256.934.258**	**11.183**
Samsun	Tarım	16	54.036.741	206
	Madencilik	8	27.756.043	220
	İmalat	129	854.915.757	3.943
	Enerji	6	1.974.634.572	247
	Hizmetler	105	952.224.012	4.344
	Toplam	**264**	**3.863.567.125**	**8.960**

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012b'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Tablo Ek 2. Banka Kredilerin Bölgelere Göre Dağılımı (Bin TL)

Bölgeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İstanbul	28.178.844	39.840.607	53.657.989	81.283.407	100.330.991	121.062.067	134.253.895	194.993.982
Batı Marmara	1.041.582	1.823.056	3.206.766	5.089.269	6.889.291	8.867.567	9.310.050	12.976.898
Ege	5.987.417	8.948.189	14.163.668	20.173.441	26.841.231	34.815.961	35.843.023	49.872.394
Doğu Marmara	4.876.386	8.466.930	12.567.157	12.575.347	16.161.993	21.752.885	22.518.238	33.376.533
Batı Anadolu	6.584.365	9.961.523	17.036.489	25.407.431	30.648.693	37.216.913	42.962.887	56.720.151
Akdeniz	4.021.021	6.739.333	10.672.754	15.393.593	19.837.871	26.832.537	29.923.952	43.303.891
Orta Anadolu	1.094.985	2.061.680	3.052.271	4.758.062	6.054.234	7.603.579	8.046.776	12.068.028
Batı Karadeniz	1.203.075	2.253.172	3.720.707	5.910.018	7.868.745	9.678.267	10.451.405	15.008.232
Doğu Karadeniz	2.048.858	2.652.773	3.406.303	3.017.613	4.388.479	5.412.558	5.762.301	7.931.609
Kuzeydoğu Anadolu	289.478	584.838	1.036.203	1.491.733	1.926.653	2.312.110	2.574.753	3.699.186
Ortadoğu Anadolu	387.849	751.277	1.315.917	2.004.241	2.431.366	3.116.844	3.537.406	5.229.942
Güneydoğu Anadolu	1.236.495	2.234.296	3.338.896	4.912.777	6.293.382	9.061.453	9.467.379	15.344.967
Toplam	69.002.124	102.481.789	152.294.560	217.308.644	278.997.612	363.860.979	379.404.761	506.994.403

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Tablo Ek 3. Kredilerin İllere Göre Pay Sıralaması

İller	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İstanbul	49,5	46,2	42,2	44,7	43,7	42,1	42,7	43,3
Ankara	10,8	10,6	12,2	12,7	11,9	11,4	12,2	11,1
İzmir	6,6	5,9	6,1	5,8	6,2	6,4	6,0	5,9
Gaziantep	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,6	1,4	1,7
Kayseri	1,0	1,3	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2
Samsun	0,7	0,8	0,8	0,9	1,0	1,0	0,9	1,0
Diyarbakır	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5
Şanlıurfa	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
Diğer iller	29,6	33,2	35,4	32,6	33,9	35,6	34,8	34,9
Türkiye	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Tablo Ek 4. Bölgelere Göre Kredi-Mevduat Oranı

Bölgeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İstanbul	37,0	43,2	50,7	52,2	62,8	69,6	63,4	62,4	76,4
Batı Marmara	14,5	25,8	36,0	52,2	66,5	76,1	80,6	73,4	87,2
Ege	23,2	37,1	45,0	57,5	64,3	75,1	77,0	70,3	84,8
Doğu Marmara	33,8	48,6	66,9	83,6	73,3	82,4	90,3	83,0	103,7
Batı Anadolu	29,7	21,1	26,3	37,8	48,9	45,4	47,4	53,0	54,7
Akdeniz	25,2	37,8	48,3	63,9	74,3	81,3	89,1	87,6	108,5
Orta Anadolu	16,2	28,0	41,9	55,1	71,0	81,7	80,5	72,8	92,3
Batı Karadeniz	16,6	28,1	42,8	58,9	75,6	89,2	89,4	80,2	99,5
Doğu Karadeniz	65,9	80,8	85,6	92,6	69,0	90,6	93,5	86,4	103,6
Kuzeydoğu Anadolu	18,4	30,5	50,3	72,1	71,8	96,4	97,9	93,8	100,2
Ortadoğu Anadolu	14,2	24,3	40,9	60,7	75,4	84,0	83,4	79,0	94,1
Güneydoğu Anadolu	24,4	47,7	72,9	90,7	113,2	129,1	139,3	114,8	157,7
Türkiye ortalaması	**32,3**	**38,2**	**47,2**	**55,7**	**64,8**	**69,3**	**68,8**	**67,3**	**80,5**

Kaynak:TBB, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Tablo Ek 5. Teşvik Belgelerinin Yatırım Türleri Bakımından Düzey 2 Bölgeleri Dağılımı

	Genel Yatırım Teşvik Sistemi				
Yıllar	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
TR62 (Adana, Mersin)	93	102	85	106	123
TRC1 (G.Antep, Adıyaman, Kilis)	89	124	50	152	138
TRC2 (Ş.Urfa, Diyarbakır)	57	46	44	116	75
	Bölgesel Yatırım Teşvikleri				
TR62 (Adana, Mersin)	0	0	26	75	63
TRC1 (G.Antep, Adıyaman, Kilis)	0	0	34	105	91
TRC2 (Ş.Urfa, Diyarbakır)	0	0	14	96	61
	Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri				
TR62 (Adana, Mersin)	0	0	0	1	0
TRC1 (G.Antep, Adıyaman, Kilis)	0	0	0	0	0
TRC2 (Ş.Urfa, Diyarbakır)	0	0	0	0	0
	Ar-Ge ve Çevre Teşvikli Yatırımlar				
TR62 (Adana, Mersin)	0	0	1	0	0
TRC1 (G.Antep, Adıyaman, Kilis)	0	0	0	0	0
TRC2 (Ş.Urfa, Diyarbakır)	0	0	0	0	0
	KOBİ Teşvikli Yatırımlar*				
TR62 (Adana, Mersin)	66	83	51	0	0
TRC1 (G.Antep, Adıyaman, Kilis)	33	67	26	0	0
TRC2 (Ş.Urfa, Diyarbakır)	13	26	8	0	0
	Genel Toplam				
TR62 (Adana, Mersin)	159	185	163	182	186
TRC1 (G.Antep, Adıyaman, Kilis)	122	191	110	257	229
TRC2 (Ş.Urfa, Diyarbakır)	70	72	66	212	136

* 2009 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi ile kaldırılmıştır.

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, 2012a'ya dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Tablo Ek 6. Banka Kredilerinin Sektörlere Göre Dağılımı, 2010 (Bin TL)

İller	Gıda, İçeçek ve Tütün	İnşaat	Metal ve İşlenmiş Maden	Finansal Kuruluşlar	Tekstil ve Tekstil Ürünleri	Toptan Ticaret	Turizm	Ziraat ve Balıkçılık	Toplam
Diyarbakır	41.145	80.245	5.853	414	24.666	69.169	3.994	148.485	373.971
Şanlıurfa	22.539	56.216	6.696	505	80.990	60.905	4.191	200.520	432.562
Gaziantep	347.262	115.320	30.210	3.541	793.320	348.048	11.822	230.195	1.879.718
Kayseri	307.614	141.333	108.356	5.269	171.331	210.221	15.195	222.561	1.181.880
Samsun	155.874	51.284	60.638	1.915	11.681	169.641	12.800	248.192	712.025
Türkiye	9.749.837	17.774.060	11.148.958	10.640.514	9.994.019	19.474.621	5.213.369	14.954.740	98.950.118
İller	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**
Diyarbakır	11,0	21,5	1,6	0,1	6,6	18,5	1,1	39,7	100,0
Şanlıurfa	5,2	13,0	1,5	0,1	18,7	14,1	1,0	46,4	100,0
Gaziantep	18,5	6,1	1,6	0,2	42,2	18,5	0,6	12,2	100,0
Kayseri	26,0	12,0	9,2	0,4	14,5	17,8	1,3	18,8	100,0
Samsun	21,9	7,2	8,5	0,3	1,6	23,8	1,8	34,9	100,0
Türkiye	9,9	18,0	11,3	10,8	10,1	19,7	5,3	15,1	100,0

Kaynak:BDDK, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

Tablo Ek 7. Bireysel Banka Kredisi Kullanımının Sektörlere Göre Dağılımı, 2010 (Bin TL)

İller	Taşıt Kredisi	Konut Kredisi	Kredili Mevduat Hesabı	Diğer Tüketici Kredileri	Bireysel Kredi Kartları	Toplam
Diyarbakır	38.538	323.505	22.140	316.253	324.511	1.024.947
Şanlıurfa	34.415	192.519	12.337	218.823	227.040	685.134
Gaziantep	60.488	462.438	31.960	473.275	602.692	1.630.853
Kayseri	50.227	423.311	28.663	543.938	384.845	1.430.984
Samsun	56.249	459.315	31.838	648.508	458.912	1.654.822
Türkiye	4.394.261	44.851.450	2.650.137	41.348.511	36.576.013	129.820.372
İller	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**
Diyarbakır	3,8	31,6	2,2	30,9	31,7	100,0
Şanlıurfa	5,0	28,1	1,8	31,9	33,1	100,0
Gaziantep	3,7	28,4	2,0	29,0	37,0	100,0
Kayseri	3,5	29,6	2,0	38,0	26,9	100,0
Samsun	3,4	27,8	1,9	39,2	27,7	100,0
Türkiye	3,4	34,5	2,0	31,9	28,2	100,0

Kaynak: BDDK, 2012'ye dayanılarak yazar tarafından yapılmıştır

EK 2. Teşvik, Kredi ve Hibe Desteği Alan Firmalara Yönelik Anket Formu

Bu araştırmanın amacı devlet destekleri ve kredilerin Diyarbakır iş dünyasında ne kadar etkin olduğunu belirlemek ve desteklerin etkin kullanımına ilişkin öneriler geliştirerek kamuoyu ile paylaşmaktır. Araştırma Projesi Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) liderliğinde, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO), Diyarbakır Organize Sanayi İşadamları Derneği (DOSİAD) ortaklığında yürütülmektedir.

Görüşme Yapılan Kişi:

Adı/Soyadı : …….

Unvanı / Görevi :……..

Telefonu :……..

Mail :……

1-Firmanızın Kuruluş tipi-kuruluş tarihi- adı nedir?

Firma Adı: ……....

Kuruluş tarihi: ……..

Şirket Tipi

( ) Şahıs

( ) Limitet

( ) Anonim

( ) Diğer ……..

2.Firmanın ana faaliyet alanı nedir?

NACE …… Faaliyet Alanı: …….....

3.Firmanızın son 1 yılda çalışan kişi sayısını aralık olarak belirtiniz?

( ) 5-10

( ) 11-15

( ) 16-25

( ) 26-50

( ) 51-100

( ) 101 ve üzeri

4. Firmanızın son 1 yıldaki cirosunu belirtiniz.

( ) 50 – 500.000 TL

( ) 500.001 – 1.000.000 TL

( ) 1.000.001 – 5.000.000 TL

( ) 5.000.001 – 10.000.000 TL

( ) 10.000.001 – 15.000.000 TL

( ) 15.000.001 TL üzeri

5-Firmanızın pazar alanı nerelerdir ?

( ) Sadece Diyarbakır
( ) Bölge
( ) Türkiye geneli
( ) İhracat

6-Aşağıdaki hibe-kredi –destek türlerinden hangilerinden yararlandınız?

( ) Banka Kredisi
( ) Hibe Destekleri
( ) KOSGEB indirimli kredi desteği
( )Yatırım teşvik belgesi
( ) 5084 sayılı kanun kapsamındaki destekler

<u>BANKA KREDİSİ SORULARI BÖLÜMÜ</u>

7-Banka kredisi aldıysanız krediyi hangi amaçla kullandınız?

( ) Yeni yatırım
( ) Kapasite artışı
( ) Personel istihdamı
( ) İşletme sermayesi
( ) İhracat artışı
( ) AR-GE amaçlı
( ) Diğer ……

8-Banka kredisi kullanırken ne tur sıkıntılar yaşadınız?

( ) Sıkıntı yaşamadım
( ) Talep edilen krediden yüksek teminat istenmesi
( ) Her taşınmaz malın teminat olarak kabul edilmemesi
( ) Zorunlu olarak memur kefil istenmesi
( ) Üretim yerinin ve üretim araçlarının teminat olarak kabul edilmemesi
( ) Eksperlerin teminat olarak gösterilen gayri menkulleri piyasa değerinden az göstermesi
( ) Banka dosya masraflarının yüksek olması
( ) İstihbarat ve sicil sorunu
( ) Faiz oranlarının yüksek olması
( ) Diğer ……..

9-Kullandığınız kredi de geri ödeme de zorluğu yaşadınız mı?

( ) Sıkıntı yaşamadım
( ) Kısmen
( ) Sıklıkla
( ) Takipteyim
( ) Diğer …….

HİBELER BÖLÜMÜ

10-Daha önce hangi kurumlardan hibe desteği aldınız?

( ) KOSGEB
( ) İŞKUR
( ) Tarım Bakanlığı Kırsal Kalkınma Programları
( ) Kalkınma Ajansı
( ) Turizm Bakanlığı
( ) DTM-İGEME
( ) İhracatçı Birlikleri
( ) Sanayi Bakanlığı
( ) Diğer …….

11-Aldığınız hibe desteğini hangi amaçla aldınız?

( ) Yeni yatırım
( )Ar-Ge amaçlı
( ) Kapasite artışı
( ) İhracat
( ) Ürün çeşitliliği
( ) Modernizasyon
( ) Personel istihdamı
( ) Diğer …….

12-Aldığınız hibe desteğinizin işletmenizde yarattığı sonuçlar en fazla nelerdir?

( ) Personel sayımızda artış sağladık.
( ) Üretim kapasitemizi arttırdık.
( ) Yeni yatırım gerçekleştirdik.
( ) ihracata başladık
( ) İhracatımızı arttırdık.
( ) Satış ve pazarlama ağımızı geliştirdik.
( ) Ürün çeşitliliğimizi arttırdık.
( )Müşteri sayımız arttı.
( ) Ciromuzu arttırdık.
( ) Hiçbir değişiklik olmadı (Nedenini Açıklayınız? .....
( ) Diğer…….

TEŞVİKLER BÖLÜMÜ

13-Son 5 yıl içinde yatırım teşvik belgesi aldınız mi?

( ) Evet ( ) Hayır

14- Teşvik kapsamında hangi desteklerden yararlandınız/ yararlanıyorsunuz?

( ) KDV ve Gümrük Muafiyeti

( ) Arazi tahsisi

( ) Faiz indirimi

( ) Gelir vergisi indirimi (yatırım indirimi)

( ) Hiçbirinden yararlanmadım

15-Yatırım teşvik belgesinde aldığınız desteklerin faydalı olduğunu düşünüyormusunuz?

( ) Evet ( ) Hayır ( ) Kısmen

16- 5084 sayılı kanun kapsamında aşağıdaki hangi desteklerden yararlandınız?

( ) Arazi

( ) Enerji

( ) SSK indirimi

( ) Hiçbirinden yararlanmadım

17-Sizce mevcut teşvik yasaları kapsamında başka ne tur destekler olması gerekir?

( ) Enerji

( ) Sabit yatırım tutarının indirilmesi

( ) Desteklenen sektörlerin doğru seçilmesi ve genişletilmesi

( ) Faiz desteğinin arttırılması ve tüm bankalar ile anlaşma imzalanarak doğrudan verilmesi

( ) İhracatçı firmalara navlun desteğinin sağlanması

( ) Yeni yatırım projelerine sermaye desteğinin sağlanması

( ) Hazine arazilerinin Bürokratik işlemlerinin kolaylaştırılması

( ) Diğer……

KOSGEB BÖLÜMÜ

18-Aldığınız KOSGEB Kredi Desteğinin türü nedir ?

( )Almadım

( ) Cazibe merkezleri kredi desteği

( ) Makine teçhizat desteği

( ) İhracat Kredisi

( ) istihdam Kredisi

( ) Acil destek kredisi

19-Aldığınız kredi desteğinin işletmenizde yarattığı sonuçlar nelerdir?

( ) Hiçbir desteği olmadı
( ) Personel sayımızda artış sağladık.
( ) Üretim kapasitemizi arttırdık.
( ) Yeni yatırım gerçekleştirdik.
( ) İhracatımızı arttırdık.
( ) Satış ve pazarlama ağımızı geliştirdik.
( ) Ürün çeşitliliğimizi arttırdık.
( ) Ciromuzda artış sağladık.
( ) Diğer

20-Aldığınız KOSGEB kredi desteğinin geri ödeme sorun yaşıyor musunuz?

( ) Sıkıntı yaşamadım
( ) Kısmen
( ) Sıklıkla
( ) Takipteyim

21-Sizce yatırımınızda devlet destekleri, hibe ve kredilerin ne oranda etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

( ) Hiç olmadı
( ) Çok az Oldu
( ) Az Oldu
( ) Katkısı oldu
( ) Çok katkısı oldu

22-Sizce hibe desteklerinin amacına ulaşamamasının nedenleri nelerdir?

( ) Eş finansmanın yüksek olması
( ) Sunulan desteklerin firmanın ihtiyacını karşılayamaması
( ) Destek tutarının üst limitinin yatırım tutarının çok altında olması
( ) Bürokratik işlemlerin fazlalılığı
( ) Diğer …….

23-Sizce hibe ve kredi destekleri yatırımın hangi aşamasında sunulmalıdır?

( ) Fikir aşamasında
( ) Proje aşamasında
( ) Altyapı ve inşaat aşamasında
( ) Üretime Geçiş aşamasında
( ) Üretim sürecinde
( ) Her aşamada

24- Hibe ve kredi destekleri konusunda nasıl bilgi alıyorsunuz?

( ) Tanıtım toplantılarından bilgi alıyoruz.

( )Medya yoluyla bilgi alıyoruz.

( ) Danışmanlık firmalarından bilgi alıyorsunuz.

( ) Duyuru ve iletişim kanallarından bilgi alıyoruz.

( ) İlgili meslek kuruluşlarından (DTSO vb.)

( ) Diğer……

25-Firmanız hangi araçlardan yararlanarak hibe ve kredi destek projesi hazırlıyor?

( ) Kendim hazırladım

( ) Danışmanlık şirketlerine

( ) Meslek kuruluşlarından yardım alıyorum

( ) Destek veren kamu kurumlarından

( ) Diğer…….

26-Kuruluş yılınızdan kaç yıl sonra destek aldınız?

( ) 1 yıl

( ) 2 yıl

( ) 3 yıl

( ) 4 yıl

( ) 5 yıl ve üstü

ANKETİMİZ BİTTİ TEŞEKKÜRLER!!!

EK 3. Teşvik, Kredi ve Hibe Desteği Almayan Firmalara Yönelik Anket Formu

Bu araştırmanın amacı devlet destekleri ve kredilerin Diyarbakır iş dünyasında ne kadar etkin olduğunu belirlemek ve desteklerin etkin kullanımına ilişkin öneriler geliştirerek kamuoyu ile paylaşmaktır. Araştırma Projesi Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) liderliğinde, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO), Diyarbakır Organize Sanayi İşadamları Derneği (DOSİAD) ortaklığında yürütülmektedir.

Görüşme Yapılan Kişi:

Adı/Soyadı : …….

Unvanı / Görevi :……..

Telefonu :……..

Mail :……

Firmanızın Kuruluş tipi-kuruluş tarihi- adı nedir?

Firma Adı: ……

Kuruluş tarihi: ……..

Şirket Tipi:

( ) Şahıs

( ) Limited

( ) Anonim

( ) Diğer ……..

2.Firmanın ana faaliyet alanı nedir?

NACE …… Faaliyet Alanı: ……...

3.Firmanızın son 1 yılda çalışan kişi sayısını aralık olarak belirtiniz?

( ) 5-10

( ) 11-15

( ) 16-25

( ) 26-50

( ) 51-100

( ) 101 ve üzeri

4.Firmanın kuruluşundan günümüze kadar kullandığı finansal kaynakları Nelerdir?

( ) Sadece Öz kaynak

( ) Banka Kredisi

( ) Diğer ……..

5-Aldığınız krediyi ne amaçla kullandınız?

( ) Banka kredisi almadım
( ) Yeni yatırım
( ) Kapasite artışı
( ) İşletme sermayesi
( ) İhracat için
( ) Diğer

6.Firmanızın son 1 yıldaki cirosunu belirtiniz.

( ) 50 – 500.000 TL
( ) 500.001 – 1.000.000 TL
( ) 1.000.001 – 5.000.000 TL
( ) 5.000.001 – 10.000.000 TL
( ) 10.000.001 – 15.000.000 TL
( ) 15.000.001 TL üzeri

7-Banka kredisi kullanırken ne tur sıkıntılar yaşadınız?

( ) Sıkıntı yaşamadım
( ) Talep edilen krediden yüksek teminat istenmesi
( ) Her taşınmaz malın teminat olarak kabul edilmemesi
( ) Zorunlu olarak memur kefil istenmesi
( ) Üretim yerinin ve üretim araçlarının teminat olarak kabul edilmemesi
( ) Eksperlerin teminat olarak gösterilen gayrimenkulleri piyasa değerinden az göstermesi
( ) Banka dosya masraflarının yüksek olması
( ) İstihbarat ve sicil sorunu
( ) Faiz oranlarının yüksek olması
( ) Diğer ……..

8-Aldığınız banka kredisini geri ödeme zorluğu yaşadınız mı?

( )Sıkıntı yaşamadım
( ) Kısmen
( ) Sıklıkla
( ) Takipteyim

9-Firmanızın pazar alanı nerelerdir ?

( ) Sadece Diyarbakır
( ) Bölge
( ) Türkiye geneli
( ) İhracat

10-İhracat yapamamanızın en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

( ) Finansman yetersizliği

( ) Dış piyasalara ilişkin bilgi eksikliği

( ) Nitelikli eleman eksikliği

( ) Pazarlama sorunları

( ) Diğer…….

11-Finansman problemlerini çoğunlukla nasıl çözüyorsunuz? (En önemli 3 tanesini belirtiniz.)

( ) Kendi imkanlarımla

( ) Yakınlarımdan / yakın çevremden borç alarak

( ) Banka kredilerinden yararlanarak

( ) Ticari borç (müşteri ve satıcılardan)

( ) Diğer……

12-Aşağıda yer alan devlet yardımlarından hangilerinden haberdarsınız?

Destekler	Evet	Hayır
KOSGEB Hibe ve Kredi destekleri	( )	( )
Dış Ticaret Müsteşarlığı, İGEME destekleri	( )	( )
Yatırım Teşvik Belgesi destekleri	( )	( )
Tarım Bakanlığı Kırsal Kalkınma Destekleri	( )	( )
AB Fonları	( )	( )
Tarım Bakanlığı TKDK Destekleri	( )	( )
Turizm Bakanlığı Destekleri	( )	( )
Kalkınma Ajansı Destekleri	( )	( )
İş-kur Destekleri	( )	( )
Diğer	( )	( )

13-Aşağıdaki kurumların hibe ve desteklerinden herhangi birine yardım almak için başvuruda bulundunuz mu?

Destekler	Evet	Hayır
KOSGEB Hibe ve kredi destekleri	( )	( )
Dış Ticaret Müsteşarlığı, İGEME destekleri	( )	( )
Yatırım Teşvik Belgesi destekleri	( )	( )
Tarım Bakanlığı Kırsal Kalkınma Destekleri	( )	( )
AB Fonları	( )	( )
Tarım Bakanlığı TKDK Destekleri	( )	( )
Turizm Bakanlığı Destekleri	( )	( )
Kalkınma Ajansı Destekleri	( )	( )
İş-kur Destekleri	( )	( )
Diğer	( )	( )
Başvurmadım	( )	

14-Bugüne kadar hiçbir devlet yardımı ve kredi almamanızın/alamamamızın nedenleri nelerdir?

( ) İhtiyaç duymadım
( ) İhtiyaç duyduğum alanlarda kredi ve hibe imkanları yetersiz
( ) Genelde sunulan desteklerden haberdar değilim.
( ) Bu alanda danışmanlık hizmeti sunan firma ve kurumların bilgilendirmeleri yetersiz
( ) Hibe ve kredi kullandırma koşulları karmaşık ve bürokratik işlemler çok fazla
( ) Yeni girişimci olduğum için desteklerden yararlanma imkanım düşük
( ) Ticari sicilim yeterli olmadığı için (Vergi borcu, Ssk borcu ,karşılıksız çek vb.)
( ) Eş-finansman ve teminat ipotek karşılayamam
( ) Kredi ve desteklerin objektif olarak dağıtıldığını düşünmediğim için (torpil, Adam kayırma)
( ) Diğer ……

15-Sizce devlet desteleri hangi alanlarda sunulmalıdır?

( ) İhracat potansiyelini geliştirmek için
( ) Makine teçhizat ihtiyacının karşılanması için
( ) Yeni yatırım için
( )Urun çeşitliliği
( ) Kapasite artışı
( )Diğer ……..

16-Devlet desteğinden yararlanmış olsaydınız Sizce, isletmenize en önemli yararı ne olurdu? (Üç tane söyleyiniz)

( ) Üretim kapasitemizde artış olurdu
( ) Yeni yatırımlar gerçekleştirirdik.
( ) İhracatımızı artış olurdu
( ) ihracata başlardık
( ) Satış ve pazarlama ağımızı geliştirirdik
( ) Ürün çeşitliliğimizi arttırırdık.
( )Müşteri sayımız artardı
( ) Ciromuzu artardı
( ) Personel sayımızda artardı
( ) Diğer……
( )Hiçbir değişiklik olmazdı (.....)

ANKETİMİZ BİTTİ TEŞEKKÜRLER!!!

EK 4. Banka Şubeleri Anket Formu

Bu araştırmanın amacı devlet destekleri ve kredilerin Diyarbakır iş dünyasında ne kadar etkin olduğunu belirlemek ve desteklerin etkin kullanımına ilişkin öneriler geliştirerek kamuoyu ile paylaşmaktır. Araştırma Projesi Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) liderliğinde, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO), Diyarbakır Organize Sanayi İşadamları Derneği (DOSİAD) ortaklığında yürütülmektedir.

1.KOBİ ve daha büyük firmalardan toplam müşteri sayınız nedir?

( ) 1 - 250 firma
( ) 251 – 500 firma
( ) 501 – 750 firma
( ) 751 – 1000 firma
( ) 1001 – 1500 firma
( ) 1501 – 2000 firma
( ) 2001 – 3000firma
( ) 3001 – 4000 firma
( ) 4000 - 5000 firma
( ) 5000 üzeri

2-Aktif müşteri sayınız nedir?

( ) 1 - 250 firma
( ) 251 – 500 firma
( ) 501 – 750 firma
( ) 751 – 1000 firma
( ) 1001 – 1500 firma
( ) 1501 – 2000 firma
( ) 2001 – 3000firma
( ) 3001 – 4000 firma
( ) 4000 - 5000 firma
( ) 5000 üzeri

3.KOBİ'lerin kullandığı kredi türleri nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

( ) Yatırım Kredileri
( ) İşletme kredileri
( ) Leasing
( ) Factoring
( ) İhracat kredisi
( ) Diğer……(belirtiniz)

4.Bankanız en çok ne tür kredi (vade) kullandırmaktadır? (Tek seçenek işaretlenmeli)

( ) Kısa vadeli

( ) Orta vadeli

( ) Uzun vadeli

( ) Orta – uzun vadeli

5.KOBİ'lerin kredi değerliliğini / kredibilitesini belirleyen öncelikli faktörler nelerdir? (En çok 3 seçenek)

( ) Mevcut borç yükünün durumu

( ) Merkez bankası verileri

( ) Mali dosyaları, bilançoları

( ) Yatırım türünün niteliği

( ) Kredi karşılığı teminat gösterebilme yeteneği

( ) Basel II Puanlama Sistemi

( ) Firmanın bankayla olan verimi

( ) Diğer ……..(belirtiniz)

6.Farklı firmalara farklı faiz uygulanmasının nedenleri nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

( ) KOBİ'lerin yeterli teminat gösterememeleri

( ) Borç yüklerinin miktarı

( ) KOBİ'lerin riskli oluşu

( ) KOBİ'lerin bankanın ürünlerini kullanma durumları ile bilançoları

( ) KOBİ'lerin kredi değerliliğinin / kredi risk notunun birbirinden farklı olması

( ) Farklı faiz uygulaması yapmıyorum

7.Bankanızın KOBİ'lere kullandırdığı krediler, KOBİ lere ne tür katkılar sağlamaktadır? (En çok 3 seçenek)

( ) Yeni yatırımların geliştirilmesi

( )Üretim kapasitesi Artışı

( ) Mevcut durumunu koruması

( ) Üretimini çeşitlendirmesi

( ) İhracat artışı

( ) İstihdam artışı

8-Kredi kullandırmada KOBİ'lerin sıkıntı yasamalarının sebebi nelerdir?

( ) KOBİ'lerin gelenekçi yapıları

( ) Yöneticilerinin profesyonel olmaması

( ) Değişen koşullara adapte olamamaları

( ) Fizibilite raporları / Projeleri hazırlamamaları

( ) Kar oranlarının düşük olması

( ) Muhasebe sistemlerinin yetersiz olması

( ) Diğer

9.Bankanızın kredi duyurularını KOBİ'lere ulaştıran en etkili araçlar hangileridir? (En fazla 2 seçenek)

( ) Çalışan elemanlarımız ile

( ) Tanıtım çalışmaları ve medya aracılığıyla

( ) Bilgilendirme toplantıları

( ) Firmaları birebir ziyaret ederek

( ) Bankamızı ziyaret eden KOBİ'lere bilgi vererek

10-Bankanızın KOBİ'lere verdiği krediler hakkında KOBİ'lerin yeterince bilgi sahibi olduğunu düşünüyor musunuz?

( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır

11.Bankanızın kredi kullandırmada en çok yaşadığı eksiklikler nelerdir?(En fazla 3 seçenek)

( ) Personel

( ) Fiziki araç – gereç

( ) Teknik alt yapı

( ) Şube yetkisinin azlığı

( ) Bölge veya üstlerle yaşanan sorunlar

( ) Ekspertiz işlemlerinin yetersizliği

12.Bankanızın KOBİ departmanlarında çalışanları belirlerken bölgeyi tanımalarını göz önünde bulunduruyor musunuz?

( ) Evet ( ) Hayır

13.KOBİ departmanlarında çalışanlar arasında görev değişiminde bilgi aktarımı nasıl yapılıyor?

( ) Banka içi rotasyon yaparak

( ) Düzenli ek eğitimler sunarak

( ) Güçlü bir kayıt sistemi sağlayarak

( ) Bilgi aktarımı yapılmıyor

14.Banka olarak mevduat/ kredi oranları son 3 yılda ne düzeydedir?

( ) Mevduat ile kredi birbirine yakin

( ) Mevduat daha fazla

( ) Kredi daha fazla

15.İpotek alımlarında ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?(En çok 2 seçenek)

( ) Müşteri ipotek vermek istemiyor

( ) Gayrimenkullerin imar durumu ve yapısı mevzuata uygun değil

( ) Gayrimenkul değerinin altında gösteriliyor

( ) İpotek masrafları fazla

( ) Bürokratik işlemler fazla

16.KGF kredilerinizde ne kadar etkin kullanılıyor?

( ) KOBİ'lere yönelik tüm kredilerimizde kullanıyoruz.

( ) KGF ile beraber çalıştığımız özel programlar uyguluyoruz.

( ) KGF ile çalışmayı tercih etmiyoruz.

( ) Müşterilerimiz KGF ile çalışmayı tercih etmiyor.

17.KOBİ'lere Basel II sistemi kapsamında skorlamada ne tür verileri alıyorsunuz ?(En fazla 2 seçenek)

( ) İşletme, işletme sahibi ve ortaklarının mali varlıkları

( ) Şirketin muhasebe kayıtları

( ) İşletmenin faaliyet konusu

( ) İşletmenin finansal sicili

18.KOBİ'lerle ilişkin bilgi toplamada en çok hangi bilgilere güveniyorsunuz? (En fazla 2 seçenek)

( ) Muhasebe kayıtları

( ) Tanıdığımız kişilere sorarak

( ) Yerinde ziyaret

( ) Mülakat

( ) Ticari Geçmişi

( ) Diğer…….(belirtiniz)

19.Sizce kredi dağıtımında il ve bölge ayrımı yapılıyor mu?

( ) Evet ( ) Hayır

20.Sizce KOBİ'lere verdiğiniz krediler ne kadar amacına uygun kullanılıyor?

( ) Kullanılıyor ( ) Kısmen ( ) Kullanılmıyor

21.KOBİ'lere kredilerde verilen teminatlarda aldigniz aldığınız gayrimenkullerle ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?

……

22.Finansa Daha kolay erisim icin onerileriniz nelerdir?Yapilmasi gereken iyilestirmeler nelerdir?

……

……

……

23.Toplam kredi riskiniz içerisinde KOBİ'lerin payı nedir?

% …….

%.....

%.....…

ANKETİMİZ BİTTİ TEŞEKKÜRLER!!!